

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Jelena Putre Jakovljević

Poluge meke moći
Sjedinjenih Američkih Država
u politici prema Sovjetskom Savezu
u vreme Hladnog rata, 1945-1962.

Doktorska disertacija

Beograd, 2019. godine

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Jelena Putre Jakovljević

Instruments of Soft Power in the
United States Policy
toward Soviet Union
in the Cold War, 1945-1962.

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2019. godine

Mentor:

Prof. dr Dragan R. Simić, redovni profesor, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Članovi komisije:

Prof. dr Predrag J. Marković, redovni profesor, Fakultet za medije i komunikacije, Singidunum univerzitet

Prof. dr Sanja Danković Stepanović, redovni profesor, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Izjava zahvalnosti

Želim da se zahvalim profesoru Draganu Simiću i asistentu magistru Draganu Živojinoviću na razumevanju i podršci u toku Specijalističkih akademskih studija i Doktorskih studija, kao i za savete tokom istraživačkog rada i pisanja doktorske disertacije. Takođe se zahvaljujem svim profesorima i asistentima čija sam predavanja pohađala i kod kojih sam polagala ispite, a posebno profesoru Vukašinu Pavloviću.

Veliku zahvalnost želim da izrazim i Katarini Petrović i Mariji Ristić koje su mi pomogle da se snađem u administrativnim procedurama.

Bilo mi je izuzetno zadovoljstvo da studiram na Fakultetu političkih nauka.

Rezime

Hladni rat je predstavljao rat ideologija bez presedana u istoriji. Nijedan drugi rat, ni pre ni posle ovog višedecenijskog hladnog sukoba između Sjedinjenih Američkih Država i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, nije bio rat koji se vodio u tolikoj meri u sferi meke moći kao Hladni rat. Odsustvo neposrednog oružanog sukoba između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza učinilo je da se Hladni rat odvija kao takmičenje u sferi ekonomije, tehnologije i nauke, kao trka u nuklearnom i konvencionalnom naoružanju i kao svemirsko nadmetanje. Pored takmičenja u sferi tvrde moći, Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez vodili su intenzivnu bitku u oblasti meke moći. Ovo je bio sukob između američke liberalno-demokratske ideologije i sovjetske marksističke ideologije. Svaka od ove dve zemlje težila je tome da ubedi građane one druge zemlje da je njen društveni i ekonomski sistem idealan i da je bolji i pravedniji od sistema njenog glavnog suparnika.

Uzrok propasti Sovjetskog Saveza i komunizma u istočnoj Evropi nikada sa sigurnošću neće moći da bude određen. Okolnosti koje su dovele do raspada Sovjetskog Saveza, pada Berlinskog zida 1989. godine i urušavanja komunizma u Evropi ne mogu se svesti na skup vojnih, političkih, ekonomskih i društvenih činilaca koji su, nezavisno jedni od drugih, doveli do tektonskih promena u međunarodnim odnosima. Svi ovi činiooci zajedno, isprepletani u kompleksnu mrežu poluga, učinili su da se Sovjetski Savez uruši i da Sjedinjenim Američkim Državama prepusti ulogu pobednika u Hladnom ratu. Pritom, Amerika nije bila samo vojni i ekonomski pobednik. Amerika je iz Hladnog rata izašla kao moralni i ideološki pobednik.

Hladni rat predstavlja temu izuzetno velikog broja radova, ali mali broj tih radova se bavi analizom američko-sovjetskog sukoba u sferi meke moći. Stoga je cilj ovog istraživanja i rada rasvetljavanje, objašnjenje i tumačenje poluga meke moći koje su Sjedinjene Američke Države institucionalizovale, pokrenule i upotrebile u ideološkoj borbi protiv Sovjetskog Saveza u vreme Hladnog rata. Međutim, Sjedinjene Američke Države nisu od svog nastanka u drugoj polovini 18. veka do Hladnog rata osmišljeno primenjivale svoju meku moć. Do Hladnog rata upotreba poluga meke moći bila praksa kojom su se Sjedinjene Američke

Države bavile isključivo u vreme učešća u oružanim sukobima. Tek sa Hladnim ratom u Americi se javlja potreba za namenskom i osmišljenom upotrebom poluga meke moći. Odmah nakon Drugog svetskog rata Sovjetski Savez je počeo da vrši uticaj na druge zemlje šireći marksističku ideologiju i komunističke ideje. Osim širenja marksističke ideologije Sovjetski Savez je vodio i dobro osmišljenu kampanju protiv Sjedinjenih Američkih Država i američkog načina života.

Američka administracija je kao odgovor na sovjetsku spoljnu politiku u periodu od 1946. do 1950. godine stvorila politiku obuzdavanja Sovjetskog Saveza i sovjetskog uticaja u svetu svim sredstvima. Ovo je podrazumevalo kako upotrebu poluga tvrde moći tako i primenu poluga meke moći. U to vreme u američkom društvu postojao je konsenzus o upotrebi političkih, vojnih i ekonomskih oruđa u borbi protiv Sovjetskog Saveza, ali je upotreba poluga meke moći bila predmet duge javne rasprave. Jedna od izuzetno važnih poluga meke moći su državni programi informisanja, odnosno ono što se u Sjedinjenim Američkim Državama smatra propagandom, a propaganda se od nastanka Sjedinjenih Američkih Država do danas smatra nečasnom delatnošću autokratskih režima.

Sjedinjene Američke Države su u periodu neposredno nakon Drugog svetskog rata sprovele zakonske, institucionalne i strukturalne promene koje su omogućile trajno ustanovljavanje poluga meke moći zarad širenja američkih vrednosti, ideja i kulture i zarad ideološke borbe protiv Sovjetskog Saveza i sovjetske marksističke ideologije. Zakoni doneti u to vreme su na snazi i danas i pružaju okvir za mnogobrojne programe i aktivnosti na polju primene poluga meke moći po celom svetu.

Ključne reči: meka moć, spoljna politika, propaganda, Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez

Summary

The Cold War was a war without precedent in the history. No war before this prolonged cold conflict between the United States and the Soviet Union was waged that much in the realm of soft power as the Cold War. In the absence of an immediate armed conflict between the United States and the Soviet Union, the Cold War was conducted as a competition in the areas of economy, technology and science, nuclear and conventional weapons, as well as the space race. Besides the competition in the realm of hard power, the United States and the Soviet Union pursued an intensive battle in the realm of soft power. This was a conflict between the American ideology of a liberal democracy and the Soviet Marxist ideology. Each of the two attempted to persuade the citizens of the other country that its social and economic practice was an ideal one, better and more just than the other one.

The source of the collapse of the Soviet Union and communism in Eastern Europe will never be fully determined. The circumstances that brought about the break-up of the Soviet Union, the fall of the Berlin Wall in 1989, and the fall down of communism in Europe cannot be summarized as an aggregation of military, political, economic and social factors that independently from each other led to the colossal changes in the world order. All of these factors, entangled together in a complex net, caused the implosion of the Soviet Union which left the United States as the winner in the Cold War. Yet, the United States was not only a military and economic victor, it resurfaced as a moral and ideological champion, as well.

The Cold War has been a theme of numerous papers but only a handful of these papers tackled the American-Soviet conflict in the realm of soft power. Thus, the objective of this research and dissertation is to shed the light, explain and construe the instruments of soft power that the United States institutionalized, put into motion and deployed in the ideological battle against Soviet Union in the Cold War. However, since its birth in the 18th century until the Cold War, the United States had not wielded its soft power strategically. Up to the Cold War, the soft power instruments were used exclusively during the times when the United States was involved in an armed conflict. Only in the Cold War, the need for intentional and thoughtful use of soft power instruments emerged. Soon after the end of the

Second World War, the Soviet Union got set off to exert its influence by diffusing its Marxist ideology and communist values. In addition to spreading its ideology, the Soviet Union led a well-planned campaign against the United States and the American way of life.

From 1946 to 1950, in response to the Soviet policy towards the United States, the American administration coined the policy of containment of the Soviet Union and the Soviet influence in the world. The policy of containment included both the use of the instruments of hard power and of soft power. At that time, there was a consensus in the American society on the use of political, military and economic means in fighting the Soviet Union, while the use of soft power instruments was a subject of a prolonged public discourse. Government information programs, perceived as propaganda in the United States, have always been a very important soft power instrument, and propaganda has been considered by Americans to be a dishonest activity of autocratic governments.

In the period right after the Second World War, the United States implemented legislative, institutional and structural changes that allowed for permanent establishment of the soft power instruments. These foreign policy instruments made it possible for the United States government to diffuse American values, ideas and culture and to wage an ideological war against the Soviet Union and its Marxist principles. The acts adopted at that time are in place nowadays, and provide a legal framework for numerous programs and activities in the realm of soft power.

Key Words: soft power, foreign policy, propaganda, United States, Soviet Union

Posvećeno mom ocu koji je verovao jedino u nauku.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1 Predmet istraživanja	8
1.2 Naučni i društveni ciljevi istraživanja	17
1.3 Osnovne hipoteze	18
1.4 Metode istraživanja	20
1.5 Naučni doprinos	22
2. Teorijski okvir istraživanja	24
2.1 Pojmovno-jezičko određenje meke moći	26
2.2 Učenje o mekoj moći Džozefa Naja	30
2.3 Izvori meke moći	39
2.4 Oblici ispoljavanja meke moći	44
2.4.1 Osobine meke moći	48
2.4.2 Poluge meke moći	52
2.4.3 Primena poluga meke moći	55
2.5. Merenje meke moći	57
2.6. Značaj meke moći	60
2.7. Kritike učenja o mekoj moći	64
2.8. Teorija širenja novina Evereta Rodžersa	67
3. Institucionalizovanje poluga meke moći	71
3.1 Koreni poluga meke moći	73
3.1.1 Prvi svetski rat – Komitet za javno informisanje	74
3.1.2 Drugi svetski rat – Kancelarija za ratno informisanje	79
3.2. Sovjetska propaganda u svetu	84
3.3. Anti-američka kampanja u Sovjetskom Savezu	91
3.4. Reakcije u Sjedinjenim Američkim Državama	97
3.5. Procesi institucionalizovanja poluga meke moći	107

3.5.1. “Dugački telegram” Džordža Kenana	112
3.5.2. Fulbrajtov zakon i Fulbrajt-Hejzov zakon	118
3.5.3. Zakon o informativnoj i obrazovnoj razmeni	125
3.5.4. Memorandum NSC 68	135
3.5.5. Reorganizacioni plan br. 8	142
3.5.6. Američko-sovjetski sporazum o razmeni u oblasti kulture, tehnologije i obrazovanja	150
4. Studije slučaja	164
4.1. Časopis “Америка”	166
4.2. Američka nacionalna izložba u Moskvi 1959. godine	177
4.3. Program „Ambasadori džeza“ – Beni Gudman u Sovjetskom Savezu 1962. godine	191
5. Zaključak	203
6. Literatura	221

Uvod

1. Uvod

Kraj Hladnog rata, koji je bio obeležen urušavanjem Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika i komunizma u istočnoj Evropi, prouzrokovao je promene međunarodnog poretka od istorijskog značaja. Bipolarnost, trka u konvencionalnom i nuklearnom naoružanju, posrednički ratovi, svemirska trka, takmičenje u oblasti ekonomije, kao i “rat ideja”,¹ odnosno sukob između liberalno-demokratske ideologije Sjedinjenih Američkih Država i sovjetske marksističke ideologije obeležili su period od kraja Drugog svetskog rata do pada Berlinskog zida 1989. godine. Čak i danas, skoro trideset godina od kraja Hladnog rata u akademskim krugovima i u medijima vodi se rasprava o činocima koji su doveli do urušavanja Sovjetskog Saveza i komunizma u istočnoj Evropi.

Najveći broj američkih i zapadno-evropskih istraživača i teoretičara razloge propasti sovjetske države pronalazi u nuklearnoj, vojnoj i ekonomskoj nadmoći Sjedinjenih Američkih Država, koje su kao glavni protivnik Sovjetskog Saveza, pobedile u Hladnom ratu. Jedan broj istraživača Hladnog rata propast Sovjetskog Saveza objašnjava kao posledicu slabe sovjetske ekonomije i imperijalnog prenaprezanja. Manji broj istraživača uzroke propasti Sovjetskog Saveza vidi u neodrživosti sovjetske političke ideologije i u totalitarizmu i represiji koju je sprovodio sovjetski režim, što je, po mišljenju ovih istraživača, dovelo do urušavanja Sovjetskog Saveza iznutra. Međutim, samo nekolicina američkih i engleskih teoretičara tvrdi da je ideološki uticaj koji su vršile Sjedinjene Američke Države na sovjetske građane imao značajnu ulogu u oblikovanju sovjetskog javnog mnjanja i posredno doprineo urušavanju komunizma kao državnog uređenja i marksističke ideologije u Sovjetskom

¹ Sintagmu “rat ideja” prvi je upotrebio je Džejms Filips (*James Phillips*) u svom izveštaju o radu Nacionalne zadužbine za demokratiju 1993. godine. Videti: James Phillips, *The National Endowment for Democracy: An Important Weapon in the War of Ideas*, Executive Memorandum #360 on Political Thought, The Heritage Foundation, Washington, DC, July 8, 1993., Available from <http://www.heritage.org/research/reports/1993/07/the-national-endowment-for-democracy-an-important-weapon-in-the-war-of-ideas>, (Accessed October 25, 2015). Međutim, ova sintagma ušla je u širu upotrebu posle terorističkih napada na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine. Bivši američki predsednik Džordž V. Buš u svojim javnim nastupima i intervjuima upotrebljavao je sintagmu “rat ideja” kako bi objasnio da su SAD, pored rata protiv terorizma, započele i rat ideja protiv islamskog fundamentalizma.

Savezu i istočnoj Evropi. Ovi autori, koji su istraživali američke poluge meke moći i njihovu osmišljenu i pažljivo isplaniranu primenu, smatraju da je primena poluga meke moći izvršila jak uticaj na mišljenje i stavove sovjetskih građana što je učinilo komunizam neodrživim kako u Sovjetskom Savezu tako i u istočnoevropskim zemljama pod sovjetskim uticajem.²

Nakon više od četrdeset godina bipolarnosti i po završetku Hladnog rata Sjedinjene Američke Države postale su najveća vojna i ekonomska sila u svetu. Osim primata u vojnoj i ekonomskoj oblasti – dakle u sferi tvrde moći – Sjedinjene Američke Države su istovremeno postale i dominantan globalni akter i u primeni poluga meke moći, odnosno u oblasti vrednosti, ideja i kulture koje su intenzivno širile na globalnom planu. Međutim, od svog nastanka do Hladnog rata Sjedinjene Američke Države nisu bez prekida i osmišljeno koristile poluge meke moći u svojoj spoljnoj politici. Do Hladnog rata primena poluga meke moći bila je spoljnopolitičko sredstvo koje su Sjedinjene Američke Države koristile isključivo kada su učestvovala u oružanim sukobima.

Međutim, u Hladnom ratu se promenio stav američkih zakonodavaca i administracije prema primeni poluga meke moći što je omogućilo da Sjedinjene Američke Države postanu vodeća svetska sila i u oblasti širenja vrednosti, ideja i kulture po svetu. Da bi se objasnilo kako su Sjedinjene Američke Države postale vodeći globalni državni akter u osmišljenoj i trajnoj primeni poluga meke moći širom sveta, veoma je bitno da se rasvetle razlozi zbog kojih su Sjedinjene Američke Države odlučile da institucionalizuju poluge meke moći i da

² Među ove autore spadaju Volter Hixson (Walter Hixson, *Parting the Curtain: Propaganda, Culture, and the Cold War, 1945-1951*, St. Martin's Griffin, New York, 1997.), Džon Fousek (John Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and Cultural Roots of the Cold War*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 2000.), Nikolas Kul, (Nicholas Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, Cambridge University Press, New York, 2008.), Ričard Arnt (Richard Arndt, *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*, Potomac Books, Washington, DC, 2005.), Skot Lukas (Scott Lucas, *Freedom's War: American Crusade against the Soviet Union*, New York University Press, New York, 1999.), Gregori Mitrovič (Gregory Mitrovich, *Undermining the Kremlin: America's Strategy to Subvert the Soviet Bloc, 1947-1956*, Cornell University Press, Ithaca, 2000.), Majkl Kren (Michael Krenn, *Fall-out Shelters for the Human Spirit: American Art and the Cold War*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2005.), Vilson Dizard, (Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, Lynne Rienner Publishers, London, 2004.), Arč Padington (Arch Puddington, *Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*, University Press of Kentucky, Lexington, 2000.)

ih trajno ugrade u strukturu svoje spoljne politike. Takođe je važno da se objasne načini na koje su Sjedinjene Američke Države počele osmišljeno da primenjuju poluge meke moći kako bi širile američku kulturu i vrednosti i na taj način vršile uticaj na građane Sovjetskog Saveza i istočnoevropskih zemalja.

Od Oktobarske revolucije 1917. godine do Drugog svetskog rata Sovjetski Savez je širio marksističku ideologiju u drugim zemljama. Sjedinjene Američke Države su ušle u Prvi svetski rat kako bi učinile "svet bezbednim za demokratiju"³ da bi ubrzo posle rata prestale da šire svoju ideologiju i povukle se u izolacionizam. Drugi svetski rat je učinio da Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez postanu ratni saveznici, ali ovo savezništvo nije dugo trajalo. Ubrzo posle kraja Drugog svetskog rata Sovjetski Savez je nastavio sa svojom praksom širenja marksističke ideologije u po svetu, kako u istočno-evropskim socijalističkim zemljama, tako i u zapadnoj Evropi, na američkom kontinentu i u bliskoistočnim zemljama. Sovjetski Savez je ovo činio putem štampe i radija i pomoću mreže omladinskih i studentskih, sindikalnih, stručnih i ženskih udruženja u drugim zemljama. Ove mreže udruženja i organizacija kojima je Sovjetski Savez posredno upravljao bile su od ogromne važnosti za širenje sovjetskog uticaja po svetu. Istovremeno je režim Josifa Visarjonoviča Staljina sprovodio veoma jaku anti-američku propagandu u samom Sovjetskom Savezu i u istočnoj Evropi sa ciljem slabljenja američkog uticaja i narušavanja ugleda koji su Sjedinjene Američke Države stekle kao jedna od pobjedničkih zemalja posle Drugog svetskog rata.

Kao reakcija na sovjetsku komunističku pretnju, Sjedinjene Američke Države su neposredno posle Drugog svetskog rata definisale i počele da sprovode politiku obuzdavanja (*containment*) Sovjetskog Saveza, marksističke ideologije u svetu i sovjetskog uticaja na druge zemlje svim sredstvima. Politika obuzdavanja Sovjetskog Saveza predstavljala je temelj spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država u periodu Hladnog rata. U vreme kada je američka administracija radila na stvaranju i oblikovanju politike obuzdavanja Sovjetskog

³ Videti: „President’s Wilson Declaration of War Message to Congress”, April 2, 1917, Washington, DC, Available from <https://www.archives.gov/historical-docs/todays-doc/?dod-date=402> (Accessed October 14, 2017)

Saveza u američkom društvu se postavilo pitanje neophodnosti i moralnosti primene poluga meke moći u spoljnoj politici. U američkoj zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, kao i u krugovima bliskim vlasti i u akademskoj javnosti započela je intenzivna rasprava o moralnosti i svrsishodnosti primene poluga meke moći u spoljnoj politici, što je uključivalo i državne informativne programe, odnosno propagandu.

Osnovni izvori meke moći Sjedinjenih Američkih Država na početku Hladnog rata bile su političke vrednosti liberalne demokratije, kultura, tehnologija i nauka. Međutim, primena poluga meke moći Sjedinjenih Američkih Država i uticaj koji je američka meka moć vršila na sovjetske građane i zvaničnike u Hladnom ratu izuzetno su slabo istraženi, a često bivaju i potcenjeni u istraživanju međunarodnih odnosa. Američke političke vrednosti, kao što su vladavina zakona, građanske slobode, principi slobodnog tržišta i slobodne konkurencije, američka nauka, tehnologija i kultura imali su značajan uticaj na sovjetske građane i građane istočnoevropskih zemalja u Hladnom ratu. O ovom uticaju i o popularnosti američkih knjiga i časopisa, radio programa, umetnosti, muzike, mode, filmova i ostalih tekovina američke meke moći najčešće su svedočili američka štampa i američki diplomatski predstavnici koji su primenjivali poluge meke moći u Sovjetskom Savezu i drugim socijalističkim zemljama.⁴

Pre početka Hladnog rata Sjedinjene Američke Države nisu posedovale zakonski okvir i stalnu funkcionalnu strukturu za primenu poluga meke moći u spoljnoj politici. Američka zakonodavna i izvršna vlast nisu bile naklonjene primeni poluga meke moći u spoljnoj politici zato što su smatrali da su određene poluge meke moći, kao na primer državni informativni, odnosno propagandni programi, u suštaj suprotnosti sa osnovnim liberalno-demokratskim vrednostima koje odražavaju Ustav Sjedinjenih Američkih Država i američka

⁴ Sovjetski građani koji su pratili američke informativne, kulturne i obrazovne programe krili su svoju naklonost i veoma su često morali krišom da slušaju program Radija slobodna Evropa (*Radio Free Europe*) i Radija oslobođenje (*Radio Liberty*) ili da čitaju američki časopis „Америка“. Videti: Yale Richmond, *Practicing Public Diplomacy: A Cold War Odyssey*, Berghahn Books, New York, 2008., pp. 73-127.

politička tradicija.⁵ Dakle, da bi primena poluga meke moći bila moguća u politici obuzdavanja Sovjetskog Saveza, bilo je neophodno da Sjedinjene Američke Države stvore zakonski okvir za odobravanje i finansiranje poluga meke moći, kao i strukturu za njenu osmišljenu i trajnu primenu.

Do 1945. godine Sjedinjene Američke Države su na svojoj sopstvenoj teritoriji i u drugim zemljama primenjivale poluge meke moći, što je uključivalo i propagandne programe, u vreme učešća američke vojske u oružanim sukobima u dva svetska rata. Do Hladnog rata primena poluga meke moći smatrana je delatnošću čija je svrha bila ideološka borba protiv neprijatelja i podvodila se pod psihološko ratovanje. Tako je zarad primene poluga meke moći u zemlji i u inostranstvu, administracija predsednika Vudro Vilsona (*Woodrow Wilson*) oformila Komitet za javno informisanje (*Committee on Public Information – CPI*) u Prvom svetskom ratu,⁶ dok je predsednik Franklin Delano Ruzvelt (Franklin Delano Roosevelt) u Drugom svetskom ratu osnovao Kancelariju za ratno informisanje (*Office of War Information - OWI*).⁷ Obe državne ustanove su rasformirane nakon kraja ratnih sukoba. Dakle, Sjedinjene Američke Države su osnovale ove ustanove pomoću izvršnih predsedničkih uredbi u dva svetska rata što je obezbedilo formalni okvir za

⁵ Videti: John Brown, *The Anti-Propaganda Tradition in the United States*, Public Diplomacy Alumni Association, Washington, DC, Available from: <http://www.publicdiplomacy.org/19.htm>, (Accessed November 9, 2015); Richard Arndt. *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*, op. cit., p. 28.

⁶ O Komitetu za javno informisanje videti u poglavlju 3.1.1. Prvi svetski rat – Komitet za javno informisanje. Takođe videti: George Creel, *How We Advertised America: The First Telling of the Amazing Story of the Committee on Public Information That Carried the Gospel of Americanism to Every Corner of the Globe*, Forgotten Books, Available from: <http://www.forgottenbooks.com/>, (Accessed September 17, 2015).; Richard Arndt. *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*, op. cit., pp. 27-36.; James Robert Mock, Cedric Larson, *Words that won the war, the story of the Committee on Public Information, 1917-1919*, Princeton University Press, Princeton, 1939

⁷ O Kancelariji za ratno informisanje videti u poglavlju 3.1.2. Drugi svetski rat – Kancelarija za ratno informisanje. Takođe videti: „Executive Order 9182 Establishing the Office of War Information”, *The White House*, Washington, DC, June 13, 1942., The American Presidency Project, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=16273>, (Accessed September 17, 2015).; “Executive Order 9608 – Providing for the Termination of the Office of War Information, and for the Disposition of Its Functions and of Certain Functions of the Office of Inter-American Affairs”, *The White House*, Washington DC, August 31, 1945, The American Presidency Project, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=60671>, (Accessed September 17, 2015).; Allan Winkler, *The Politics of Propaganda: The Office of War Information, 1942-1945*, Yale University Press, New Haven, 1987.; Justin Hart, *Empire of Ideas: The Origins of Public Diplomacy and the Transformation of U. S. Foreign Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2013., pp. 71-106.

primenu poluga meke moći i omogućilo stvaranje privremene operativne strukture, ali su ih odmah po završetku učešća u ratovima ukidale, a njihove aktivnosti su u daleko manjem obimu prebacivale na Stejt department (*State Department*).

U toku Prvog i Drugog svetskog rata veliki broj zakonodavaca u američkom Kongresu oštro se usprotivio primeni poluga meke moći u zemlji i u inostranstvu, ali su predstavnici izvršne vlasti smatrali da je dobro osmišljena i trajna primena poluga meke moći bila neophodna kako bi Sjedinjene Američke Države i saveznici pobedili u ova dva rata.⁸ Međutim, na početku Hladnog rata, u vreme kada Sjedinjene Američke Države nisu neposredno učestvovala u oružanom sukobu sa svojim glavnim protivnikom, većina predstavnika američke administracije i manji broj zakonodavaca u Kongresu shvatili su neophodnost trajne i dobro osmišljene primene poluga meke moći u borbi protiv sovjetskog uticaja na međunarodnom planu, prvenstveno u borbi protiv marksističke ideologije i komunizma. Sjedinjene Američke Države su tada prvi put u mirnodopskom periodu i prvi put u svojoj istoriji, uzdale poluge meke moći, uključujući i državnu propagandu, u svoju dugoročnu strategiju spoljne politike.

Primena poluga meke moći predstavlja sastavni deo američke spoljne politike od početka Hladnog rata do danas, ali značaj koji američka administracija pridaje polugama meke moći i finansijska sredstva koja američki Kongres odobrava za primenu poluga meke moći nisu dovoljan i odgovarajući odgovor na spoljnopolitičke izazove sa kojima se Sjedinjene Američke Države suočavaju. Od septembra 2001. godine američka administracija pokušava da suzbije ideologiju islamskog fundamentalizma, a od 2016. godine novu pretnju predstavljaju pokušaji Rusije da izvrši uticaj na tok američke unutrašnje politike. Iako Sjedinjene Američke Države poseduju zakonski osnov i organizacionu strukturu za primenu poluga meke moći, intenzitet i obim programa u oblasti meke moći nisu dovoljni, dok su format i sadržaj zastareli i neodgovarajući u uslovima moderne informacione tehnologije i brzih komunikacija.

⁸ Videti: Richard Arndt, *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*, op. cit., pp. 162-186.; Walter Hixson, *Parting the Curtain: Propaganda, Culture, and the Cold War, 1945-1951*, op. cit., pp. 2-27.; Nicholas Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, op. cit., pp. 22-51.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja su nastanak, razvoj i primena poluga meke moći Sjedinjenih Američkih Država u spoljnoj politici prema Sovjetskom Savezu od 1945. godine do 1962. godine. Istraživanje je bilo usredsređeno na procese koji su se odvijali posle Drugog svetskog rata i na početku Hladnog rata u Sjedinjenim Američkim Državama. Ovi procesi imali su za ishod institucionalizovanje poluga meke moći i omogućili su njihovu primenu u spoljnoj politici. Istraživanje je takođe obuhvatilo praktičnu primenu prvih poluga američke meke moći u Sovjetskom Savezu koja je poslužila američkoj izvršnoj vlasti da dalje razvija poluge meke moći u poznom periodu Hladnog rata, kao i u ratu protiv islamskog terorizma.

Neposredno posle kraja Drugog svetskog rata većina zakonodavaca u američkom Kognresu, krugovi bliski vlasti i akademski krugovi najvećim delom su se oštro protivili primeni poluga meke moći u Sjedinjenim Američkim Državama i u drugim zemljama. Poluge meke moći su uključivale državne informativne, odnosno propagandne programe, kao i aktivnosti u oblasti tehnološke, naučne, obrazovne i kulturne razmene. Tradicija anti-propagande u Sjedinjenim Američkim Državama imala je jake korene u mišljenju da je državna propaganda u neposrednoj suprotnosti sa osnovnim liberalno-demokratskim političkim vrednostima koje su bile izražene u američkom Ustavu. Ovakvo mišljenje je umnogome otežalo usvajanje zakona i donošenje izvršnih uredbi koje bi omogućile trajno ugrađivanje poluga meke moći u strukturu spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država i njihovu osmišljenu primenu. Međutim, ogroman strah od širenja komunizma i marksističke ideologije koji je vladao u celom američkom društvu nadjačao je tradiciju anti-propagande. Ovo je učinilo da se stvore zakonski i strukturalni preduslovi za plansku i trajnu primenu poluga meke moći kako u Sovjetskom Savezu tako i u drugim zemljama.⁹

Da bi se rasvetlili razlozi i uzroci za institucionalizovanje poluga meke moći i da bi se objasnili politički procesi u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti koji su doveli do

⁹ Videti: John Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and Cultural Roots of the Cold War*, op. cit., pp. 103-129.; Nicholas Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, op. cit., pp. 22-51.; Richard Arndt, *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*, op. cit., pp. 161-186.

institucionalizovanja poluga meke moći, bilo je neophodno da se izvrši analiza rasprava o opasnostima od širenja marksističke ideologije kao i analiza stavova o neophodnosti primene poluga meke moći u američkoj zakonodavnoj i izvršnoj vlasti i u medijima. Takođe je bilo važno analizirati procedure koje su vodile ka usvajanju zakona koji su omogućili i regulisali primenu poluga meke moći, kao i odobravanje državnih finansijskih sredstava i ugovaranje bilateralnih sporazuma sa Sovjetskim Savezom. Analiza je uključila i procedure za formiranje posebnih državnih ustanova i odeljenja pri Stejt departmentu koja su osmišljavala, planirala i sprovodila programe u oblasti informisanja, tehnološke, naučne i kulturne razmene sa Sovjetskim Savezom.

Ovo istraživanje je obuhvatilo analizu dokumenata američke izvršne vlasti i zakona koji su pružili okvir za primenu poluga meke moći u politici prema Sovjetskom Savezu. Među njih spadaju “Dugački telegram” (*Long Telegram*) Džordža Kenana (*George Kennan*),¹⁰ Fulbrajtvov zakon i Fulbrajt-Hejzov zakon,¹¹ Smit-Mundov zakon,¹² memorandum pod oznakom NSC 68 Saveta za nacionalnu bezbednost,¹³ Reorganizacioni plan br. 8 kojim je osnovana Informativna agencija Sjedinjenih Drzava (*United States Information Agency*)¹⁴ i Američko-sovjetski sporazum o razmeni u oblasti kulture, tehnologije i obrazovanja.¹⁵

¹⁰ “Incoming Telegram”, *Department of State*, Washington, DC, February 22, 1946, Harry S. Truman Presidential Library and Museum. p. 4.; Available from http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1, (Accessed March 9, 2016)

¹¹ “United States Code, Title 22, chapter 33, Mutual Educational and Cultural Exchange Program”, *U.S. Congress*, 1961, Available from <https://www2.ed.gov/about/offices/list/ope/iegps/fulbrighthaysact.pdf>, (Accessed November 17, 2015)

¹² “An Act to promote the better understanding of the United States among the peoples of the world and to strengthen cooperative international relations, Public Law 402,” *United States Congress*, January 27, 1948, Available from; <http://www.state.gov/documents/organization/177574.pdf>, (Accessed October 25, 2015)

¹³ “A Report to the National Security Council – NSC 68”, *National Security Council*, April 12, 1950, Available from: https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf (Accessed October 25, 2015.)

¹⁴ “Reorganization Plan No. 8 of 1953”, June 1, 1953, *Office of the Law Revision Counsel*, United States Code, Available from <http://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title5a-node84-leaf141&num=0&edition=prelim> (Accessed March 24, 2017)

¹⁵ “The General Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics on contacts, Exchanges and Cooperation in Scientific, Technical,

Kako bi sprovele u delo odluke američke administracije i ostvarile glavni spoljnopolitički cilj obuzdavanja Sovjetskog Saveza, Sjedinjene Američke Države su povele borbu protiv sovjetske marksističke ideologije. U ovu svrhu su Sjedinjene Američke Države između 1956. do 1962. godine počele da objavljuju i distribuiraju časopis “Америка” (*America Illustrated*) na ruskom jeziku,¹⁶ organizovale “Američku nacionalnu izložbu” (*American National Exhibition*) u Moskvi 1959. godine gde su prikazana dostignuća američke nauke i tehnologije¹⁷ i organizovale prvu turneju jednog američkog džez sastava u okviru programa „Ambasadori džeza“ (*Jazz Ambassadors*) u Sovjetskom Savezu.¹⁸

Ovi prvi programi predstavljali su početne korake u osmišljenoj i trajnoj primeni poluga meke moći u jednoj komunističkoj zemlji. Suština ovih programa bila je u komunikaciji sa sovjetskim građanima i u vršenju ideološkog uticaja na njih. Na osnovu tih prvih programa i aktivnosti Sjedinjene Američke Države su razvile široki spektar različitih komunikacionih tehnika putem kojih su dosezale do običnih ljudi u Sovjetskom Savezu i drugim zemljama i težile da izvrše uticaj na javno mnjenje u u tim zemljama. Istraživanje je uključilo studije slučaja ovih programa što je omogućilo da se objasni kako su Sjedinjene Američke Države uspele da uspostave komunikaciju sa sovjetskim građanima uprkos slabom

Educational, Cultural and Other Fields”, *United States Treaties and Other International Agreements*, TIAS 3975, volume 9, Washington, DC, 1958., pp. 13-39.

¹⁶ “Америка”, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, U.S. Information Agency, Washington, DC, October, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC; Elise Crane, *The Full-Format American Dream: Amerika as a key tool of Cold War public diplomacy*, American Diplomacy, Foreign Service Dispatches and Periodic Reports on U.S. Foreign Policy, The University of North Carolina at Chapel Hill, Available from

http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2010/0103/comm/crane_fullformat.html, (Accessed November 9, 2015)

¹⁷ Ova izložba je poznata i po tome što su je posetili sovjetski lider Nikita Hruščov (*Никита Сергеевич Хрущёв*) i američki potpredsednik Ričard Nikson (*Richard Nixon*). Prilikom obilaska izložbe dva lidera su vodila raspravu o prednostima i manama američkog i sovjetskog privrednog sistema. Videti: Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *The Kitchen Debate* – Transcript, Central Intelligence Agency, Available from http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/16/1959-07-24.pdf, (Accessed November 9, 2015); YouTube, *Nixon vs. Khrushchev - The Kitchen Debate (1959)*, Available from <https://www.youtube.com/watch?v=-CvQOuNecy4>, (Accessed November 9, 2015); Jack Masey, *Cold War Confrontations: US Exhibitions and their Role in the Cultural Cold War*, Lars Müller Publishers, 2008., pp. 152-283.

¹⁸ Videti: Lisa Davenport, *Jazz Diplomacy: Promoting America in the Cold War Era*, University Press of Mississippi, Jackson, 2013., pp. 89-113.; Penny von Eschen, *Satchmo Blows up the World: Jazz Ambassadors Play the Cold War*, Harvard University Press, Cambridge, 2006., pp. 92-120.

protoku informacije i jakoj cenzuri. Na ovaj način su sovjetski građani mogli da se bliže upoznaju sa američkim političkim vrednostima, idejama, kulturom i tehnološkim dostignućima.

Pošto je predmet istraživanja multidisciplinarna oblast, istraživanje je sprovedeno u okviru učenja o mekoj moći Džozefa Naja (*Joseph Nye.*). Naj je svoje učenje izložio i objasnio u radovima i knjigama koje je objavio od 1990. do 2015. godine.¹⁹ Pošto učenje o mekoj moći ne predstavlja teoriju koja je valjano izgrađena i izložena, komunikaciona teorija o širenju novina Evereta Rodžersa (*Everett Rogers*) pruža dodatni teorijski okvir.²⁰

U knjizi koju je objavio 1990. godine pod naslovom “Osuđeni na vođstvo: Promenljiva priroda američke moći”²¹ Džozef Naj je prvi put izložio učenje o mekoj moći. Pod mekom moći on podrazumeva da “jedna zemlja može da postigne ishode koje želi u svetskoj politici jer druge zemlje žele da je slede ili pristaju na sistem koji dovodi do tih ishoda”.²² Džozef Naj je posmatrao i analizirao moć i promenu prirode moći u međunarodnim odnosima i kao rezultat toga je tvrdio da su se osnovni izvori moći državnih aktera promenili i da u današnje vreme sve važniju ulogu igraju političke vrednosti, obrazovanje i tehnologija, dok su u prethodnim erama najveći značaj imale vojna sila i

¹⁹ Među najvažnije Najeve knjige i radove spadaju: Joseph Nye, *Bound to Lead, The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990.; Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004.; Joseph Nye, *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*, Routledge, London, 2004.; Joseph Nye, *The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011.; Joseph Nye, Is the American Century Over?, Series Global Future, *Polity*, Cambridge, 2015.; Joseph Nye, The American Century: RIP, *The National Interest*, September 24, 2015, Available from <http://www.nationalinterest.org/feature/the-american-century-rip-13924>, (Accessed November 9, 2015); Joseph Nye, “The War on Soft Power”, *Foreign Policy*, April 12, 2011, Available from <http://foreignpolicy.com/2011/04/12/the-war-on-soft-power/>, (Accessed November 9, 2015); Joseph Nye, “The Twenty-First Century Will Not Be a ‘Post-American’ World”, *International Studies Quarterly*, New Jersey, Volume 56, issue 1, pp. 215-215.; Joseph Nye, “Public Diplomacy and Soft Power”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Washington, DC, 616, March 2008, pp. 94-109.; Joseph Nye, “Soft Power and American Foreign Policy”, *Political Science Quarterly*, New York, Volume 119, Issue 2, Summer 2004, pp. 255-270.

²⁰ Videti: Everett Rogers, *Diffusion of Innovations*, Third Edition, The Free Press, New York, 1983.

²¹ Joseph Nye, *Bound to Lead, The Changing Nature of American Power*, op. cit., 1990.

²² Ibidem, p. 31.

teritorijalna osvajanja.²³ Za razliku od “komandne moći”²⁴, odnosno tvrde moći, koja je zasnovana na tradicionalnim izvorima moći kao što su prirodni resursi, teritorije, vojna sila i ekonomska snaga, meka moć je zasnovana na privlačnosti ideja i na sposobnosti da se utiče na formiranje težnji drugih aktera kako bi te težnje određile njihove političke ciljeve.²⁵ Sposobnost jednog državnog aktera da oblikuje želje i težnje drugih aktera u međunarodnim odnosima temelji se na izvorima moći koji su neopipljivi, a među najvažnije izvore meke moći spadaju ideologija, kultura i institucije.²⁶

Učenje Džozefa Naja o mekoj moći usredsređeno je pre svega na Sjedinjene Američke Države i američku meku moć. Ovo učenje je nastalo kao odgovor na tvrdnje “deklinista”²⁷ da američka globalna moć slabi. Džozef Naj je svoje učenje razradio u knjigama “Meka moć - Sredstvo za postizanje uspeha u svetskoj politici”²⁸ i “Budućnost moći”.²⁹ Džozef Naj definiše meku moć kao sposobnost jednog državnog aktera da postigne svoje ciljeve pomoću privlačnosti, a ne putem nagrađivanja ili kažnjavanja drugih država.

Ukoliko jedan državni akter postigne da se drugi međunarodni akteri dive njegovim idejama i političkim vrednostima, ne mora da koristi velika finansijska sredstva na nagrade i kazne da bi pokrenuo druge u željenom pravcu. Prema Džozefu Naju zavođenje je daleko poželjnija metoda od prinude, a “vrednosti kao što su demokratija, ljudska prava i šanse za pojedinca su izuzetno zavodljive”.³⁰ Džozef Naj meku moć prvenstveno posmatra u svetlu globalne moći Sjedinjenih Američkih Država na kraju 20. i na početku 21. veka, ali učenje o mekoj moći primenjuje i na druge državne i nedržavne aktere u međunarodnim odnosima.

²³ Videti: Ibidem, p. 29.

²⁴ Ibidem, p. 29.

²⁵ Videti: Ibidem, p. 31.

²⁶ Videti: Ibidem, p. 32.

²⁷ Naziv “deklinista” potiče od glagola “*to decline*” što znači “smanjiti se”. Jedan od vodećih deklinista bio je Pol Kenedi (*Paul Kennedy*) koji je tvrdio da će imperijalno prenaprezanje Sjedinjenih Američkih Država nagristi ekonomske osnove američke moći i da će to dovesti do prestanka američke globalne dominacije. Videti: Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, Vintage Books, New York, 1987.

²⁸ Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, op. cit., 2004.

²⁹ Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., 2011.

³⁰ Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, op. cit., p. x.

Od 1990. godine kada je Džozef Naj izložio učenje o mekoj moći, ovo učenje privlači pažnju istraživača međunarodnih odnosa, lidera i vlada, kao i medija širom sveta. “Smanjivanje” sveta i globalizacija doveli su do toga da neopipljivi izvori moći pridobijaju sve veću važnost, što je Džozef Naj jednostavno objasnio time da je u vreme informacione tehnologije važnije “čija priča pobeđuje, a ne čija vojska pobeđuje”.³¹ Stoga Džozef Naj tvrdi da je važnost meke moći izjednačena sa značajem tvrde moći. Međutim, Džozef Naj u svojim radovima i knjigama o mekoj moći nije izneo valjano izgrađenu teoriju, odnosno nije detaljno i u potpunosti objasnio i protumačio pojam i pojavu meke moći što su mu zamerili sledbenici najvažnijih teorijskih pristupa u proučavanju međunarodnih odnosa.

Teoretičari tri glavna osnovna pristupa u izučavanju međunarodnih odnosa - neorealizam, neoliberalizam i konstruktivizam – izneli su kritike učenja o mekoj moći na koje je Džozef Naj ponudio samo delimične odgovore. Najoštriju kritiku izneli su predstavnici neorealizma u međunarodnim odnosima. Oni smatraju da meka moć predstavlja moć samo u slučajevima kada se zasniva na tvrdoj moći i na izvorima tvrde moći.³² Među druge kritike spadaju tvrdnje da je Najovo učenje o mekoj moći previše “mekano”,³³ da nije dovoljno jasno i da ne predstavlja sistematsku, solidno izgrađenu teoriju,³⁴ da se pozitivne odlike meke moći mogu dovesti u pitanje³⁵ i da meka moć može biti manipulativna i prinudna.³⁶ Uprkos ovim kritikama, međunarodni akademski krugovi, mediji, kao i vlade i zvaničnici širom sveta prihvatili su učenje o mekoj moći.

³¹ Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 19.

³² Videti: Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996., p. 92

³³ Videti: Niall Ferguson, “Think Again: Power”, *Foreign Policy*, Washington, DC, November 3, 2009, pp. 18-24.

³⁴ Videti: Giulio Gallarotti, *Soft Power: What it is, Why it's Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used*, Division II Faculty Publications, Paper 57, January 2011, Wesleyan University, Available from

<http://wescholar.wesleyan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1056&context=div2facpubs>, (Accessed November 16, 2015.)

³⁵ Videti: Josef Joffe, „The Perils of Soft Power”, *New York Times*, May 14, 2006, Available from http://www.nytimes.com/2006/05/14/magazine/14wwln_lede.html?pagewanted=all&r=0, (Accessed November 10, 2015)

³⁶ Videti: Janice Bially Mattern, “Why ‘Soft Power’ Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics”, *Millennium Journal of International Studies*, Sage Publications, London, 2005., pp. 583-612.

Učenje o mekoj moći pružilo je odgovarajući teorijski okvir za istraživanje zato što je omogućilo da se objasne razlozi zbog kojih su američka zakonodavna i izvršna zakonodavna vlast donele važne odluke koje su vodile institucionalizovanju poluga meke moći. Učenje o mekoj moći takođe je dalo teorijski okvir za objašnjavanje promovisanja američkih izvora meke moći putem osmišljene i trajne upotrebe poluga meke moći, kao i uticaj koji je američka vlada težila da izvrši na sovjetske zvaničnike i građane tokom Hladnog rata. Iako Džozef Naj u svojim radovima i knjigama ne analizira primenu poluga meke moći u različitim istorijskim periodima, a najveći značaj pridaje ulozi meke moći u eri globalizacije, bilo je potrebno objasniti značajnu ulogu meke moći u američkoj politici obuzdavanja Sovjetskog Saveza koja je uključivala i borbu protiv marksističke ideologije i ideologije komunizma.

Kako bi se izbegle nejasnoće zbog toga što učenje o mekoj moći ne predstavlja valjano izgrađenu teoriju, teorija širenja novina Evereta Rodžersa pružila je dodatni teorijski okvir za istraživanje. Pomoću teorije širenja novina objašnjene su poluge meke moći koje su Sjedinjene Američke Države trajno i osmišljeno primenjivale u Sovjetskom Savezu u periodu Hladnog rata. Teorija širenja novina je u najvećoj meri primenjena na studije slučaja koje su predstavljale sastavni deo istraživanja. Upotreba poluga meke moći, osim zakonskih, organizacionih, strukturalnih i budžetskih preduslova, podrazumevala je osmišljavanje, planiranje i stvaranje kanala komunikacije, stila i tona komunikacije koja je bila usmerenaka građanima Sovjetskog Saveza i drugih zemalja.

Everet Rodžers u svojoj komunikacionoj teoriji tvrdi da širenje novina predstavlja proces putem koga se novine prenose pomoću različitih kanala komunikacije na članove nekog društva. Komunikacija je prema Everetu Rodžersu proces u kojem učesnici komunikacije međusobno razmenjuju razne informacije sa ciljem postizanja međusobnog razumevanje. Everet Rodžers definiše komunikaciju kao proces u okviru kojeg ljudi razmenjuju informacije kako bi se međusobno približili jedni drugima ili udaljili jedni od drugih u svetlu značenja koja pridaju različitim događajima i pojmovima.³⁷ Prema Everetu

³⁷ Videti: Everett Rogers, *Diffusion of Innovations*, op. cit., p. 5.

Rodžersu, novina predstavlja predmet, praksu ili ideju koju ljudi smatraju novom. Pritom on tvrdi da nije važno da li su ti predmeti, prakse ili ideje objektivno novi s obzirom na vreme njihovog nastanka.³⁸ Za širenje novina neophodni su komunikacioni kanali. Komunikacija se odvija putem kanala koji povezuju različite izvore, odnosno pojedince ili institucije koje šalju poruke.³⁹

Everet Rodžers tvrdi da je širenje novina poseban vid komunikacije i da podrazumeva novinu s jedne strane i dve institucije ili dva pojedinca s druge strane. Institucije ili pojedinci prihvataju i novinu i kanal komunikacije. Postoje dve vrste komunikacionih kanala: komunikacija između pojedinaca i mediji. Everet Rodžers posmatra proces u kojem pojedinac polazi od novine i dolazi do odluke kao aktivnost koja uključuje traženje i mentalnu obradu informacija. U toku ovog procesa pojedinac oseća potrebu da umanjí neizvesnost koja nastaje zbog prednosti i mana novine. Celokupan proces koji polazi od novine a završava se odlukom odvija se u pet faza: predznanje, ubeđivanje, odluka o prihvatanju ili odbijanju novine, primena novine i potvrda.⁴⁰

Teorija širenja novina Evereta Rodžersa pružila je odgovarajući teorijski okvir za istraživanje poluga meke moći jer se pomoću ove teorije može objasniti primena poluga meke moći od strane Sjedinjenih Američkih Država u Sovjetskom Savezu u periodu Hladnog rata. Primena poluga meke moći uključivala je svih pet faza teorije širenja novina. Predznanje, kao prva faza, predstavljalo je celokupno znanje koje su zvaničnici i građani Sovjetskog Saveza posedovali o Sjedinjenim Američkim Državama, uključujući i stavove koji su nastali kao posledica razlika u ideologijama i usled anti-američke kampanje. Reagujući na ovo sovjetsko predznanje, Sjedinjene Američke Države su počele osmišljeno da primenjuju poluge meke moći putem ubeđivanja, odnosno kroz aktivnosti i programe u oblasti informisanja, naučne, tehnološke i kulturne razmene. Prihvatanje ili odbijanje novine, koje predstavlja treću fazu, bilo je u očima posmatrača i u potpunosti je zavisilo od sovjetskih građana kod kojih su se javljale pozitivne ili negativne reakcije na američke novine koje su

³⁸ Videti: Ibidem, p. 11.

³⁹ Videti: Ibidem, p. 17.

⁴⁰ Videti: Everett Rogers, *Diffusion of Innovations*, op. cit., pp. 20-21.

u pre toga bile nedostupne sovjetskim građanima. Četvrta faza koja podrazumeva primenu novine, bio je celokupan proces saznanja o Sjedinjenim Američkim Državama kod sovjetskih građana i formiranje pozitivnog ili negativnog javnog mnjenja. Potvrda širenja novina, koja predstavlja petu fazu, nastupila je tek nakon pada Berlinskog zida a bila je izražena u vidu pozitivnog mišljenja sovjetskih građana o Sjedinjenim Američkim Državama i u vidu delimičnog usvajanja političkih vrednosti Sjedinjenih Američkih Država. Peta faza nije bila predmet ovog istraživanja ali se mora pomenuti da bi se objasnile promene u sovjetskom javnom mnjenju koje su se pokazale u periodu koji je usledio posle kraja Hladnog rata.

Osnovni činioci istraživanja bili su uslovi pod kojima su zakonodavna i izvršna vlast u Sjedinjenim Američkim Državama donosile odluke o osmišljenoj i trajnoj primeni poluga meke moći u spoljnoj politici. Činioci istraživanja su takođe bili uslovi formulisanja strategije primene meke moći, najvažniji akteri koji su stvorili strategije za primenu poluga meke moći, načini na koje su Sjedinjene Američke Države upotrebljavale poluge meke moći u Sovjetskom Savezu, percepcije sovjetskih građana i zvaničnika, kao i metode koje je Sovjetski Savez koristio da bi sprečio širenje američke ideologije i ideja i umanjio američki uticaj na sovjetske građane.

Istraživanje je usredsređeno na period od 1945. do 1962. godine koji je predstavljao najvažniji period za institucionalizovanje poluga meke moći u Sjedinjenim Američkim Državama i početak njihove osmišljene i trajne primene u drugim zemljama, kao i prilagođavanje tih poluga za upotrebu u Sovjetskom Savezu. Ovaj period je važan i zbog sprovođenja privih aktivnosti i programa na polju širenja američkih liberalno-demokratskih vrednosti i kulture u Sovjetskom Savezu.

Istraživanje je obuhvatilo teritoriju Sjedinjenih Američkih Država gde su nastali glavni uslovi za institucionalizovanje poluga meke moći i za osmišljenu i trajnu primenu poluga meke moći u drugim zemljama, kao i teritoriju nekadašnjeg Sovjetskog Saveza gde su Sjedinjene Američke Države sprovele obimne programe širenja američkih vrednosti, ideja i kulture.

Sprovedeno je politikološko istraživanje u oblasti nauke o međunarodnim odnosima. Međutim, predmet i cilj istraživanja zahtevali su i razmatranje sa stanovišta i drugih nauka, pre svega komunikologije, sociologije, kulturologije i prava.

1.2. Naučni i društveni ciljevi istraživanja

Sjedinjene Američke Države su u različitim periodima istorije primenjivale poluge meke moći zarad širenja svog uticaja na druge zemlje i narode. Međutim, iako je upotreba meke moći stara koliko carstva i države, učenje o mekoj moći i primena poluga meke moći su još uvek veoma slabo istraženi, posebno u Srbiji i regionu Balkana. Na ovu temu je napisan i objavljen izuzetno mali broj radova uopšte, a posebno naučnih radova. Naučni ciljevi istraživanja su višestruki, a najvažniji su:

- naučna deskripcija i objašnjenje pojma i pojave meke moći i njenog značaja u 20. i 21. veku,
- objašnjavanje i tumačenje uzroka institucionalizovanja poluga meke moći u Sjedinjenim Američkim Državama na početku Hladnog rata,
- naučna deskripcija i tumačenje uključivanja poluga meke moći u američku politiku obuzdavanja Sovjetskog Saveza i komunizma,
- objašnjavanje i naučna deskripcija praktične primene poluga meke moći Sjedinjenih Američkih Država u Sovjetskom Savezu.

Društveni ciljevi istraživanja uključuju bliže upoznavanje i razumevanje značaja učenja o mekoj moći Džozefa Naja i praktične primene poluga meke moći u međunarodnim odnosima. Sve zemlje poseduju izvore meke moći, što predstavlja glavni preduslov za primenu poluga meke moći u drugim zemljama. Međutim, ne pridaju sve zemlje dovoljan značaj primeni poluga meke moći niti poseduju jednaku sposobnost da isplaniraju i sprovedu u delo strategiju primene poluga meke moći u svojoj spoljnoj politici.

1.3. Osnovne hipoteze

Opšta hipoteza

Poluge meke moći, koje su Sjedinjene Američke Države institucionalizovale od 1945. do 1962. godine, omogućile su trajnu i osmišljenu primenu meke moći u američkoj politici prema Sovjetskom Savezu u vreme Hladnog rata. Primena meke moći predstavljala je sastavni deo politike obuzdavanja Sovjetskog Saveza i marksističke ideologije koju je Sovjetski Savez širio u svetu.

Posebne hipoteze

Prva posebna hipoteza: Poluge meke moći su uključivale i informativne, odnosno propagandne programe i aktivnosti, što je bilo u suprotnosti sa Prvim amandmanom Ustava SAD, sa američkim političkim vrednostima i sa demokratskom tradicijom Sjedinjenih Američkih Država.

Druga posebna hipoteza: Sovjetski Savez je odmah nakon kraja Drugog svetskog rata počeo osmišljeno da širi marksističku ideologiju po svetu i sprovodi jaku anti-američku propagandu usmerenu ka sovjetskoj javnosti. Američka administracija je reagovala tako što je pokrenula administrativne procedure za institucionalizovanje poluga meke moći što je prouzrokovalo intenzivnu debatu u američkoj javnosti i u Kongresu.

Treća posebna hipoteza: Ustav SAD i pojedinačni zakoni nisu pružali odgovarajući zakonski okvir za trajnu i osmišljenu primenu poluga meke moći. Sjedinjene Američke Države su u vreme vojnog angažovanja u Prvom i Drugom svetskom ratu stvorile privremene institucije za primenu poluga meke moći što je bilo omogućeno predsedničkim izvršnim uredbama. Zakonsko institucionalizovanje poluga meke moći na početku Hladnog rata omogućilo je primenu meke moći u vreme kada Sjedinjene Američke Države nisu bile vojno angažovane u svetu.

Četvrta posebna hipoteza: SAD su praktičnu primenu poluga meke moći ostvarivale kroz sprovođenje programa u oblasti kulture i informisanja, i kroz prikazivanje američkog svakodnevnog života, tehničkih dostignuća i proizvoda za široku upotrebu. SAD su na ovaj način širile svoje političke, ekonomske i društvene vrednosti koje su predstavljale novinu za sovjetsku javnost.

Pojedinačne hipoteze

Prva pojedinačna hipoteza: Prvi amandman Ustava SAD, političke vrednosti izražene u Povelji o pravima i jaka tradicija anti-propagande u SAD su usporili i otežali proces usvajanja zakona kojima je omogućena primena poluga poluga meke moći.

Druga pojedinačna hipoteza: Strah od širenja komunizma koji je postojao u američkom društvu nadvladao je zabrinutost zbog ugrožavanja Prvog amandmana i tradiciju anti-propagande što je dovelo do društvenog konsenzusa vezanog za primenu poluga meke moći, uključujući i državnu propagandu.

Treća pojedinačna hipoteza: Zakonodavci u Kongresu SAD su usvojili zakone kojima je omogućena primena poluga meke moći uz ograničenja koja su štitila američke građane i američke medije od državne propagande. Ograničenja su se takođe odnosila i na izvore finansiranja poluga meke moći što je zaštitilo američke poreske obveznike od snošenja troškova u ovoj oblasti.

Četvrta pojedinačna hipoteza: Sovjetski režim je zahtevao od SAD da sklope bilateralne sporazume sa SSSR-om da bi se programi u oblasti kulturne razmene i informisanja odvijali na principu reciprociteta. Ovi sporazumi su bili ograničenog trajanja i morali su se redovno obnavljati.

Peta pojedinačna hipoteza: Sovjetske vlasti su tokom 1950-tih i 1960-tih godina na različite načine ometale američke programe u oblasti kulture, informisanja i prikazivanje američkih dostignuća čime su pokušavale da umanje uticaj američke meke moći na javnosti u SSSR-u.

Šesta pojedinačna hipoteza: Poluge meke moći koje su SAD primenjivale u SSSR-u privlačile su veliku pažnju sovjetske javnosti čije reakcije nisu uvek bile pozitivne.

1.4. Metode istraživanja

S obzirom na naučne ciljeve rada i složenost predmeta istraživanja, upotrebjeno je više osnovnih naučno-istraživačkih metoda i metoda prikupljanja i obrade podataka. U istraživanju su upotrebjene osnovne analitičke metode, prvenstveno metoda analize zarad proučavanja sastavnih delova predmeta istraživanja. Takođe je primenjena strukturalno-funkcionalna analiza da bi se istražili osnovni strukturalni činioci koji su predstavljali uslove da Sjedinjene Američke Države razviju spoljnopolitičku strategiju u oblasti primene poluga meke moći u vreme Hladnog rata kako u Ssovjetskom Savezu tako i u drugim zemljama. Istraživanje je takođe uključilo analizu sadržaja, deskriptivnu i eksplikativnu analizu, kao i strukturalno-funkcionalnu analizu. Osim analize primenjene su i metode dedukcije, apstrakcije i specijalizacije kao osnovne metode naučnog istraživanja i saznanja. Metode generalizacije, konkretizacije i indukcije korišćene su kao osnovne sintetičke metode.

Priroda samog predmeta istraživanja i glavnog problema istraživanja zahtevala je primenu hipotetičko-deduktivne metode kao opštenaučne metode koja je zasnovana na iskustvu. Hipotetičko-deduktivna metoda je omogućila istraživanje istorijskih aspekata američke spoljne politike u vreme Hladnog rata sa fokusom na primenu poluga meke moći, kao i opštih i trajnih stremljenja, konkretnih ciljeva i principa spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država u kontekstu početka Hladnog rata.

Pored hipotetičko-deduktivne metode korišćena je i komparativna metoda kako bi se uporedila primena poluga meke moći u ranijim istorijskim periodima sa onima sa početka Hladnog rata. Komparativna metoda je upotrebjena i zarad međusobnog upoređivanja različitih poluga meke moći kao što su aktivnosti i programi u oblasti kulturne i tehnološke razmene, kao i u sferi informisanja, odnosno propagande i njihovog uticaja na građane

Sovjetskog Saveza. Istraživanje je uključilo upotrebu metode modelovanja kako bi se na sistematski i jasan način opisala i objasnila celokupna američka spoljna politika prema Sovjetskom Savezu u periodu od 1945. do 1962. godine. Metoda modelovanja primenjena je i zarad opisivanja i objašnjavanja meke moći kao oblika političke moći, političkih procesa koji su Sjedinjenim Američkim Državama omogućili trajnu primenu poluga meke moći, kao zarad objašnjavanja liberalno-demokratskih vrednosti koje su Sjedinjene Američke Države širile u Sovjetskom Savezu putem poluga meke moći.

Priroda predmeta istraživanja zahtevala je retrospektivnu studiju slučaja koja je obuhvatila tri značajne poluge američke meke moći u Sovjetskom Savezu na početku Hladnog rata. Ove poluge su časopis “Америка“ koji je izlazio na ruskom jeziku, “Америчка nacionalna izložba” koja je predstavila američka tehnološka dostignuća sovjetskim građanima i program “Ambasadori džez”. Studija slučaja je uključila analizu sadržaja tekstova o ovim programima koji su objavljivani u američkim i sovjetskim dnevnim listovima i časopisima, kao i intervju sa američkim diplomatama koji su sprovodili ove programe u Sovjetskom Savezu.

U istraživanju je za prikupljanje podataka upotrebljena kvalitativna analiza dokumenata koja je obuhvatila studije i naučne radove, izveštaje i zvanična dokumenta američke vlade i Kongresa Sjedinjenih Američkih Država, prepiske između Američke ambasade u Moskvi i Stejt departmenta, američko-sovjetske diplomatske prepiske, tekstova iz novina i časopisa, kao i kvalitativna analiza svedočenja američkih diplomata koja su izneta u knjigama i radovima autobiografskog karaktera.

Ideja i inspiracija za ovo istraživanje javile su se kao rezultat višedecenijskog rada u oblasti američke javne diplomatije kojom se kandidatkinja bavila u Srbiji a sada se bavi u Sjedinjenim Američkim Državama. Istraživanje i njegovi rezultati predstavljaju i odraz izuzetno dobrog poznavanja, posmatranja i promišljanja programa u oblasti kulture, obrazovne i profesionalne razmene, kao i programa humanitarne i razvojne pomoći na kojima kandidatkinja radi od 1991. godine. Lično profesionalno iskustvo u sprovođenju ovih programa u Srbiji i širom Sjedinjenih Američkih Država doprineli su dubokom unutrašnjem

razumevanju strukture i načina rada Informativne agencije Sjedinjenih Država (*U.S. Information Agency*) i Stejt departmenta, načina odlučivanja i finansiranja poluga meke moći, kao i uticaja koji američka meka moć ima na pojedince i javnosti u svetu.

Istraživanje je jednim delom obavljeno u Srbiji, dok je najveći deo istraživanja, koji je uključio izvore iz arhiva Stejt departmenta, Nacionalnog arhiva i Kongresne biblioteke Sjedinjenih Američkih Država, kao i elektronske biblioteke Džordžtaun univerziteta (*Georgetown University*), obavljeno je u Vašingtonu od 2014. do 2017. godine. Istraživanje je obuhvatilo i intervjuje i neformalne razgovore sa američkim diplomatama i predstavnicima "think tank" organizacija i istraživačkih centara u Vašingtonu. Veoma značajan izvor za studije slučaja predstavljali su digitalni arhiv dnevne novine Njujork tajms (*New York Times*) i drugih značajnih štampanih medija.

1.5. Naučni doprinos

Naučni značaj i doprinos istraživanja je sticanje uvida i produblјivanje znanja o principima i načinima primene poluga meke moći u spoljnoj politici. Na Zapadu, pre svega u Sjedinjenim Američkim Državama, sprovedena su intenzivna istraživanja upotrebe meke moći tokom 1970-tih godina. Zainteresovanost istraživaca opala je tokom 1980-tih godina. Posle terorističkih napada na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. godine meka moć u međunarodnim odnosima, a posebno meka moć Sjedinjenih Američkih Država, ponovo su privukle pažnju istraživača i analitičara. U današnje vreme sve više se posvećuje pažnja mekoj moći sila u usponu kao što su Kina, Indija, Brazil, Turska i Juznoafrička Republika. Međutim, u poređenju sa istraživanjima drugih oblasti međunarodnih odnosa, istraživanja upotrebe meke moći u međunarodnim odnosima daleko su manje zastupljena.

Rezultati istraživanja primene poluga meke moći Sjedinjenih Američkih Država vreme Hladnog rata mogu takođe biti od koristi za objašnjavanje sveukupnog uticaja koji američke vrednosti, ideje i kultura imaju na različite regione u svetu, kao i za objašnjavanje neuspeha američke primene poluga meke moći u islamskim zemljama.

U Srbiji, kao i u širem regiona Balkana, istraživanja upotrebe meke moći i objavljeni naučni radovi na ovu temu izuzetno su retki, a najčešće predstavljaju prevode radova američkih i britanskih istraživača.

Društveni značaj istraživanja predstavlja upoznavanje sa učenjem o mekoj moći Džozefa Naja, upoznavanje sa primenom poluga meke moći i njihovog značaja u vreme globalizacije. Sjedinjene Američke Države i na početku 21. veka predstavljaju lidera u sferi širenja vrednosti, ideja, kulture, nauke i tehnologije, a posebno u oblasti korporativnog uticaja američkih robnih marki i poslovnih praksi. Osmišljena i trajna primena poluga meke moći predstavlja sastavni deo spoljne politike razvijenih demokratija što doprinosi uspešnom postizanju spoljnopolitičkih ciljeva i ostvarivanju nacionalnih interesa na regionalnom i globalnom nivou.

Srbija, kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, može imati koristi od izučavanja primene poluga meke moći zarad poboljšavanja svog ugleda i širenja svog uticaja na druge zemlje, a samim tim i stvaranja povoljnije klime za pristupanje Evropskoj uniji. Iako je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, koju često nazivamo bivšom Jugoslavijom, osmišljeno primenjivala poluge meke moći u svojoj spoljnoj politici, Srbija je ovaj segment spoljne politike skoro potpuno zapostavila. Primena meke moći, između ostalog, doprinosi privlačenju stranih investicija, razvoju turizma i celokupnoj razmeni iskustava i znanja sa drugim zemljama. Srbija takođe može imati koristi od ovog istraživanja s obzirom na jačanje bilateralnih odnosa u regionu Balkana, posebno sa zemljama koje su nastale kao posledica raspada bivše Jugoslavije.

Teorijski okvir istraživanja

2. Teorijski okvir istraživanja

Istraživanje poluga meke moći koje su Sjedinjene Američke Države institucionalizovale posle Drugog svetskog rata i počele da primenjuju u Sovjetskom Savezu u vreme Hladnog rata sprovedeno je u okviru učenja o mekoj moći Džozefa Naja i u okviru komunikacione teorije širenja novina Evereta Rodžersa. Učenje o mekoj moći Džozefa Naja predstavlja širi teorijski okvir pomoću kojeg je ovo istraživanje usredsređeno na spoljnopolitičke poluge, odnosno sredstva koja su Sjedinjene Američke Države stvorile u institucionalnom i strukturalnom smislu u Hladnom ratu.

Učenje o mekoj moći je od izuzetno velikog značaja za razumevanje i tumačenje ideološkog i kulturnog uticaja koje državni akteri u međunarodnim odnosima vrše na druge aktere kako u današnje vreme tako i u prethodnim istorijskim periodima. Pošto sam pojam moći nema svoju široko prihvaćenu definiciju, ni učenje o mekoj moći ne predstavlja valjano izgrađenu i testiranu teoriju koja bi ovo istraživanje smestila u određeni epistemološki okvir. Stoga je komunikaciona teorija širenja novina Evereta Rodžersa pružila dopunski teorijski okvir, posebno za studije slučaja koje su obuhvatile prve poluge meke moći koje su Sjedinjene Američke Države primenile u Sovjetskom Savezu u periodu od 1956. do 1962. godine.

2.1. Pojmovno-jezičko određenje meke moći

U rečniku Matice srpske pod natuknicom “moć” stoji da je moć “sposobnost raspolaganja umenjem, snagom ili sredstvima za vršenje nečega ili ispunjavanje neke funkcije; snaga, sila, energija; pravo ili mogućnost vladanja nad nekim, upravljanja nečim, vlast”⁴¹. Prema *Merriam-Webster* rečniku engleskog jezika “moć” označava “sposobnost da se dela ili proizvede rezultat; posedovanje kontrole, autoriteta ili uticaja nad drugima; fizička sila”⁴². Iako su sila i snaga prva asocijacija koju reč “moć” izaziva kod većine ljudi, termin “moć” i na srpskom i na engleskom jeziku na prvom mestu označava sposobnost da se nešto postigne uopšteno i sposobnost da se nešto učini koristeći sredstva koja su na raspolaganju. Tek sledeće značenje su sila i snaga.

Definisanje pojma moći podjednako je teško kao i definisanje pojmova lepote ili ljubavi.⁴³ Kao u slučaju drugih neopipljivih pojmova, ne postoji opšteprihvaćena definicija pojma moći. Vukašin Pavlović ističe kognitivnu osobinu moći tvrdeći da čovek nesumljivo oseća moć, ali spoznaja suštine moći ostaje van sfere logike i racionalnog.⁴⁴ Džozef Naj smatra da je moć pojava koja u velikoj meri zavisi od društvenih odnosa u kojima se nalaze subjekat i objekat moći, pa je stoga moć nemoguće definisati na način koji bi bio opšteprihvaćen. “Bilo koji pokušaj da se razvije jedinstven indeks moći osuđen je na propast jer moć zavisi od odnosa između ljudi koji se menja u zavisnosti od okolnosti.”⁴⁵ Džozef Naj polazi od definicije pojma moći koja se nalazi u rečniku i koja definiše moć kao sposobnost da se dela i da se u uslovima društvenih odnosa utiče na druge da bi se postigli željeni rezultati.⁴⁶ On subjekte moći naziva akterima ili agentima i naglašava da se ne može tvrditi da akter poseduje moć ako se ne zna šta je to za šta taj akter ima moć. Mora se odrediti ko

⁴¹ Matica srpska, *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, VI, 1987., p. 429.

⁴² Merriam-Webster Dictionary, *Power*, Available from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/power> (Accessed May 6, 2017)

⁴³ Videti: Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, op. cit., p. 1

⁴⁴ Videti: Vukašin Pavlović, *Politička moć*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012., p. 3.

⁴⁵ Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 5.

⁴⁶ Videti: Ibidem, p. 5.

učestvuje u odnosu moći, što predstavlja opseg moći, kao i koje teme su uključene u taj odnos, što predstavlja domen moći.⁴⁷ Prema Džozefu Najju politička definicija moći zavisi od određenih okolnosti koje nam ukazuju na to ko šta postiže, na koji način, gde i kada.⁴⁸ Ono što je najvažnija činilac je konverzija moći koja predstavlja pretvaranje izvora moći u željene promene u ponašanju⁴⁹ kod onih nad kojima se vrši moć. Ono što je neophodno za pretvaranje izvora moći u željene rezultate su dobre strategije i umešno vođstvo.⁵⁰

Ono što je jasno je da je moć relacioni pojam, odnosno da postoji samo u okviru odnosa između subjekta moći, onoga koji primenjuje svoju moć, i objekta moći, onoga koji tu moć svesno ili nesvesno oseća i priznaje njeno postojanje. Ukoliko ne postoji objekat nad kojim se moć primenjuje, ne postoji ni sama moć kao pojava. Takođe značaj subjekta moći u određenom trenutku zavisi umnogome od onoga nad kime se ta moć primenjuje i njegovog/njenog prihvatanja “igre” moći i uloge objekta moći. Ukoliko osoba ili grupa nad kojom se moć primenjuje ne menja svoj način razmišljanja i ponašanja pod uticajem moći, može se slobodno reći da subjekt moći u suštini ne poseduje moć nad tom osobom ili grupom, pa samim tim moć u ovakvom odnosu ne postoji.⁵¹

U okviru društvenih nauka definicije pojma moći, po pravilu, podrazumevaju političku moć. Mnogobrojni istraživači i mislioci ponudili su svoje definicije i tumačenja pojma moći kroz teorije koje su izgradili, a među najčešće citirane i obrađivane svakako spadaju teorije Nikolo Makijavelija, Karla Marksa, Maksa Vebera i Roberta Dala. Iako je pojam moći najznačajniji za koncept unutrašnje i međunarodne politike i odnosa, “ni moć nije svemoćna”⁵² i svi učesnici međunarodnih odnosa treba, takođe, da uzmu u obzir slučaj ili sreću.⁵³

⁴⁷ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 6

⁴⁸ Videti: Ibidem, p. 7.

⁴⁹ Ibidem, p. 8.

⁵⁰ Videti: Ibidem, p. 8.

⁵¹ Kao primer za neprihvatanje moći može se uzeti odnos između roditelja i dece, posebno tinejdžera, koji često u potpunosti ignorišu i ne poštuju pravila koja im roditelji postavljaju. U ovakvim slučajevima roditelji se, po pravilu, žale na to da uopšte nemaju autoritet nad decom i da su nemoćni po pitanju uticanja na promene u ponašanju svoje dece.

⁵² Dragan Simić, *Poredak sveta*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999., str. 226.

⁵³ Videti: Ibidem, str. 226.

Dakle, ne postoji opšteprihvaćena definicija moći koja bi bila primenljiva u svim ili barem u većini slučajeva razmatranja i istraživanja moći i njenih različitih vidova. Vukašin Palović čak tvrdi da bi jedinstvena definicija moći čak bila nepoželjna jer pojam moći odražava „svu složenost filozofskog mišljenja i teorijskog diskursa ... u polju društvenih nauka...“⁵⁴ Ono što Dragan Simić smatra veoma važnim, pored različitih definicija moći, svakako je razlikovanje moći kao uticaja i moći kao sposobnosti. Podela na dodirljivu, tešku moć, i nedodirljivu, meku moć, izoštrava sadržaj samog pojma moći.⁵⁵ Osim toga što ne postoji univerzalna definicija moći, tako ne postoji ni definicija ili teorija moći koja je sveobuhvatna u metodološkom smislu.⁵⁶

Pojmove meke, tvrde i pametne moći iznedrio je i definisao Džozef Naj u svojim radovima i knjigama koje je objavio od 1990. godine do današnjih dana. Džozef Naj moć smatra relacionim pojmom i tvrdi da se mora odrediti obim moći, odnosno ko je subjekat a ko objekat moći, i domen moći koji predstavlja oblast ili oblasti u kojima se moć primenjuje.⁵⁷ Sve države i narodi poseduju različite izvore moći koje mogu da primene na međunarodnom planu, ali posedovanje izvora moći ne podrazumeva i postizanje željenih rezultata i ishoda. Najvažniji element je ono što Džozef Naj naziva konverzijom moći⁵⁸ koja predstavlja proces u okviru kojeg subjekat moći pretvara izvore moći u željene promene u ponašanju objekta moći. Uspešnost ovog procesa u velikoj meri zavisi od veštine i kontekstualne inteligencije subjekta moći koji mora da sačini dobru strategiju za primenu izvora moći.⁵⁹ Dakle, posedovanje izvora moći ne znači da je onaj ko poseduje te izvore mudar u osmišljenoj upotrebi izvora svoje moći. U međunarodnim odnosima svaki subjekat moći bira koje poluge moći će upotrebiti, u kom trenutku će ih upotrebiti, prema kom objektu i u kojoj meri.

⁵⁴ Videti: Vukašin Pavlović, *Politička moć*, op. cit., str. 329.

⁵⁵ Videti: Dragan Simić, *Poredak sveta*, op. cit., str. 226.

⁵⁶ Videti: Ibidem, str. 227.

⁵⁷ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 6.

⁵⁸ Videti: Ibidem, p. 7.

⁵⁹ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., pp. 7-8.

Džozef Naj razlikuje tri osnovne dimenzije relacione moći: naređivanje promena, kontrolisanje ciljeva i ustanovljavanje želja i težnji.⁶⁰ Prvu dimenziju moći, naređivanje promena, Džozef Naj definiše kao sposobnost da se nateraju drugi da promene svoje ponašanje suprotno svojim prvobitnim željama.⁶¹ Prinuda je osnovni princip ovog aspekta moći, a njena sredstva su upotreba vojne sile, primena ekonomskih sankcija ili finansijsko nagrađivanje, kao i pretnja sankcijama ili obećanje nagrade.⁶² U slučaju naređivanja promena objekat moći je potpuno svestan subjekta moći i uticaja koji subjekat ima nad objektom.⁶³ Ova dimenzija moći može se smestiti u sferu tvrde moći čijom se upotrebom postižu brzi, opipljivi i lako merljivi rezultati. Međunarodni odnosi, kako u prošlosti tako i u današnje vreme, obiluju primerima primene ove metode.

Kontrolisanje ciljeva i planova, kao druga dimenzija moći, može biti primenjeno bilo u sferi tvrde bilo u sferi meke moći. Ideje i institucije se koriste za kontrolisanje i određivanje planova objekta nad kojim se primenjuje moć. Ova metoda se svodi na sposobnost da se određuju pravila odnosa moći, kao i pitanja kojima će se baviti subjekat i objekat moći. Subjekt moći poseduje dovoljno moći da učini da se objekat moći isključi iz razgovora ili da odredi pravila pod kojima će objekat moći učestvovati u razgovoru. Ukoliko objekat moći prihvati i prizna legitimitet institucija ili društvenog diskursa⁶⁴, odnosno subjekta moći, može se reći da će subjekat moći biti uspešan u kontrolisanju ciljeva i planova. U okviru ove metode objekat moći može i ne mora biti svestan moći koju poseduje subjekat moći. Tipičan primer za ovu metodu je Evropska unija (EU) koja kandidatima za članstvo određuje uslove pod kojima će pristupiti uniji. Pritom prvobitne članice EU, koje su osnovale uniju, određuju uslove pod kojima će nove članice da postanu deo EU.

Treća dimenzija moći koja podrazumeva ustanovljavanje želja i oblikovanje težnji spada prvenstveno u sferu meke moći, ne uključuje pretnje i kazne, a zasniva se na

⁶⁰ Videti: Ibidem, p. 10.

⁶¹ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 10.

⁶² Videti: Ibidem, pp. 11-12.

⁶³ Videti: Ibidem, p. 12.

⁶⁴ Videti: Ibidem, p. 12.

ubeđivanju i zavodañju. Objekat moći najčešće nije ni svestan uticaja koji subjekat vrši i poseduje.⁶⁵

U narednim poglavljima pojam meke moći biće definisan i objašnjen detaljno kako u teorijskom tako i u praktičnom kontekstu. Međutim, ono što po mišljenju doktorantkinje predstavlja izuzetnu vrednost sintagme “meka moć” je činjenica da su u njoj spojena dva skoro nespojiva pojma po svom značenju i smislu. Onako kako se i istorijski i u današnje vreme shvata i upotrebljava pojam moći, ovaj pojam svakako u sebi ne sadrži osobinu mekoće. Dakle, pojam koji predstavlja silu, snagu, kontrolu, uticaj i autoritet, jedan moćan pojam po svojoj prirodi ne može istovremeno biti mekan.

2.2. Učenje o mekoj moći Džozefa Naja

Džozef Naj je objavio svoje učenje o mekoj moći 1990. godine⁶⁶ i od tada do danas ga je više puta modifikovao i prilagođavao tekućim međunarodnim odnosima, a prvenstveno odnosima Sjedinjenih Američkih Država prema drugim zemljama i globalnoj ulozi Amerike u međunarodnim odnosima. U vreme kada je 1990. godine Džozef Naj prvi put izneo svoje viđenje američke moći u međunarodnim odnosima i promene prirode moći u tadašnjim svetskim okolnostima i kada je pokušao da definiše meku moć, pojam meke moći nije privukao veliku pažnju akademskih krugova, medija i vlada različitih zemalja.

Džozef Naj je definisao meku moć kao sposobnost jedne zemlje da odredi težnje drugih zemalja i da postigne svoje spoljnopolitičke ciljeve putem ubeđivanja i pomoću privlačnosti sopstvenih ideja i vrednosti, a zasniva se na izvorima kao što su ideologija, kultura i institucije koji predstavljaju neopipljive tekovine te zemlje.⁶⁷ On je uočio promenu

⁶⁵ Videti: Ibidem, p. 12.

⁶⁶ Pojam meke moći i sintagma prvi put se pominju u Najevoj knjizi „Osuđeni na vođstvo: Promenljiva priroda američke moći“ koja je objavljena 1990. godine. Videti: Nye Joseph S., Jr., *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, op. cit.

⁶⁷ Videti: Ibidem, pp. 31-32.

prirode moći u međunarodnim odnosima i istakao da se moć na kraju 20. veka više nije mogla meriti samo na osnovu broja stanovnika i veličine teritorija, sirovina, vojne sile, već i na osnovu obrazovanja, nauke i ekonomskog napretka.⁶⁸

Džozef Naj je iznedrio termin “meka moć” u svetlu pada Berlinskog zida a u vreme kada je pažnja celog sveta bila usredsređena na političko i ekonomsko urušavanje Sovjetskog Saveza. U to vreme se američka moć brzo i sigurno dobijala globalne razmere bez presedana u istoriji. Jedan od osnovnih činilaca koji je Sjedinjene Američke Države izdigao kao jedinu svetsku silu bila je upravo američka meka moć koja je Americi donela moralnu pobedu nad Sovjetskim Savezom. Isko je američka tvrda moć stekla naprikosnoveni globalni primat, američka meka moć je dosegla i delove sveta u kojima Sjedinjene Američke Države nisu imale značajno vojno ili ekonomsko prisustvo.

Međutim, u vreme i u svetlu kraja Hladnog rata, pada Berlinskog zida i urušavanja Sovjetskog Saveza i komunizma u zemljama pod sovjetskim uticajem u istočnoj Evropi, pojam meke moći nije imao veliki značaj. Na kraju Hladnog rata Amerikanci su slavili konačnu vojnu, ekonomsku i moralnu pobedu nad Sovjetskim Savezom i dočekali nastanak unipolarnog sveta i svoje uloge najmoćnije zemlje na svetu kao nešto što im prirodno pripada. U to vreme su Sjedinjene Američke Države postale vojno i ekonomski najmoćnija zemlja u svetu. U to vreme ni američka vlast, ni akademski krugovi, ni mediji nisu razmišljali o tome da su Sjedinjene Američke Države odnele pobedu i na polju ideja i vrednosti.

Kada je Džozef Naj 2004. godine objavio knjigu „Meka moć – sredstvo za postizanje uspeha u vetskoj politici“⁶⁹ u kojoj je detaljnije objasnio pojam i pojavu meke moći, njegovo učenje dobilo je na značaju kako u akademskim tako i u vladinim krugovima na Zapadu. Teroristički napadi na Njujork i Vašington u septembru 2001. godine do temelja su uzdrmali Sjedinjene Američke Države i ceo svet i iz korena promenili međunarodne odnose. Teroristički napadi takođe su prouzrokovali nastanak narativa o ratu ideja i o mržnji koju su islamski fundamentalisti osećali prema onome što Sjedinjene Američke Države predstavljaju

⁶⁸ Videti: Ibidem, p. 29.

⁶⁹ Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, op. cit.

i prema američkim vrednostima. A vrednosti i ideje predstavljaju osnov učenja o mekoj moći. Samim tim Najevo učenje o mekoj moći dobilo je ogroman kontekstualni značaj, a veliki broj radova, knjiga i rasprava bavio se mekom moći i njenim značajem u vreme rata protiv terorizma i u eri globalizacije, informacionih tehnologija i brzih komunikacija.

Posle terorističkih napada na Sjedinjene Američke Države, zvaničnici različitih zemalja, teoretičari, analitičari i novinari počeli su da upotrebljavaju pojam meke moći u različitim kontekstima koji su se odnosili kako na Sjedinjene Američke Države tako i na druge zemlje i regione, posebno na Evropsku uniju i Kinu. Ovaj pojam je označavao ono što je Džozef Naj definisao kao meku moć, ali i mnoge druge pojave u međunarodnim odnosima.

Džozef Naj meku moć naziva “drugim licem moći”⁷⁰ i tvrdi da državni akteri mogu postići svoje spoljnopolitičke ciljeve putem upotrebe meke moći a ne samo putem upotrebe tvrde moći. Za razliku od tvrde moći koja koristi silu i novac kao sredstva prinude, meka moć koristi sredstva koja stvaraju saradnju koja se zasniva na zajedničkim vrednostima i zajedničkom cilju da se na pravičan način dostignu te vrednosti.⁷¹ Prema Naju meka moć je sposobnost da se druge zemlje privole da učine nešto a ne da se primoraju.⁷²

U vreme Hladnog rata Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez bile su dve najveće vojne i ekonomske sile, zemlje sa najvećom tvrdom moći u svetu. Međutim, obe zemlje su istovremeno sa jačanjem svoje tvrde moći, težile da privuku na svoju stranu druge zemlje pomoću upotrebe meke moći šireći svoje vrednosti, ideologiju i kulturu. Posle kraja Hladnog rata Sjedinjene Američke Države su postale zemlja sa najvećom vojnom silom, najjačom ekonomijom i najvećim ideološkim i kulturnim uticajem u svetu. Američka administracija i diplomatija od tada do danas koristile tvrdi i meku moć kombinujući ove dve vrste moći u zavisnosti od okolnosti i sopstvenih spoljnopolitičkih ciljeva.

Prva administracija predsednika Baraka Obame (*Barrack Obama*) više se usredsredila na pojam pametne moći i sve manje je koristila pojam meke moći. Na kraju

⁷⁰ *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, op. cit., p. 5

⁷¹ *Ibidem*, p. 7.

⁷² *Ibidem*, p. 5.

druge administracije predsednika Baraka Obame i na početku prvog mandata Donalda Trampa (*Donald Trump*), skoro niko od teoretičara, političara i novinara u Sjedinjenim Američkim Državama ne koristi sintagmu "meka moć". Čak ni sam Džozef Naj je ne upotrebljava kada učestvuje u panel raspravama i kada govori na skupovima u Americi.⁷³

U knjizi „Budućnost moći“ koju je objavio 2011. godine, Džozef Naj tvrdi da učenje o mekoj moći nije normativan već deskriptivan koncept i da se meka moć kao i svaka druga vrsta moći može upotrebiti sa dobrim ili lošim ciljem. Džozef Naj kao primer navodi Hitlera, Staljina i Mao Ce Tunga koji su imali ogroman broj pristalica ali to ne znači da su svoju meku moć i uticaj na svoje pristalice upotrebili da bi činili dobro.⁷⁴ Široka upotreba termina “meka moć” dovela do toga da se povremeno meka moć izjednačava sa svakom vrstom moći osim vojne. Naj takođe tvrdi da je ponašanje koje meka moć označava staro koliko i ljudska vrsta iako je sam pojam meke moći nov.⁷⁵

Kao i mnogo puta pre toga u odbrani svog učenja Džozef Naj tvrdi da učenje o mekoj moći ne predstavlja valjano postavljenu teoriju koja objašnjava i tumači pojam meke moći. On tvrdi da učenje o mekoj moći predstavlja opis jednog od vidova moći koji je u suštini toliko neopipljiv i neuhvatljiv da ga je samim tim teško pretočiti u sistem hipoteza i ideja koje daju jasno objašnjenje pojma i pojave meke moći. Odgovarajući na kritike koje su mu uputili sledbenici neorealizma u izučavanju međunarodnih odnosa, Džozef Naj naglašava da nema kontradiktornosti između realizma i meke moći. Meka moć ne predstavlja jedan od oblika idealizma ili liberalizma, već je jednostavno jedan od načina da se postignu željeni rezultati. Prema Džozefu Naj u meka moć je jedan od oblika moći. On ističe da države nisu

⁷³ U maju 2016. godine u Vašingtonu na godišnjem forumu Atlantskog saveta Džozef Naj nijednom u svom izlaganju nije pomenuo meku moć. Naravno, on je govorio o izmenjenoj prirodi američkog uticaja na ostatak sveta, o tehnološkom napretku, o značaju informacionih tehnologija i o tome da će Sjedinjene Američke Države još dugo vremena biti najmoćnija zemlja sveta, ali ni u jednom trenutku nije upotrebio sintagmu „meka moć“. Kandidatkinja je, kao član Atlantskog saveta, prisustvovala zatvorenoj sesiji godišnjeg foruma koji je održan 2. maja 2016. godine u sedištu Atlantskog saveta u Vašingtonu.

⁷⁴ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 81.

⁷⁵ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 81.

jedine koje poseduju meku moć, već da je poseduju i korporacije, institucije, nevladine organizacije, kao i terorističke grupe i slavne ličnosti.⁷⁶

Džozef Naj subjekte meke moći naziva agentima, a objekte naziva metama i tvrdi da su i agenti i mete podjednako važni u ovom odnosu. Pošto su privlačnost i ubeđivanje socijalno konstruisani⁷⁷, odnos između agenata i meta je od suštinskog značaja za uspeh ili neuspeh primene meke moći. Uspešnost primene meke moći zavisi kako od agenata tako i od meta. Njihov međusobni odnos je promenljive prirode i ne odvija se u izolaciji od ostalih činilaca kao što su okolnosti i drugi akteri u međunarodnim odnosima.

Jedan od glavnih razloga za poteškoće koje jedan državni akter ima u primeni meke moći Džozef Naj vidi u tome što je uspešnost ishoda u rukama mete mnogo više nego u slučaju kada se primenuje tvrda moć.⁷⁸ Isto kao i lepota, i meka moć je u očima posmatrača, odnosno u osećanjima i stavovima objekta nad kojima se primenjuje. Dok države i velike korporacije mogu u velikoj meri unapred predvideti stepen uspešnosti svojih planiranih ili potencijalnih aktivnosti u primeni tvrde moći, uspešan ishod primene meke moći ne može se proceniti čak ni sa malim procentom verovatnoće. Bombardovanje i ekonomske sankcije imaju svoje očekivane rezultate, a politički uspeh primene ovih poluga tvrde moći je brz i skoro zagaranovan na kratke staze. Ishod sistematskog sprovođenja ideološke kampanje zarad postizanja političkih ciljeva ne može se proceniti, a akteri budu veoma često neprijatno iznenađeni neuspehom. Rat i glad izazivaju predvidljive i poznate ishode, dok je rezultat promovisanja prava homoseksualaca u velikoj meri nepredvidljiv i zavisi od u najvećoj meri od objekata i njihove prethodno usvojene ideologije.

Ishodi primene meke moći zahtevaju puno vremena, a političari i javnosti su nestrpljivi i žele da vide brze rezultate. Ovo po Naju predstavlja drugi razlog za poteškoće u primeni meke moći.⁷⁹ Vršenje uticaja na javnosti u drugim zemljama i promena stavova

⁷⁶ Videti: Ibidem, p. 82.

⁷⁷ Videti: Ibidem, p. 84.

⁷⁸ Videti: Ibidem, p. 83.

⁷⁹ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 83.

javnosti zahtevaju mnogo vremena, a ti vremenski periodi su često duži od predsedničkih mandata i mandata drugih državnih zvaničnika. Džozef Naj zaključuje da je uključivanje meke moći u državnu strategiju teško pošto instrumenti meke moći nisu isključivo u rukama vlada.⁸⁰ Ovo se svakako može reći za zemlje sa demokratskim uređenjem u kojima vlade nemaju kontrolu nad izvorima i različitim akterima meke moći. U totalitarnim državama vlast može u velikoj meri da kontroliše izvore meke moći i primenu meke moći od strane nadržavnih aktera.

Meka moć se može podvesti pod sve tri dimenzije moći, a ponašanja u sferi meke moći koja odgovaraju trima dimenzijama moći su ubeđivanje da bi se naložile promene, oblikovanje planova i ciljeva i privlačnost zarad ustanovljavanja želja i težnji.⁸¹ Dakle, ono što pretvara izvore meke moći u meku moć prema Naj su dve veštine, ubeđivanje i oblikovanje ciljeva, i privlačnost koja predstavlja osobinu. Pošto su ubeđivanje i oblikovanje ciljeva veštine koje se mogu naučiti i uvežbati, Džozef Naj im ne posvećuje mnogo pažnje. Međutim, privlačnost kao pojam koji se može opisati, ali ne i definisati, kao neopipljiv pojam, zahteva detaljnije objašnjenje.

Prema Džozefu Naj privlačnost može podrazumevati privlačenje pozitivne ili negativne pažnje, ali kod meke moći je suština u stvaranje pozitivnog magnetnog ili gravitacionog efekta. Meka moć se zasniva na pozitivnoj privlačnosti, nikako na negativnoj. Ono što stvara pozitivnu privlačnost je sličnost u fizičkim smislu i sličnost u stavovima.⁸² Da bi objasnio privlačnost Džozef Naj koristi tumačenje Aleksandra Vuvinga (*Alexander Vuving*). Analizirajući meku moć i njen uticaj, Vuving tvrdi da je osnovno pitanje koje treba da postavimo “kako nastaje privlačnost?”⁸³ On odgovara na ovo pitanje objašnjavajući tri osobine agenta i akcije koji su od suštinskog značaja za privlačnost. To su benignost, briljantnost i lepota ili harizma.⁸⁴

⁸⁰ Videti: Ibidem, p. 83.

⁸¹ Videti: Ibidem, p. 90.

⁸² Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 92.

⁸³ Videti: Alexander Vuving, “How Soft Power Works”, *American Political Science Association annual meeting*, Toronto, September 3, 2009., p. 8.

⁸⁴ Videti: Ibidem, p. 8.

Aleksandar Vuving definiše benignost kao jedan aspekt odnosa koji agent meke moći ima sa metom meke moći. To je pozitivan stav koji neko izražava kada se odnosi prema drugima. Benignost se zasniva na težnji ka recipročnom altruizmu koji postoji kod većine živih bića.⁸⁵ Pod benignošću se podrazumevaju darežljivost, dobrota, pružanje pomoći, podrške i zaštite drugima, slušanje i poštovanje prava drugih, priznavanje tuđih vrednosti i druge osobine koje drugi smatraju dobronamernim. Benignost takođe podrazumeva odsustvo sebičnosti što ukazuje na to da agent stavlja tuđe interese ispred svojih.⁸⁶ Benignost među ljudima izaziva zahvalnost i naklonjenost.⁸⁷

Dakle, benignost se pre svega odnosi na poštovanje i uvažavanje drugih i ono što često nazivamo dobrim namerama u odnosu prema drugim ljudima. Međutim, dok ljude, pojedince možemo okarakterisati kao benigne, države je teško podvesti pod ovu kategoriju. Državni akteri u svom delovanju u međunarodnim odnosima ne mogu u svakom trenutku prema svima biti benigni. U vreme Hladnog rata građani mnogih zemalja bili su naklonjeni Sjedinjenim Američkim Državama, ali je ova naklonjenost naglo opala na početku 21. veka kada je počelo da se sumnja u američke dobre namere u međunarodnim odnosima.

Briljantnost je odnos koji agent ima prema onome što radi, prema sopstvenom delanju. Pod briljantnošću se podrazumeva visok kvalitet rada koji neko obavlja, a zasniva se na težnji da učimo od onih koji su uspešni u onome što rade.⁸⁸ U međunarodnim odnosima briljantnost se pokazuje u obliku stabilne i jake ekonomije, moćne vojske, bogate kulture, napredne nauke ili u vidu dobro organizovanog društva. Dakle, briljantne su one države koje su uspešne, a uspešnost je dokaz sposobnosti.⁸⁹ Briljantnost izaziva divljenje koje dalje prouzrokuje imitiranje.⁹⁰ Briljantnost se može pripisati državama, ali su retke države kojima

⁸⁵ Videti: Ibidem, p. 8.

⁸⁶ Videti: Ibidem, p. 9.

⁸⁷ Videti: Ibidem, pp. 8-9.

⁸⁸ Videti: Alexander Vuving, "How Soft Power Works", *American Political Science Association annual meeting*, Toronto, September 3, 2009, p. 9.

⁸⁹ Videti: Ibidem, pp. 10-11.

⁹⁰ Videti: Ibidem., p. 11.

će se građani drugih država nedvosmisleno diviti i sve njihove postupke u međunarodnoj politici smatrati ispravnim.

Lepota predstavlja odnos koji agent ima prema idealima i vrednostima, a meka moć nastaje tako što lepota inspiriše druge.⁹¹ Lepota privlači aktore koji imaju iste ideale i vrednosti i daje im osećaj nade, bezbednosti, identiteta i zajednice.⁹² Države mogu posedovati lepotu ukoliko zastupaju pozitivne vrednosti, prednjače u idealima, predvode u borbi za određene vrednosti ili izražavaju svoju viziju na ubedljiv način. Sve ovo stvara kredibilitet, legitimitet i moralni autoritet.⁹³ Sjedinjene Američke Države, Kanada, Nemačka, Norveška i Japan spadaju u zemlje koje daju inspiraciju građanima drugih zemalja upravo zbog toga što su mnogo više od drugih zemalja dosledne u svom delovanju na međunarodnom planu, zato što su vodeće zemlje u poštovanju građanskih prava, a takođe imaju i stabilne ekonomije pa su privlačne kao mesto za život.

Osobine privlačnosti država koje je definisao Aleksandar Vuving predstavljaju osnovne činioce koje upotrebljavaju različiti istraživački centri u pokušajima da izmere meku moć pojedinačnih zemalja. Brilljantnost i lepota su posebno važne osobine koje pripadnici različitih naroda uzimaju u obzir kada ocenjuju i opisuju svoje stavove prema drugim zemljama. U poglavlju o merenju meke moći⁹⁴ navedene su i opisane najznačajnije metode merenja meke moći koje kao osnovne činioce uzimaju upravo brilljantnost i lepotu. Pod brilljantnost se mogu podvesti spoljna politika i rešavanje globalnih pitanja, stabilna ekonomija, povoljne uslove za investicije, napredna nauka i obrazovni sistem, dok lepota obuhvata poštovanje ljudskih prava, efikasnost vlade, zakoni i otvorenost, stepen korupcije i konkurencija na tržištu.

Ubeđivanje Džozef Naj definiše kao upotrebu argumenata da bi se uticalo na uverenja i delanje drugih bez obećavanja nagrade. Ubeđivanje podrazumeva manipulaciju tako što se neke stvari naglase a neke se potpuno izostave. Džozef Naj dalje tvrdi da se u procesu

⁹¹ Videti: Ibidem, p. 9.

⁹² Videti: Ibidem, p. 11.

⁹³ Videti: Ibidem, p. 12.

⁹⁴ Videti poglavlje 2.5. Merenje meke moći

ubeđivanja racionalni argumenti zasnovani na činjenicama, uzročne veze i normativna uverenja mešaju sa predstavljanjem problema na privlačan i emotivan način. Prema Džozefu Naju oblikovanje ciljeva je usko povezano sa ubeđivanjem. Za oblikovanje ciljeva izuzetno su važni narativi u kojima je jedna grupa činjenica najčešće važnija od drugih. Međutim, ukoliko su narativi otvoreno manipulativni mogu da izgube svoju moć ubeđivanja i da se podvedu pod propagandu.⁹⁵

Džozef Naj razlikuje dva načina na koja meka moć deluje. Vođe različitih zemalja mogu ubediti i privući vođe drugih zemalja benignošću, briljantnošću i lepotom da donesu određene povoljne odluke. Neposredni način je odnos koji se uspostavlja između elita dve države⁹⁶ i može se podvesti pod tradicionalnu diplomatiju koja se najčešće odvija bez prisustva medija i javnosti. Drugi način je posredan i njegova suština je u tome da jedna država pomoću svoje privlačnosti, ubeđivanja i oblikovanja ciljeva utiče na javnost drugih zemalja. Tako se stvara povoljno javno mnjenje koje onda utiče na odluke vođa te zemlje.⁹⁷ Posredan način vršenja meke moći je ono što se u današnje vreme smatra mekom moći i što se može podvesti pod javnu diplomatiju u slučajevima kada je država agent meke moći.

Džozef Naj je nadgradio svoje učenje o mekoj moći uvođenjem pojma pametne moći (*smart power*) koju je definisao kao umešno kombinovanje tvrde i meke moći. Primena pametne moći podrazumeva razvijanje sveobuhvatne strategije, izvora moći i poluga za postizanje spoljnopolitičkih ciljeva. Džozef Naj ističe neophodnost snažne vojske, ali i ulaganja u izgradnju saveza, partnerstava i institucija zarad širenja uticaja i sticanja legitimnosti.⁹⁸ Džozef Naj smatra da je za razvijanje pametne moći neophodna kontekstualna

⁹⁵ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 93.

⁹⁶ Videti: Ibidem, p. 95.

⁹⁷ Videti: Ibidem, p. 95.

⁹⁸ Videti: Richard Armitage, Joseph Nye, *How America Can Become a Smarter Power*, in Richard Armitage, Joseph Nye, *A Smarter, More Secure America*, CSIS Commission on Smart Power, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2007., p. 7., Available from https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf (Accessed September 3, 2018)

inteligencija koja predstavlja “intuitivnu dijagnostičnu veštinu koja pomaže čoveku da uskladi taktike sa ciljevima zarad stvaranja pametnih strategija u različitim situacijama”.⁹⁹

Džozef Naj je svojim učenjem o mekoj moći dao veliki doprinos istraživanju međunarodnih odnosa, a njegove “tvrdnje o značaju meke moći imale su i imaju ogroman uticaj na teoriju i praksu američke spoljne politike. Naučnici su usvojili ovo učenje u svojim akademskim radovima, stručnjaci zagovaraju da Sjedinjene Države upotrebljavaju više ili manje meke moći..., analitičari pokušavaju da izmere meku moć drugih zemalja, a zvaničnici ... podrazumevaju da je meka moć važna sila u međunarodnim odnosima.”¹⁰⁰

Iako ne predstavlja teoriju, učenje o mekoj moći Džozefa Naja doprinelo je boljem razumevanju ideološkog i kulturnog uticaja koji različiti akteri u međunarodnim odnosima imaju na druge aktere. Ovo se posebno odnosi na međunarodne odnose u vreme globalizacije i brzog razvoja informacionih tehnologija. Učenje o mekoj moći ostavlja prostor za dalja teorijska razmatranja i rasvetljavanje samog pojma meke moći i sve većeg značaja koju meka moć ima u 21. veku.

2.3. Izvori meke moći

Posedovanje izvora moći ne znači da će državni akter u međunarodnim odnosima postići svoje ciljeve. Pretvaranje izvora meke moći u izvršenu moć zahteva mudro osmišljenu strategiju i umešno vođstvo.¹⁰¹ Sve države poseduju izvore meke moći. Sve zemlje imaju kulturu, tradiciju, jezik, istoriju i druge izvore meke moći koje mogu da upotrebe u svrhu vršenja uticaja na druge zemlje i narode. Međutim, posedovanje izvora meke moći ne znači da će sve države osmišljeno primenjivati svoju meku moć u međunarodnim odnosima.

⁹⁹ Joseph Nye, “The Future of Soft Power in US Foreign Policy”, in Inderjet Parmar, Michael Cox [editors], *Soft Power and US Foreign Policy, Theoretical, historical and contemporary perspectives*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2010., p. 6.

¹⁰⁰ Matthew Kroenig, Melissa McAdam, Steven Weber, “Taking Soft Power Seriously”, *Comparative Strategy*, 29, 5, December 2010., p. 413.

¹⁰¹ Videti: Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, op. cit., p. 3

Ekonomski razvijene zemlje, a posebno bivše imperije, su po pravilu one koje svoje izvore meke moći koriste na osmišljen i trajan način kako bi stvorile povoljne okolnosti za svoje spoljnopolitičke ciljeve. Ove zemlje imaju i ekonomske preduslove da bi osmišljeno koristile izvore svoje meke moći.

Džozef Naj u prvobitnoj verziji učenja o mekoj moći navodi kulturu, političke vrednosti i spoljnu politiku kao tri osnovna izvora meke moći.¹⁰² Džozef Naj prvobitno kulturu posmatra kao proizvod ljudske kreativnosti i deli je na tradicionalnu, elitnu kulturu pod kojom podrazumeva obrazovanje i umetnost s jedne strane i popularnu, masovnu kulturu kao što su film, televizija, savremena muzika sa druge strane.¹⁰³ Razrađujući svoje učenje, Džozef Naj menja svoje prvobitno tumačenje kulture i pridaje joj šire značenje kao „šablon društvenih ponašanja pomoću kojih grupe prenose znanja i vrednosti“¹⁰⁴. Džozef Naj kao jedan od tri izvora meke moći navodi političke vrednosti¹⁰⁵ dok istovremeno vrednosti podvodi pod širu definiciju kulture kao društvenog ponašanja i načina života. Vrednosti koje jedna nacija odražava, bile one društvene ili političke, svrstavaju se pod kulturu tako da nije svrsishodno stavljati ih u posebnu kategoriju kao jedan od izvora meke moći.

Takođe se može dovesti u pitanje tvrdnja Džozefa Naja da spoljna politika predstavlja izvor meke moći. Spoljna politika predstavlja sredstvo pomoću kojeg države ostvaruju svoje interese i ciljeve na međunarodnom planu. Spoljna politika je, osim toga, sredstvo pomoću kojeg se širi kultura u užem smislu, kao što su umetnost i obrazovanje, i promoviše celokupan sistem vrednosti i način života jedne države. Glavni pojedinačni akteri spoljne politike, ličnosti kao što su predsednik, suveren, premijer, ministar inostranih poslova, koji predstavljaju ljudsko lice spoljne politike, mogu biti privremeni, trenutni izvori meke moći pošto ih ljudi identifikuju sa pojedinačnim zemljama i vrednostima tih zemalja. Međutim, sama spoljna politika i njen sadržaj predstavljaju nacionalne interese jedne države koji su

¹⁰² Videti: Ibidem, p. 11.

¹⁰³ Videti: Ibidem, p. 11.

¹⁰⁴ Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 84.

¹⁰⁵ Videti: Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, op. cit., p. 11.; Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 84.

promenljive prirode i zavise od stanja u kojem se ta država nalazi i od celokupnih međunarodnih odnosa.

Celokupno učenje o mekoj moći Džozefa Naj obojeno je istorijom nastanka i iskustvom Sjedinjenih Američkih Država koji je specifično i u velikoj meri različito od istorije i iskustva drugih zemalja u svetu. Američka istorija je posebna pošto je Amerika zemlja koja je nastala na osnovu ideje, zemlja koja je svoje narative i identitet izgradila između dva okeana, izolovano od ostatka sveta. Za formiranje Amerike kao nacije, činioći kao što su plemenski i feudalni odnosi, strah od agresije, tradicija i religija nisu imali isti značaj kao za formiranje drugih nacionalnih država. Ovi činioći nisu odredili identitet američke nacije na isti način na koji su uticali na formiranje nacionalnih identiteta drugih država. Samim tim, Džozef Naj je u izvore meke moći ubrojao ono što je najviše uticalo na izgradnju američkog nacionalnog identiteta i ono čime se Amerika diči kao svojim najvažnijim nacionalnim tekovinama, a to su političke vrednosti, kultura, odnosno celokupan način života, i spoljna politika.

Pored kulture u smislu načina života koji obuhvata političke i društvene vrednosti, u izvore meke moći mogu se takođe ubrojati:

- Nauka i tehnologija – Tehnološki napredak jedne zemlje u velikoj meri zavisi od kreativnosti i talenta pripadnika te nacije. Zemlje kao što su Sjedinjene Američke Države, Nemačka i Japan spadaju u tehnološki najrazvijenije zemlje sveta zahvaljujući idejama koje se svakodnevno rađaju i sprovode u delo. Ove zemlje imaju veliki uticaj na druge zemlje zbog svojih visoko razvijenih tehnologija, a ubiraju i ogromne prihode od prodaje svojih tehnološki naprednih proizvoda i usluga.
- Obrazovanje – Sistem obrazovanja i obrazovne institucije predstavljaju izvor meke moći pomoću kojeg se vrši direktan uticaj na generacije mladih ljudi. Institucije visokog obrazovanja, kao što su svetski poznati univerziteti Oksford, Kembridž, Sorbona i Harvard, u poslednjih pola veka donose i veliku ekonomsku korist svojim zemljama.

- Tradicija – Mnoge zemlje su izuzetno ponosne na svoju viševekovnu tradiciju, a među one koje najviše upotrebljavaju tradiciju kao izvor svoje meke moći su Velika Britanija, Rusija, Kina i Japan.¹⁰⁶
- Religija – Zemlje kao što su Španija, Italija, Rusija, Izrael i Indija koriste svoje verske hramove i svoju religiju kao izvor meke moći kojima privlače milione turista i hodočasnika.
- Jezik – Iako predstavlja sastavni deo kulture jedne zemlje, jezik se može smatrati posebnim izvorom meke moći. Vekovima su kolonijalne sile, kao što su Velika Britanija i Francuska, koristile svoj jezik kao izvor meke moći da bi vršile jak uticaj na kulture kolonizovanih zemalja. U mnogim od bivših kolonija engleski ili francuski jezik i danas predstavljaju zvaničan ili drugi jezik. U današnje vreme američki engleski jezik predstavlja globalni jezik koji je raširen po svetu zahvaljujući informacionoj tehnologiji.
- Istorija – Zemlje sa bogatom i slavnom istorijom, posebno bivše imperije, upotrebljavaju istoriju kao jedan od izvora svoje meke moći pomoću kojeg privlače turiste i uvećavaju svoju ekonomsku moć.
- Kuhinja (jela) – U poslednjih nekoliko decenija kuhinje različitih zemalja predstavljaju poseban izvor meke moći. U svetski poznate kuhinje spadaju francuska, italijanska, kineska i indijska kuhinja, koje osim samog ukusa šire i tradiciju i kulturu zemalja kojima pripadaju.
- Sportski talenat – Pripadnici različitih nacija su talentovani za različite sportove, što izaziva divljenje kod ljudi, a sportske manifestacije privlače ogromnu pažnju i donose velike prihode.

¹⁰⁶ Anketa koju je sprovedla agencija *Ipsos Global* 2014. godine u 20 zemalja sveta pokazala je da su Rusija, Kina, Velika Britanija i Japan zemlje koje najviše cene svoju tradiciju na svetu. Videti: Keit Perry, Britain 'one of the most traditional countries in the world' research suggests, *The Telegraph*, London, July 16, 2014, Available from <http://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/howaboutthat/10969579/Britain-one-of-the-most-traditional-countries-in-the-world-research-suggests.html> (Accessed November 16, 2017)

- Moda – Italija i Francuska su zemlje čija moda diktira svetske modne trendove. Može se čak reći da je moda zahvaljujući ovim zemljama postala izvor meke moći.
- Robne marke – Određene robne marke koje su poznate širom sveta, osim toga što predstavljaju proizvode, simbolizuju pouzdanost, kvalitet, lepotu, stil, eleganciju i druge osobine koje čine da je vrednost tih robinih marki veća od samih proizvoda koje predstavljaju.
- Poznate ličnosti – Ličnosti kao što su svetski poznati glumci, pevači, sportisti, umetnici, vođe pokreta i partija, itd. koji izražavaju određene vrednosti i predstavljaju određeni životni stil na taj način pobuđuju veliku pažnju i određuju težnje običnih ljudi po celom svetu. Njihovoj slavi su u poslednjih nekoliko decenija u najvećoj meri doprineli Internet, društveni mediji i mreže.

Izvori meke moći mogu biti izuzetno raznoliki i neopipljivi, isto kao i sama meka moć. Ponekad čak i izvori tvrde moći mogu da se u određenim situacijama preoblikuju u izvore meke moći. Najbolji primeri za ovo su situacije u kojima vojne snage jedne zemlje ili saveza zemalja, kao što je, recimo, NATO, pomažu stanovništvu u zemljama u kojima su stacionirane u slučajevima prirodnih nepogoda. U današnje vreme i mnoge velike multinacionalne korporacije kroz različite programe takozvane društvene odgovornosti ulažu u obrazovanje, kulturu, prirodnu okolinu, istorijske spomenike, itd., u zemljama i regionima u kojima se nalaze. Međutim, posedovanje izvora meke moći ne predstavlja meku moć samo po sebi i ne vodi automatski ispoljavanju meke moći.

2.4. Oblici ispoljavanja meke moći

Svi akteri u međunarodnim odnosima poseduju izvore meke moći. Bilo da su u pitanju države, nadnacionalne organizacije, regioni, gradovi, korporacije i kompanije, različite institucije i organizacije, grupe ili pojedinci, svi ovi akteri poseduju izvore meke moći koje mogu da upotrebe u svrhu ispoljavanja meke moći. Međutim, nemaju svi akteri sposobnost da primene svoju meku moć u svrhu postizanja nacionalnih, korporacijskih, organizacionih ili ličnih ciljeva. Neki ne poseduju ovu sposobnost uopšte, a neki poseduju veću sposobnost nego drugi. Sposobnost primene i ispoljavanja meke moći državnih aktera u međunarodnim odnosima zavisi od više činilaca, a najvažniji su nacionalni identitet i okolnosti u kojima se jedna država nalazi.¹⁰⁷

Veoma važan činilac i uslov za ispoljavanje i primenu meke moći u međunarodnim odnosima je nacionalni identitet. Nacionalni identitet je činilac pomoću kojeg se izvori meke moći pretvaraju u meku moć, odnosno u sposobnost jedne države da navede druge države i nacije da prihvate njene vrednosti, da žele ono što i ta država želi i da na taj način ostvari svoje nacionalne ciljeve u međunarodnim odnosima. Bez nacionalnog identiteta jedna država nije u stanju da ispoljava meku moć i da osmišljeno primenjuje poluge meke moći u bilateralnim i multilateralnim odnosima.

Države koje se na osnovu različitih indeksa merenja meke moći najviše kotiraju i koje su najuspešnije u primeni poluga meke moći su one čije zvanične institucije, privatni entiteti i građani poseduju jedinstven nacionalni identitet i zajedničke vrednosti oko kojih postoji društveni konsenzus.¹⁰⁸ Ispoljavanje meke moći i izgradnja sposobnosti za primenu poluga meke moći počinje kod kuće – tamo gde nastaju narativi i društveni diskurs koji vode ka ustanovljavanju zajedničkih vrednosti i nacionalnog identiteta koji će se odraziti u primeni meke moći.

¹⁰⁷ Primena meke moći i njeno ispoljavanje na ličnom, grupnom, organizacionom i korporativnom nivou takođe zavisi u najvećoj meri od identiteta i okolnosti, ali ovo istraživanje i rad se bave mekom moći državnih aktera u međunarodnim odnosima.

¹⁰⁸ Ovo ne podrazumeva nametnuto jednonumlje koje odlikuje države sa diktatorskim režimima.

Nacionalni identitet podrazumeva da su osnovne strukture jednog državnog sistema intersubjektivne i da te strukture konstruišu državni identitet i interese.¹⁰⁹ Aleksander Vent tvrdi da identiteti i interesi različitih država nastaju na unutrašnjem planu, kao što su na primer liberalni i demokratski identitet, dok drugi potiču iz međunarodnih odnosa, kao što je uloga hegemonu.¹¹⁰ Hans Kon kolektivni nacionalni identitet naziva nacionalizmom koji predstavlja pokretačku snagu društvenog delovanja u međunarodnoj politici. Nacionalizam, prema Konu, teži da ujedini članove jedne nacije u državnu organizaciju što vodi težnji za političkim i ekonomskim širenjem i dominacijom van granica te države.¹¹¹

Iako ispoljavanje meke moći postoji od kada postoje nacionalne države, težnja za osmišljenom primenom poluga meke moći od strane država nastala je sa pojavom građanskog, buržoaskog identiteta u drugoj polovini 19. veka.¹¹² Mnogi teoretičari osmišljenu primenu meke moći od strane velikih sila u 19. i 20. veku nazivaju kulturnim ili novim imperijalizmom. Za Hansa Kona novi imperijalizam predstavlja izraz kolektivne egocentričnosti i želje za dominacijom jedne nacije nad drugim nacijama.¹¹³ Rodni Hol novi imperijalizam definiše kao volju da se manifestuje kolektivni identitet.¹¹⁴ Želja i potreba za perifernim širenjem i kontrolom koja se do druge polovine 19. veka zasnivala na merkantilističkom, apsolutističkom, teritorijalno-suverenskom identitetu i interesima, od sredine 19. veka je dopunjena nacionalno-suverenskim identitetom i interesima.¹¹⁵ Prema Holu, kod velikih svetskih kolonijalnih sila došlo je do spajanja buržoaskog i nacionalnog identiteta.¹¹⁶

¹⁰⁹ Videti: Alexander Wendt, "Collective Identity Formation and the International State", *The American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, June 1994, p. 385

¹¹⁰ Videti: Ibidem, p. 385

¹¹¹ Videti: Hans Kohn, *Nationalism and Imperialism in the Hither East*, Routledge, London, 1932, p. 49

¹¹² Prva zemlja koja je počela da primenjuje svoju meku moć osmišljeno bila je Francuska koja je u drugoj polovini 19. veka osnovala svoje škole u Atini i Rimu, kao i Francusku alijansu čija se misija i danas sastoji u širenju francuskog jezika i kulture širom sveta. Ubrzo posle Francuza i Britanci su otvorili svoje škole u Atini i Rimu, Radio stnaica *British Broadcasting Corporation* (BBC) osnovana je 1922. godine, a 1934. godine je osnovan i Britanski savet (*British Council*).

¹¹³ Videti: Hans Kohn, *Nationalism and Imperialism in the Hither East*, op. cit., p. 50.

¹¹⁴ Videti: Rodney Bruce Hall, *National Collective Identity: Social Constructs and International System*, Columbia University Press, New York, 1960., p. 222.

¹¹⁵ Videti: Ibidem, p. 218.

¹¹⁶ Videti: Ibidem, p. 221.

Najveće evropske kolonijalne sile, kao što su Velika Britanija, Francuska i Nemačka, koje su do sredine 19. veka osvajale nove teritorije i njihove narode pomoću tvrde moći, počele su u to vreme da osvajaju i putem meke moći. Osnovni preduslov za osvajanje putem meke moći bila je izgradnja i potvrđivanje buržoaskog identiteta kod kuće. Iz ovog nacionalno-buržoaskog identiteta iznikla je misija da se kultivišu primitivni narodi¹¹⁷ pomoću širenja političkih institucija, ideja, praksi i kulture. Kultura, religija i vrednosti pokorenih naroda smatrani su inferiornim i primitivnim. Hol tvrdi da je evropska buržoazija, nakon trijumfa u Evropi i repliciranja sebe u Severnoj Americi, težila da prenese blagoslove svoje kulture i institucija širom zemaljske kugle pomoću „civilizujuće misije“.¹¹⁸

Civilizujuća misija 19. veka razlikovala se samo u jednom aspektu od skoro identične civilizujuće misije koju su u prethodnim vekovima težile da ostvare sve imperijalne sile. Velikim silama je od sredine 19. veka postalo izuzetno važno da osvojene teritorije, odnosno periferija, ne samo priznaju njihovu vladavinu i da je podnose, već da je svim srcem prihvate i da učestvuju u toj vladavini sa entuzijazmom.¹¹⁹ Dakle, trebalo je ponižene, pokorene i poražene narode pretvoriti u narode koji će svojevolski i otvorenog srca prihvatiti jezik i kulturu svog porobljivača. Hol čak ide tako daleko da vrednosti buržoaskog društva u čijoj je osnovi participatorna vlada naziva franšizom.¹²⁰ Podanici koji su svojim osvajačima davali osećaj legitimnosti i koji su rado prihvatili njihovu vladavinu, činili su da se osvajači mnogo bolje osećaju zbog civilizujuće misije koju su ostvarivali. Na ovaj način je imperijalna vladavina bila moralno opravdana, ili barem moralno opravdanija nego u slučaju osvajanja i držanja teritorija zarad crpenja prirodnih bogatstava, regrutovanja vojske, jeftine radne snage i drugih izvora tvrde moći.

Sledeći princip civilizujuće misije velikih evropskih sila, Sjedinjene Američke Države otišle su korak dalje u ispoljavanju svoje meke moći. U nedostatku jedinstvene nacionalne kulture zasnovane na tradiciji i zvaničnoj religiji, Sjedinjene Američke Države su

¹¹⁷ Videti: Rodney Bruce Hall, *National Collective Identity: Social Constructs and International System*, op. cit., p. 223.

¹¹⁸ Videti: Ibidem, p. 223.

¹¹⁹ Videti: Ibidem, p. 233.

¹²⁰ Videti: Ibidem, p. 233.

svoj nacionalni identitet zasnovala na osnovnim političkim vrednostima čiju srž čini ideja o slobodi kao univerzalnom ljudskom pravu. A jedna od osnovnih sloboda, koja čini suštinu liberalnog kapitalizma, je sloboda udruživanja zarad sticanja profita. Tako formiran američki nacionalni identitet potvrđen i učvršćen pobedom u Drugom svetskom ratu krenuo je u osvajanje celog sveta. Američki građani, kompanije, organizacije i drugi privatni entiteti počeli su spontano da odražavaju svoj nacionalni identitet i da ispoljavaju meku moć u svojim odnosima sa vladama, građanima, kompanijama, institucijama i organizacijama drugih zemalja. Američka država je u isto vreme počela osmišljeno da primenjuje poluge meke moći i da na taj način dobija moralno opravdanje za primenu tvrde moći širom sveta.

Sjedinjene Američke Države su od kraja Drugog svetskog rata do danas vodile mnogobrojne ratove u ime i zarad odbrane svojih političkih vrednosti, a najveći i najdugotrajniji sukob koji su vodile sa Sovjetskim Savezom nikada nije prerastao u neposredni oružani sukob već je vođen u velikoj meri u sferi ideja i političkih vrednosti. Dragan Simić smatra da suštinu celokupnog hladnoratovskog sukoba za globalnu nadmoć nije moguće u potpunosti shvatiti bez ovog površinskog sukoba u sferi meke moći. On dalje tvrdi da su Sjedinjene Američke Države ostvarile pobedu u Hladnom ratu u trenutku kada je sovjetska strana prihvatila liberalno-kapitalističku ideologiju¹²¹ i počela da primenjuje njene osnovne principe.

Drugi činilac od koga zavisi da li će jedan državni akter ispoljavati svoju meku moć su okolnosti u kojima se ta država nalazi. Države, njihove institucije i njihovi građani najuspešnije ispoljavaju meku moć ukoliko se nalaze u stabilnim političkim, ekonomskim i društvenim okolnostima.¹²² Stabilnost i blagostanje podstiču definisanje i potvrđivanje nacionalnog identiteta koji je najvažniji činilac za ispoljavanje meke moći. Ovo potkrepljuju različite metodologije merenja meke moći o kojima će se govoriti u jednom od poglavlja ovoga rada. Po pravilu na prvih pet do deset mesta na rang listama meke moći nalaze se

¹²¹ Videti: Dragan Simić, *Poredak sveta*, op. cit., str. 253.

¹²² Samjuel Hantington tvrdi da građani jedne zemlje stiču samopouzdanje kako njihova zemlja stiče vojnu i ekonomsku moć i počinju da veruju u superiornost svoje kulture. Videti: Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, op. cit., p. 92

ekonomski i politički najstabilnije zemlje sveta, kao što su Sjedinjene Američke Države, Kanada, Velika Britanija, Francuska, Nemačka i Japan.¹²³

Ukoliko se jedna država nađe u okolnostima oružanog sukoba, političke nestabilnosti, ekonomskog propadanja ili socijalnih nemira, nacionalni identitet njenih institucija i građana biva narušen, a ispoljavanje meke moći postaje potpuno nebitno u odnosu na druga važnija pitanja koja ta država mora da rešava. Postoje i krizne okolnosti koje dovode do toga da se nacionalni identitet pretvara u identitet žrtve u slučajevima kada je jedna država žrtva vojne agresije druge države ili koalicije država ili kada biva pogođena prirodnom katastrofom, kao što su zemljotresi, uragani i poplave, na primer.

2.4.1. Osobine meke moći

Meka moć jedne države se u najvećoj meri ispoljava spontano i organski pošto „građansko društvo najvećim delom proizvodi meku moć“¹²⁴. Građansko društvo kao celina, različite institucije i organizacije, grupe i pojedinci ispoljavaju meku moć tako što predstavljaju svoju zemlju i svoju naciju u kontaktu i komunikaciji sa predstavnicima drugih zemalja i pripadnicima drugih nacija. Država, kao sistem zvaničnih institucija jedne zemlje, može da primenjuje meku moć putem spoljne politike, a u saradnji sa građanskim društvom, što se najčešće naziva javnom ili kulturnom diplomatijom. Ono što Džozef Naj ističe kao izvestan problem za državu je što nema kontrolu nad izvorima meke moći i nad ispoljavanjem meke moći od strane građanskog društva. Iz ovoga proizilazi jedna od glavnih osobina meke moći,

¹²³ Videti: Anholt-GfK Nation Brands index, *About NBI*, Place Branding, Available from <http://nation-brands.gfk.com/> (Accessed August 11, 2017); Monocle, *Soft Power Survey 2016/17*, Available from <https://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2016-17/> (Accessed August 14, 2017); Soft Power 30, *Overall Rankings for 2017*, Available from http://softpower30.com/?country_years=2017 (Accessed August 14, 2017)

¹²⁴ USC Center on Public Diplomacy, *Q&A with CPD: Joseph S. Nye, Jr.*, April 18, 2017, Available from <http://uscpublicdiplomacy.org/story/qa-cpd-joseph-s-nye-jr> (Accessed July 20, 2017)

a to je nezadrživost¹²⁵. U drugoj deceniji 21. veka nezadrživost se ogleda u tome što se meka moć ne može kontrolisati, potisnuti ili obuzdati.

Nezadrživost meke moći ispoljava se na dva načina:

- država ne može da uspostavi kontrolu nad onim što čini njeno građansko društvo i nad vrednostima koje to građansko društvo ispoljava¹²⁶ i vrši uticaj na druge zemlje i nacije,
- država ne može da kontroliše, obuzda i potisne meku moć koju ispoljava drugi državni ili nedržavni akter na njenoj teritoriji i spram njenih građana.

Nezadrživost meke moći posebno dolazi do izražaja u poslednjih 30 godina usled razvoja informacionih tehnologija i brzih komunikacija. Pre pojave Interneta bilo je donekle moguće da jedna država kontroliše sadržaj i količinu informacija koje su drugi državni akteri širili na njenoj teritoriji, kao i informacije koje je ta država širila u drugim zemljama. Ovo se posebno odnosilo na autokratske režime koji su strogo kontrolisali i cenzurisali kako sopstvene tako i tuđe informacije i poruke.

Do poslednje decenije 20. veka građanska društva različitih nedemokratskih zemalja nisu imala mogućnost da neposredno komuniciraju sa drugim zemljama. Sa pojavom Interneta i demokratizacijom u sferi informacija, građanska društva su dobila svoj prostor u javnoj sferi.¹²⁷ Javna sfera više nije ekskluzivno rezervisana za državne aktere koji imaju tvrdnu moć pomoću koje sebi obezbeđuju prostor za širenje informacija i vršenje uticaja na druge zemlje. Građani različitih zemalja sve više i češće putuju u druge zemlje jer su

¹²⁵ Pošto reč “neobuzdanost” ima konotativno značenje koje se prvenstveno odnosi na neobuzdanu prirodu pojedinca, imenica “nezadrživost” je adekvatnija u ovom slučaju.

¹²⁶ Ovo se ne odnosi na diktatorske režime koji kontrolišu sve segmente svog društva, uključujući protok informacija, putovanja, posete stranaca, Internet, itd. Međutim, čak i diktatorski režimi kao što je severno-korejski nisu u stanju da potpuno izoluju građane svoje zemlje od uticaja meke moći drugih zemalja i da spreče protok informacija van svojih granica.

¹²⁷ Internet je odigrao značajnu ulogu u ispoljavanju meke moći aktera demokratskih promena u Srbiji 2000. godine (Buldožer revolucija), u Gruziji 2003. godine (Revolucija ruža) i u Ukrajini 2004. i 2005. godine (Narandžasta revolucija). Društvene mreže, blogovi i online mediji takođe su imali ogromnu ulogu u širenju informacija i privlačenju podrške u nizu pobuna u Severnoj Africi i na Bliskom Istoku poznatim pod nazivom Arapsko proleće.

putovanja postala finansijski dostupnija nego pre pedeset ili sto godina. Državni akteri nemaju mogućnost da kontrolišu ponašanje svojih građana u inostranstvu, a to ponašanje često ima uticaja na formiranje pozitivnih ili negativnih stavova kod pripadnika drugih nacija.

Meka moć može da dosegne veći geografski opseg od tvrde moći u jednoj jedinici vremena. Informaciona tehnologija omogućila je državnim aktrima da ispoljavaju meku moć u najudaljenijim delovima sveta, u delovima sveta gde njihova tvrda moć ne može da bude primenjena iz različitih geopolitičkih razloga. Granice carstva i periferija prestale su da postoje sa pojavom satelitske televizije, Interneta i novih „pametnih“ telefona. Informacije i slike putuju ogromnom brzinom. Može se čak reći da informacije i slike više ne putuju pošto je dovoljno nekoliko sekundi da se ispolji meka moć bilo gde u svetu. Samim tim, države nisu u mogućnosti da kontrolišu, obuzdaju i potisnu meku moć drugih aktera na svojoj teritoriji i prema svojim građanima. U vreme pre pojave Interneta bilo je mnogo lakše izolovati svoje građane od uticaja tuđe meke moći i kontrolisati poluge meke moći drugih aktera.

Druga osobina meke moći je da je potrebno relativno mnogo vremena da bi se pokazali rezultati njene primene. Ono što predstavlja problem u primeni meke moći za državne aktere je što političari žele da se rezultati njihovog delanja pokažu u kratkom roku, odnosno u vreme dok su još uvek na vlasti. Efikasna primena meke moći zahteva da se poluge meke moći upotrebljavaju osmišljeno u dugim vremenskim periodima da bi rezultati bili pozitivni. Međutim, i sam period u kojem se mogu pokazati rezultati primene poluga meke moći se skratio zahvaljujući informacionoj tehnologiji i brzim komunikacijama. Dok je u vreme Hladnog rata bilo potrebno više decenija da se pokažu rezultati zapadnjačke primene poluga meke moći u zemljama komunizma, u današnje vreme je taj period daleko kraći.

Iako je potrebno mnogo vremena da bi se pokazali rezultati primene meke moći, kada se pod uticajem meke moći jednog državnog aktera promeni način razmišljanja i delovanja građana druge zemlje ili pripadnika druge nacije, taj novi način razmišljanja i delovanja ostaje dugoročno utkan u identitet te zemlje ili nacije. Bivše imperije su u vreme svog propadanja fizički napuštale teritorije koje su vekovima držale pod svojom vlašću, njihove valute su prestajale da važe, njihovi zakoni su prestajali da budu na snazi, ali su njihova

kultura, jezik, vrednosti i običaji ostali zauvek utkani u način razmišljanja i delovanja bivših pokorenih naroda.

Meka moć je neopipljiva moć koja se oseća mentalno i emotivno, a ne fizički ili materijalno. Neopipljivost meke moći čini da je objekat meke moći nesvestan subjekta meke moći.¹²⁸ Kada se nad nama primenjuje fizička sila, ekonomska kazna ili nagrada, potpuno smo svesni toga ko nam nameće fizičku silu, ko nas kažnjava ili nagrađuje u zavisnosti od našeg ponašanja. Kada se nad nama primenjuje meka moć, ne možemo sa lakoćom da utvrdimo ko vrši ideološki i kulturni uticaj nad nama i ko pokušava, uspeva ili ne uspeva da izvrši uticaj na naš način razmišljanja i delovanja. Uspešnost primene meke moći prvenstveno zavisi od objekta meke moći. Koliko god napora, novca i vremena da državni akter uloži u primenu meke moći, uspeh nije zagarantovan. Kada je u pitanju tvrda, opipljiva moć, uspeh se može predvideti sa određenom dozom sigurnosti. U slučaju meke moći, uspeh može potpuno da izostane zbog toga što u najvećoj meri zavisi od percepcije i prethodno usvojene ideologije objekta meke moći.

Još jedna odlika meke moći je što se ne može sa sigurnošću utvrditi neposredna uzročno-posledična veza između primene meke moći i promena u društvu druge zemlje. Pored toga što meka moć daje rezultate na duge staze, nemogućnost utvrđivanja uzročno-posledične veze između meke moći i promena u načinu razmišljanja i delovanja doprinosi tome da meka moć najčešće služi kao pomoćno sredstvo u spoljnoj politici i dopuna tvrdoj moći. Sjedinjene Američke Države su tokom celog Hladnog rata primenjivale poluge meke moći u Sovjetskom Savezu u onoj meri u kojoj su im sovjetske vlasti to dopuštale. Na ovaj način je američka administracija vršila ideološki, mada ograničeni, uticaj na sovjetsko stanovništvo. U autobiografskim knjigama bivših američkih diplomata koji su lično sprovodili programe u oblasti kulturne, tehničke, obrazovne i profesionalne razmene, kao i informativne programe u Sovjetskom Savezu i istočnoevropskim zemljama u vreme Hladnog rata provejava uverenje da su američke poluge meke moći doprinele urušavanju komunizma

¹²⁸ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 14.

i sovjetskog državnog sistema.¹²⁹ Međutim, lična uverenja i subjektivni osećaj se nikako ne može navesti kao naučni dokaz o uzročno-posledičnoj vezi između primene poluga meke moći i promena svesti i shodno tome promena ponašanja.

2.4.2. Poluge meke moći

U međunarodnim odnosima poluge meke moći predstavljaju različite aktivnosti koje sprovode subjekti ili agenti meke moći sa ciljem vršenja ideološkog i kulturnog uticaja na objekte ili mete meke moći. Subjekti meke moći su države, korporacije i kompanije, institucije, organizacije, formalne i neformalne grupe i pojedinci. Objekti meke moći su strane javnosti ili ciljne grupe koje se nalaze u drugim zemljama ili regionima u odnosu na subjekte meke moći.

Poluge meke moći se mogu svrstati u nekoliko kategorija, kao što su programi u oblasti kulture, obrazovanja, informisanja, nauke, itd., ali veoma često subjekti meke moći sprovode aktivnosti koje se mogu svrstati u dve ili više kategorija istovremeno. Stoga je teško napraviti jasnu poddelu poluga meke moći, posebno u današnje vreme kada informaciona tehnologija ima izuzetno značajnu ulogu u skoro svakoj aktivnosti na polju meke moći. Veoma često jedan program u oblasti kulture uključuje i obrazovnu i informativnu komponentu, kao što u svaki program naučne razmene podrazumeva obrazovnu dimenziju.

¹²⁹ Videti: Walter Hixson, *Parting the Curtain: Propaganda, Culture, and the Cold War, 1945-1951*, op. cit.; Richard Arndt, *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*, op. cit.; Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, op. cit.; Yale Richmond, *Practicing Public Diplomacy: A Cold War Odyssey*, op. cit.; Kandidatkinja je od 1991. do 2010. godine radila na programima Informativne agencije Sjedinjenih Država i Stejt departmenta u okviru primene američke meke moći u Srbiji i bila je svedok mnogih promena stavova srpskih građana pod uticajem ovih poluga. Međutim, mogla je samo da pretpostavi da su promene u ponašanju pojedinaca i grupa bile posledica primene poluga američke meke moći. Jedan od primera iz njenog radnog iskustva su informativni programi, programi pomoći i podrške nezavisnim medijima i profesionalna razmena u vreme režima Slobodana Miloševića. Može se samo pretpostaviti da su ove poluge meke moći imale uticaj na demokratske promene koje su kulminirale u Buldožer revoluciji 5. oktobra 2000. godine, ali se to nikako ne može sa sigurnošću tvrditi.

Najvažnije kategorije u koje možemo svrstati veliki niz poluga meke moći predstavljaju:

- Programi u oblasti kulture: izvođačke umetnosti (koncerti, pozorišne predstave, plesne predstave, folklor, i drugi programi izvođenja umetničkih dela uživo), izložbe (likovna i primenjena umetnost, fotografija, poster, konceptualna umetnost, arhivni materijal, itd.), predstavljanje mode i dizajna, festivali, multimedijalna umetnost, očuvanje spomenika kulture, predstavljanje knjiga i časopisa i drugi programi čija je osnovna svrha predstavljanje umetnosti i kulturnih tekovina subjekta meke moći. U ovu kategoriju mogu se svrstati i programi u oblasti menadžmenta u kulturi koji se takođe mogu da uključiti i u kategoriju profesionalne razmene.
- Obrazovna i profesionalna razmena: razmena studenata, đaka, profesora, nastavnika i administratora obrazovnih institucija, razmena i posete stručnjaka iz različitih oblasti, programi stažiranja, kao i virtuelna razmena.
- Programi u oblasti informisanja: vesti i emisije u štampanim i elektronskim medijima (radio i televizija), sadržaj u dnevnim novinama i časopisima, pamfletima, brošurama i publikacijama, sadržaj na Internetu i sve druge vrste širenja informacija o velikom broju tema.
- Sportska takmičenja i sportska razmena: pored svetskih sportskih manifestacija, kao što su Olimpijada, Mundijal i ostala svetska sportska prvenstva, u ovu kategoriju spadaju i najpoznatiji maratoni, biciklističke trke, Formula 1, kao i sportska takmičenja manjih razmera na regionalnom nivou. U poslednjih nekoliko decenija sportisti i bivši sportisti putuju u različite krajeve sveta kako bi širili sportske vrednosti i prenosili sportske veštine pripadnicima različitih nacija i grupa. Mnogi od njih osnivaju sportske kampove namenjene mladima iz ugroženih slojeva stanovništva ili mladima i deci u periodu pomirenja posle regionalnih i lokalnih oružanih sukoba.

- Naučna i tehnološka razmena: programi razmene naučnika i istraživača, razmena grupa tehničkih stručnjaka i pojedinačnih tehničara iz različitih oblasti, kao i naučni i stručni časopisi. Ova vrsta razmene najčešće se odvija između univerziteta, istraživačkih centara, bolnica, prirodnih rezervata, fabrika i institucija infrastrukture.
- Razvojna i humanitarna pomoć: mnoge visokorazvijene zemlje i nadnacionalne organizacije, kao što su Unijedinje nacije i Evropska unija, koriste programe razvojne i humanitarne pomoći da bi širile svoj uticaj u drugim zemljama i regionima. Iako je osnovna svrha programa pružanje pomoći posle ratova, ekonomskih kriza i prirodnih katastrofa, subjekti ovih programa neminovno vrše ideološki uticaj na stanovništvo u regionima ili zemljama kojima pomažu i na taj način uvećavaju svoju meku moć.
- Filmski i televizijski program: igrani i dokumentarni filmovi, serije i programi različitog sadržaja pomoću kojih se šire vrednosti i ideologija.
- Programi korporativne društvene odgovornosti koje sprovode korporacije i kompanije sa predstavništvima u drugim zemljama i regionima. Ovi programi su po pravilu namenjeni gradovima, mestima, okruzima i lokalnim zajednicima u kojima se korporacije nalaze, a cilj im je širenje korporacijskih vrednosti i uvećavanje vidljivosti i ugleda korporacije.

Kategorizacija poluga meke moći može se izvršiti i na druge načine u zavisnosti od vrednosti i ideja koje poluge meke moći šire ili na osnovu kanala pomoću kojih se vrednosti i ideologije prenose. Poluge meke moći predstavljaju izuzetno širok spektar aktivnosti koje imaju jedinstvenu svrhu širenja ideologije zarad vršenja uticaja na objekte meke moći. Krajnji cilj svake primene poluga meke moći predstavlja usvajanje novih vrednosti i ideja i shodno tome promenu ponašanja. Promena ponašanja objekta meke moći donosi političku, bezbednosnu, vojnu, ekonomsku ili društvenu korist subjektu meke moći.

2.4.3. Primena poluga meke moći

Možemo razlikovati tri načina primene poluga meke moći:

- Strategijski način primene poluga meke moći je onaj koji sprovode države, nadnacionalne organizacije i korporacije koje poseduju jak nacionalni, organizacioni i korporacijski identitet. Države, nadnacionalne organizacije i korporacije imaju strateški interes u primeni poluga meke moći zarad postizanja političkih, bezbednosnih, vojnih i ekonomskih ciljeva. Dakle, subjekti koji strateški primenjuju meku moć imaju za cilj pozitivne ishode u sferi tvrde moći. Ovi subjekti osmišljavaju i razvijaju strategiju primene meke moći koja ne mora i ne može stalno biti istog intenziteta i ne može biti istovremeno usmerena na sve subjekte na globalnom i regionalnom nivou. U zavisnosti od političkih i ekonomskih kretanja na međunarodnom planu, multilateralnih i bilateralnih odnosa, ciljeva spoljne politike ili korporativnih ciljeva, ovi subjekti primenjuju poluge meke moći u pojedinim delovima sveta strateški upotrebljavajući izvore svoje meke moći. Nijedna država, nadnacionalna organizacija ili korporacija ne može u isto vreme i istim intenzitetom u svim delovima sveta primenjivati svoju meku moć. Izvori, intenzitet primene i geografska usredsređenost moraju se mudro i strateški birati jer bi konstantna, globalna primena ujednačenog intenziteta bila skupa i neizvodljiva. Ovaj način primene meke moći sve više je karakterističan za velike međunarodne neprofitne i nevladine organizacije, kao i globalne pokrete koji sprovode globalne kampanje zarad postizanja ciljeva koji su najčešće u sferi podizanja svesti o određenim pitanjima.¹³⁰

- Taktička primena meke moći predstavlja način primene poluga meke moći karakterističan za države, različite institucije, organizacije, kompanije, udruženja i grupe koje imaju povremeni društveno-ekonomski interes u primeni poluga meke moći na nacionalnom ili regionalnom. Pošto primena poluga meke moći zahteva finansijska sredstva, a rezultati se ne postižu brzo, poluge meke moći se primenjuju povremeno i sporadično kao pomoćno sredstvo u sprovođenju spoljne politike ili organizacione ili poslovne strategije. Institucije

¹³⁰ U ovu grupu između ostalih spadaju globalni pokreti kao što su pokret za pravičnu trgovinu (Fair Trade), za prava homoseksualaca (LGBTQ), za zaštitu čovekove okoline (Greenpeace), anti-globalistički pokret, itd.

visokog obrazovanja u razvijenim zemljama Zapada spadaju u grupu aktera koji primenjuju poluge meku moć ne bi li privukli studente, odnosno klijente koji im donose ekonomsku korist. Obrazovanje je na Zapadu postalo delatnost koje donosi velika finansijska sredstva, a poznati univerziteti privlače veliki broj stranih studenata koji ili sami plaćaju za studiranje ili dobijaju stipendije. Mnogi od ovih univerziteta otvorili su svoje ogranke u drugim zemljama gde je procenjeno da ima dovoljno potencijalnih studenata da bi se investicija isplatila.¹³¹ Mnogobrojne svetski poznate institucije kulture, isto tako, imaju poslovni interes u širenju kulture van granica zemalja u kojima se nalaze. Neke od ovih institucija postale su ikone izvođačkih umetnosti koje privlače ogroman broj gledalaca gde god da nastupaju u svetu.¹³²

- Organski vid primene poluga meke moći karakterističan je za aktere koji ne osmišljavaju primenu meke moći i koji ispoljavaju meku moć zbog svoje prirodne privlačnosti. U ovu grupu spada najveći broj zemalja u svetu, formalne i neformalne grupe i pojedinci koji suštinski i ne upotrebljavaju svoje izvore meke moći nego ih samo poseduju. Pošto strategijska i taktička primena meke moći zahteva određenu administrativnu strukturu i značajna novčana sredstva, većina zemalja nije u poziciji da strategijski ili taktički primenjuje meku moć. Ove zemlje su privlačne zbog svojih izvora meke moći kao što su prirodne lepote, kuhinja, dizajn, tradicija, istorija i gostoprimstvo, isto kao što su formalne i neformalne grupe privlačne zbog ideja koje zastupaju i šire, a pojedinci zbog svog izgleda, ljubaznosti, kreativnosti, harizme i drugih pozitivnih osobina.

¹³¹ Primeri za ovo su Džordžtaun univerzitet (*Georgetown University*) iz Vašingtona koji je otvorio ogranak u Kataru gde studiraju studenti iz celog bliskoistočnog regiona, Njujorški univerzitet (*New York University*) koji ima svoje univerzitete u Abu Dabiju i Šangaju, Univerzitet Džon Hopkins (*John Hopkins University*) koji ima ogranke u Italiji, Kini i Singapuru i mnogi drugi.

¹³² Kao primeri mogu se navesti Pariska i Bečka opera, Kraljevski balet, Metropolitan opera, Skala, Boljšoj teatar, Pekinška opera, itd.

2.5. Merenje meke moći

Jedna od glavnih odlika moći je da se ne može izmeriti kvantitativno i da joj se ne može odrediti vrednost. Tvrda moć, koja je opipljivija od meke moći, može se u određenoj meri iskazati pomoću kvantifikovanja njenih izvora kao što su teritorija, prirodna bogatstva, izvori energije, broj stanovnika, vojska i naoružanje, kapital i rezerve, investicije, itd. Vrednost meke moći ne može se izraziti u brojevima ili procentima. Kvantifikovanje izvora meke moći je izuzetno teško jer kultura, vrednosti, ideje, tradicija, nauka i tehnologija, institucije i ostali izvori meke moći nemaju svoju nominalnu vrednost.

Nekoliko zapadnjačkih agencija i “*think tank*” organizacija pokušalo je da stvori metodologiju merenja meke moći država. Meka moć različitih država može se u određenoj meri proceniti pomoću anketa javnog mnjenja koje sprovode veliki istraživački centri kao što su *Gallup, Inc.*, *Pew* i *Eurobarometer*. Sa ciljem da izmere ugled različitih država, ovi centri sprovode redovne ankete javnog mnjenja u različitim delovima sveta i koriste ih za dublje analize statusa tih država u međunarodnim odnosima.

Agencija *GfK* već više od deset godina koristi indeks brendiranja nacija¹³³ pomoću kojeg meri ugled različitih zemalja uzimajući u obzir šest činilaca: vladavinu, izvoz, turizam, investicije i doseljavanje, kulturu i nasleđe i narod. Činilac vladavine obuhvata stavove javnog mnjenja o sposobnosti nacionalnih vlada i o posvećenosti tih vlada rešavanju globalnih problema. Pod faktorom izvoza podrazumeva se ugled koji imaju proizvodi i usluge jedne zemlje, a pod turizmom stepen interesovanja za posete određenoj zemlji i privlačnost turističkih atrakcija. Faktor investicija i doseljavanja pokazuju sposobnost jedne zemlje da privuče ulaganja i da pripadnike drugih nacija da žive, rade i školuju se u toj zemlji, kao i način na koji ispitanici posmatraju kvalitet života i okolnosti za poslovni razvoj. Faktor kulture i nasleđa ukazuju na globalne stavove o nasleđu i savremenoj kulturi određene zemlje. Pod faktorom naroda podrazumeva se ugled samog stanovništva u pogledu sposobnosti, otvorenosti, prijateljskog stava i osobina kao što je tolerancija. Agencija *GfK* je

¹³³ *The Anholt-GfK Nation Brand Index*

2016. godine procenila nacionalni brend 50 zemalja i na prvom mestu su se našle Sjedinjene Američke Države, a slede ih Nemačka, Velika Britanija i Kanada.¹³⁴

Britanski časopis „*Monocle*“ je u saradnji sa Institutom za vladu iz Londona razvio kvantitativnu metodologiju za merenje meke moći koja se zasniva na pet osnovnih indeksa meke moći: vlada, diplomatija, biznis i inovacija, obrazovanje i kultura.¹³⁵ Pomoću indeksa vlade procenjuju se državne institucije, političke vrednosti i najvažniji politički programi i njihovi rezultati. Ovaj indeks, zatim, obuhvata lične slobode, nasilje u društvu i efikasnost vlade.¹³⁶ Diplomatski indeks meri sposobnost država da budu angažovane na spoljnopolitičkom planu, da oblikuju povoljne narative i privuku međunarodne javnosti. Osim toga, procenjuje koliko su države povezane sa drugim akterima međunarodnih odnosa.¹³⁷ Pomoću indeksa biznisa i inovacija procenjuje se ekonomski model jedne države što uključuje otvorenost, kapacitet za inovacije i kvalitet regulative. Ovaj indeks, potom, uključuje stepen korupcije i postojanje tržišne konkurencije.¹³⁸ Autori ove metodologije smatraju da je obrazovanje odvojena kategorija od kulture, što se u drugim metodologijama često svrstava u isti indeks ili oblast. Pod indeksom obrazovanja podrazumeva se sposobnost jedne države da privuče strane studente ili da organizuje programe obrazovne razmene što ima važne, pozitivne posledice na meku moć te države.¹³⁹ Indeks kulture obuhvata kako kvalitet proizvoda kulture tako i međunarodni opseg koji ima kultura jedne zemlje. U ovaj indeks uključeni su, osim tradicionalnih proizvoda kulture, i broj turističkih poseta i sportska događanja.¹⁴⁰ Ova metodologija se od 2009. godine sprovodi jednom godišnje. Izveštaj za

¹³⁴ Videti: Anholt-GfK Nation Brands index, *About NBI, Place Branding*, Available from <http://nation-brands.gfk.com/> (Accessed August 11, 2017)

¹³⁵ Videti: Jonathan McClory, *The New Persuaders III, A 2012 Global Ranking of Soft Power*, Institute for Government, London, p. 7; Available from https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20new%20persuaders%20III_0.pdf (Accessed August 11, 2017)

¹³⁶ Videti: Ibidem, pp. 7-8

¹³⁷ Videti: Jonathan McClory, *The New Persuaders III, A 2012 Global Ranking of Soft Power*, Institute for Government, London, p. 7; Available from https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20new%20persuaders%20III_0.pdf (Accessed August 11, 2017), p. 8.

¹³⁸ Videti: Ibidem, p. 8

¹³⁹ Videti: Ibidem, p. 8

¹⁴⁰ Videti: Ibidem, p. 8

2016/2017. godinu na prvih pet mesta redom smešta Sjedinjene Američke Države, Nemačku, Japan, Veliku Britaniju i Francusku.¹⁴¹

Globalna agencija „Portland Communications“ je 2015. godine objavila izveštaj sa rezultatima svoje prve studije i ankete „The Soft Power 30“, a u predgovoru prvog izveštaja Džozef Naj je okarakterisao ovaj poduhvat kao „najjasniju sliku globalne meke moći“¹⁴². Prva studija sprovedena je u saradnji sa kompanijama „Facebook“ i „ComRes“. Ovaj indeks je u metodologiju merenja meke moći uključio objektivne i subjektivne podatke. Autori pod objektivne podatke svrstavaju one koji potiču iz različitih izvora kao što su izveštaji i podaci Svetske banke, kompanije „Facebook“, agencija Ujedinjenih nacija, BBC-a, „Transparency International“ organizacije, „CIA World Factbook“ i drugih. U kategoriji objektivnih podataka nalaze se indeksi za vladu, kulturu, angažovanost, obrazovanje, digitalnu tehnologiju i preduzimljivost.¹⁴³

Studija „The Soft Power 30“ je jedinstvena i najsveobuhvatnija metodologija merenja meke moći zato što, osim podataka koji potiču iz velikog broja izveštaja i indeksa za merenje širokog spektra indikatora, uključuje i takozvane subjektivne podatke. Pod subjektivnim podacima se podrazumevaju rezultati ankete javnog mnjenja u 20 zemalja, a odnose se na oblast hrane, tehnoloških proizvoda i rešenja, prijateljstva i srdačnosti, kulture, luksuznih proizvoda, spoljne politike i pogodnosti za život.¹⁴⁴ Agencija „Portland Communications“ od 2015. godine sprovodi ovu studiju i anketu i objavljuje rezultate jednom godišnje. Izveštaj za 2017. godinu smešta Francusku na prvo mesto po snazi meke moći, a slede je Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Nemačka i Kanada.¹⁴⁵

¹⁴¹ Videti: Monocle, *Soft Power Survey 2016/17*, Available from <https://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2016-17/> (Accessed August 14, 2017)

¹⁴² Jonathan McClory, *Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power*, Portland Communications, 2015, p. 7., Available from https://portland-communications.com/pdf/The-Soft-Power_30.pdf (Accessed August 14, 2017)

¹⁴³ Videti: Ibidem, p. 21

¹⁴⁴ Videti: Jonathan McClory, *Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power*, Portland Communications, 2015, p. 7., Available from https://portland-communications.com/pdf/The-Soft-Power_30.pdf (Accessed August 14, 2017), p. 22

¹⁴⁵ Videti: *Soft Power 30, Overall Rankings for 2017*, Available from http://softpower30.com/?country_years=2017 (Accessed August 14, 2017)

2.6. Značaj meke moći

„Iako je učenje o mekoj moći skorijeg datuma, ponašanje koje odražava meku moć staro je koliko i ljudska istorija.“¹⁴⁶ Kroz istoriju mnoga carstva, kraljevstva i države težile su da šire svoj uticaj na druge narode pomoću primene meke moći. Meka moć je bila značajna još u vreme starog Rima kada su rimski vladari na različite načine pokazivali svoju moć u želji da zastraše ili impresioniraju građane svog carstva, stanovnike pokorenih teritorija ili neprijatelje. Ovo su činili, osim vojnim osvajanjima i zauzimanjem novih teritorija, i pomoću ustanovljavanja političkih institucija i unapređivanja i ulaganja u rimsku kulturu. Rimski vladari su u gradu Rimu i širom Rimskog carstva gradili imponantne građevine od kojih mnoge postoje i danas, osnivali pozorišta i škole, organizovali sportska takmičenja i težili tome da pomoću svojih političkih vrednosti i kulture civilizuju varvarska plemena koja su osvajali.

Pri kraju 15. veka otkrićem američkog kontinenta i pomorskog puta za Indiju počinje doba globalizacije i sve većeg značaja koji evropski vladari pridaju mekoj moći. Evropske kolonijalne sile osvajaju i zauzimaju nove teritorije, a sa vojskom šalju i sveštenike koji u ime katoličke crkve pokrštavaju domorodačka plemena na novoosvojenim teritorijama. Evropske sile osvojenim narodima nameću svoj jezik i kulturu u težnji da civilizuju plemena koja su smatrali primitivnim. U 16. veku nastaje i štamparska mašina koja omogućava širenje vesti, a samim tim i vršenje uticaja na pripadnike drugih, udaljenih naroda putem širenja ideja i vrednosti. U periodu industrijske revolucije visoko obrazovanje dobija sve veći značaj i evropske sile počinju da otvaraju svoje škole i univerzitete u drugim zemljama i da pomoću obrazovanja šire svoje vrednosti i kulturu.

Na kraju 20. i na početku 21. veka usled naglog razvoja informacionih tehnologija i brzih komunikacija meka moć ima sve veću važnost i opseg. Džozef Naj ističe dve promene koje se odvijaju na početku ovog veka: prenošenje moći sa jednog državnog aktera na drugog

¹⁴⁶ Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 81

i širenje moći. Prenošenje moći sa jedne države na drugu je pojava koja se dogodila mnogo puta u istoriji, ali je rasipanje moći pojava koja je karakteristična za kraj prošlog i početak ovog veka.¹⁴⁷ U današnje vreme primena meke moći dostupna je svima i više ne predstavlja isključivo pravo onih koji poseduju dovoljno finansijskih sredstava da vrše uticaj na druge nacije putem širenja svojih vrednosti, kulture i običaja. Zahvaljujući tehnološkom razvoju ekonomski najmoćnije države više nisu jedini akteri koji na međunarodnom nivou mogu da primenjuju meku moć i da šire svoj uticaj pomoću meke moći. U današnje vreme mnogobrojne organizacije, formalni i neformalni pokreti i grupe, korporacije i drugi akteri, uključujući i pojedince, mogu da iznesu svoje stavove i mišljenje, da šire svoje vrednosti i da na taj način utiču na druge aktere i celokupnu javnost.

Džozef Naj tvrdi da današnji svet nije ni unipolaran, ni multipolaran, ni haotičan, već da je poseduje sve ove tri odlike u isto vreme. On svet vidi kao trodimenzionalnu šahovsku tablu i na čijem se najvišem nivou nalaze Sjedinjene Američke Države sa svojom neprikosnovenom vojnom silom. Gornji nivo je nedvosmisleno unipolaran. Na srednjem nivou se nalaze Sjedinjene Američke Države, Evropska unija, Japan i zemlje BRIKS-a koje poseduju najveću ekonomsku moć. Srednji nivo odlikuje multipolarnost. Na donjem nivou je veliki broj aktera koji utiču na pitanja klimatskih promena, terorizma, kriminala i pandemija. Donji nivo ima odlike haosa,¹⁴⁸ akteri su pored država i saveza država i mnogobrojne korporacije, organizacije, grupe, pokreti i pojedinci.

U današnje vreme su obični ljudi okrnjili moć državnih aktera jer su sredstva globalne komunikacije dostupna svima. Politička i ekonomska moć se mnogo više nego u prethodnim periodima istorije zasniva na informacijama i informacionoj tehnologiji. U ovakvim uslovima moć zavisi u velikoj meri od toga kako ljudi razumeju i tumače ono što se događa oko njih.¹⁴⁹ Dakle, meka moć je daleko značajnija na početku 21. veka nego što je bila u prošlosti. Ljudi širom sveta ne zasnivaju svoje stavove isključivo na osnovu onoga što čuju

¹⁴⁷ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 113

¹⁴⁸ Videti: Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 213

¹⁴⁹ Videti: Amy Zalman, *How Power Really Works in the 21st Century: Beyond Soft, Hard & Smart*, The Globalist, July 17, 2012, Available from <https://www.theglobalist.com/how-power-really-works-in-the-21st-century-beyond-soft-hard-smart/> (Accessed September 8, 2018)

od svoje porodice i prijatelja, na večernjim vestima ili na osnovu onoga što pročitaju o gradskim ili nacionalnim novinama. Na javno mnjenje u svim delovima sveta istovremeno utiče veliki broj izvora informacija, a ti izvori više nisu u rukama nacionalnih ili lokalnih vlada, novinskih kuća, korporacija ili političkih partija. Državnici, političari, novinari i privrednici više nemaju isključivo pravo da sadržajem i tonom svojih poruka utiču na mišljenje građana.

Ono što po Najevom mišljenju razlikuje savremenu informacionu revoluciju od onih u prethodnim periodima je što savremena informaciona revolucija menja prirodu moći i potpomaže širenje moći. Današnju informacionu revoluciju odlikuje ogromno smanjivanje cene prenošenja informacija. Informaciona tehnologija košta sve manje i manje i postaje dostupna mnogo većem broju aktera u međunarodnim odnosima. Količina podataka i informacija koje se mogu prenositi po celom svetu je neograničena jer je cena prenosa zanemarljiva.¹⁵⁰

Ono što je još važnije od činjenice da i akteri koji nisu ekonomski moćni mogu da primenjuju svoju meku moć, je da meka moć danas može da se primenjuje sa velike udaljenosti. Iako su lični kontakti još uvek veoma bitni, više nisu jedini način na koji se može primenjivati meka moć. Internet je omogućio nesputanu i neograničenu virtuelnu komunikaciju od jednog pojedinca ka drugom, od pojedinca ka grupama, od velikog broja pojedinaca ka jednom pojedincu i od različitih grupa pojedinaca ka drugim grupama.¹⁵¹

Društvene mreže¹⁵², koje su nastale na samom početku 21. veka, su se od komunikacionih kanala razvile u nadnacionalne, globalne izvore meke moći. Meka moć koja se primenjuje putem društvenih mreža predstavlja novi oblik vršenja uticaja na one koji donose odluke kako na globalnom, tako i na regionalnom i nacionalnom planu. Na

¹⁵⁰ Videti: Joseph Nye, *The Information Revolution and Soft Power*, *Current History*, 113(759), January 2014, pp. 19-20

¹⁵¹ Joseph Nye, *The Future of Power*, op. cit., p. 116

¹⁵² Najveće društvene mreže su *Facebook* (2 milijarde korisnika), *YouTube* (1,5 milijarda), *Instagram* (700 miliona), *Tumblr* (368 miliona), *Twitter* (328 miliona), *LinkedIn* (106 miliona) i druge. Videti: Statista, *Most famous social network sites worldwide as of September 2017, ranked by number of active users*, Available from <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> (Accessed October 21, 2017)

društvenim mrežama okupljaju se anonimni pojedinci koji osnivaju inicijative i pokrete koji utiču na javnosti i na pojedince širom sveta. Pritom, uopšte nije bitno gde se nalaze anonimni pojedinci i gde se nalaze oni koji donose odluke. Informaciona tehnologija je učinila da oni koji primenjuju meku moć mogu da se nalaze na bilo kojoj geografskoj širini. Takođe je učinila da države kao glavni akteri međunarodnih odnosa, kao i najmoćnije korporacije i pojedinci, budu potpuno izloženi kritikama i napadima na njihov ugled i kredibilitet.

Zahvaljujući informacionoj tehnologiji podaci koji se prikupljaju pomoću pretraživača kao što su *Google* i *Yahoo!* postali su novi izvor meke moći. Glavna svrha ovih pretraživača nije da pruže informacije korisnicima Interneta već da prikupe što je moguće više podataka o vrednostima, ponašanju, potrebama i interesovanjima ljudi širom sveta. Tako prikupljeni podaci se analiziraju i koriste da bi se kod ljudi stvorile nove potrebe za proizvodima i uslugama.¹⁵³ Ova praksa je najrazvijenija u Sjedinjenim Američkim Državama gde se ekonomski napredak zasniva na potrošačkim navikama građana, a te navike se moraju neprekidno pospešivati. Pored upotrebe podataka u svrhu stvaranja profita, podaci se analiziraju i koriste u političkim inicijativama, posebno u predsedničkim i parlamentarnim predizbornim kampanjama. Velika količina podataka se takođe veoma mudro koristi i u oblasti obrazovanja, kulture, industrije zabave i zdravstva.

Međutim, i pored toga što je značaj meke moći daleko veći na početku 21. veka, 2016. godina predstavlja prekretnicu za meku moć i njenu važnost i ulogu u međunarodnim odnosima. Rusija je u leto i jesen 2016. godine upotrebila sferu meke moći u novom i obnovljenom Hladnom ratu. Svojim aktivnostima u *cyber* sferi, na društvenim mrežama i na polju informisanja Rusija je imala za cilj da izvrši uticaj na tok i ishod predsedničkih izbora u Sjedinjenim Američkim Državama. Prema izveštaju američkog Saveta za nacionalnu obaveštajnu delatnost ruski cilj je bio da “podrije poverenje javnosti u demokratske procese

¹⁵³ Tokom 2013. i 2014. godine devedeset posto svih podataka prikupljeno je i pohranjeno u baze podataka na globalnom nivou. Baze podataka nemaju same po sebi vrednost ako se podaci koji se u njima nalaze ne pretoče u korisne informacije. Veliki broj korporacija i organizacija se od 2015. godine usredsredio na analiziranje ogromne količine podataka sa ciljem upotrebe rezultata analiza. Videti: Sherman Rick, *Business Intelligence Guidebook: From Data Integration to Analytics*, New York, Elsevier, 2015., p. 10

u Sjedinjenim Državama, ocrni [državnog] sekretara [Hilari] Klinton (Hillary Clinton) i naudi njenim šansama da bude izabrana... Dalje procenjujemo da su ruski predsednik Putin i ruska vlada očigledno favorizovali predsednika Donalda Trampa.”¹⁵⁴

Rusija je izuzetno promišljeno pretvorila poluge meke moći u izuzetno jako oružje kojim je pokušala da manipuliše celokupnim izbornim sistemom jedne zemlje. Takođe je iskoristila osnovne vrednosti američkog društva, kao što su sloboda informisanja i slobodno tržište, protiv Amerike. Rusija je, bez ijednog aviona, tenka ili vojnika težila tome da utiče na to ko će biti predsednik Sjedinjenih Američkih Država čime je promenila kako američku unutrašnju politiku tako i celokupnu međunarodnu politiku.

2.7. Kritike učenja o mekoj moći

Mnogi zvaničnici različitih zemalja, predstavnici medija, teoretičari i istraživači prihvatili su termin i pojam meke moći i upotrebljavaju ga u svojim govorima, radovima i tekstovima. Međutim, kao i svaki teorijsko stanovište, i ovo učenje je podvrgnuto testiranju i mnogobrojnim kritikama. Teoretičari neorealizma i konstruktivizma u međunarodnim odnosima testirali su i kritikovali učenje o mekoj moći posmatrajući ga prvenstveno kao gotovu teoriju. Džozef Naj je na ove kritike najčešće odgovarao tvrdeći da je njegovo učenje stvoreno zarad praktične primene u međunarodnoj politici, a ne zarad teorijskih razmatranja i testiranja.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Videti Office of the Director of National Intelligence, Background to „Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections“: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution, ICA 2017-01D, National Intelligence Council, Washington, DC, January 6, 2017, Available from https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf (Accessed April 17, 2018); Isa Soares, Florence Davey-Attlee, *The Fake News Machine*, CNN Money, Available from <http://money.cnn.com/interactive/media/the-macedonia-story/> (Accessed October 21, 2017); Adam Entous, Craig Timberg, Elizabeth Dvoskin, *Russian Operatives used Facebook ads to Exploit America's racial and religious divisions*, The Washington Post, October 4, 2017, Available from https://www.washingtonpost.com/business/technology/russian-operatives-used-facebook-ads-to-exploit-divisions-over-black-political-activism-and-muslims/2017/09/25/4a011242-a21b-11e7-ade1-76d061d56efa_story.html?utm_term=.c3360614be33 (Accessed October 21, 2017); Dylan Byers, *Facebook: Russian ads reached 10 million people*, CNN Money, October 3, 2017, Available from <http://money.cnn.com/2017/10/02/media/facebook-russian-ads-10-million/index.html> (Accessed October 21, 2017)

¹⁵⁵ Videti: Inderjeet Parmar, Michael Cox, *Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives*, op. cit., p. 215.

Jedan od istaknutih predstavnika realizma u međunarodnim odnosima, Samjuel Hantington (*Samuel P. Huntington*), tvrdi da je meka moć oblik moći jedino ako se zasniva na vojnoj sili i ekonomskoj snazi, dakle ako se zasniva na tvrdoj moći. Hantington smatra da je kultura sastavni deo moći i da su različite civilizacije širile svoju moć, osim putem vojnih osvajanja, i pomoću širenja svoje kulture. Velike sile su uvek, uz vršenje uticaja na druge zemlje pomoću tvrde moći, vršile uticaj i putem širenja svojih institucija, praksi i vrednosti. Prema Hantingtonu kultura, vrednosti i ideje poseduju osobinu privlačnosti isključivo kada se zasnivaju na tvrdoj moći. Ukoliko jedna zemlja poseduje značajnu vojnu i ekonomsku moć, građani te zemlje postaju samopouzđani i arogantni i veruju u superiornost svoje kulture nad kulturama drugih zemalja.¹⁵⁶

Najal Ferguson (*Niall Ferguson*) smatra da meka moć ne predstavlja moć jer je u suštini previše mekana. Analizirajući američku meku moć, on tvrdi da se uticaj Sjedinjenih Američkih Država na druge zemlje ne može meriti na osnovu toga što ljudi širom sveta masovno uživaju u američkoj popularnoj kulturi i kupuju robu obeleženu američkim robnim markama. To što ljudi širom sveta uživaju u američkoj kulturi i kupuju američke proizvode ne dokazuje da su oni naklonjeni Sjedinjenim Američkim Državama i da vole Amerikance i njihovu zemlju. Najal Ferguson tvrdi da su Sjedinjene Američke Države najmoćnija zemlja na svetu zahvaljujući svojoj vojnoj sili, ali da se vojna tehnologija brzo razvija i u drugim zemljama tako da te zemlje vrlo brzo dolaze do naoružanja i sistema odbrane koje imaju Sjedinjene Američke Države. Ni ekonomski razvoj sam po sebi ne mora biti izvor moći na međunarodnom planu, a u prilog ovome Najal Ferguson navodi primer Kine. Uprkos svom naglom ekonomskom razvoju, Kina ne uspeva da postane globalna sila jer nema razvijene političke institucije, pre svega diplomatiju, koje bi joj obezbedile međunarodni kredibilitet i politički uticaj.¹⁵⁷

Analizirajući reakcije na američku kulturu u različitim delovima sveta, prvenstveno u Evropi, Jozef Jofe (*Joseph Joffe*) zaključuje da američka meka moć ne dovodi do toga da

¹⁵⁶ Videti: Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, op. cit., p. 92.

¹⁵⁷ Videti: Niall Ferguson, "Think Again: Power", *Foreign Policy*, Washington, DC, November 3, 2009, pp. 18.

građani drugih zemalja osećaju naklonost prema Sjedinjenim Američkim Državama. To što su američka kultura i ostala američka obeležja rasprostranjeni po celom svetu ne predstavlja istinski uticaj Sjedinjenih Američkih Država. On smatra da meka moć Sjedinjenih Američkih Država često izaziva prezir i odbojnost i dovodi do anti-američkih osećanja. Dakle, meka moć jeste moć, po Jozefu Jofeu, pa samim tim stvara neprijatelje. On smatra da to što milioni ljudi kupuju američke proizvode i gledaju američke filmove i televizijske programe ne znači da ih poistovećuju sa Amerikom. Jozef Jofe tvrdi da je moguće odbraniti se od tvrde moći putem uspostavljanja saveza sa drugim zemljama, ali odbrana od meke moći, od kulturnog i ideološkog uticaja nije moguća.¹⁵⁸

Dženis Bijali Meter (*Janice Bially Mattern*) je uputila kritike Džozefu Najju zato što nije pružio detaljno objašnjenje pojma privlačnosti koji je po Najju jedan od činilaca koji pretvaraju izvore meke moći u meku moć. Prema Džozefu Najju meka moć deluje putem privlačnosti, pomoću ubeđivanja drugih da vas prate usled privlačnosti vaših ideja. Dženis Bijali Meter pita šta je to što čini jednu ideju privlačnom. Privlačnost je subjektivnog karaktera, u očima je posmatrača. Uspeh u primeni meke moći zavisi od toga kako učiniti ideje privlačnima za one nad kojima se primenjuje meka moć.¹⁵⁹ Prema Džozefu Najju jedan akter taloži meku moć tako što ima privlačne političke i kulturne vrednosti, ideale i vizije, posebno one koje su univerzalne, a ne provincijalne. Dženis Bijali Meter smatra da Džozef Naj nije objasnio zašto su univerzalne vrednosti one prave ili kako se stiču te vrednosti. Ovo u suštini predstavlja najveću manjkavost učenja o mekoj moći Džozefa Naja.¹⁶⁰ Dalje analizirajući pojam privlačnosti u učenju Džozefa Naja, Dženis Bijali Meter tvrdi da on u jednom navratu, opisujući takozvane univerzalno privlačne vrednosti, definiše privlačnost

¹⁵⁸ Videti: Josef Joffe, „The Perils of Soft Power”, *New York Times*, May 14, 2006, Available from http://www.nytimes.com/2006/05/14/magazine/14wwln_lede.html?pagewanted=all&_r=0, (Accessed November 10, 2015)

¹⁵⁹ Janice Bially Mattern, “Why ‘Soft Power’ Isn’t So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics”, *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, No. 3, 2005., p. 584.

¹⁶⁰ Videti: Janice Bially Mattern, “Why ‘Soft Power’ Isn’t So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics”, *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, No. 3, 2005., p. 588.

kao prirodno objektivno iskustvo. U drugom navratu Džozef Naj ukazuje na to da je privlačnost društveno konstruisan pojam kada ističe korisnost osmišljene upotrebe meke moći od strane državnih aktera zarad preobraćanja pripadnika drugih naroda.¹⁶¹

2.8. Teorija širenja novina Evereta Rodžersa

Teorija širenja novina¹⁶² Evereta Rodžersa (*Everett Rogers*) je komunikaciona teorija koja, pored učenja o mekoj moći, pruža dodatni teorijski okvir za objašnjavanje i tumačenje poluga meke moći koje su Sjedinjene Američke Države osmišljeno upotrebljavale u Sovjetskom Savezu u vreme Hladnog rata.

Everet Rodžers tvrdi da širenje novina predstavlja proces pomoću koga se novine prenose putem različitih komunikacionih kanala na članove jednog društvenog sistema. On definiše komunikaciju kao proces u kojem učesnici komunikacije razmenjuju različite informacije da bi postigli međusobno razumevanje i da bi se u tom procesu međusobno približili ili udaljili jedni od drugih u smislu značenja koja pridaju različitim pojmovima i događajima.¹⁶³ Širenje, odnosno difuzija, predstavlja poseban vid komunikacije u kojem poruke sadrže nove ideje. Upravo te novine u sadržaju poruke pridaju difuziji posebne osobine koje podrazumevaju određen stepen neizvesnosti.¹⁶⁴ Širenje, takođe, predstavlja jedan oblik društvene promene. Kada se rode nove ideje, kada se te ideje rašire, kada te ideje budu prihvaćene ili odbačene, kada ovaj proces dovodi do određenih posledica, dolazi do društvene promene. Postoje i drugi načini na koje dolazi do društvenih promena, kao što su revolucija ili prirodna nepogoda.¹⁶⁵

¹⁶¹ Videti: Ibidem, p. 591.

¹⁶² Na engleskom jeziku ova teorija se naziva “*diffusion of innovation*” tako da bi se u prevodu mogla nazvati teorijom difuzije inovacija, međutim ovaj naziv ne bi bio u duhu srpskog jezika.

¹⁶³ Videti: Everett Rogers, *Diffusion of Innovations*, op. cit., p. 5.

¹⁶⁴ Videti: Everett Rogers, *Diffusion of Innovations*, op. cit., p. 6.

¹⁶⁵ Videti: Ibidem, p. 6.

Novina, prema Everetu Rodžersu, predstavlja praksu, predmet ili ideju koju ljudi smatraju novom. Pritom, on smatra da nije važno da li su te prakse, predmeti ili ideje objektivno novi uzimajući u obzir vreme njihovog nastanka,¹⁶⁶ već da li predstavljaju novinu za pripadnike društvene zajednice u kojoj se šire. Novine imaju određene osobine koje nam pomažu da objasnimo različite stepenove njihovog usvajanja. Relativna prednost je stepen u kojem se novina posmatra kao bolja od ideje koja joj prethodi. Stepen relativne prednosti može se meriti u ekonomskom smislu, u smislu društvenog prestiža ili u smislu zadovoljstva koje određena novina pruža. U suštini nije bitno da li ta novina ima svoju objektivnu prednost, već je najvažnije koja je subjektivna prednost koju joj ljudi pridaju.¹⁶⁷

Kompatibilnost je druga osobina novine, a predstavlja stepen u kojem se smatra da je novina u skladu sa postojećim vrednostima, stečenim iskustvom i potrebama onih koji treba da je usvoje. Usvajanje novine koja nije kompatibilna sa postojećim iskustvom i usvojenim vrednostima zahteva usvajanje novog sistema vrednosti.¹⁶⁸ Složenost je stepen u kojem se novina posmatra kao teška za razumevanje i primenu.¹⁶⁹ Kada je u pitanju usvajanje jedne novine, novina koja može da se testira biće usvojena pre nego ona koja ima osobinu složenosti.¹⁷⁰ Novina čiji se rezultati mogu lako uočiti biće lako usvojena¹⁷¹ ili barem lakše od novine koja je složena.

Komunikacija je proces u kojem učesnici u komunikaciji stvaraju i razmenjuju informacije zarad postizanja međusobnog razumevanja. Za širenje novina neophodni su komunikacioni kanali, a sama komunikacija odvija se kroz kanale koji povezuju različite izvore, odnosno institucije ili pojedince koji šalju poruke. Everet Rodžers smatra da je širenje novina poseban tip komunikacije koji podrazumeva novinu i dve osobe ili institucije koje prihvataju i novinu i kanal komunikacije.¹⁷² Svaka osoba ili institucija koja učestvuje u komunikaciji doživljava subjektivan proces koji Everet Rodžers naziva “novina-odluka”.

¹⁶⁶ Videti: Ibidem, p. 11.

¹⁶⁷ Videti: Everett Rogers, *Diffusion of Innovations*, op. cit., p. 15.

¹⁶⁸ Videti: Ibidem, p. 15.

¹⁶⁹ Videti: Ibidem, p. 15.

¹⁷⁰ Videti: Ibidem, p. 15.

¹⁷¹ Videti: Ibidem, p. 15.

¹⁷² Videti: Everett Rogers, *Diffusion of Innovations*, op. cit., p. 17.

Tokom ovog procesa pojedinac ili institucija prolaze kroz pet faza: spoznaja novine, ubeđivanje zarad formiranja stava o novini, donošenje odluke o prihvatanju ili odbacivanju novine, primena novine i potvrđivanje odluke. Ovaj proces se sastoji od niza akcija i odluka pomoću kojih osoba ili institucija procenjuje novu ideju i odlučuje da li da je uključi u svoju postojeću praksu ili ne.¹⁷³

Do spoznaje novine dolazi kada osoba ili institucija budu izložene samom postojanju novine i kada stiču određeno razumevanje načina funkcionisanja te novine.¹⁷⁴ Dakle, spoznaja novine podrazumeva dve faze: u prvoj fazi se dobija odgovor na pitanje “šta je novina?”, dok se u drugoj fazi saznaje “kako se novina koristi?”. U fazi ubeđivanja osoba formira povoljan ili nepovoljan stav prema novini. Ubeđivanje predstavlja komunikaciju subjekta sa namerom da se kod objekta podstakne promena stavova u određenom smeru.¹⁷⁵ Razlika između mentalne aktivnosti u fazi spoznaje inovacije i u fazi ubeđivanja je u tome što je spoznaja kognitivan proces, dok je rezultat ubeđivanja emotivan proces.¹⁷⁶ Donošenje odluke je faza u kojoj se osoba angažuje sa ciljem da izabere da li će usvojiti ili odbaciti novinu.¹⁷⁷

Do primene novine dolazi kada osoba počne da koristi tu novinu. Do ove faze proces je isključivo mentalan i emotivan, dok primena uključuje otvorenu promenu ponašanja. Potpuno je različito kada osoba samo odluči da prihvati novu ideju u odnosu na trenutak u kojem počne da primenjuje tu novinu.¹⁷⁸ Potvrđivanje je faza u kojoj osoba traži potvrdu za svoju odluku o prihvatanju novine. Motiv za promenu u ponašanju leži u unutrašnjem neskladu koji osoba teži da umanjí ili ukloni.¹⁷⁹ U fazi potvrđivanja agent promene ima ulogu da osobu koja je promenila ponašanje prihvatajući novinu snabde dodatnim informacijama koje potvrđuju odluku o prihvatanju. Everet Rodžers tvrdi da je razlog za relativno visok

¹⁷³ Videti: Ibidem, p. 163.

¹⁷⁴ Videti: Ibidem, p. 164.

¹⁷⁵ Videti: Ibidem, p. 169.

¹⁷⁶ Videti: Ibidem, p. 170.

¹⁷⁷ Videti: Ibidem, p. 172.

¹⁷⁸ Videti: Ibidem, p. 174.

¹⁷⁹ Videti: Everett Rogers, *Diffusion of Innovations*, op. cit., pp. 184-185.

stepen odbacivanja novina posle promene ponašanja to što je agent promene smatrao da je posao završen.¹⁸⁰

Dok učenje o mekoj moći predstavlja teorijski okvir za institucionalizovanje poluga meke moći u Sjedinjenim Američkim Državama na početku Hladnog rata, teorija širenja novina Evereta Rodžersa pomaže da se objasni američka strategija primene meke moći i njena praktična primena u Sovjetskom Savezu u vreme Hladnog rata. Osmišljena upotreba poluga meke moći podrazumevala je svih pet faza principa širenja novina. Predznanje kao prva faza činilo je celokupno znanje koje su javnosti i zvaničnici Sovjetskog Saveza imali o Sjedinjenim Američkim Državama, uključujući i stavove koji su se formirali usled razlika u ideologijama i kao posledica anti-američke kampanje. Kao reakcija na ovo predznanje, Sjedinjene Američke Države su institucionalizovale instrumente meke moći i počele da ih strategijski primenjuju kroz fazu ubeđivanja, odnosno kroz programe i aktivnosti na polju informisanja, kulturne i tehnološke razmene.

Treća faza koju predstavlja prihvatanje ili odbijanje inovacije bila je “u očima posmatrača” i zavisila je u potpunosti od sovjetskih javnosti kod kojih je dolazilo do pozitivnih ili negativnih reakcija na američke novine koje su Sjedinjene Američke Države počele da šire u Sovjetskom Savezu u vreme Hladnog rata, a prethodno su bile potpuno nedostupne sovjetskim građanima. Primena novina kao četvrta faza bio je celokupan saznavni proces o Sjedinjenim Američkim Državama koji se odvijao kod sovjetskih javnosti, dok je peta faza, odnosno potvrda američkog širenja novina u Sovjetskom Savezu nastupila tek posle pada Berlinskog zida u vidu pozitivnih stavova prema Sjedinjenim Američkim Državama kod sovjetskih javnosti. Peta faza nije predmet ovog istraživanja, ali mora neminovno da se pomene kako bi se protumačile i objasnile promene sovjetskog javnog mnjenja koje su se pokazale na kraju Hladnog rata i u post-hladnoratovskom periodu.

¹⁸⁰ Videti: Ibidem, p. 186.

Institucionalizovanje poluga meke moći

3. Institucionalizovanje poluga meke moći

Sjedinjene Američke Države su institucionalizovale poluge meke moći u periodu od 1945. do 1962. godine. U godinama posle Drugog svetskog rata u Americi se pojačao strah od širenja komunizma kako na sopstvenom tlu tako i u drugim zemljama širom sveta. Marksistička ideologija koju je širio Sovjetski Savez je i za američku vladu i za američko društvo u celini predstavljala ogromnu pretnju američkoj liberalnoj ideologiji i demokratskim političkim vrednostima. Bilo je neophodno suprotstaviti se ovoj pretnji svim sredstvima i obuzdati Sovjetski Savez u širenju svoje ideologije i u pohodu na Evropu i druge delove sveta.

Hladni rat je predstavljao borbu dva sveta, a ideologija je učinila da ovaj rat bude globalni rat. I Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez su verovali u univerzalnu prirodu svojih vrednosti i želele su da ih rašire po celom svetu. Obe strane u ovom višedecenijskom sukobu smatrale su da imaju monopol nad istinom¹⁸¹ što je učinilo da Hladni rat bude rat bez presedana u istoriji. Sovjetski Savez je svoj ideološki pohod započeo još 20-tih godina 20. veka osnivanjem državnih ustanova koje su sistematski planirale propagandu pomoću koje su širile sovjetsku ideologiju u zemlji i u inostranstvu. Sjedinjene Američke Države se nisu bavile propagandnim aktivnostima jer je propaganda smatrana nečasnom delatnošću koja je u suprotnosti sa osnovnim američkim političkim vrednostima.

Međutim, kada su Sjedinjene Američke Države bile suočene sa sovjetskom propagandom i anti-američkom kampanjom, što je pretilo da ugrozi američke političke vrednosti, odnos Amerikanaca prema državnim aktivnostima na polju informisanja se promenio. Borba između liberalno-demokratske ideologije i marksističke ideologije učinila je da ceo svet bude bojno polje. Pored sfere tvrde moći, Hladni rat se u velikoj meri vodio i u oblasti informisanja, kulture, obrazovanja, sporta, nauke i tehnologije – dakle u sferi meke moći koja ne poznaje fizičke i administrativne granice.

¹⁸¹ Videti: Vladimir Pechatonov, "The Cold War and Its Legacy", in Geir Lundestad [edited by], *International Relations Since the End of the Cold War, New and Old Dimensions*, Norwegian Nobel Institute, Oxford University Press, Oxford, 2013., pp. 120-121.

Do Hladnog rata Sjedinjene Američke Države nisu imale zakone koji bi omogućili državno finansiranje poluga meke moći, zakonske i administrativne procedure za odobravanje i kontrolu primene poluga meke moći, kao ni trajnu institucionalnu strukturu za sprovođenje programa i aktivnosti u sferi meke moći u međunarodnim odnosima. Međutim, ovo ne znači da Sjedinjene Američke Države nikada pre Hladnog rata nisu primenjivale poluge meke moći u spoljnoj politici. Do Hladnog rata poluge meke moći koje su uključivale i programe informisanja primenjivane su isključivo u vreme učešća Sjedinjenih Američkih Država u oružanim sukobima. Prvi i Drugi svetski rat bili su ratovi koje su Sjedinjene Američke Države vodile i u oblasti meke moći kako na sopstvenoj tako i na tuđoj teritoriji. Privremene institucije osnovane zarad primene poluga meke moći u dva svetska rata predstavljaju korene poluga meke moći koje su više otežale institucionalizovanje ovih poluga u Hladnom ratu nego što su ih olakšale.

3.1. Koreni poluga meke moći

Poluge meke moći Sjedinjenih Američkih Država nastale su pre Hladnog rata, a korišćene su u Prvom i Drugom svetskom ratu. Upotreba poluga meke moći u dva svetska rata imala je dva osnovna cilja. Prvi, unutrašnje-politički cilj je bio da se u samim Sjedinjenim Američkim Državama dobije podrška američkih građana, kako u smislu ljudstva za odlazak u rat, tako i u smislu novčane i moralne podrške. Drugi, spoljno-politički cilj bio je da se drugim narodima i zemljama predstave i objasne američki motivi za učešće u ratovima. U oba svetska rata Sjedinjene Američke Države su pomoću kratkoročnih, administrativno-strukturalnih oruđa osnivale tela koja su primenjivala poluge meke moći da bi posle završetka učešća u ratu ta tela bila rasformirana i ukinuta. Tek sa Hladnim ratom Sjedinjene Američke Države su pronašle trajno rešenje za institucionalizovanje poluga meke moći u zakonskom, administrativnom i strukturalnom smislu.

3.1.1. Prvi svetski rat – Komitet za javno informisanje

Komitet za javno informisanje osnovan je u toku Prvog svetskog rata 1917. godine, a rasformiran je 1919. godine. Ovaj komitet bio je institucija za primenu poluga meke moći čiji je rad bio usredsređen na izgradnju podrške američkih građana za učešće Sjedinjenih Američkih Država u Prvom svetskom ratu. Uloga Komiteta za javno informisanje u drugim zemljama, pre svega u Evropi, bila je da objasni ciljeve američke spoljne politike i razloge za ulazak u rat i da pojača prijateljska osećanja drugih naroda prema Amerikancima, a pre svega prema američkim vojnim snagama smeštenim u drugim zemljama. Sjedinjene Američke Države su bile odlučne u nameri da učine svet bezbednim za demokratiju¹⁸² kako

¹⁸² Videti: Woodrow Wilson, *Address of The President of the United States Delivered at a Joint Session of The Two Houses of Congress*, U.S. Congress, April 2, 1917, Available from <http://www.heritage.org/initiatives/first-principles/primary-sources/woodrow-wilsons-war-message-to-congress> (Accessed May 15, 2016)

u vojnom i ekonomskom tako i u ideološkom smislu. Komitet za javno informisanje je zarad postizanja ovih ciljeva angažovao ogroman broj stručnjaka i volontera i stvorio izuzetno snažnu propagandnu mašineriju koja je osim objektivnih informacija širila laži i zadržavala istinu. Reakcija američkog društva na aktivnosti i sadržaje koji su bili u suprotnosti sa Prvim amandmanom Ustava i sa američkom demokratskom tradicijom bila je negativna i u velikoj mjeri je otežala institucionalizovanje poluga meke moći u vreme Hladnog rata.

Nakon što je po drugi put pobedio na predsedničkim izborima uz slogan “sačuvao nas je od rata”¹⁸³, Vudro Vilson (*Woodrow Wilson*) se našao pred teškim zadatkom da ubedi izolacionistički orijentisane zakonodavce u američkom Kongresu i celokupnu američku javnost da je neophodno da Sjedinjene Američke Države uđu u rat i osiguraju uslove za razvoj demokratije u celom svetu.¹⁸⁴

Predsednik Vudro Vilson je 2. aprila 1917. godine tražio od Kongresa Sjedinjenih Američkih Država da usvoji deklaraciju o objavi rata Nemačkoj. “Svetski mir mora biti zasnovan na proverenim osnovama političkih sloboda. Mi nemamo sebične ciljeve. Mi ne želimo da osvajamo, da dominiramo. ... Mi smo samo jedan od boraca za prava čovečanstva. Bićemo zadovoljni kada vera i sloboda nacija ostvare ta prava.”¹⁸⁵ izjavio je Vilson obraćajući se članovima oba doma američkog Kongresa. Svoj govor završio je rekavši da je “Amerika privilegovana jer će prolići svoju krv i upotrebiti svoju snagu zarad principa koji su je stvorili i zarad sreće i mira koje visoko ceni”¹⁸⁶. Prvo je trebalo ubediti Kongres da je ulazak Sjedinjenih Američkih Država u rat protiv Nemačke u nacionalnom interesu Amerike, a onda je preostalo da se ubedi američka javnost koja je većinski bila tradicionalno izolacionistički raspoložena.

¹⁸³ The White House History & Grounds, *Woodrow Wilson*, Available from <https://www.whitehouse.gov/1600/presidents/woodrowwilson> (Accessed May 15, 2016)

¹⁸⁴ Woodrow Wilson, *Address of The President of the United States Delivered at a Joint Session of The Two Houses of Congress*, U.S. Congress, April 2, 1917, Available from <http://www.heritage.org/initiatives/first-principles/primary-sources/woodrow-wilsons-war-message-to-congress> (Accessed May 15, 2016)

¹⁸⁵ Woodrow Wilson, *Address of The President of the United States Delivered at a Joint Session of The Two Houses of Congress*, U.S. Congress, April 2, 1917, Available from <http://www.heritage.org/initiatives/first-principles/primary-sources/woodrow-wilsons-war-message-to-congress> (Accessed May 15, 2016)

¹⁸⁶ Ibidem

Ubrzo nakon ovog govora u Kongresu predsednik Vudro Vilson je izvršnom uredbom osnovao Komitet za javno informisanje i postavio novinara Džordža Krila (*George Creel*) za predsedavajućeg ovog komiteta. Komitet za javno informisanje su sačinjavali Državni sekretar, Sekretar za rat i Sekretar mornarice Sjedinjenih Američkih Država.¹⁸⁷ Džordž Kril je bio uveren u veliki značaj uloge javnog mnjenja u oblikovanju politike, posebno ratne politike. Međutim, prema njegovom mišljenju uloga javnosti nije bila uloga koju javno mnjenje treba da ima u demokratskom društvu. Džordž Kril je nije smatrao da izvršna i zakonodavna vlast treba da slušaju i uvažavaju mišljenje javnosti, već da treba da upotrebljavaju tehnike ubeđivanja javnosti i uticanja na javno mnjenje zarad sticanja javne podrške na polju unutrašnje i spoljne politike. Upravo zbog toga Džordž Kril je bio idealna ličnost da predvodi aktivnosti čija su dva osnovna cilja bila da se “razvije mašinerija pomoću koje ćemo se boriti za lojalnost i jedinstvo kod kuće, kao i za prijateljstvo i razumevanje neutralnih nacija sveta”.¹⁸⁸

Džordž Kril je bio uveren da je javno mnjenje i u Americi i u inostranstvu najznačajniji element nacionalne odbrane i moćno oružje u nacionalnom napadu¹⁸⁹ i da ga treba oblikovati i usmeravati da bi se odnela pobeda u ratu protiv Nemačke. “Baš po pitanju javnog mnjenja kao glavne sile, Veliki rat se razlikovao u osnovi od svih prethodnih sukoba. Test snage nije bio samo između nagomilanih tela naoružanih muškaraca, već između suprotstavljenih ideala... Drugi ratovi nisu išli dublje od fizičkog aspekta, ali nemačka ‘*Kultur*’ je postavila problem za koji se moralo boriti u srcima i umovima ljudi kao i na samoj borbenoj liniji”.¹⁹⁰ Njegova tvrdnja da je Prvi svetski rat predstavljao prvi ideološki rat svakako se može dovesti u pitanje pošto ovaj sukob, iako svetskih razmera, sigurno nije bio

¹⁸⁷ “Executive Order 2594 – Creating Committee on Public Information”, *The White House*, Washington, DC, April 13, 1917, The American Presidency Project, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=75409> (Accessed May 15, 2016)

¹⁸⁸ “Complete Report of the Chairman of the Committee on Public Information 1917:1918:1919”, *Government Printing Office*, 1920, Washington, DC, Library of Congress, D632, A5.1919, Washington DC, p. 1.

¹⁸⁹ Videti: Ibidem, p. 1.

¹⁹⁰ George Creel, *How We Advertised America: The First Telling of the Amazing Story of the Committee on Public Information That Carried the Gospel of Americanism to Every Corner of the Globe*, Forgotten Books, Available from: <http://www.forgottenbooks.com/>, (Accessed September 17, 2015)

prvi ideološki sukob u istoriji civilizacije. Naravno, ovo je bio prvi sukob u koji je Amerika ušla u ime i u odbranu svojih vrednosti i ideala što je verovatno nagnalo Krila da iznese ovu tvrdnju.

Obim programa i aktivnosti koje je Komitet za javno informisanje preduzeo bio je bez presedana u američkoj istoriji. Programi namenjeni američkoj javnosti preplitali su se i dopunjavali sa programima koje je komitet sprovodio u inostranstvu.¹⁹¹ Džordž Kril je bio izuzetno ponosan na svoja dostignuća na polju uticanja na američke i strane javnosti. Tvrdio

¹⁹¹ Pored svakodnevnih vesti o ratu koje je komitet slao dnevnim novinama i radio stanicama, takođe je redovno snabdevao tematskim tekstovima i posebnim vestima specijalizovanu štampu. Objavljivao je zvanične dnevne novine koje su bile namenjene državnim činovnicima sa tiražom od 100 hiljada primeraka. Komitet je angažovao profesionalne fotografe i amatere da načine fotografije koje predstavljaju američke ideale, vrednosti i način života i distribuirao ih štampi. Takođe je osmislio "sistem dozvola" koji je omogućio fotografima da uđu u vojne ustanove i vojne baze i fotografišu.

Uz pomoć volonterske grupe od nekoliko stotina prevodilaca komitet je bio u direktnoj vezi sa stranom štampom i slao odabrane tekstove koji su napisani da bi odagnali negativna osećanja prema Americi. Komitet je nadgledao dobrovoljnu cenzuru dnevnih novina i časopisa. Ustanovio je pravila za cenzuru štampe koja se prenosila kablovskim putem.

Odsek za film je naručivao filmove patriotskog sadržaja i kroz prikazivanje američkih ratnih pobeda širio ideje o značenju i svrsi demokratije širom Sjedinjenih Američkih Država i u inostranstvu. Među najpopularnijim filmovima bili su "Peršingovi krstaši" (*Pershing's Crusaders*), "Američki odgovor" (*America's Answer*) i "Pod četiri zastave" (*Under Four Flags*). Istovremeno je motrio na reputaciju Amerike u inostranstvu tako što je sprečavao izvoz filmova koji su davali pogrešne utiske o američkom načinu života. U dogovoru sa Odborom za ratnu trgovinu nijedna izvozna dozvola za film nije data bez prethodne saglasnosti komiteta.

Komitet je mobilisao američke umetnike na volonterskoj bazi za oslikavanje 1500 crteža patriotskog sadržaja za postere i ostali reklamni materijal, a reklamni prostor je dobijao besplatno u dnevnim novinama, časopisima, na vozilima i na bilbordima po čitavoj zemlji. Posteru su takođe bili postavljeni u vladinim prostorijama i patriotskim društvima širom Amerike.

Odsek za pamflete pripremao je i objavljivao ratnu literaturu u obliku pamfleta, a tekstove za pamflete pisali su istoričari, pisci i novinari bez novčane naknade. Najčešća tema bili su američki ideali, principi i politički ciljevi, a pamfleti su, osim na engleskom, štampani i na velikom broju stranih jezika. U Americi je razdeljeno 75 miliona pamfleta, "a ostali milioni poslani su u svaki kraj sveta, noseći našu odbranu i naš napad". Kril je angazovao 75 hiljada volontera koji su u okviru programa "Ljudi od četiri minuta" (*Four Minute Men*) držali kratke, efektne govore koji su budili patriotska osećanja i mržnju prema neprijatelju.

Komitet za javno informisanje osnovao je 32 društva i lige čiji je cilj bio da se obraćaju određenim društvenim klasama i etničkim grupama, a svaka ovakva organizacija prenosila je posebnu poruku jedinstva i entuzijazma. Organizovao je izložbe sa ratnom tematikom na državnim sajmovima. Samo u Čikagu jednu ovakvu izložbu posetilo je dva miliona ljudi za samo dve nedelje.

Komitet je otvorio kancelarije u svim regionalnim centrima i većim gradovima sveta koje su prenosile dnevne vesti i tematske tekstove, distribuirale fotografije, postere, pamflete i filmove i organizovale programe za gostujuće govornike. Širom sveta otvorene su čitaonice koje je komitet snabdevao američkim knjigama, časopisima i novinama koje su takođe bile poklanjane školama i javnim bibliotekama. Videti: "Complete Report of the Chairman of the Committee on Public Information 1917:1918:1919", *Government Printing Office*, 1920, Washington, DC, Library of Congress, D632, A5.1919, Washington DC., p. 2-6.

je da “ovo nije bio rat jedne administracije, nego 110 miliona ljudi”¹⁹² i hvalio se time da je stavio aktivnosti vlade i vojske pod budno oko građana.¹⁹³ Ono što je Džordž Kril posebno isticao u svojim izveštajima predsedniku Vudro Vilsonu bilo je da su po prvi put u istoriji govori jednog predsednika bili prenošeni putem radija i distribuirani u štampi širom celog sveta, a ono što je posebno naglašavao bilo je da su izjave predsednika Vilsona imale snagu armija.¹⁹⁴

Komitet za javno informisanje prestao je da postoji 21. avgusta 1919. godine kada je predsednik Vudro Vilson potpisao Izvršnu uredbu 3154 kojom se nalaže predsedavajućem Komiteta za javno informisanje da preda svu dokumentaciju i poslove Savetu za nacionalnu odbranu (*Council of National Defense*).¹⁹⁵

Komitet za javno informisanje angažovao je “armiju” od 150 hiljada stručnjaka, umetnika i običnih građana.¹⁹⁶ Pored toga, Krilov komitet je uspeo da u zemlji koju od njenog nastanka odlikuje raznolikost stavova i mišljenja koja se slobodno izražavaju “stvori ono što bi se skoro moglo nazvati jednoglasnim javnim mišljenjem širom Amerike”¹⁹⁷. Međutim, Komitet za javno informisanje ostavio je iza sebe loše zaveštanje u sećanjima građana i zakonodavaca u američkom Kongresu zato što je Džordž Kril činio ono što je u suštosti suprotnosti sa američkim demokratskim principima i pravima i slobodama koje je garantovao Prvi amandman američkog Ustava. Posebno je kritikovan zbog cenzure štampe i filmske industrije, kao i zbog netačnih izveštaja o američkim vojnim uspesima. Čak je u vreme rada komiteta nastao izraz “krilovanje” (*Creeling*) koje je označavalo propagandne tehnike zadržavanja istine, predstavljanja delimičnih činjenica i otvoreno laganje.¹⁹⁸

¹⁹² Ibidem, p. 2.

¹⁹³ Ibidem, p. 2.

¹⁹⁴ "Complete Report of the Chairman of the Committee on Public Information 1917:1918:1919", *Government Printing Office*, 1920, Washington, DC, Library of Congress, D632, A5.1919, Washington DC., p. 5.

¹⁹⁵ “Executive Order 3154 – Dissolving Committee on Public Information and Transferring Assets to Council of National Defense”, *The White House*, Washington, DC, August 21, 1919, NARA, RG 63 Records of the Committee on Public Information, 63.1 Administrative History

¹⁹⁶ Joe Johnson, *Public Diplomacy's Surprising History – the Creel Committee Campaign of World War I*, Public Diplomacy Council, Available from <http://www.publicdiplomacycouncil.org/commentaries/01-21-15/public-diplomacys-surprising-history-creel-committee-campaign-world-war-i> (Accessed May 15, 2016)

¹⁹⁷ Walter Lippmann, *Public Opinion*, New York, MacMillan Co, 1922., p. 48.

¹⁹⁸ Joe Johnson, *Public Diplomacy's Surprising History – the Creel Committee Campaign of World War I*, Public Diplomacy Council, Available from <http://www.publicdiplomacycouncil.org/commentaries/01-21-15/public-diplomacys-surprising-history-creel-committee-campaign-world-war-i> (Accessed May 15, 2016)

3.1.2. Drugi svetski rat – Kancelarija za ratno informisanje

Osnovna uloga Kancelarije za ratno informisanje koja je osnovana 1942. godine, bila je da predstavi i objasni motive za učešće Sjedinjenih Američkih Država u Drugom svetskom ratu i američke ratne ciljeve i američkoj javnosti i javnostima drugih zemljama. Kancelarija za ratno informisanje takođe je imala ogromnu ulogu u pridobijanju podrške za učešće u ratu u samoj Americi. Podrška američkih građana bila je neophodna da bi se prikupili novac i druga materijalna sredstva za učešće u ratu i da bi se podigao moral vojnika i njihovih porodica. Međutim, kao i u slučaju Komiteta za javno informisanje u Prvom svetskom ratu, osnivanja i rad ove kancelarije naišli su na otpor dela američke javnosti i velikog broja zakonodavaca.

Šest meseci posle japanskog napada na Perl Harbur (*Pearl Harbor*), u junu 1942. godine predsednik Franklin Delano Ruzvelt potpisao je izvršnu uredbu kojom je osnovana Kancelarija za ratno informisanje. Svrha ove kancelarije bila je da “objektivno informiše američki narod i sve druge narode koji se odupiru agresiji sila Osovine o zajedničkim ratnim naporima”.¹⁹⁹ Prema ovoj uredbi uloga direktora Kancelarije za ratno informisanje bila je da putem štampe, radija, filma i drugih komunikacionih kanala formuliše i sprovodi informativne programe da bi se u Sjedinjenim Američkim Državama i u drugim delovima sveta omogućilo informisano i inteligentno razumevanje ratne politike i ciljeva vlade Sjedinjenih Američkih Država, kao i statusa ratnih aktivnosti. Kancelarija za ratno informisanje je u svom sastavu imala Komitet za politiku informisanja (*Committee on War Information Policy*) koji su sačinjavali predstavnici delegirani od strane Državnog sekretara, Sekretara za rat, Sekretara mornarice, kao i predstavnici Združenog komiteta za psihološko ratovanje (*Joint Psychological Warfare Committee*) i Koordinatora inter-američkih poslova (*Coordinator of Inter-American Affairs*).²⁰⁰

¹⁹⁹ “Executive Order 9182 Establishing the Office of War Information”, *The White House*, Washington, DC, June 13, 1942, The American Presidency Project. Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=16273> (Accessed July 22, 2016)

²⁰⁰ Videti: Ibidem

Kao i u Prvom svetskom ratu, američka izvršna vlast smatrala je da javno mnjenje u Americi i u inostranstvu ne sme da bude zapostavljeno i da se pobjeda u ratu ne dobija samo pomoću oružja nego i pomoću poruka koje utiču na stavove i osećanja domaće i strane javnosti. Kancelarija za javno informisanje imala je višestruku ulogu i bila je podeljena u dva sektora. Domaći sektor koji se nalazio u Vašingtonu imao je za cilj da pridobije podršku američkih građana za učešće u ratu,²⁰¹ da informiše američki narod o ratu i da mobilize žene za rad u vojnoj industriji.²⁰² a u inostranstvu da se bori protiv nacističke propagande i da obezbedi naklonost i povoljno javno mnjenje o Sjedinjenim Američkim Državama i njihovim ratnim ciljevima.²⁰³

Sektor za inostranstvo je prvobitno bio u Njujorku da bi u proleće 1944. godine najveći deo poslova ovog sektora bio prebačen u London. U ovom sektoru je radilo pet hiljada ljudi koji su kao dugoročni cilj imali i da izgradi novu sliku Amerike i da pripreme narode drugih zemalja na ulogu Sjedinjenih Američkih Država kao novog svetskog lidera.²⁰⁴

²⁰¹ Videti: The National WWII Museum, *The Office of War Information is Created*, New Orleans, June 13, 1942, Available from <http://www.nww2m.com/2012/06/june-13-1942-the-office-of-war-information-is-created/> (Accessed July 22, 2016)

²⁰² Videti: Marja Roholl, "Preparing for Victory: The U.S. Office of War Information Overseas Branch's illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945", *European Journal of American Studies*, Vol. 7, No. 2, 2012., Available from <https://ejas.revues.org/9629#tocto1n1> (Accessed July 23, 2016)

²⁰³ Odsek za inostranstvo Kancelarije za javno informisanje imao je zadatak da se bori protiv nacističke propagande i anti-američke kampanje, promoviše veze između saveznika i sprečava tenzije i neprijateljstvo između američkih trupa i civilnog stanovništva na oslobođenim teritorijama. Uloga ovog odseka bila je takođe da stvori novu sliku Amerike i da pripremi javnosti u inostranstvu za novu ulogu Amerike kao svetskog lidera. Videti: Marja Roholl, "Preparing for Victory: The U.S. Office of War Information Overseas Branch's illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945", *European Journal of American Studies*, Vol. 7, No. 2, 2012., Available from <https://ejas.revues.org/9629#tocto1n1> (Accessed July 23, 2016)

Na početku Drugog svetskog rata američka štampa i radio programi nisu bili dostupni javnosti u većini delova sveta tako da je Kancelarija za ratno informisanje morala da otvori svoje medijske kanale da bi informisala strane javnosti. U to vreme su Nemačka, Sovjetski Savez, Velika Britanija i Francuska već uveliko emitovale radio programe u inostranstvu, dok su Sjedinjene Američke Države bile jedina zemlja koja nije imala radio program za inostranstvo. Do 1945. godine Kancelarija za ratno informisanje posedovala je 39 predajnika širom sveta i emitovala program na 40 jezika. Do kraja rata Sjedinjene Američke Države su imale međunarodnu novinsku službu koja je prenosila 100 hiljada reči dnevno, kao i globalnu fotografsku i radio mrežu i svoje transatlantske kablove. Videti: Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, op. cit., p. 21-29.

²⁰⁴ Videti: Marja Roholl, "Preparing for Victory: The U.S. Office of War Information Overseas Branch's illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945", *European*

„...jedna od osnovnih dužnosti je da ubedimo ljude iz celog sveta u ogromnu moć i dobre namere ove zemlje. Kroz informisanje drugih naroda o namerama ove zemlje i o njenom narodu, uvećaće se njihove simpatije, poverenje i prijateljstvo.“²⁰⁵

Međutim, stavovi američke javnosti i zakonodavaca po pitanju državne propagande na tlu Amerike bili su negativni, kako zbog lošeg zaveštanja koje je Komitet za javno informisanje ostavio za sobom tako i zbog toga što je državna propaganda posmatrana delatnošću koja je bila u suštinskoj suprotnosti sa demokratijom.²⁰⁶ Kao što je Komitet za javno informisanje učinio u Prvom svetskom ratu, tako je i Kancelarija za ratno informisanje pokrenula propagandnu mašinerija koja je proizvodila i distribuirala postere, brošure, fotografije, radio programe i filmove koji su podizali moral, izazivali patriotska osećanja i pozivali američki narod da podrži američko učešće u Drugom svetskom ratu. Kancelarija za ratno informisanje takođe je imala ulogu cenzora pošto je kontrolisala sve informacije o ratu koje su dobijali Amerikanci. Bilo je malo javnog protivljenja sprovođenju propagande koja promovise američke ratne ciljeve u drugim zemljama, ali ideja o propagandnim operacijama

Journal of American Studies, Vol. 7, No. 2, 2012., Available from <https://ejas.revues.org/9629#tocto1n1> (Accessed July 23, 2016)

²⁰⁵ Jeanie Cooper Carson, *Interpreting National Identity in Time of War: Competing Views in United States Office of War Information (OWI) photography, 1940-1945*, Doctoral Dissertation, Boston University, 1995, pp. 1-2., in Marja Roholl, “Preparing for Victory: The U.S. Office of War Information Overseas Branch’s illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945”, *European Journal of American Studies*, Vol. 7, No. 2, 2012., Available from <https://ejas.revues.org/9629#tocto1n1> (Accessed July 23, 2016)

²⁰⁶ Bret Geri (*Brett Gary*) tvrdi da je većina američkih intelektualaca smatrala da demokratije treba da se klone propagande kao nečeg nepoštenog i partijskog, jednostranog, antidemkratskog u svojim tehnikama i ciljevima. Videti: Brett Gary, *The Nervous Liberals: Propaganda Anxieties from World War I to the Cold War*, New York, Columbia University Press, 1999., p. 77.

Osim Breta Gerija i drugi autori naglašavaju nesklad između propagande i demokratskog uređenja jednog društva, a među njima su Frederik Lumli (*Frederick Lumley*) i Elmer Elis (*Elmer Ellis*). Videti: Frederick Lumley, *The Propaganda Menace*, New York, London, D. Appleton Century Company, Inc., 1933.; Elmer Ellis, *Education against propaganda: Developing skill in the use of the sources of information about public affairs*, Silver Spring, National Council for the Social Studies, 1937.

Grupa američkih naučnika i novinara je 1937. godine osnovala Institut za analizu propagande (*Institute for Propaganda Analysis*) čiji je cilj bio da informiše i obrazuje američku javnost o široko rasprostranjenoj političkoj propagandi. U tekstu pod naslovom “Umetnost propagande” članovi instituta analiziraju sedam osnovnih principa propagande i podučavaju američku javnost kako da prepozna propagandu i da se zaštiti od nje. Videti: Alfred McClung Lee, Elizabeth Briant Lee (editors), *The Fine Art of Propaganda: A Study of Father Coughlin’s Speeches*, Institute of Propaganda Analysis, Harcourt, Brace and Company, New York, 1939.

usmerenim ka američkim građanima stvarala je tenzije od samog nastanka Kancelarije za ratno informisanje.²⁰⁷

Konzervativci u Kongresu smatrali su Kancelariju za ratno informisanje agencijom *New Deal*-a koja je stvorena da bi promovisala dostignuća Ruzveltove administracije među domaćim biračima.²⁰⁸ Iako članovi Kongresa koji su bili protiv Kancelarije za ratno informisanje nisu uspjeli da spreče nastanak i rad ove kancelarije, učinili su ono što je bilo u njihovoj moći, a to je bilo drastično smanjenje budžeta za aktivnosti i programe ove kancelarije.²⁰⁹ Zabrinutost zbog uloge države u programima informisanja je, osim u Kongresu, bila prisutna i u mnogobrojnim medijima koji su bili u privatnom vlasništvu. Medijske kuće su posmatrale Kancelariju za ratno informisanje kao sredstvo pomoću kojeg je vlada kontrolisala njihove aktivnosti i time kršila Prvi amandman američkog Ustava.²¹⁰

Čak su i sami službenici Kancelarije za ratno informisanje imali moralnu dilemu zbog bavljenja propagandom koja je bila usmerena na njihove sunarodnike. Direktor londonskog odseka Kancelarije za ratno informisanje Valas Kerol (*Wallace Carroll*) opisao je svoj posao kao “izbor između pružanja i zadržavanja vesti, između prakse novinarstva i onoga što je nalagao rat, između potrebe da se informiše javnost i želje da se sačuvaju životi, između čiste iskrenosti i čiste humanosti”.²¹¹ Arčibald Mekliš (*Archibald MacLeish*), pisac i bibliotekar u

²⁰⁷ Videti: Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, op. cit., p. 17.

²⁰⁸ Mnogobrojni republikanci, kao i mnoge demokrate iz južnjackih država, sumnjali su da će Kancelarija za ratno informisanje biti propagandno oružje slično onom koje je administracija predsednika Ruzvelta upotrebila za promovisanje *New Deal*-a. Mnogi službenici Kancelarije za ratno informisanje prethodno su otvoreno podržavali *New Deal*. Među njima su bili Arčibald Mekliš (*Archibald MacLeish*), Milton Ajzenhauer (*Milton Eisenhower*) i Robert Šervud (*Robert Sherwood*) koje je predsednik Ruzvelt postavio na vodeće položaje u Kancelariji za ratno informisanje. Jedini koji nije pripadao ovoj grupi bio je Elmer Dejvis (*Elmer Davis*) koji je postavljen za direktora Kancelarije za ratno informisanje zbog svog iskustva i ugleda kao novinara “Njujork tajmsa” i CBS-a. Videti: Marja Roholl, “Preparing for Victory: The U.S. Office of War Information Overseas Branch’s illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945”, *European Journal of American Studies*, Vol. 7, No. 2, 2012., Available from <https://ejas.revues.org/9629#tocto1n1> (Accessed May 20, 2016)

²⁰⁹ Videti: Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, op. cit., p. 17.

²¹⁰ Videti: Ibidem, p. 37.

²¹¹ John Brown, *The Anti-Propaganda Tradition in the United States*, Public Diplomacy Alumni Association, Washington, DC, Available from: <http://www.publicdiplomacy.org/19.htm>, (Accessed November 9, 2015)

Kongresnoj biblioteci, koji je radio u Kancelariji za ratno informisanje, napisao je da je mrzeo svoj posao u oblasti informisanja i da je pretpostavljao da se u vreme takozvanog mira novinari mogu posvetiti informisanju, ali da su u ratu uvek na ivici propagande.²¹²

Iako su Kancelarija za ratno informisanje i njeni programi izazivali velika protivljenja među zakonodavcima, medijima i u široj javnosti, postojanje ove kancelarije doprinelo je promenama u planiranju i sprovođenju spoljne politike posle Drugog svetskog rata i tokom Hladnog rata. Informativni programi, odnosno američka državna propaganda u inostranstvu je do Drugog svetskog rata posmatrana kao marginalna delatnost u procesu sprovođenja američke spoljne politike. Međutim, aktivnosti Kancelarije za ratno informisanje i njihov uticaj na javnosti u inostranstvu pokazali su da propaganda nije pomoćno sredstvo američke spoljne politike, već da predstavljala integralni deo spoljne politike i veoma važno oruđe pomoću koga se američka vlada obraćala javnostima širom sveta.

Zvaničnici Kancelarije za ratno informisanje takođe su dali veliki doprinos teorijskom smeštanju propagande u kontekst demokratskog društva i kristalizovanju odnosa između spoljne i unutrašnje politike. Pored toga, počela je da se ističe razlika između propagande i psihološkog ratovanja, kao i između državnih i privatnih izvora informisanja.²¹³

Predsednik Hari Truman je 31. avgusta 1945. godine potpisao Izvršnu uredbu 9608 kojom je ugasio Kancelariju za ratno informisanje, a njene funkcije preneo na novoosnovanu Privremenu službu za međunarodno informisanje pri Stejt departmentu.²¹⁴ Tom prilikom predsednik Truman je izjavio da je Kancelarija za ratno informisanje dala izvanredan doprinos pobedi na bojnopolju i sveukupnim aktivnostima u inostranstvu i da su vojni komandanti prihvatili psihološko ratovanje kao moćno oružje protiv neprijatelja. Hari Truman je takođe izjavio da je Kancelarija za ratno informisanje obavila posao od

²¹² Videti: John Brown, *The Anti-Propaganda Tradition in the United States*, Public Diplomacy Alumni Association, Washington, DC, Available from: <http://www.publicdiplomacy.org/19.htm>, (Accessed November 9, 2015)

²¹³ Videti: Justin Hart, *Empire of Ideas: The Origins of Public Diplomacy and the Transformation of U.S. Foreign Policy*, op. cit., pp. 71-72.

²¹⁴ Videti: "Executive Order 9608", *The White House*, Washington, DC, August 31, 1945, Harry S. Truman Library and Museum, Available from <http://www.trumanlibrary.org/executiveorders/index.php?pid=785&st=&st1=> (Accessed May 20, 2016)

neprocenjivog značaja u koordiniranju aktivnosti na polju državnog ratnog informisanja i u upotrebi privatne štampe, radio stanica, filmske industrije i oglasnog prostora zarad informisanja američkog naroda o ratnim planovima američke vlade. Predsednik Truman je takođe izjavio da je tražio od Državnog sekretara da prouči potrebe u oblasti informisanja stranih javnosti i da predloži program koji će biti sproveden ubuduće. Međutim, on je takođe naglasio da će američke kompanije koje izdaju novine i časopise, emituju radio programe i prave filmove nastaviti da budu glavni izvor informisanja američkih građana. Predsednik Truman je obećao da američka vlada nikada neće predstavljati konkurenciju kompanijama u privatnom vlasništvu u oblasti informisanja i zabave.²¹⁵

Ono što je svakako najvažnije zaveštanje Kancelarije za ratno informisanje je da je američka izvršna vlast shvatila značaj upotrebe poluga meke moći, uključujući i propagandu, u sprovođenju spoljne politike, što je predsednik Hari Truman naglasio u trenutku gašenja Kancelarije za ratno informisanje: “Priroda današnjih spoljnih odnosa čini da je od suštinskog značaja da Sjedinjene Američke Države zadrže informativne aktivnosti u inostranstvu kao sastavni deo vođenja spoljne politike”.²¹⁶

3.2. Sovjetska propaganda u svetu

Sovjetski Savez je više od dvadeset godina pre Sjedinjenih Američkih Država uspostavio sistem državne političke propagande koji je bio usmeren kako na sovjetski narod tako i na narode drugih zemalja. Sovjetska vlast je od svog nastanka bila svesna važnosti “političke propagande kao upravljanja masovnim komunikacijama zarad moći”²¹⁷ kroz promovisanje sopstvene ideologije i širenje sovjetskog ideološkog uticaja. U prilog ovome govori podatak da je Sovjetski Savez od kraja Drugog svetskog rata do 1960. godine potrošio dve milijarde

²¹⁵ Videti: Harry S. Truman Library and Museum, *Statement by the President Upon Signing Order Concerning Government Information Programs*, August 31, 1945, Available from <http://trumanlibrary.org/publicpapers/viewpapers.php?pid=127> (Accessed May 20, 2016)

²¹⁶ Ibidem

²¹⁷ Harold Lasswell, “The Strategy of Soviet Propaganda”, *Proceedings of the Academy of Political Science*, Vol. 24, No. 2, The Defense of the Free World, 1951., p. 214.

dolara na komunističku propagandu širom sveta.²¹⁸ Harold Lasvel (*Harold Lasswell*) tvrdi da su Sovjeti upotrebljavali propagandu da bi izbegli totalni rat, a istovremeno naterali druge zemlje da potpadnu pod sovjetski uticaj pomoću metoda kao što su potpirivanje podela i zastrašivanje. Na ovaj način bi Sovjetski Savez, koji nije bio ekonomski moćan, izbegao totalni rat i umanjio troškove sovjetske dominacije.²¹⁹

Centralni komitet sovjetske Komunističke partije je ranih dvadesetih godina 20. veka osnovao Odsek za agitovanje i propagandu koji je odlučivao o celokupnom sadržaju državnog informisanja, nadgledao političko obrazovanje u školama, kontrolisao sve oblike masovnih komunikacija i mobilisao javnu podršku partijskim programima u Sovjetskom Savezu.²²⁰ Za razliku od američke administracije, sovjetske vlasti su veoma rano shvatile značaj elektronskih komunikacija – prvo zarad ideološkog uticaja na sopstveni narod, a onda i na narode drugih zemalja. Iako je socijalistička vlast u potpunosti uvažavala važnost štampe, smatrala je da je radio daleko efikasniji način za prenošenje informacija i ideologije stanovništvu koje je živelo na ogromnoj teritoriji. Radio Moskva je počela da emituje programe na engleskom, nemačkom i francuskom jeziku 1929. godine, trinaest godina pre nego što su Sjedinjene Američke Države počele da emituju radio program Glas Amerike. U toku Drugog svetskog rata Radio Moskva je emitovala programe koji su prenosili informacije i propagandu vezanu za sovjetske uspehe u ratu protiv Nemačke.²²¹

Kontrolu nad radio programom u Sovjetskom Savezu imao je Državni komitet za radio i televizijski program, koji je bio neposredno odgovarao Savetu ministara tako da je država imala potpunu kontrolu nad vestima, kulturnim, obrazovnim i zabavnim radio i televizijskim programom. Uloga ovog komiteta bila je da razjašnjava spoljnu i unutrašnju politiku Komunističke partije i sovjetske vlade, prikazuje najbolja književna, muzička i

²¹⁸ Videti: P.M. Taylor, *Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*, Manchester, UK, Manchester University Press, 1995., p. 256.

²¹⁹ Videti: Ibidem, p. 215.

²²⁰ Videti: Encyclopedia Britannica, *Agitprop*, Soviet History, Available from <https://www.britannica.com/topic/agitprop> (Accessed July 23, 2016)

²²¹ Videti: Mark D. Winek, "Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War", *Comparative Humanities Review*, Volume 3, Spring 2009, p. 100.

pozorišna dela slušaocima i gledaocima i da „raskrinkava anti-nacionalnu suštinu buržoaske ideologije i morala i reakcionarnu propagandu“.²²²

Iako je Sovjetski Savez u Drugom svetskom ratu bio na strani pobednika, Veliki savez se ubrzo raspao jer Sovjeti nisu mogli da zaborave kako su ih Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija tretirale u ratu. Ovo je imalo korene u zakasnelom otvaranju drugog fronta u Evropi i u pregovorima o nemačkoj predaji u severnoj Italiji koje su Amerikanci tajno vodili sa Nemačkom. Još jedan veliki razlog za nepoverenje Sovjeta prema anglo-saksonskom delu Velikog saveza bilo je to što su Amerikanci krili od Sovjeta projekat Menhetn (*Manhattan Project*), odnosno rad na stvaranju atomske bombe.²²³ U ovakvoj atmosferi nepoverenja radio Moskva je odmah posle rata započela sovjetsku ideološku kampanju kroz postojeće i nove radio servise na stranim jezicima.²²⁴

Prvi radio servis osnovan posle Drugog svetskog rata bio je korejski, a zatim su usledili mongolski i indijski, kao i servisi na jezicima drugih naroda južne Azije.²²⁵ U maju 1945. godine Sovjetski Savez je započeo sa emitovanjem vesti na arapskom jeziku, a u junu su u Brazilu počeli da se emituju propagandni programi o sovjetskom životu i prosperitetu. Tada je najavljeno objavljivanje i četiri nova sovjetska časopisa na francuskom jeziku. Sovjetska propagandna kampanja se nije odvijala samo na radio talasima. Sovjetski Savez je u drugim zemljama, a posebno u zemljama istočne Evrope vodio i kampanju pomoću štampanih i promotivnih materijala. Tako je naprimer u septembru 1945. godine Američka ambasada u Pragu izvestila je da je ovaj grad bio prekriven Staljinovim fotografijama, zastavama, filmovima, štamptom i govorima.²²⁶

²²² Ibidem, pp. 104-105

²²³ Videti: Robert Schulzinger, *U.S. Diplomacy Since 1900*, Oxford University Press, Oxford, 2007. (6th Edition), p. 203.

²²⁴ Tokom Drugog svetskog rata osnovani su, između ostalih, arapski, persijski, turski, jugoslovenski i čehoslovački servisi koji su posle rata povećali broj sati programa. Videti: Mark D. Winek, “Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War”, *Comparative Humanities Review*, Volume 3, Spring 2009, p. 102.

²²⁵ Videti: Ibidem, p. 102

²²⁶ Videti: Nicholas J. Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, op. cit., p. 29.

Osim putem radija, štampe i ostalih promotivnih materijala, sovjetska marksistička propaganda širena je i kroz rad komunističkih partija pojedinačnih zemalja kao i kroz mrežu udruženja, kao što su ženske i omladinske organizacije i različita kulturna udruženja. Bernard Moris tvrdi da je upotreba masovnih organizacija od strane sovjetskih komunista stara koliko i sama komunistička istorija. Lenjin je još 1902. godine pravio razliku između partije i organizacija kao što su sindikati koji pod tajnom kontrolom partije mogu da privuku daleko masovniju podršku nego što bi disciplinovana partija ikada mogla.²²⁷ Sovjetski Savez je pokrenuo i tajno podržavao mnogobrojne organizacije i udruženja koja su u ime sovjetske države i sovjetske komunističke partije, ali bez očigledne veze sa njima, širile marksističku ideologiju i anti-zapadnjačku propagandu po svetu. Tako je Međunarodna unija studenata (*International Union of Students – IUS*), osnovana u Londonu 1945. godine, podržavala sovjetsku politiku u međunarodnim odnosima, a njen časopis “Svetske studentske vesti” (*World Student News*) je od samog početka imao jak anti-zapadnjački i pro-sovjetski karakter.²²⁸

Jedna od najznačajnijih međunarodnih organizacija koje su otvoreno podržavale Sovjetski Savez i marksističku ideologiju bio je Svetski savet za mir (*World Peace Council*) koji je Komunistički biro za informisanje osnovao u Poljskoj u leto 1948. godine. Ni ova organizacija, kao ni mnoge druge, nije otvoreno promovisala komunizam i težila je tome da bude “besklasna ... i da pridobije podršku svih ljudi dobre volje, bez obzira na rasu, nacionalnost, političku ili versku pripadnost”.²²⁹ Savet je promovisao mir u svetu, na šta je ukazivalo i njegovo ime, i angažovao se, između ostalog, na polju promovisanju potpune zabrane korišćenja atomske bombe. Na ovaj način je Svetski savet za mir posredno optuživao Sjedinjene Američke Države za potpirivanje nuklearnog rata zbog toga što se američka vojna moć zasnivala upravo na posedovanju nuklearnog naoružanja.

²²⁷ Videti: Bernard Moris, “Communist International Front Organizations: Their Nature and Function”, *World Politics*, Vol. 9, No. 1, 1956., p. 76.

²²⁸ Videti: Philip Altbach, “The International Student Movement”, *Comparative Education Review*, Vol. 8, No. 2, 1964., p. 132.

²²⁹ Bernard Moris, “Communist International Front Organizations: Their Nature and Function”, *World Politics*, Vol. 9, No. 1, 1956., p. 83.

Osnovna svrha Svetskog saveta za mir bila je da pruža otpor Severno-atlantskom savezu koji je za Sovjete predstavljao pretnju celokupnom naprednom čovečanstvu. Najvažniju ulogu u organizovanju svih koji su podržavali sovjetski concept mira u svetu imali su sindikati. Sindikati su organizovali nacionalne mirovne pokrete i komitete u drugim zemljama. Oni su imali najznačajniju ulogu u organizovanju štrajkova i demonstracija protiv Severno-atlantskog saveza, kao i prikupljanje potpisa za peticije, masovne mirovne akcije i akcije za nezavisnost nacija. I u Sjedinjenim Američkim Državama osnovana je Komunistička partija na čijem su čelu bili Vilijam Foster (*William Foster*) i Judžin Denis (*Eugene Dennis*).²³⁰

Jedan od skupova koji je najviše zabrinuo američku administraciju bila je konferencija koju je Komunistički biro za informisanje organizovao i finansirao u Njujorku u proleće 1949. godine. U hotelu Waldorf Astorija okupilo se osamsto istaknutih američkih, evropskih i sovjetskih umetnika i pisaca koji su promovisali mir sa Sovjetskim Savezom i optužili Sjedinjene Američke Države za ratno huškanje. Među učesnicima su bili neki od najznačajnijih američkih intelektualaca tog vremena kao što su Lilian Helman (*Lillian Hellman*), Artur Miler (*Arthur Miller*), Aron Koplend (*Aaron Copland*), Howard Fast (*Howard Fast*), Norman Mailer i F.O. Matisen (*F.O. Matthiessen*). Prema izvorima Centralne obaveštajne agencije, konferencija u Njujorku bila je prva ovakva mirovna konferencija održana u jednoj zapadnoj zemlji.²³¹

Osim širenja sovjetske marksističke ideologije, Sovjetski Savez je u svrhu dokazivanja prednosti sovjetskog političkog i ekonomskog sistema nad američkim koristio i manjkavosti američke liberalne demokratije, pre svega stanje u oblasti građanskih prava i statusa crnaca u Americi. Ovim događajima je pridavan izuzetno veliki značaj u sovjetskim vestima i štampi, kao i u vestima drugih zemalja, a posebno afričkih i azijskih zemlja. Svaki

²³⁰ Videti: Herbert Romerstein, *The World Peace Council and Soviet "Active Measures"*, The Hale Foundation, Approved for release by CIA on June 15, 2010, Available from <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90-00806R000200720005-5.pdf> (Accessed July 23, 2016)

²³¹ Central Intelligence Agency, *Origins of the Congress for Cultural Freedom, 1949-1950*, Cultural Cold War, Available from <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/95unclass/Warner.html> (Accessed July 23, 2016)

dogadaj vezan za prava crnaca i incidenti koji su se događali u Americi prenošeni su uz negativne komentare u sovjetskoj štampi što su štampa i radio u drugim zemljama redovno prenosili. Može se čak reći da je pitanje građanskih prava crnačkog stanovništva u Americi bilo koliko pitanje američke unutrašnje politike, toliko i pitanje spoljne politike i ugleda Sjedinjenih Američkih Država u svetu.

„Domaće krize građanskih prava brzo su postajale međunarodne krize. Administracija je od 1946. do sredine 60-tih brinula o uticaju rasne diskriminacije na američki prestiž u svetu, a reforma građanskih prava smatrana je ključnom za spoljnu politiku“.²³² Štampa širom sveta posvećivala je veliku pažnju rasnoj diskriminaciji u Americi. Posebno kada bi strani zvaničnici iz afričkih zemalja doživljavali diskriminaciju u toku poseta Americi, novine i časopisi u zemljama tih zvaničnika detaljno su izveštavali o incidentima što je imalo ozbiljne posledice na bilateralne odnose Sjedinjenih Američkih Država sa tim zemljama.²³³ Na primer, 1947. godine Gandijevom lekaru bilo je zabranjeno da uđe u jedan restoran tokom posete Americi, a priču o ovom incidentu prenele su sve novine u Bombaju.²³⁴

Sovjetska vlast je, kako u svojoj zemlji tako i u inostranstvu, u propagandne svrhe koristila američke rasne probleme tvrdeći da su američka pridikovanja o slobodi, jednakosti i demokratiji laž. Tako je, na primer, agencija TASS u jednom od svojih izveštaja u Indiji tvrdila da da je „američki imperijalizam uništio najveći deo domorodačkog stanovništva u Severnoj Americi i osudio preživjele na sporu smrt... sudbina crnaca podjednako je tragična. Američko tlo je natopljeno krvlju i znojem crnačkih težaka“.²³⁵

Komitet za građanska prava (*Committee on Civil Rights*) predsednika Harija Trumana objavio je 1947. godine izveštaj koji je, osim toga što je sadržao detaljan opis i analizu stanja ljudskih prava u Sjedinjenim Američkim Državama, naglašavao spoljopolitičke posledice rasne diskriminacije. U izveštaju je stajalo da je cilj američke spoljne politike da Sjedinjene

²³² Mary Dudziak, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, Princeton University Press, New Jersey, 2000., p. 6.

²³³ Videti: Ibidem, p. 26.

²³⁴ Videti: Ibidem, p. 39.

²³⁵ Ibidem, p. 34.

Američke Države imaju ogroman, pozitivan uticaj na mir i razvoj širom sveta ali da američke manjkavosti u oblasti građanskih prava predstavljaju ozbiljnu prepreku za ostvarivanje ovog cilja. Sjedinjene Američke Države su stekle prestiž među drugim zemljama zbog građanskih sloboda i jednakosti, ali događaji kao što je linčovanje u nekoj seoskoj zajednici u Americi nije isključivo problem te zajednice. Odjek ovakvih događaja je ogroman u celom svetu i druge nacije očekuju objašnjenje o tome kako ovakav događaj može da se desi u jednoj civilizovanoj zemlji.²³⁶ „Ne možemo da prenebegnemo činjenicu da je stanje naših građanskih prava problem svetske politike. Svetska štampa i radio programi puni su ovih vesti. ... Zemlje koje imaju suprotne filozofije našoj naglašavaju i iskrivljuju američke probleme. ... Oni pokušavaju da dokažu da je naša demokratija prazna prevara i da je naša zemlja stalni tlačitelj nepriviligovanih naroda“.²³⁷

Sve ovo je dovelo do reakcije u američkoj izvršnoj vlasti i u Kongresu Sjedinjenih Američkih Država, gde su tvorci spoljne politike, zvaničnici i zakonodavci počeli da razmišljaju o tome da Amerika gubi propagandni rat koji u suštini nije ni započela niti je želela da ga započne. Tako je senator Vilijam Benton (*William Benton*) upozorio Senat da se sovjetska propaganda o američkim građanskim pravima najviše koristi u zemljama Latinske Amerike, u slovenskim evropskim zemljama, u Africi i jugoistočnoj Aziji, odnosno na „kritičnoj periferiji“, kako je on nazvao ove regione. Benton je verovao da Sjedinjene Američke Države treba da ubede druge narode da američka demokratija nije isto što i bela suprematija.²³⁸ Međutim, ma koliko se američka diplomatija trudila da ubedi svet u dobrobiti američke demokratije, kršenje ljudskih prava Afroamerikanaca i tragični događaji kao što su linčovanja i surova ubistva afroameričkog stanovništva nisu nikako mogli da posluže kao primer za prednost američke liberalne demokratije nad drugim političkim uređenjima.

²³⁶ Videti: President's Committee on Civil Rights, *To Secure These Rights*, Harry S. Truman Library and Museum, Available from <https://www.trumanlibrary.org/civilrights/srights4.htm#139> (Accessed July 23, 2016)

²³⁷ Ibidem

²³⁸ Videti: Ibidem, p. 39.

3.3. Anti-američka kampanja u Sovjetskom Savezu

Sjedinjene Američke Države nisu jedina velika sila koja je izazivala i izaziva negativne stavove pripadnika drugih naroda. U prethodnim erama velike vojne i ekonomske sile, koje nazivamo imperijama, predstavljale su uzrok i objekat neprijateljskih osećanja i stavova, a ovakve pojave se označavaju nazivima kao što su anglofobija, frankofobija, germanofobija, rusofobija, itd. Široko rasprostranjeni negativni stavovi mogu biti usmereni i ka različitim rasama što se podvodi pod rasizam, kao i prema religijama i etničkim grupama tako da, na primer, postoje islamofobija, antisemitizam i romafobija.

Prema Enciklopediji globalnih religija anti-amerikanizam predstavlja koherentan skup stavova, mišljenja i ponašanja koje izrazavaju kritiku ili neprijateljstvo prema Sjedinjenim Američkim Državama, a nastali su u 18. veku. Anti-amerikanizam je započeo kao kritika američke kulture, razvio se u strah od američke ekonomske i političke hegemonije, a u današnje vreme prethodne zamerke se javljaju istovremeno sa onima koje su rezultat međunarodnog sukoba vrednosti.²³⁹ Anti-amerikanizam može biti izražen na različite načine – od blagog nepoverenja do terorističkih napada i kao sve nijanse između ove dve krajnosti.²⁴⁰

²³⁹ Pošto se globalizacija često izjednačava sa amerikanizacijom, anti-američka osećanja dobila su na snazi i vidljivosti sa pojavom antiglobalističkog pokreta. U 18. veku kritički stavovi bili su uglavnom usmereni na kulturu i zasnovani na uverenju o američkoj inferiornosti u odnosu na Evropu. Evropski intelektualci optuživali su Amerikance za nedostatak ukusa i civilizovanosti i prikazivali ih kao nazadne i nepristojne. Tada je nastala i "teorija degenerisanosti" koja je tvrdila da je Amerika zemlja koju odlikuje neprijateljstvo prema ljudima i životinjama. Surovi klimatski uslovi, zemljotresi i druge prirodne pojave nepoznate u Evropi učinili su da ljudi i životinje koji žive na američkoj zemlji budu fizički slabiji. Kao posledica toga nije bilo moguće da stvore naprednu civilizaciju. Ova teorija se dalje razvila u kritiku američkiog materijalizma i industrijalizacije koji su bili u suprotnosti sa evropskim senzibilitetom i rafiniranošću.

U 19. veku prirodna sredina bila je zamenjena nacionalnim karakterom kao objašnjenjem za američku inferiornost. Evropski intelektualci tvrdili su da demokratski eksperiment u Americi nije uspeo. Negiranje monarhije, aristokratije, zvanične religije i strogog klasnog sistema doveli su do degradacije društva i kulture. Sjedinjene Američke Države su smatrane pretnjom za Evropu jer su bile loš primer za evropske zemlje. Videti: Mark Juergensmeyer, Wade Clark Roof, *Encyclopedia of Global Religions*, SAGE Publications, Georgetown University Online Library, Available from <https://us.sagepub.com/en-us/nam/encyclopedia-of-global-religion/book225428> (Accessed May 21, 2015)

²⁴⁰ Videti: Ibidem

Danas se anti amerikanizam najvećim delom zasniva na negativnim stavovima prema američkoj spoljnoj politici i zvaničnicima. Međutim postoje i drugi razlozi za neprijateljska osećanja prema Sjedinjenim Američkim Državama i Amerikancima. Američki zvaničnici su posle terorističkih napada 11. septembra 2001. godine često govorili da postoji antagonizam prema Americi zbog onoga što Amerika predstavlja, onoga što jeste. Teško je precizno definisati i objasniti pojavu koja se zasniva na utiscima, stavovima i osećanjima, ali činjenica je da je Amerika od svog nastanka u 18. veku izaziva ambivalentna osećanja kod ljudi u drugim delovima sveta.

U pokušaju da objasne anti-amerikanizam, Kacenštajn i Kohejn razlikuju četiri kategorije ove pojave, a kategorizacija se zasniva na razlici između mišljenja i predrasuda. Liberalni anti-amerikanizam predstavlja kritiku čija je suština da Sjedinjene Američke Države nisu na nivou svojih ideala.²⁴¹ Društveni anti-amerikanizam zasnovan na sukobu vrednosti i odnosi se na američke političke institucije i društveno uređenje koji se u velikoj meri zasnivaju na tržišnim procesima.²⁴² Nacionalistički anti-amerikanizam fokusira se na dve vrednosti: važnost toga da se ne izgubi kontrola nad uslovima pod kojima vlade učestvuju u međunarodnoj politici, s jedne strane i značaj kolektivnog nacionalnog identiteta, s druge strane. Državni suverenitet postaje štit od neželjenog američkog uplitanja u unutrašnju politiku.²⁴³ Četvrtu kategoriju predstavlja radikalni anti-amerikanizam koji se zasniva na uverenju da identitet Amerike, odnosno unutrašnji ekonomski i politički odnosi moći i

²⁴¹ Sledbenici liberalnog anti amerikanizma, na primer, kritikuju Sjedinjene Američke Države kao zemlju posvećenu demokratiji i samoopredeljenju koja je podržavala diktatorske režime u vreme Hladnog rata, kao i u vreme rata protiv terorizma. Drugi primer je kritika koja se odnosi na to da Sjedinjene Američke Države podržavaju slobodnu trgovinu, ali štite svoju poljoprivredu od konkurencije iz zemalja u razvoju. Oni koji imaju iste liberalne ideale kao Amerika, optužuju Sjedinjene Američke Države za licemerje. Liberalni anti amerikanizam preovladava u liberalnim društvima razvijenih zemalja, ne predstavlja opasnost od terorizma, ali predstavlja smanjenu podršku za američku spoljnu politiku. Videti: Katzenstein Peter, Keohane Robert, "Anti-Americanism", *Policy Review*, Oct/Nov 2006, No. 139, p. 18.

²⁴² Mnoge demokratske zemlje u svoje osnovne demokratske principe ne svrstavaju kombinaciju poštovanja ličnih sloboda, oslanjanja na ličnu odgovornost i nepoverenje prema vlasti kao u Sjedinjenim Američkim Državama. Kritičarima se više dopada jača uloga države u socijalnim programima. Među njih spadaju socijalne demokratije u Skandinaviji, hrišćanske socijalne demokratije u Evropi i industrijski razvijene zemlje u Aziji kao što je Japan. Žestoko se kritikuje nepravda usađena u američku politiku koja favorizuje bogate, postojanje smrtnih kazne, loša socijalna i zdravstvena zaštita, nepoštovanje multilateralizma u spoljnoj politici i svetosti međunarodnih sporazuma. Videti: Ibidem, p. 29.

²⁴³ Videti: Ibidem, p. 29.

institucionalne prakse, čine da je američko delovanje neprijateljsko za razvoj pozitivnih vrednosti, praksi i institucija drugde u svetu.²⁴⁴

Prema ovoj kategorizaciji u Sovjetskom Savezu bio je zastupljen radikalni oblik anti-amerikanizma koji je sovjetska država promovisala i podsticala u svojoj komunikaciji sa sovjetskim građanima i građanima drugih zemalja. Smatralo se da je sovjetsko političko i ekonomsko uređenje u kojem su svi imali prividno ista prava daleko naprednije i bolje od američkog nepravednog i eksploatatorskog uređenja. Sjedinjene Američke Države su predstavljane kao direktna pretnja sovjetskog državi i građanima i komunističkim vrednostima. Sovjetski režim je pomoću Odseka za agitovanje i propagandu sovjetske Komunističke partije redovno izdavao direktive sovjetskoj štampi, radiju i novinskoj agenciji TASS sa veoma detaljnim uputstvima kako da se promoviše anti-amerikanizam i podstiču anti-američka osećanja kod građana. U jednom od dokumenata ovog odseka iz 1949. godine nalaže se “sistematsko štampanje materijala, tekstova i pamfleta kojima se razotkrivaju agresivni planovi američkog imperijalizma i nepopularni karakter društvenog i političkog sistema u Sjedinjenim Američkim Državama, ismevanje bajke o takozvanom prosperitetu u Americi, ukazivanje na duboke protivrečnosti američke ekonomije, na neprevednosti buržoaske demokratije, ludosti buržoaske kulture i na navike moderne Amerike”.²⁴⁵

U istom dokumentu ovog odseka izdaju se detaljne naredbe za organizovanje govora poznatih stručnjaka i naučnika o propadanju američke buržoaske nauke, umetnosti i književnosti. Takođe se nalaže da inteligencija širi politička i naučna znanja o američkim imperijalističkim planovima, da se objave knjige i brošure u kojima se oštro kritikuju američko političko, ekonomsko i društveno uređenje. Podstiče se objavljivanje prevedenih izdanja američkih autora koji kritikuju svoju zemlju, kao i postavljanje na scenu pozorišnih

²⁴⁴ Da bi svet napredovao, američka ekonomija i društvo moraju da se transformisu bilo iznutra bilo spolja. Radikalni anti-amerikanizam bio je karakterističan za Sovjetski Savez, a danas je prisutan na Kubi i u Severnoj Koreji. Svakako da u ovu kategoriju spadaju i radikalne islamističke organizacije. Videti: Katzenstein Peter, Keohane Robert, “Anti-Americanism”, *Policy Review*, Oct/Nov 2006, No. 139, p. 31.

²⁴⁵ Фонд Александра Н. Яковлева, *План мероприятия по усилению антиамериканской пропаганды на ближайшее время*, Документ агитпропа ЦК, 01.03.1949., Available from <http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/69577> (Accessed on July 24, 2016)

predstava sovjetskih i američkih dramskih pisaca koje sadrže oštru kritiku američkog načina života.²⁴⁶

U zemlji u kojoj je država regulisala sve, uključujući i profesionalni i porodični život pojedinaca, ovakve direktive doslovce su izvršavane što je neminovno uticalo na formiranje negativnih stavova sovjetskih građana prema Sjedinjenim Američkim Državama. Anti-američka propaganda korišćena je za širenje straha od američkih imperijalističkih težnji koje su potencijalno mogle da ugrože svakog građanina Sovjetskog Saveza.

Analiza tekstova objavljenih u dnevnom listu Pravda pokazuje da se prostor namenjen Sjedinjenim Američkim Državama stalno povećavao od kraja Drugog svetskog rata.²⁴⁷ Štampani materijali koji su se odnosili na Sjedinjene Američke Države mogu se podeliti u dve grupe: činjenični tekstovi i “obojeni”, tendenciozni tekstovi i urednički komentari.²⁴⁸ Sovjetska anti-američka propaganda više se zasnivala na posrednim propagandnim metodama nego na direktnim kritikama Amerike i američkog uređenja. Tako su se u Pravdi najčešće pojavljivali tekstovi koji su se zasnivali na izboru nereprezentativnih primera, neproporcionalnom naglašavanju posebnih grupa ili pojedinaca, na citiranju potpuno nepoznatih i atipičnih Amerikanaca i na razvijanju malih pitanja u velike kontroverze.²⁴⁹

Tema kojoj su sovjetska štampa i radio posvećivali veliku pažnju bilo je stanje građanskih prava u Sjedinjenim Američkim Državama, rasna diskriminacija, segregacija i

²⁴⁶ U dokumentu se navode tačni naslovi knjiga i tekstova, tiraži, vremenski rokovi i detaljne teme koje moraju biti obrađene u svrhu širenja anti američke propagande u Sovjetskom Savezu. Videti: Фонд Александра Н. Яковлева, План мероприятия по усилению антиамериканской пропаганды на ближайшее время, Документ агитпропа ЦК, 01.03.1949., Available from <http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/69577> (Accessed on July 24, 2016)

²⁴⁷ Izuzevši pominjanje Sjedinjenih Američkih Država kao članice međunarodnih organizacija, u februaru 1946. godine bilo je objavljeno 61,6 redova, u maju 183 redova, a u julu 245. Videti: Alexander Dallin, “America Through Soviet Eyes”, *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 11, No. 1, Spring 1947, p. 26.

²⁴⁸ Videti: *Ibidem*, p. 26.

²⁴⁹ U februaru 1946. godine “obojene” vesti su činile manje od 75% svih vesti o Sjedinjenim Američkim Državama, ali su porasle na 90% od tada do marta 1947. godine. Četiri glavne teme redovno su činile 80% svih vesti o Sjedinjenim Američkim Državama u Pravdi: 1) militarizam i imperijalizam u američkoj spoljnoj politici (primeri za ovo su “atomska diplomatija” i “diktatura dolara”); 2) pro-sovjetski stavovi i izjave Amerikanaca koji kritikuju američku unutrašnju i spoljnu politiku; 3) reakcionari u Sjedinjenim Američkim Državama, fašisti, rasna diskriminacija, monopolistički kapitalizam i progon američkih komunista; 4) industrijski štrajkovi, nezaposlenost, inflacija i neizbežnost ekonomske krize i propasti u Sjedinjenim Američkim Državama. Videti: *Ibidem*, p. 27.

zločini počinjeni nad afroameričkim stanovništvom. U godinama posle Drugog svetskog rata kada su se američki veterani vraćali kući, među kojima je bio i veliki broj crnaca koji su se borili protiv nacističke Nemačke, talas nasilja zapljusnuo je jug Amerike. Tekstovi o linčovanju i prebijanju crnaca, čiji su akteri bili i američki policajci, redovno su se pojavljivali u štampi i na radio stanicama kako u Sovjetskom Savezu tako i u mnogim drugim zemljama.

Tako je, na primer, linčovanje Džona Dorsija (*John Dorsey*), veterana iz Drugog svetskog rata, u Monrou, u državi Džordžija, bilo glavna tema teksta „Položaj crnaca u Americi“ u sovjetskom „Trudu“ u avgustu 1946. godine. Prema pisanju „Truda“, američka štampa je izveštavala o „sve većem broju terorističkih napada na crnce, uključujući životinjsko maltretiranje četiri crnca od strane 20-25 belaca u julu u Monrou, u državi Džordžija“.²⁵⁰ U drugom tekstu pisalo je da je u Lindenu, u Luizijani, „gomila belaca mučila crnog ratnog veterana Džona Džonsa, iščupala mu ruke i zapalila njegovo telo“.²⁵¹ Novina je naglasila da su počinitelji, iako utvrđeni, ostali nekažnjeni. „Polu-robotički oblici represije i eksploatacije pravilo su na jugu Amerike... Odsustvo ekonomskih prava praćeno je odsustvom društvenih prava, glasački porez na snazi u južnim državama lišava veliku većinu crnaca prava glasa“.²⁵²

Temom rasne diskriminacije i segregacije bavila su se i mnogobrojna naučna i kulturna udruženja. U jednom od izdanja Književnog časopisa Federacije unija sovjetskih pisaca pod naslovom „Tragedija obojenih u Americi“ autori su tvrdili da postoji „zemlja u okviru zemlje. Obojena Amerika ne sme da se meša sa belom Amerikom, postoji u njoj kao žumance u belancetu jajeta. Ili, da budemo precizniji, kao gigantski geto. Zidovi ovog geta su nevidljivi, ali su neuništivi. Oni se podižu u gradovima gde crnci žive u posebnim kvartovima, u autobusima gde mogu da sede samo pozadi, u frizerskim salonima gde imaju posebne stolice“.²⁵³

²⁵⁰ Mary Dudziak, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, op. cit., p. 19.

²⁵¹ Ibidem, p. 19.

²⁵² Ibidem, p. 19.

²⁵³ Ibidem, p. 93.

Do 1949. godine tema rasne diskriminacije postala je tako popularna da je Američka ambasada u Moskvi izveštavala o tome da je crnačko pitanje bilo jedna od glavnih tema sovjetske propagande o Sjedinjenim Američkim Državama. Prema ovom izveštaju sovjetska štampa je neprekidno izveštavala o temama kao što su zakon linča, segregacija, rasna diskriminacija i uskraćivanje političkih prava. Sovjetski urednici i novinari težili su da izgrade sliku o Americi u kojoj su Afroamerikanci brutalno ugnjetavani bez nade da će se njihov položaj popraviti u postojećem obliku vladavine. Pravda je izveštavala o „masovnom pogromu crnaca“ u Sjedinjenim Američkim Državama, a radio je tvrdio da su američki Ustav napisali rasistički predstavnici eksploatorske klase i da Ustav nije istinski garantovao građanska prava.²⁵⁴

Sovjetske vlasti su koristile američke filmove, muziku, posebno džez, književna i umetnička dela kako bi pokazali svojim građanima ono što je u Sovjetskom Savezu bilo nazivano američkom dekadencijom, materijalizmom i kulturnom degenerisanošću. Pomoću prikazivanja proizvoda američke kulture i industrije zabave težili su da dokažu da su Sjedinjenim Američkim Državama na putu potpune moralne, pa samim tim i ekonomske propasti. Međutim, često su postizali suprotan efekat, posebno kod mladih i visoko obrazovanih ljudi koji su postajali sve više zainteresovani za Ameriku i sve više se divili američkom načinu života, kulturi, umetnosti, nauci, filmovima, književnosti i svemu onome što je bilo potpuno različito od sivila kojim su bili okruženi sovjetski građani.

²⁵⁴ Mary Dudziak, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, op. cit., pp. 37-38.

3.4. Reakcije u Sjedinjenim Američkim Državama

Dok su Staljin i drugi sovjetski zvaničnici u svojim govorima oštro kritikovali Sjedinjene Američke Države i američku spoljnu politiku i upozoravali na opasnost od američkog imperijalizma i hegemonizma, Amerika je slavila ratnu pobjedu i trijumf nad Silama osovine. Pobjeda je bila dokaz da je “američki način života odoleo izazovu totalnog rata protiv totalitarnih neprijatelja”.²⁵⁵ Amerikanci su sebe doživljavali kao jedine pobjednike u Drugom svetskom ratu, a uloga i značaj saveznika u pobjedi nad nacizmom bila je svedena na minimum kako u štampi tako i u govorima predsednika Harija Trumana i ostalih američkih zvaničnika.

Predsednik Hari Truman je u svojim obraćanjima američkoj javnosti isticao da je pobjeda oličavala moć i veličinu Sjedinjenih Američkih Država, ispravnost američkih ciljeva i poruke koje je Bog slao američkoj naciji.²⁵⁶ Za razliku od perioda posle Prvog svetskog rata, Sjedinjene Američke Države su bile odlučne u svojoj nameri da postanu glavni akter na međunarodnoj političkoj sceni i vodeća svetska sila koja ima odgovornost za održavanje mira u svetu. U okviru javnog diskursa o kraju rata i o američkoj ulozi u svetu u posleratnim godinama, američka nacionalna veličina, globalna odgovornost i trijumf slobode iznikli su kao glavne teme koje su pominjali skoro svi predstavnici američke administracije, članovi Kongresa, novinari i istaknuti intelektualci.²⁵⁷

Narative o veličini američke nacije i demokratije, o američkom načinu života i o ogromnoj odgovornosti za održavanje mira u svetu koji su se razvili posle pobjede Sjedinjenih Američkih Država u Drugom svetskom ratu, u odgovarajući kontekst stavio je bivši britanski premijer Vinston Čerčil (*Winston Churchill*) prilikom svog slavnog govora “Niti mira” (*The Senews of Peace*) na Vestminster koledžu (*Westminster College*) 5. marta 1946. godine.²⁵⁸

²⁵⁵ John Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, op. cit., p. 16.

²⁵⁶ Videti: Ibidem, p. 16.

²⁵⁷ Videti: Ibidem, p. 41.

²⁵⁸ Vestminster koledž, koji se nalazi u gradu Fultonu u državi Misuri, pružao je liberalno obrazovanje budućim liderima, a 1946. godine pozvao je Čercila da održi govor u okviru programa “*Green Lecturer*”. Predsednik Truman je ovom pozivu dodao svoju rukom pisanu poruku: “Ovo je divna škola u državi iz koje potičem.

Ovaj govor, poznat pod nazivom “Govor o gvozdenoj zavesi”, ruski historičari smatraju zvaničnim početkom Hladnog rata.²⁵⁹ Čerčil je kao vođa opozicije u britanskom Parlamentu²⁶⁰, držeći ovaj slavni govor naglasio poseban odnos Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država i pozvao na anglo-američki savez protiv Sovjetskog Saveza.²⁶¹ Čerčil je dramatičnije podelu Evrope pomoću metafore “gvozdena zavesa” izvršio značajan uticaj na diskurs o američkoj spoljnoj politici u samoj Americi.²⁶² Ova metafora imala je veliki odjek, a alarmantni ton Čerčilovog govora pomogao je da se promeni javni diskurs o američko-sovjetskim odnosima.²⁶³

Winston Čerčil je na početku govora podišao Sjedinjenim Američkim Državama rekavši da se Amerika nalazi na vrhuncu svetske moći, ali je takođe naglasio da sa primatom u moći dolazi i ogromna odgovornost. On je kao dve najveće pretnje celom svetu naveo rat i tiraniju. Čerčil je deo svog govora posvetio stanju u kojem se nalazi evropski kontinent i posledicama Drugog svetskog rata, ali je jači naglasak stavio na pretnju koju je predstavljao Sovjetski Savez. On je uporedio slobode koje imaju građani britanskog carstva sa kontrolom koju diktatori i oligarsi sprovode nad običnim ljudima pomoću privilegove partije i

Nadam se da ćete prihvatiti poziv. Ja ću vas predstaviti.” Čerčil i Truman su zajedno putovali vozom do Fultona, a na Vestminster koledžu Čerčil je održao govor koji je obeležio početak novog perioda u međunarodnim odnosima. Videti: National Churchill Museum, *Westminster College*, Available from <https://www.nationalchurchillmuseum.org/westminster-college.html> (Accessed August 31, 2016)

²⁵⁹ Videti: Winston Churchill, *The Sinews of Peace ('Iron Curtain Speech')*, The International Churchill Society, March 5, 1946, Available from <http://www.winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/120-the-sinews-of-peace> (Accessed August 31, 2016)

²⁶⁰ U vreme kada je održao govor “Niti mira” Čerčil nije bio britanski premijer već vođa opozicije u Velikoj Britaniji.

²⁶¹ Videti: Winston Churchill, *The Sinews of Peace ('Iron Curtain Speech')*, The International Churchill Society, March 5, 1946, Available from <http://www.winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/120-the-sinews-of-peace> (Accessed August 31, 2016)

²⁶² Sintagma “gvozdena zavesa” imala je veliki odjek u američkim medijima koji su je preneli američkoj javnosti. Sjedinjene Američke Države su zemlja u kojoj je nastala praksa odnosa sa javnošću, a reklama kao sredstvo promovisanja proizvoda i ideja razvijena je daleko više nego u drugim zemljama. Američka javnost reaguje na govor reklama, što se koristi i u političke svrhe. Promovisanje bilo kog političkog cilja, bilo na polju unutrašnje ili spoljne politike, mora da ima svoju glavnu krilaticu ne bi li američka javnost usvojila ideju i cilj koji stoji iza te ideje. Svaki period u američkoj spoljnoj politici obeležen je određenim krilaticama koje iz svakodnevnog upotrebe u medijima i javnosti pređu u zvanična dokumenta države i u naučne radove. Pored gvozdene zavesa najpoznatiji termini i sintagme Hladnog rata, koji imaju simboličko značenje, su pre svega sam termin “hladni rat” (*cold war*), zatim “imperija zla” (*evil empire*), “crveni užas” (*red scare*), i drugi.

²⁶³ Videti: John Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, op. cit., p. 107.

ispolitizovane policije. Međutim, on je bio mišljenja da “nije naša dužnost u ovom trenutku ... da se na silu mešamo u unutrašnja pitanja zemalja koje nismo osvojili u ratu. Ali nikada ne smemo da prestanemo da neustrašivo izvikujemo velike principe slobode i prava čoveka koji su zajedničko nasleđe ljudi koji govore engleski ... a najbolje su izražena kroz [američku] Deklaraciju o nezavisnosti”.²⁶⁴

Iako je Vinston Čerčil u svom govoru odao priznanje i izrazio veliko poštovanje prema hrabrosti ruskog naroda i prema maršalu Staljinu zbog borbe protiv nacističke Nemačke, upozorio je na ekspanzionističke i pokrštavajuće težnje Sovjetskog Saveza i sovjetske komunističke međunarodne organizacije. Najpoznatija rečenica Čerčilovog govora, koja je odredila narativ celog Hladnog rata, svakako je: „Od Stetina na Baltiku do Trsta na Jadranskom moru pala je grozdna zavesa na evropski kontinent”.²⁶⁵ Čerčil je u nekoliko navrata upozorio na veliku opasnost od kontrole koju je Sovjetski Savez težio da uspostavi nad drugim zemljama, kako u Evropi tako i van nje. Takođe je upozorio na to da komunističke partije predstavljaju sve veću opasnost po hrišćansku civilizaciju.²⁶⁶

Neposredno posle govora Vinstona Čerčila američki mediji i javnost, još uvek opijeni pobedom u Drugom svetskom ratu, oštro su reagovali na upozorenja i poziv na otpor Sovjetskom Savezu. I sam predsednik Truman, koji je unapred pročitao Čerčilov govor, bio je veoma iznenađen negativnim reakcijama u liberalnim, progresivnim krugovima i ogradio se od Čerčilovog govora.²⁶⁷ Na konferenciji za štampu, koja je održana tri dana posle Čerčilovog govora, predsednik Truman je odgovarajući na pitanje jednog novinara izjavio da nije bio unapred upoznat sa sadržajem govora. “Ovo je zemlja u kojoj postoji sloboda govora. Gospodin Čerčil je imao puno pravo da kaže ono što je želeo”.²⁶⁸ Predsednik

²⁶⁴ Winston Churchill, *The Sinews of Peace ('Iron Curtain Speech')*, The International Churchill Society,, March 5, 1946, Available from <http://www.winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace> (Accessed August 31, 2016)

²⁶⁵ Ibidem

²⁶⁶ Videti: Ibidem

²⁶⁷ Videti: Paul Kengor, *When Winston Warned America: Churchill's "Iron Curtain" at 65*, The Center for Vision and Values, Grove City College, Available from <http://www.visionandvalues.org/2011/03/when-winston-warned-america-churchill-s-iron-curtain-at-65/> (Accessed August 31, 2016)

²⁶⁸ Videti: The President's News Conference, *Public Papers of the Presidents*, Harry S. Truman, 1945-1953, Harry S. Truman Library & Museum, Available from

Truman, dakle, nije hteo da komentariše svoju podršku Vinstonu Čerčilu na Vestminster koledžu čime je u suštini negirao bilo kakvu vezu sa sadržajem Čerčilovog govora. Na istoj konferenciji za štampu je izjavio da misli da Rusija neće krenuti “jednosmernom ulicom” i delovati suprotno drugim zemljama članicama Organizacije Ujedinjenih nacija.²⁶⁹ Međutim, nije prošlo mnogo vremena pre nego što su najuticajniji američki dnevni listovi i nedeljnici počeli da koriste metaforu „gvozdena zavesa“ i da upozoravaju na opasnost od Sovjetskog Saveza.²⁷⁰

Posle Čerčilovog govora usledila je javna debata koja je polako oblikovala hladnoratovski diskurs o američkoj spoljnoj politici i ulozi koju Sjedinjene Američke Države treba da odigraju u borbi protiv komunizma i sovjetskog uticaja u svetu. Narativi o ratnom trijumfu ustupili su mesto narativima koji su predstavljali novu ideologiju koja je spojila jaka antikomunistička osećanja sa nacionalističkim i univerzalističkim vrednostima, odnosno sa osećanjem nacionalne veličine i globalne odgovornosti. Trumanova administracija koristila je sovjetski komunizam kao direktnu pretnju Sjedinjenim Američkim Državama što je pomoglo da se objasni neophodnost američkog vođstva i mirotvorstva koji su zahtevali dugoročno zalaganje.²⁷¹

Pored straha od komunizma, Amerikanci su duboko verovali da su posebna nacija koja zbog svojih demokratskih vrednosti treba da nastavi da bude „grad na brdu“ (*The City Upon a Hill*) koji će svim drugim nacijama služiti kao primer. Džeremi Suri (*Jeremy Suri*) tvrdi da su Amerikanci smatrali da je nedostatak demokratije bio odgovoran za rađanje fašizma i komunizma i težili su da se obezbede tako što će svet učiniti bezbednim za

<https://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=1495&st=&st1=> (Accessed August 31, 2016)

²⁶⁹ Videti: The President's News Conference, *Public Papers of the Presidents*, Harry S. Truman, 1945-1953, Harry S. Truman Library & Museum, Available from

<https://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=1495&st=&st1=> (Accessed August 31, 2016)

²⁷⁰ Dvonedeljni *Saturday Evening Post* je krajem marta tvrdio da je Čerčilov govor doprineo novom talasu mišljenja koje je konačno razjasnilo većini Amerikanaca “neverovatnu konfuziju oko Jalte”. Nedeljnik “Lajf” učinio je mnogo da popularizuje novi termin, pocevši od foto eseja u aprilu 1946. godine sa jednostavnim naslovom “Gvozdena zavesa” i podnaslovom “Iza nje Rusija kontroliše sudbinu svih zemalja istočne Evrope”. Dopisnik Njujork tajmsa Bruks Atkinson (*Brooks Atkinson*) nazvao je ovaj termin “fantastično odgovarajućom frazom” i nastavio da ga koristi kao svoj uobičajeni termin bez dodatnog objašnjavanja. Videti: John Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, op. cit., pp. 107-111.

²⁷¹ Videti: Ibidem, p. 103.

demokratiju. Duboko su verovali u kolektivnu bezbednost koja je najbolji način da se spreči još jedan svetski rat. U cilju postizanja kolektivne bezbednosti Sjedinjene Američke Države su počele da grade političke institucije i stvaraju saveze šireći multilateralizam. Pored principa multilateralizma američka spoljna politika je tokom Hladnog rata doprinela širenju još tri osnovna principa koja su ojačala globalni mir i napredak. Ovi principi nisu bili isključivo američki ali su jedino Sjedinjene Američke Države imale moć i sposobnost da ih sprovedu i nameću drugim zemljama. Amerikanci su verovali da će slobodna tržišta i konkurencija pomoći napredak svuda u svetu i ovo je bio drugi princip koji su Sjedinjene Američke Države širile po svetu. Treće, američka vlada je radila na prethodna dva principa uz potpuno shvatanje da su američki resursi ograničeni, dakle uz svest o finansijskoj solventnosti. Sjedinjene Američke Države su kao četvrti princip širile demokratiju i vrednosti slobodnog društva kako kod saveznika tako i kod protivnika. Ovo je bila dugoročna vizija za globalne promene koja je bila usko povezana sa jedinstvenom moći bez presedana.²⁷²

Vrhunac oblikovanja hladnoratovskog diskursa bila je doktrina koju je predsednik Hari Truman u proleće 1947. godine izneo u američkom Kongresu. Predsednik Truman je tom prilikom izjavio da je jedan od osnovnih ciljeva američke spoljne politike stvaranje uslova pod kojima će Sjedinjene Američke Države i druge zemlje živeti slobodno.²⁷³ „U ovom trenutku svetske istorije svaka zemlja mora da bira između različitih načina života. Izbor najčešće nije proizvoljan. Jedan način života je zasnovan na volji većine, a odlikuju ga slobodne institucije, predstavnička vlada, slobodni izbori, zagantovanost ličnih sloboda, sloboda govora i vere, sloboda od političke represije. Drugi način života se zasniva na volji koju manjina silom nameće većini. Oslanja se na teror i represiju, cenzurisane štampu i radio, nameštene izbore i gušenje ličnih sloboda. Uveren sam da politika Sjedinjenih Država mora biti zasnovana na podršci slobodnim narodima koji se opiru potlačivanju od strane naoružane

²⁷² Jeremy Suri, *The United States and the Cold War, Four Ideas that Shaped the Twentieth-Century World*, in Geir Lundestad [edited by], *International Relations Since the End of the Cold War, New and Old Dimensions*, Norwegian Nobel Institute, Oxford University Press, Oxford, 2013., pp. 101-103.

²⁷³ Videti: Harry S. Truman, *Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine*, Washington, DC, March 12, 1947, Available from <http://voicesofdemocracy.umd.edu/truman-special-message-speech-text/> (Accessed September 2, 2016)

manjine ili putem spoljnih pritisaka. ... Slobodni narodi sveta očekuju od nas podršku u njihovoj težnji da sačuvaju svoju slobodu. Ako ne uspemo u našem vođstvu možemo da ugrozimo svetski mir, a svakako ćemo ugroziti dobrobit naše zemlje“.²⁷⁴

Truman je demokratskim tekovinama američkog društva direktno suprotstavio praksu autokratskih režima i u skladu sa metaforom „grad na brdu“ Džona Vintropa (*John Winthrop*) ukazao na to da svi potlačeni narodni očekuju od Sjedinjenih Američkih Država pomoć u ostvarivanju svojih demokratskih težnji. On je, takođe, doveo u direktnu vezu svetski mir i američke nacionalne interese, odnosno označio je ceo svet kao prostor u kojem američki interesi mogu biti ugroženi ili unapređeni. Ovako oblikovan diskurs prožimao je američku spoljnu politiku i globalnu ulogu Amerike do dolaska Donalda Trampa na vlast u januaru 2017. godine.

Predsednik Hari Truman je u svom govoru povodom Dana vojske na imponantnoj vojnoj paradi u Čikagu poručio i američkoj i svetskoj javnosti da samo sila koja je dobila rat može da osvoji mir.²⁷⁵ On je američku vojsku nazvao „vojskom demokratije“ koja se sastojala od ljudi svake vere i svake nacionalnosti i koja je izvojevala pobedu u Drugom svetskom ratu i time obezbedila „opstanak slobodne civilizacije“.²⁷⁶ „Sjedinjene Države su moćna nacija, ne postoji moćnija. ... Ovo je činjenica koja poziva na ozbiljno promišljanje i odgovarajuću skromnost. Ovo znači da sa ovakvom moći moramo da preuzmemo vođstvo i preuzmemo odgovornost. Ukoliko bismo svesno ili nesvesno dozvolili sebi da ne budemo spremni da ispunimo ovu dužnost, to bi predstavljalo katastrofalno kršenje nacionalne dužnosti i vere u međunarodni poredak“.²⁷⁷

²⁷⁴ Harry S. Truman, *Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine*, Washington, DC, March 12, 1947, Available from <http://voicesofdemocracy.umd.edu/truman-special-message-speech-text/> (Accessed September 2, 2016)

²⁷⁵ Videti: John Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, op. cit., p. 111.

²⁷⁶ Videti: Harry S. Truman, *Address in Chicago on Army Day*, The White House, Washington, DC, April 6, 1946, The American Presidency Project, Available from <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-chicago-army-day> (Accessed September 6, 2016)

²⁷⁷ Ibidem

Predsednik Truman je takođe izjavio da Sjedinjene Američke Države moraju da održe svoju moć kako bi obezbedile mir u svetu i da mir mora biti izgrađen na upotrebi moći u svrhu dobrih ishoda. Sjedinjene Američke Države neće upotrebljavati svoju moć da bi drugim nacijama nametale svoje mišljenje. U osnovi američke spoljne politike je težnja za mirom i slobodom, a ne sebično sticanje koristi na račun drugih. Prema rečima predsednika Trumana mir se ne postiže tako što se samo ceni ideja o miru već putem neprekidnog i upornog zalaganja svim sredstvima koja su na raspolaganju Sjedinjenim Američkim Državama.²⁷⁸ U ovom govoru predsednik Truman je ceo svet označio kao sferu glavnog američkog nacionalnog interesa očuvanja mira rekavši: “Nijedna zemlja nije dovoljno daleko od nas da jednog dana ne može biti u situaciji koja predstavlja pretnju svetskom miru”.²⁷⁹ U ovom govoru naglasak je bio na američkoj globalnoj odgovornosti koja je za američkog predsednika i administraciju predstavljala logičan nastavak američke pobede u Drugom svetskom ratu. Iako je Truman ovom prilikom u kraćim crtama opisao političku i ekonomsku situaciju u pojedinačnim regionima sveta, nije posvetio veću pažnju pretnji koju su predstavljali komunizam i Sovjetski Savez.

Američka štampa i radio stanice imale su ogromnu ulogu u oblikovanju diskursa o američkoj nacionalnoj veličini i globalnoj odgovornosti, kao i u anti-komunističkoj i anti-sovjetskoj kampanji koja je od početka 1946. godine dobijala na snazi iz dana u dan.²⁸⁰ Časopis “Lajf” (*Life*) imao je izuzetno značajnu ulogu u preoblikovanju javnog mnjenja o Sovjetskom Savezu posle Drugog svetskog rata. U uvodnom tekstu izdanja od 29. aprila 1946. godine urednik časopisa izrazio je nadu da će sastanak ministara spoljnih poslova u Parizu doneti sporazum o opštem miru. Međutim, samo mesec dana kasnije objavljen je urednički tekst pod naslovom “Zašto se zavaravati?”, a u podnaslovu je stajalo: “Ne postoji

²⁷⁸ Videti: Harry S. Truman, *Address in Chicago on Army Day*, The White House, Washington, DC, April 6, 1946, The American Presidency Project, Available from <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-chicago-army-day> (Accessed September 6, 2016)

²⁷⁹ Ibidem

²⁸⁰ Sjedinjene Američke Države su zemlja u kojoj mediji imaju ogromnu ulogu i značaj u oblikovanju javnog mnjenja. Amerikanci, za razliku od većine naroda sveta, imaju veliko poverenje u medije, koji su oduvek bili u privatnom vlasništvu. Verodostojnost vesti koje mediji prenose se skoro nikada ne dovodi u pitanje. Jedna od posledica ove “slepe” vere u verodostojnost vesti i informacija u medijima je uspeh ruskih aktivnosti u sferi medija u toku američke predsedničke kampanje 2016. godine.

‘nesporazum’ između Rusije i Zapada. Postoji sukob”.²⁸¹ Prema mišljenju urednika, sukob je postojao u svim delovima sveta, a američka globalna odgovornost bila je suočena sa globalnim izazovom koji je osnaživao zahteve za američkim globalizmom u samoj Americi i u inostranstvu.²⁸²

Od marta do juna 1946. godine u časopisu “Lajf” objavljen je niz eseja uticajnih intelektualaca koji su zahtevali da američka politika prema Sovjetskom Savezu bude oštrija. Pod naslovom “Sjedinjene Države i svet” Džozef Kenedi (*Joseph Kennedy*), bivši američki ambasador u Velikoj Britaniji, zagovarao je vojnu spremnost, blisku saradnju sa Velikom Britanijom i stvaranje anti-sovjetskog bloka kao najbolje načine za očuvanje mira.²⁸³

U junu 1946, godine “Lajf” je objavio dva teksta o sovjetskoj spoljnoj politici čiji je autor bio Džon Foster Dalas (*John Foster Dulles*), koji je u to vreme bio njujorški advokat i savetnik za spoljnu politiku Republikanske partije. On je tvrdio da je glavni cilj sovjetske spoljne politike da stvori “jedan svet” zasnovan na sovjetskom jednopartijskom, anti-kapitalističkom modelu države. Negirao je da Sjedinjene Američke Države teže globalnom uticaju, ali je verovao da opasnost od Sovjetskog Saveza može ponovo da obnovi tradicionalni smisao američke nacionalne misije. Dalas je smatrao da su globalne ambicije Sovjetskog Saveza predstavljale pretnju osnovnim američkim vrednostima i predložio je program koji je u velikoj meri bio ideološkog karaktera. Između ostalog, predložio je da se Amerika vrati svojim tradicionalnim religijskim vrednostima, da jača svoju vojnu moć da bi se pokazalo sovjetskim liderima da je američkim građanima od suštinskog značaja da očuvaju američki načina života, da upotrebljava ekonomsku pomoć i vojnu kontrolu nad drugim zemljama u svrhu promovisanja ličnih sloboda i koncepta pravde iz Atlantske povelje.²⁸⁴

²⁸¹ John Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, op. cit., p. 118.

²⁸² Videti: Ibidem, p. 118.

²⁸³ Videti: Joseph Kennedy, “The U.S. and the World”, *Life*, March 18, 1946, pp. 106-118.

²⁸⁴ Videti: John Foster Dulles, “Thoughts on Soviet Foreign Policy and What To Do about It”, *Life*, June 10, 1946, pp. 113-126.

U januaru 1947. godine časopis "Lajf" je u jednom od tri urednička teksta o ciljevima američke spoljne politike istakao ideološke i ekonomske ciljeve američke spoljne politike i naglasio da Sovjetski Savez nije bio samo zemlja nego i ideja i da Amerika treba da osvoji više od milijardu ljudi tako što će ih ubediti da je američka ideja bolja od sovjetske.²⁸⁵ U ovom tekstu urednik časopisa istakao je ogroman značaj ideološke borbe protiv Sovjetskog Saveza i pozvao Sjedinjene Američke Države da upotrebe poluge meke moći u borbi protiv sovjetske ideologije.

Takođe je važno napomenuti da je sama sintagma "hladni rat" stekla popularnost i ušla u široku upotrebu posle niza tekstova Voltera Lipmana (*Walter Lippman*) u dnevnom listu "Njujork herald tribjun" (*New York Herald Tribune*) koji su objavljeni krajem 1947. godine.²⁸⁶ Međutim, tvorac termina "hladni rat" nije bio Volter Lipman, već njegov prijatelj Bernard Baruh (*Bernard Baruch*). Baruh, koji je bio savetnik nekoliko američkih predsednika, je u aprilu 1947. godine držeći govor prvi upotrebio sintagmu "hladni rat" kako bi opisao hladne odnose između dve najveće svetske sile. "Nemojmo se zavaravati. Mi smo danas u središtu Hladnog rata. Naši neprijatelji su i u inostranstvu i kod kuće".²⁸⁷

Istovremeno sa društvenom debatom o ulozi i odgovornosti Sjedinjenih Američkih Država za svetski mir i onome što se u američkom diskursu često naziva "crvenim užasom",²⁸⁸ odnosno histerijom i strahom od širenja komunizma na američkom tlu, vodila se i intezivna prepiska i rasprava između zvaničnika američke administracije i službenika državnih agencija koje su bile zadužene za planiranje i sprovođenje spoljne politike. U

²⁸⁵ Videti: Editorial, "U.S. Foreign Policy, 1947, Its successes in 1946 give only part of the key to the enormous job ahead of it", *Life*, January 6, 1947, p. 18.

²⁸⁶ Videti: Nicholas Thompson, A War Best Served Cold, *New York Times*, July 31, 2007, Available from <https://www.nytimes.com/2007/07/31/opinion/31thompson.html> (Accessed September 15, 2018); Lipmanovi tekstovi bili su odgovor na poznati tekst "Uzroci sovjetskog ponašanja" koji je Džordž Kenan objavio u časopisu "Foreign Affairs" pod pseudonimom X. Ovi tekstovi su iste godine objavljeni u knjizi "Hladni rat, studija spoljne politike Sjedinjenih Država". Videti: Walter Lippman, *The Cold War, a Study in U.S. Foreign Policy*, Harper, New York, 1947.

²⁸⁷ Andrew Glass, "Bernard Baruch coins term 'cold War,'" *Politico*, April 16, 2010, Available from <https://olítico.com/story/2010/04/bernard-baruch-coins-term-cold-war-april-16-1947-035862> (Accessed September 15, 2018)

²⁸⁸ Sintagma „red scare“ označavala je histeričan strah od komunista i komunizma u SAD. Videti: History, *Red Scare*, Available from <http://www.history.com/topics/cold-war/red-scare> (Accessed September 4, 2016)

novembru 1948. godine Savet za nacionalnu bezbednost pripremio je izveštaj pod oznakom NSC 20/4²⁸⁹ u kojem je detaljno analizirana pretnja koju je predstavljao Sovjetski Savez po američku nacionalnu bezbednost, uključujući i sovjetsku ideološku kampanju po celom svetu.

U izveštaju se tvrdi da komunistička ideologije i ponašanje Sovjetskog Saveza jasno ukazuju na to da je sovjetski cilj dominacija nad celim svetom. Kao jedna od sovjetskih metoda navodi se “postavljanje grupa koje kontrolišu Sovjeti na pozicije moći i uticaja svuda ... i koristeći u najvećoj mogućoj meri tehnike infiltriranja i propagande...”²⁹⁰ U izveštaju Saveta za nacionalnu bezbednost koji je prethodio izveštaju NSC 20/4, navodi se da je Sovjetski Savez izvor međunarodnog komunizma koji ugrožava egzistenciju slobodnih nacija, a da su Sjedinjene Američke Države jedina sila koja može uspešno da se suprotstavi širenju komunizma po svetu. U izveštaju se nalaže da Sjedinjene Američke Države treba da započnu agresivnu anti-komunističku borbu kako na američkom tlu tako i u inostranstvu, a mere koje se preporučuju uključuju, pored vojnih i ekonomskih, i intenziviranje postojećeg anti-komunističkog informativnog programa i razvijanje efikasne ideološke kampanje.²⁹¹

Od Čerčilovog govora u proleće 1946. godine do konačnog definisanja spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država prema Sovjetskom Savezu u izveštaju Saveta za nacionalnu bezbednost pod brojem 68 (NSC 68), koji predstavlja temelj američke spoljne politike u vreme Hladnog rata, prošlo je četiri godine. U toku te četiri godine američko društvo prošlo je kroz velike ideološke promene koje su počele oduševljenjem zbog ratne pobede, preko američke nacionalne veličine i globalne odgovornosti za mir u svetu, do jakih

²⁸⁹ “Report by the National Security Council on U.S. Objectives With Respect to the USSR To Counter Soviet Threats to U.S. Security, NSC 20/4”, Washington, DC, November 23, 1948, *Foreign Relations of the United States*, 1948, General, The United Nations, Volume I, Part 2, Office of the Historian, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2/d60> (Accessed September 4, 2016)

²⁹⁰ “Report by the National Security Council on U.S. Objectives With Respect to the USSR To counter Soviet Threats to U.S. Security, NSC 20/4”, Washington, DC, November 23, 1948, *Foreign Relations of the United States*, 1948, General, The United Nations, Volume I, Part 2, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2/d60> (Accessed September 4, 2016)

²⁹¹ Videti: “National Security Council: Report to the National Security Council by the Executive Secretary (Souers), NSC 7”, Washington, DC, March 30, 1948, *Foreign Relations of the United States*, 1948, Volume I, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2/d11> (Accessed September 4, 2016)

anti-sovjetskih i anti-komunističkih stavova. Diskurs koji su postepeno oblikovali američki predsednik Hari Truman, njegova administracija i mediji u tom periodu budio je jaka nacionalna osećanja kod američkih građana koji su duboko verovali u globalnu misiju Amerike i osećali jedinstvo u borbi protiv ogromne pretnje koju su komunizam i marksistička ideologija predstavljali u decenijama Hladnog rata. Na ovaj način postignut je konsenzus u američkom društvu što je dovelo do potvrđivanja novog američkog nacionalnog identiteta i do usvajanja tog identiteta od strane celokupnog američkog društva.

3.5. Procesi institucionalizovanja poluga meke moći

Svi ratovi se vode, osim vojnim, političkim i ekonomskim sredstvima u sferi tvrde moći, i pomoću širenja informacija, ideja i vrednosti, odnosno na polju meke moći. Ovo se posebno odnosi na Hladni rat koji nikada nije prerastao u vojni sukob između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza tako da je borba u sferi meke moći imala veći značaj nego u oružanim sukobima koji su prethodili Hladnom ratu. Kako se američki i sovjetski nuklearni arsenal uvećavao 50-tih i 60-tih godina, direktan vojni sukob između supersila smatran je samoubilačkim. “Primena meke moći u vreme Hladnog rata, čak i od samog početka, bila je pokušaj obe strane da se izbegne nuklearni sukob, jer su obe strane shvatale da bi to bio kraj. Zbog unutrašnje-političkih ciljeva i Amerikanci i Sovjeti su morali da deluju oštri prema protivniku ... i zato su upotrebljavali oštre poruke meke moći”.²⁹² Veliki strah od nuklearnog rata i svest o fatalnosti takvog sukoba prouzrokovali su psihološki i kulturni sukob koji je bio bez presedana po veličini, ingenioznosti i moći.²⁹³

U godinama neposredno posle Drugog svetskog rata američka administracija je usled sovjetske propagande i anti-američke kampanje polako shvatala da će krajnji ishod Hladnog

²⁹² *Interview with John Brown*, April 18, 2015, Washington, DC; Džon Braun (*John Brown*) je bivši američki diplomata i vandredni profesor na Džordžtaun univerzitetu. Videti: USC Center for Public Diplomacy, *John H. Brown*, Available from https://uscpublicdiplomacy.org/users/john_brown (Accessed September 15, 2018)

²⁹³ Tony Shaw, “The Politics of Cold War Culture”, *Journal of Cold War Studies*, Volume 3, Number 3, Fall 2001, p. 59.

rata više zavisiti od toga ko će pobediti na polju javnog mnjenja nego na bojnopolju.²⁹⁴ Ali da bi počele da primenjuju poluge meke moći u ideološkoj borbi protiv Sovjetskog Saveza i da ubede narode iza Gvozdene zavese da je američki politički i ekonomski sistem bolji od sovjetskog, Sjedinjene Američke Države su morale da prođu kroz promene na polju unutrašnje politike koje su omogućile institucionalizovanje poluga meke moći.

Paralelno sa ubeđivanjem američke javnosti da je neophodno započeti ideološku borbu protiv Sovjetskog Saveza i komunizma, američka izvršna vlast morala je da ubedi zakonodavce u Kongresu da usvoje zakone kojima bi se pre svega obezbedilo trajno finansiranje poluga meke moći, ali i pravni okvir za primenu poluga meke moći u inostranstvu. Za razliku od primene poluga meke moći u Prvom i Drugom svetskom ratu, koje su se svodile na propagandne aktivnosti usmerene prvenstveno na američku javnost, u Hladnom ratu primena poluga meke moći bila je strogo ograničena na druge zemlje. Dakle, institucionalizovanje poluga meke moći omogućilo je da se poluge meke moći trajno i osmišljeno primenjuju u inostranstvu, a da se istovremeno spreči ili ograniči njihova primena na teritoriji Sjedinjenih Američkih Država.

Međutim, posle oblikovanja diskursa i narativa koji su doveli do konsenzusa u američkom društvu u vezi sa opasnostima od komunizma i sovjetskog uticaja, kao i o odgovornosti Amerike za očuvanje svetskog mira, trebalo je izvojevati još jednu bitku koja je bila u neposrednoj vezi sa američkim političkim vrednostima i demokratskim tekovinama na kojima je zasnovana Amerika. Suština te bitke bila je da američka izvršna vlast dobije dozvolu da se bavi propagandnim aktivnostima. Ovo je bilo jedno od najkontroverznijih pitanja na početku Hladnog rata. Državna propaganda smatrana je delatnošću koja je bila u suštinskoj suprotnosti sa Prvim amandmanom Ustava Sjedinjenih Američkih Država i sa američkom demokratskom tradicijom.

Prvi amandman Ustava Sjedinjenih Američkih Država između ostalog zabranjuje da Kongres građanima uskraćuje slobodu govora i da sprečava slobodu štampe. Ukoliko bi se doslovno protumačio, Prvi amandman ne zabranjuje državi da se bavi propagandnim

²⁹⁴ Videti: Kenneth Osgood, "Hearts and Minds: The Unconventional Cold War", *Journal of Cold War Studies*, Volume 4, Number 2, Spring 2002, p. 85.

aktivnostima. Međutim, anglo-američko precedentno pravo ne propisuje ono što je zabranjeno, već ono što je dozvoljeno. Ustav i zakoni štite različita građanska prava, a pojedinačni slučajevi ugrožavanja tih prava predstavljaju presedane na osnovu kojih nastaju zabrane. Samim tim različite interpretacije Prvog amandmana obuhvataju daleko širu oblast od pukog prava pojedinca na slobodno izražavanje svog mišljenja i svojih stavova i od prava štampe da postavlja pitanja.

Tomas Kuli (*Thomas Cooley*), sudija Vrhovnog suda države Mičigen, je u drugoj polovini 19. veka objasnio suštinu Prvog amandmana američkog Ustava i široki dijapazon interpretacija ove ustavne odredbe. “Verovatno nijedna druga odredba Ustava nije izazvala toliko različitih stavova po pitanju njenih filozofskih postavki, a samim tim i odgovarajućeg okvira za interpretacije, kao što je garancija slobode izražavanja – slobodnog govora i slobodne štampe. Pravna interpretacija odredbe o slobodi govora i štampe je da je svrha ... bila da se zaštite građani kako bi mogli slobodno da postavljaju pitanja od javnog interesa, da se obezbedi slobodna rasprava o javnim događanjima i državnim merama i da se omogući svakom građaninu da bilo kada vladu ili bilo koju osobu na vlasti podvrgne sudu javnog mnjenja... Zlo koje se ovim predupredilo nije bila samo cenzura štampe, nego i bilo kakav postupak vlade kojim se može sprečiti slobodna i opšta rasprava o javnim pitanjima što je apsolutno od suštinskog značaja da bi se ljudi pripremili na inteligentno korišćenje građanskih prava”.²⁹⁵ Državna propaganda pomoću koje vlast vrši uticaj na svoje građane svakako spada u veliko zlo i nije karakteristična za zemlje sa demokratskim uređenjem.

Dakle, američka izvršna i zakonodavna vlast nije smela da vrši bilo kakav uticaj na štampu zbog Prvog amandmana Ustava, što se sa razvojem tehnologije proširilo na radio, a kasnije i na televiziju i sve ostale elektronske medije. Cenzura medija od strane države bila je onemogućena najvišim pravnim aktom američke države. Prvi amandman je neposredno uticao na to da država nije imala nikakvu ulogu u informisanju američkih građana, a samim tim u vršenju ideološkog uticaja na građane. Jedino kada je američka država imala značajnu

²⁹⁵ Thomas Cooley, *A Treatise on the Constitutional Limitations Which Rest Upon the Legislative Powers of the States of the American Union*, Little, Brown and Company, Boston, 1871., pp. 885-886.

ulogu u informisanju i vršenju ideološkog uticaja na svoje građane bilo je u slučaju učešća Amerike u svetskim i ratovima o čemu će biti reči u daljem tekstu.

Prvi amandman je posredno regulisao i vlasništvo nad medijima. U Sjedinjenim Američkim Državama mediji su oduvek bili u rukama privatnih lica, udruženja i kompanija, odnosno u privatnom vlasništvu. Informisanje američkih građana i predstavljanje različitih stavova i mišljenja u štampi, na radiju i televiziji uvek je bilo izuzetno unosna delatnost. Štampa i radio su svojim vlasnicima donosili izuzetno veliku zaradu, jer su korišćeni kao prostor za reklamiranje proizvoda i usluga.

Američka država nije posedovala, a ni danas ne poseduje nijednu novinu, časopis, radio ili televizijsku stanicu čije su vesti i programi namenjeni ljudima koji žive na teritoriji Sjedinjenih Američkih Država. Jedini medij koji je u vlasništvu američke države je Glas Amerike čiji su programi od osnivanja ove radio stanice do pojave Interneta bili dostupni isključivo građanima drugih država. Dakle, informisanje i vršenje propagande od strane države usmereno na građane Sjedinjenih Američkih Država bilo je i ostalo u suštaj suprotnosti sa američkim političkim vrednostima i sa Prvim amandmanom američkog Ustava. Naravno, ovo ne znači da predstavnici izvršne i zakonodavne vlasti, kao što su predsednik, guverneri pojedinačnih država, članovi Kongresa i zakonodavnih tela država i gradonačelnici u svojim javnim obraćanjima ne utiču na javno mnjenje i ne oblikuju ga. Međutim, mediji koji su u privatnom vlasništvu, po nahođenju svojih urednika i upravnih odbora određuju koje vesti će prenositi i na koji način će ih predstavljati svojoj publici.

Kako bi prevazišla prepreke koje je predstavljao Prvi amandman i njegove interpretacije, kao i američke političke vrednosti koje nisu dopuštale propagandu kao delatnost kojom država treba i sme da se bavi, američka administracija i zakonodavci su morali da institucionalizuju poluge meke moći. Institucionalizovanje poluga meke moći omogućilo je neometano i trajno ideološko suprotstavljanje sovjetskoj marksističkoj propagandi i anti-američkoj kampanji. Zakoni koje je usvojio američki Kongres kojima su institucionalizovane poluge meke moći na stazi i predstavljaju osnov za primenu poluga meke moći u američkoj spoljnoj politici. Institucionalizovanje poluga meke moći se odvijalo

u više faza u periodu od 1945. do 1962. godine. U daljem tekstu su analizirani najvažniji elementi ovog procesa koji obuhvataju:

- “Dugački telegram” Džordža Kenana iz 1946. godine (*The Long Telegram*),
- Fulbrajtvov zakon iz 1946. godine (*Fulbright Act of 1946*) i Fulbrajt-Hejzov zakon iz 1961. godine (*Fulbright-Hays Act of 1961*),
- Zakon o informativnoj i obrazovnoj razmeni iz 1948. godine (*The U.S. Information and Educational Exchange Act of 1948*),
- Memorandum NSC 68 iz 1950. godine,
- Reorganizacioni plan br. 8 iz 1953. godine (*Reorganization Plan No. 8 of 1953*),
- Američko-sovjetski sporazum o razmeni u oblasti kulture, tehnologije i obrazovanja iz 1958. godine (*Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Exchanges in the Cultural, Technical, and Educational Fields*)

3.5.1. "Dugački telegram" Džordža Kenana

Josif Visarionovič Staljin je 9. februara 1946. godine u Moskvi održao predizborni govor u kojem je, koristeći Lenjinov koncept imperijalizma, optužio "svetske ekonomske i političke sile koje se razvijaju na osnovu današnjeg monopolističkog kapitalizma"²⁹⁶ za izbijanje dva svetska rata.²⁹⁷ Ubrzo nakon ovog govora Stejt department je od Američke ambasade u Moskvi tražio detaljan izveštaj o sovjetskom odnosu prema Sjedinjenim Američkim Državama i o sovjetskoj spoljnoj politici uopšte. Džordž Kenan, tadašnji otpravnik poslova Američke ambasade u Moskvi, odgovorio je poznatim Dugačkim telegramom u kojem je dao detaljan izveštaj o sovjetskom viđenju međunarodne politike i o odnosu sovjetskog naroda prema SAD. Ovim telegramom Džordž Kenan je postavio temelje za celokupnu američku politiku prema Sovjetskom Savezu u drugoj polovini 20. veka koja je u svojoj osnovi imala koncept obuzdavanja Sovjetskog Saveza.²⁹⁸

Dugački telegram Džordža Kenana smatra se začetkom politike obuzdavanja Sovjetskog Saveza i osnovom za učenje o Hladnom ratu. Mnogobrojni istraživači su ga analizirali i izneli svoje tvrdnje i hipoteze o obuzdavanju Sovjetskog Saveza vojnim i

²⁹⁶ Wilson Center, *Speech Delivered by J.V. Stalin at a Meeting of Voters of the Stalin electoral District*, Moscow, February 9, 1946, Available from <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116179.pdf?v=a831b5c6a9ff133d9da25b37c013d691> (Accessed March 10, 2016)

²⁹⁷ Sovjetski narod je očekivao da će im Staljin dozvoliti da se odmore od kolektivizacije i industrijalizacije, tenzija, zadovoljavanja isključivo osnovnih potreba, predugog radnog vremena i teškog života uopšte. Međutim, on je odlučio da nastavi da traži od sovjetskih građana da i dalje teško rade i štede kako bi finansirao projekat nuklearnog naoružanja. Pošto je razvijanje nuklearnog naoružanja sprovedeno u strogoj tajnosti, za ovo mu je bila potrebna jaka propagandna mašinerija koja će ubediti narod da je život u teškim ekonomskim uslovima neizbežan. Videti: PBS, American Experience, *Race for the Superbomb*, Vladislav Zubok on: *Stalin's 1946 Speech*, <http://www.pbs.org/wgbh/amex/bomb/filmmore/reference/interview/zubok3.html> (Accessed March 10, 2016)

²⁹⁸ Džon Luis Gedis (*John Lewis Gaddis*), jedan od najznačajnijih istoričara Hladnog rata, definiše politiku obuzdavanja kao koncept koji je sprečio da hladni rat postane vrući rat, odnosno oružani rat. Prema Gedisu, Kenan je predložio srednje rešenje između krajnosti oružanog sukoba i politike pomirenja, a to je bilo obuzdavanje. Kenan je smatrao da Sjedinjene Američke Države treba da razviju koherentnu strategiju otpora bez provokacija, a kao prvu veću inicijativu predložio je Maršalov plan za obnovu zapadne Evrope. Videti: The Economist, "Quick study: George Kennan's cold war policy of containment, A conversation with Kennan's biographer", November 28, 2011, Available from <http://www.economist.com/blogs/prospero/2011/11/quick-study-george-kennan%E2%80%99s-cold-war-policy-containment> (Accessed March 12, 2016)

ekonomskim sredstvima, polugama tvrde moći. Međutim, mali broj istraživača je posvetio pažnju delovima telegrama koji se odnose na sovjetsko javno mnjenje i neophodnost upotrebe propagande u svrhu obuzdavanja Sovjetskog Saveza, kao i na stavove Džordža Kenana o neophodnosti vršenja državne propagande u samoj Americi. Njegov jasno izražen stav o potrebi da se američka administracija pozabavi državnim propagandom spram svojih građana ukazuje na to da je on imao slične stavove koje je zastupao Džordž Kril u vreme Prvog svetskog rata.

Kenan je u telegramu od osam hiljada reči, na 19 stranica, izneo kontradiktorne stavove na stilski skoro savršen način.²⁹⁹ Na početku telegrama Džordž Kenan tumači način razmišljanja ruskog naroda i iznosi jasnu razliku između politike sovjetske komunističke partije i onoga što želi sovjetski narod: “Ovo nije prirodni način razmišljanja ruskog naroda. Narod je većinom prijateljski raspoložen prema spoljnom svetu, željan da ga doživi, željan da uporedi svoj talenat sa talentom drugih u svetu... Međutim, partija plasira propagandu, a narod ne sme da se usprotivi”.³⁰⁰ Međutim, u daljem tekstu, odnosno već na sledećoj strani, Džordž Kenan protivreči sam sebi i ističe da se sovjetska ideologija, osim na marksizmu, zasniva i na starim ruskim vrednostima u osnovi kojih je “tradicionalni i instinktivni ruski

²⁹⁹ Telegram je napisan književnim, skoro poetskim jezikom što je i autora i delo razlikovalo od uobičajenih prepiski između Stejt departmenta i Američkih ambasada po svetu. Džon Braun (John Brown), bivši američki diplomata i profesor na Džordžtaun univerzitetu, je u intervjuu datom autorki 18. aprila 2015. godine u Vašingtonu istakao da je Kenan bio intelektualac koji se razlikovao od ljudi koji su radili u državnoj birokratiji. Kenan je bio jedan od retkih službenika Stejt departmenta koji je izuzetno dobro poznao ruski jezik i istoriju pa je stoga mogao da procenjuje i analizira staljinizam iz perspektive dobrog poznavaoa Rusije. Divio se ruskoj kulturi ali ne i ruskom političkom sistemu. Kako tvrdi Džon Braun, Kenan je bio kompleksna ličnost i bio je više umetnik i pisac nego politički analitičar, „više stilista nego mislilac“. Kenanove rečenice imale su stilski ritam, ali njegov način razmišljanja nije bio potpuno jasan. Videti: *Interview with John Brown*, Washington, DC, April 18, 2015

Doktorantkinja ovo može da tvrdi i na osnovu svog radnog iskustva u Američkoj ambasadi u Beogradu gde je mnogo puta imala priliku da piše prvi nacrt za telegrame i da vidi konačnu verziju telegrama koji su slati iz Beograda u Vašington. Telegrami moraju da sadrže činjenice koje se analiziraju, ali se analiza iznosi jednostavnim jezikom koji treba da bude stilski uobličien, ali ne i književno delo. Kenanov telegram se u velikoj meri razlikuje od onoga što se očekuje u ovakvoj prepisci i daleko prevazilazi uobičajene stilske zahteve Stejt departmenta.

³⁰⁰ “Incoming Telegram”, *Department of State*, Washington, DC, February 22, 1946, Harry S. Truman Presidential Library and Museum. p. 4.; Available from http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1, (Accessed March 9, 2016)

osećaj nesigurnosti”³⁰¹ koji je kao logičnu posledicu imao ruski strah od “sposobnijih, moćnijih i organizovanihjih društava”.³⁰² Dakle, on prvo tvrdi da je ruski narod prijateljski raspoložen prema spoljnom svetu, da je željan informacija o tome šta se u svetu događa i šta drugi narodi misle, da bi već na sledećoj strani izneo kontradiktoran stav tvrdeći da ruski narod tradicionalno zazire od naroda koji su na višem stepenu razvoja od ruskog.

Mnogobrojni istoričari i teoretičari Hladnog rata analizirali su telegram Džordža Kenana, ali mali broj autora je posvetio pažnju preporukama koje je on dao po pitanju upotrebe poluga meke moći, pre svega propagande, u svrhu obuzdavanja Sovjetskog Saveza. Kao preduslov za svoje preporuke o upotrebi poluga meke moći, on ističe da je prvo potrebno utvrditi ko u Sovjetskom Savezu dobija tačne i objektivne informacije o spoljnom svetu. On smatra da “u atmosferi orijentalne tajnovitosti i konspiracije ... sovjetska vlast ima neograničene mogućnosti da iskrivi i zatruje izvore i tokove informisanja”³⁰³ što navodi na zaključak da i informacije o Sjedinjenim Američkim Državama, američkoj spoljnoj i unutrašnjoj politici i događajima u Americi, takođe, mogu biti iskrivljene i pogrešno predstavljene.

Džordž Kenan dalje analizira odnos Rusa prema informisanju tvrdeći da oni tradicionalno uzgajaju nepoštovanje prema objektivnoj istini i ne veruju u postojanje istine što ih navodi da posmatraju sve činjenice kao sredstva za postizanje određenih prikrivenih ciljeva vlasti.³⁰⁴ I ovde Kenan, mešajući odnos Rusa prema izvorima informisanja i odnos prema činjenicama, iznosi nejasne i nedorečene stavove koji navode na pogrešne zaključke. Tvrdeći da ruski narod ne poštuje objektivnu istinu on ukazuje na to da je Rusima teško predstaviti činjenice, jer ih oni ni u kom slučaju ne mogu i ne žele prihvatiti zbog potpunog neuvažavanja bilo čije i bilo koje verzije istine.³⁰⁵ Ono što je Džordž Kenan smatrao važnim

³⁰¹ Ibidem, p. 5.

³⁰² “Incoming Telegram”, *Department of State*, Washington, DC, February 22, 1946, Harry S. Truman Presidential Library and Museum, p. 5.; Available from http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1, (Accessed March 9, 2016)

³⁰³ Ibidem, p. 7.

³⁰⁴ Videti: Ibidem, p. 7.

³⁰⁵ Videti: Ibidem, p. 7.

da istakne bilo je da Rusi nisu imali poverenja u izvore informisanja koji su bili pod potpunim patronatom sovjetske države.

Nakon kratke analize stanja informisanja u samom Sovjetskom Savezu i odnosa Rusa prema sovjetskim izvorima informisanja, Džordž Kenan se osvrće na sovjetsku propagandu izvan sovjetske bezbednosne sfere. On ističe da je sovjetska propaganda negativna i destruktivna. Džordž Kenan zaključuje da je u sferi meke moći relativno lako boriti se protiv sovjetske propagande van sovjetske sfere uticaja, a to se može učiniti bilo kojim inteligentnim i istinski konstruktivnim programom.³⁰⁶

Džordž Kenan u telegramu ističe ogromnu važnost informisanja američke javnosti o stanju u Sovjetskom Savezu i o sovjetskoj politici prema SAD. On upotrebljava termin “obrazovanje javnosti” čime informisanje javnosti o stanju u Sovjetskom Savezu podiže na viši nivo. On je uveren u to da štampa ne može da bude jedini subjekat obrazovanja američke javnosti po ovom pitanju i da vlada mora da preuzme glavnu ulogu u ovom poduhvatu. Zagovarajući državne programe informisanja, odnosno obrazovanja američke javnosti,³⁰⁷ Džordž Kenan zadire u sferu unutrašnje politike i u “svetost” prvog amandmana američkog Ustava koji garantuje slobodu štampe, odnosno garantuje da država neće vršiti uticaj na medije i informacije koje mediji prenose. On smatra da je vlada daleko iskusnija i bolje informisana o pitanjima sovjetske spoljne i unutrašnje politike i o stanju u Sovjetskom Savezu³⁰⁸ pa je samim tim osposobljenija od medija da obrazuje američke građane o ovim pitanjima. On dalje tvrdi da Sjedinjene Američke Države moraju sebe da predstavu u boljem svetlu ostatku sveta i da drugim narodima predstavu svoju spoljnu politiku i njene ciljeve tako što će izneti “konstruktivniju sliku o tome kakav svet želimo da vidimo nego što smo to do sada radili”.³⁰⁹

³⁰⁶ Videti: “Incoming Telegram”, *Department of State*, Washington, DC, February 22, 1946, Harry S. Truman Presidential Library and Museum, p. 16.; Available from http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1, (Accessed March 9, 2016)

³⁰⁷ Videti: Ibidem, p. 16.

³⁰⁸ Videti: Ibidem, p. 16.

³⁰⁹ Ibidem, p. 17.

Krajem septembra 1946. godine sovjetski ambasador u Vašingtonu Nikolaj Novikov (*Николай Новиков*) poslao je sovjetskom ministru inostranih poslova Vječeslavu Molotovu (*Вячеслав Молотов*) telegram u kojem je dao svoje viđenje spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država u posleratnom periodu.³¹⁰ Ambasador Novikov tumači izjave predsednika Harija Trumana i predstavnika američke administracije kao težnju ka svetskoj supremaciji i kao težnju da Amerika predvodi ceo svet, a ovo je prouzrokovano imperijalističkim težnjama američkog monopolističkog kapitala.³¹¹ Nikolaj Novikov izveštava svog ministra o američkim planovima za ekspanziju koji će biti sprovedeni pomoću “svih snaga američke diplomatije – vojske, avijacije, mornarice, industrije i nauke”.³¹² On naglašava da su izjave zvaničnika američke vlade, predstavnika američke vojske i drugih političkih ličnosti u pogledu Sovjetskog Saveza „ekstremno neprijateljske“,³¹³ a velika većina američke štampe ih prenosi u „još manje uzdržanom tonu“. ³¹⁴ Ambasador Novikov tvrdi da su se anti-sovjetskoj kampanji pridružili, pored krajnje desnice i žute štampe, i ugledni izdavači kao što su *New York Times* i *New York Herald Tribune* i pominje Voltera Lipmana koji poziva Sjedinjene Američke Države da započnu napad na Sovjetski Savez u zonama na jugu i jugoistoku zemlje.³¹⁵

Diplomatska prepiska između Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Moskvi i Stejt departmenta je i pre „Dugačkog telegrama“ sadržala informacije o stanju sovjetske štampe i analizu anti-američke propagande koju su sovjetske vlasti sprovodile u svojoj zemlji. U januaru 1946. godine, samo mesec dana pre nego što je Džordž Kenan poslao

³¹⁰ U junu i julu 1990.g. Institut za mir i Istraživački koordinacioni centar sovjetskog Ministarstva spoljnih poslova organizovali su seminar o korenima Hladnog rata za američke i sovjetske istoričare u Moskvi i u Vašingtonu. Predsedavajući sovjetske grupe Vladimir Šustov doneo je primerak telegrama koji nikada pre toga nije bio objavljen, a koji je sovjetski ambasador u Vašingtonu Novikov poslao ministru spoljnih poslova Molotovu 27. septembra 1946.g. Šustov je izjavio da je telegram ambasadora Novikova bio „na neki način paralela Kenanovom poznatom telegramu iz februara meseca“. Sovjetsko Ministarstvo spoljnih poslova objavilo je telegram ambasadora Novikova, zajedno sa Kenanovim, u novembru 1990.g. u svom zvaničnom časopisu „Međunarodni život“. Videti: Kenneth Jensen, Editor, *Origins of the Cold War, The Novikov, Kennan, and Roberts 'Long Telegrams' of 1946*, United States Institute of Peace, Washington, D.C., 1991., p. x.

³¹¹ Videti: Ibidem, p. 3.

³¹² Ibidem, p. 3.

³¹³ Ibidem, p. 15.

³¹⁴ Ibidem, p. 15.

³¹⁵ Videti: Ibidem, p. 15.

„Dugački telegram“, Averel Hariman (*Averell Harriman*), američki ambasador u Moskvi, je u jednom od svojih redovnih izveštaja Stejt departmentu napisao da „politika male grupe ljudi koji vladaju Sovjetskim Savezom ... ukazuje na to da ta mala grupa neprekidno teži tome da predstavi iskrivljenu i nepovoljnu sliku o Sjedinjenim Američkim Državama sovjetskom narodu“.³¹⁶ On je takođe napisao da ne postoji sumnja u to da sovjetski narod iskreno želi da razume Sjedinjene Američke Države i da održi dobre odnose sa Amerikom.³¹⁷

Informacije koje je Džordž Kenan u svom telegramu preneo Stejt departmentu za američku izvršnu vlast nisu bile novina, ali je duboka sociološka, psihološka i istorijska analiza ruskog naroda i njegovog načina razmišljanja svakako predstavljala novinu u odnosu na prethodne izveštaje koji su slati iz Moskve. Ono što se može smatrati izuzetno važnim je naglašavanje neophodnosti da država preuzme daleko značajniju ulogu u informisanju javnosti i formiranju javnog mnjenja u Sjedinjenim Američkim Državama, što je u direktnoj suprotnosti sa osnovnim američkim političkim vrednostima koji podržavaju potpunu slobodu štampe i neuplitanje države u informisanje svojih građana. Dakle, Džordž Kenan je preporučio da američka izvršna vlast počne da se bavi propagandom na teritoriji Amerike i u tom pogledu se njegovi stavovi poklapaju sa stavovima Džordža Krila. Takođe je dao preporuku da Sjedinjene Američke Države počnu sa propagandnim aktivnostima u inostranstvu, što je do tada bilo upražnjavano samo i isključivo u vreme učešća Amerike u oružanim sukobima, odnosno u dva svetska rata.

³¹⁶ “Averell Harriman, The Ambassador in the Sovjet Union (Harriman) to the Secretary of State”, Moscow, January 20, 1946, *Foreign Relations of the United States*, 1946, Eastern Europe, the Soviet Union, Volume VI, 1946., p. 676., Available from <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?id=FRUS.FRUS1946v06> (Accessed March 15, 2016)

³¹⁷ Videti: Ibidem, p. 676.

3.5.2. FulbrajtoV zakon i Fulbrajt-Hejzov zakon

Zakon o međusobnoj obrazovnoj i kulturnoj razmeni koji je poznat pod imenom FulbrajtoV zakon predstavlja najznačajniji američki zakon u oblasti primene poluga meke moći pored Smit-Mundovog zakona. FulbrajtoV zakon je omogućio američkoj administraciji i diplomatiji da širi američke vrednosti i kulturu kroz programe obrazovne, profesionalne, naučne, tehničke, kulturne i sportske razmene. Ovaj zakon koji je stupio na snagu 1946. godine, a bio dopunjen 1961. godine, predstavlja zaveštanje američkog senatora Viliijama Fulbrajta (*William Fulbright*) koje i danas pruža zakonski okvir za finansiranje i sprovođenje dva najznačajnija programa međunarodne razmene američke vlade: Fulbrajt program i program profesionalne razmene poznat pod nazivom “*International Visitor Leadership Program*”. Pod ovim zakonom se takođe planiraju, odobravaju, finansiraju i sprovode drugih programi međunarodne razmene kao što su program gostujućih predavača (*U.S. Speaker Program*), Ambasadorov fond za zaštitu spomenika kulture (*Ambassador’s Fund for Cultural Preservation*), program američke muzike u inostranstvu (*American Music Abroad*) koji je nekada imao naziv Ambasadori džez, program sportskih emisara (*Sports Envoy Program*) i mnogi drugi.³¹⁸

Posle Drugog svetskog rata po skladištima širom sveta ostala je velika količina američke polovne vojne opreme, kao što su vozila, avioni, vozovi, tenkovi, pa čak i kompletne bolnice. Procenjena vrednost polovne opreme bila je između 60 i 105 miliona dolara i ovi milioni su pripadali Sjedinjenim Američkim Državama. Istovremeno je procenjeno da bi trošak prevoza ove korišćene opreme bio veći nego što je ta oprema vredela.³¹⁹ Godine 1944. donet je Zakon o višku imovine (*Surplus Property Act of 1944*) koji je zabranjivao da se polovna vojna oprema vrati u Sjedinjene Američke Države upravo da bi se sprečilo trošenje još sredstava na ono što je ostalo posle rata. Zemlje u kojima se oprema nalazila, ekonomski potpuno unazađene ratom, imale su veliku potrebu za tom opremom, ali

³¹⁸ Videti: Bureau of Educational and Cultural Affairs, U.S. Department of State, Available from <https://eca.state.gov> (Accessed September 15, 2018)

³¹⁹ Harry Jeffrey, “Legislative Origins of the Fulbright Program”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 491, *The Fulbright Experience and Academic Exchanges*, May 1987, pp. 37.

nisu imale novca da je plate što je značilo da su Sjedinjene Američke Države imale značajna sredstva zamrznuta u inostranstvu.

U jesen 1945. godine senator Vilijam Fulbrajt iz Arkanzasa podneo je Senatu američkog Kongresa predlog zakona na osnovu koga bi se od prodaje viška američke polovne vojne imovine finansiralo “promovisanje međunarodne dobre volje kroz razmenu studenata u oblasti obrazovanja, kulture i nauke”.³²⁰ Program koji je senator Fulbrajt osmislio bio je prvi ozbiljan poduhvat američke vlade u oblasti međunarodne obrazovne razmene.³²¹ Senator Fulbrajt je došao na genijalnu ideju da se polovna vojna imovina proda zemljama u kojima se nalazila tako što će te zemlje plaćati troškove obrazovanja Amerikanaca na njihovim univerzitetima.

Da bi ostvario ovaj plan, senator Fulbrajt je dugo i vredno radio na dobijanju podrške izvršne grane vlasti, a posebne napore je uložio da ubedi predstavnike državnih institucija koje su planirale i sprovodile budžetsku politiku, bavile se pitanjima rata, vojske i spoljne politike. Zagovarajući svoj predlog zakona, senator Fulbrajt je čak uspeo da obezbedi podršku predsednika Harija Trumana. Kako bi obezbedio da i Predstavnički dom i Senat usvoje njegov zakon, senator Fulbrajt je u Kongres doveo niz uticajnih ljudi koji su govorili u korist ovog zakona. Tako je Vilijam Benton (*William Benton*), tadašnji pomoćnik državnog sekretara za saradnju u oblasti kulture, potvrdio da je Administracija za veterane primila nekoliko hiljada pisama od američkih vojnika koji su želeli da studiraju na stranim univerzitetima³²² čime je želeo da pokaže kako postoji istinska potreba za uspostavljanjem

³²⁰ Fulbright U.S. Student Program, *History*, Available from <http://us.fulbrightonline.org/about/history> (Accessed October 21, 2016)

³²¹ I pre usvajanja Fulbrajtovog zakona bilo je programa obrazovne razmene, ali to nisu bili državni programi već programi i aktivnosti koje su sprovodili i finansirali pojedinci i grupe, kao što su fondacije, verske grupe i njihovi misionari, privatni univerziteti i udruženja. Početkom 20. veka Amerika je odvojila 16 miliona dolara za obrazovnu razmenu sa Kinom. U drugoj polovini 1930-tih godine Stejt department je, na inicijativu Nelsona Rokfelera, osnovao Sektor za odnose u kulturi koji je sprovodio programe obrazovne razmene sa Latinskom Amerikom sa ciljem ideološke borbe protiv nacističke propagande u ovom delu sveta. Tokom Drugog svetskog rata ovaj sektor je sproveo mali broj programa razmene sa Kinom, Afrikom i Bliskim Istokom. Međutim, posle rata sve aktivnosti u ovoj oblasti su prestale. Videti: Harry Jeffrey, “Legislative Origins of the Fulbright Program”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 491, The Fulbright Experience and Academic Exchanges, May 1987, p. 40-41

³²² Videti: Ibidem, p. 43

sistema koji bi američkim ratnim veteranima i ostalim građanima omogućio da ostvare svoje ambicije za obrazovanjem.³²³

Fulbrajtov zakon je usvojen na način koji nije bio tipičan za većinu američkih zakona. Procedura koja je prethodila usvajanju Fulbrajtovog zakona, koji je omogućio da Sjedinjene Američke Države uspostave trajne programe obrazovne razmene sa drugim zemljama, jedva da je bila primećena u Kongresu i nije prouzrokovala skoro nikakvu raspravu.³²⁴ Razlog za ovo bila je činjenica da usvajanje Fulbrajtovog zakona nije zahtevalo odobravanje finansijskih sredstava iz državnog budžeta, odnosno nije palo na teret američkih poreskih obveznika. Suština predloga zakona bila je u tome da se razmena sa zemljama u kojima je postojao višak polovne vojne imovine finansira od prodaje te imovine. Senator Fulbrajt u predlog zakona mudro nije uključio državno finansiranje obrazovne razmene sa zemljama gde nije bilo viška vojne polovne imovine. On je pretpostavio da će zakon, kada stekne dobru reputaciju zbog uspeha programa obrazovne razmene, biti izmenjen kako bi uključio i finansiranje za one zemlje u kojima nije ostalo američke polovne vojne imovine i koje prvobitno nisu bile u planu.

Predsednik Hari Truman je 1. avgusta 1946. godine potpisao zakon poznat pod imenom Fulbrajtov zakon, čime je stvoren Fulbrajt program koji postoji do današnjih dana i predstavlja jedan od najprestižnijih programa obrazovne, akademske razmene vlade SAD. Kongres je prilikom usvajanja Fulbrajtovog zakona osnovao Odbor za strane stipendije Vilijama Fulbrajta (*J. William Fulbright Foreign Scholarship Board*), koji u bliskoj saradnji sa Stejt departmentom određuje politiku i procedure za sprovođenje Fulbrajt programa, donosi konačne odluke o dodeljivanju stipendija i nadgleda sprovođenje programa u Sjedinjenim Američkim Državama i u inostranstvu.

Fulbrajtov zakon je omogućio Stejt departmentu da raspolaže američkom polovnom vojnom imovinom koja je ostala u inostranstvu posle Drugog svetskog rata, a državnog sekretara je ovlastio da sklapa sporazume sa vladama drugih zemalja kojima je regulisana

³²³ Harry Jeffrey, "Legislative Origins of the Fulbright Program", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 491, The Fulbright Experience and Academic Exchanges, May 1987, p. 43

³²⁴ Videti: Ibidem, p. 44

upotreba sredstava stečenih na osnovu prodaje viška američke vojne imovine. U zakonu je precizirano da će sredstva biti namenjena “finansiranju studija, istraživanja, predavanja, biblioteka i drugih obrazovnih aktivnosti američkih građana ili namenjenih američkim građanima u školama i institucijama visokog obrazovanja koje se nalaze u stranim zemljama, ili građanima stranih zemalja u američkim školama i institucijama visokog obrazovanja ... i finansiranju putovanja građana stranih zemalja koji žele da pohađaju američke škole i institucije visokog obrazovanja...”.³²⁵ Zakon je takođe propisao maksimalnu ukupnu sumu od dvadeset miliona dolara ili godišnju sumu od dva i po miliona dolara koja je mogla biti utrošena na obrazovnu razmenu.³²⁶

U vreme razmatranja i donošenja Fulbrajtovog zakona Saveznička komisija za upravljanje Nemačkom (*Allied Control Commission*) razmatrala je pitanja reparacije i lokalnih vlasti, kao i pitanje eliminisanja nacističkog uticaja, ali nije postigla nikakav uspeh. Tokom ovih pregovora Sovjeti su zajedno sa Francuzima optuživali Amerikance i Britance da su bili previše blagi prema bivšim članovima nacističke partije. Amerikanci su bili uvereni da Sovjetski Savez želi da potčini Nemačku svojoj komunističkoj vlasti i da tako krene u osvajanje zapadne Evrope.³²⁷ Iako senator Fulbrajt motiv za svoju inicijativu za usvajanje zakona kojim bi se omogućila obrazovna razmena nije neposredno pronalazio u američko-sovjetskim odnosima, narativi nepoverenja i takmičenja predstavljali su okvir za njegovo delanje.

Iako je Fulbrajtov zakon omogućio američko finansiranje programa obrazovne razmene, bilo je neophodno da američka administracija pregovara sa drugim vladama kako bi se potpisali bilateralni izvršni sporazumi i obezbedila dodatna sredstva iz budžeta drugih država koje su želele da učestvuju u program obrazovne razmene. Prošlo je više od godinu dana posle usvajanja Fulbrajtovog zakona kada je potpisan prvi sporazum sa Kinom, a posle dve godine sa Burmom, Filipinima i Grčkom. Stejt department se suočio sa još jednim

³²⁵ Videti: “S. 1936 [Report No. 1039], A Bill to amend the Surplus Property Act of 1944 to designate the Department of State as the disposal agency for surplus property outside the continental United States, its Territories and possessions, and for other purposes”, *79th Congress*, 2nd Session, J. William Fulbright Papers, MS F956 144, Series 71, Box 2, File 3, University of Arkansas Libraries, pp. 4-5

³²⁶ Videti: *Ibidem*, p. 5

³²⁷ Videti: Robert Schulzinger, *U.S. Diplomacy Since 1900*, op. cit., p. 206

problemom, a to je bilo obezbeđivanje američke valute za troškove stipendista na tlu Sjedinjenih Američkih Država i za administrativne troškove sprovođenja programa obrazovne razmene. Prema odredbama Fulbrajtovog zakona strane valute su korišćene za sve troškove američkih stipendista u inostranstvu, kao i za međunarodne putne troškove stranih stipendista koji su dolazili u Sjedinjene Američke Države. Pošto Fulbrajtov zakon nije obezbeđivao finansiranje iz budžeta, Stejt department se obratio američkim univerzitetima koji su obezbedili stipendije za istraživače, profesore i predavače, dok su Karnegi korporacija (*Carnegie Corporation*) i Rokfeler fondacija (*Rochefeller Foundation*) obezbedile sredstva za administrativne troškove.³²⁸

Za senatora Fulbrajta međunarodna obrazovna razmena bila je izuzetno značajan poduhvat čiji je cilj bio da „humanizovanja čovečanstva do te mere ... da ljudi nauče da žive u miru i da u budućnosti čak i sarađuju na konstruktivan način umesto da se takmiče u besmislenoj trci međusobnog uništavanja. Moramo da pokušamo da pomerimo granice ljudske mudrosti, saosećanja i percepcija i ne postoji drugi način da to učinimo nego kroz obrazovanje”.³²⁹ Senator Fulbrajt je duboko verovao u to da je obrazovanje jedini i najbolji način pomoću koga različite nacije mogu da steknu razumevanje drugih nacija i razviju određeni stepen objektivnosti o njihovom ponašanju i namerama. “Ovo je sredstvo pomoću kojeg Rusi i Amerikanci mogu da počnu da razumeju želju za mirom koju imaju i jednu i drugi”.³³⁰ Ričard Arnd (*Richard Arndt*) tvrdi da je senator Fulbrajt učinio programe kulturne i obrazovne razmene trajnima, jer je obezbedio njihov glavni izvor finansiranja, programske aktivnosti i osnovni etos. On takođe smatra da glavne poluge američke meke moći, koje postoje i primenjuju se do današnjih dana, ne bi opstale da nije bilo Fulbrajtovog zakona.³³¹

³²⁸ Videti: U.S. Department of State, Bureau of Educational and Cultural Affairs, *An Informal History of the Fulbright Program*, Available from <https://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/history/early-years> (Accessed January 22, 2017)

³²⁹ University of Arkansas, *J. William Fulbright*, J. William Fulbright College of Arts & Sciences, Available from <https://fulbright.uark.edu/deans-office/about-the-college/j-william-fulbright.php> (Accessed October 21, 2016)

³³⁰ Ibidem

³³¹ Videti: Richard Arndt, *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*, op. cit., p. 172

Fulbrajtov program se do 1961. godine finansirao iz sredstava stečenih prodajom viška polovne vojne imovine što je omogućio prvobitni Fulbrajtov zakon iz 1946. godine. Međutim, senator Fulbrajt je želeo da se programi obrazovne razmene nastave i nakon što se iscrpu sredstva od prodaje polovne vojne imovine, a i da se prošire na druge zemlje. Da bi ovo postigao, on je u junu 1952. godine Kongresu predložio amandman na Zakon o međusobnoj bezbednosti (*Mutual Security Act*) kojim bi strane valute stečene posle završetka Sporazuma o zajmu i najmu (*Land-Lease Act*) sa drugim zemljama takođe bile upotrebljene za obrazovnu razmenu. Nakon što je Kongres usvojio njegov amandman 1952. godine, senator Fulbrajt je 1954. godine predložio da se sredstva od prodatog viška poljoprivrednih sirovina takođe upotrebe za obrazovnu razmenu što je omogućilo da se Fulbrajtov program proširi i na druge zemlje.³³²

Senator Fulbrajt je bio svestan toga da će izvori finansiranja Fulbrajt programa biti iscrpljeni i da je bilo neophodno da Kongres usvoji zakon kojim bi se obezbedilo trajno finansiranje programa obrazovne razmene. Njegov prvobitni zakon iz 1946. godine je, osim veoma korisne upotrebe američke polovne vojne imovine, istovremeno štitio američke poreske obveznike od plaćanja troškova obrazovne razmene sa drugim zemljama što je posle Drugog svetskog rata bilo veoma značajno zbog opasnosti od mogućih izolacionističkih težnji u američkom Kongresu. Međutim, posle petnaest godina korišćenja sredstava od prodaje viška vojne imovine, od prihoda stečenih po osnovu Sporazuma o zajmu i najmu i od prodaje viška poljoprivrednih sirovina, bilo je neophodno obezbediti sigurno finansiranje za programe obrazovne razmene.

Senator Fulbrajt je, takođe, želeo da programi razmene budu prošireni i na oblast kulture, izdavaštva, nauke i tehnologije, kao i na druge oblasti koje su doprinosile boljem međusobnom upoznavanju i razumevanju američkog naroda sa drugim narodima sveta. Da bi obezbedio da se programi razmene neometano nastave, senator Fulbrajt je zajedno sa Vejnom Hejzom (*Wayne Hays*), članom Predstavničkog doma, predložio Zakon o međusobnoj obrazovnoj i kulturnoj razmeni (*Mutual Educational and Cultural Exchange*

³³² U.S. Department of State, Bureau of Educational and Cultural Affairs, *An Informal History of the Fulbright Program*, Available from <https://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/history/early-years> (Accessed January 22, 2017)

Act), kojim su zamenjeni prvobitni Fulbrajtv zakon i amandmani i dopune drugih zakona koji su obezbedili privremeno finansiranje programa obrazovne razmene. Zakon o međusobnoj obrazovnoj i kulturnoj razmeni, poznat pod imenom Fulbrajt-Hejzov zakon, stupio je na snagu 21. septembra 1961. godine.

Osnovna svrha Fulbrajt-Hejzovog zakona bila je da se omogući međusobno razumevanje između američkog naroda i naroda drugih zemalja pomoću programa obrazovne i kulturne razmene. U ovom zakonu obrazovna razmena je definisana kao “studije, istraživanja, predavanja i druge obrazovne aktivnosti”³³³ za američke građane u inostranstvu i za građane drugih zemalja u američkim školama i obrazovnim institucijama u Sjedinjenim Američkim Državama i van zemlje, kao i posete i razmena studenata, nastavnika, instruktora i profesora između Sjedinjenih Američkih Drava i drugih zemalja. Fulbrajt-Hejzov zakon je dodatno omogućio razmenu u oblasti zanata, na polju nauke i tehnike, u oblasti izdavaštva i prevođenja američkih i stranih publikacija i knjiga, otvaranje američkih kulturnih centara, škola i univerziteta, ustanovljavanje i podučavanje američkih studija, istraživanja i razvoj u sferi medicine, nauke, kulture i obrazovanja, kao i podučavanje američkog engleskog jezika i metodologije podučavanja engleskog jezika.³³⁴

Senator Fulbrajt je bio vizionar koji je veoma dobro poznao američku izvršnu vlast i zakonodavce u Kongresu, njihov međusobni odnos i način na koji su ove dve grane vlasti funkcionisale. On je strpljivo i uporno radio na tome da poluge meke moći trajno ugradi u američku spoljnu politiku jer je duboko verovao u to da se “međunarodni odnosi mogu unaprediti i da se opasnost od rata može značajno umanjiti stvaranjem generacija lidera, posebno u velikim zemljama, koji će kroz iskustvo obrazovne razmene steći osećanje i shvatanje kultura drugih naroda ... i razlike između tih kultura.”³³⁵

³³³ “Public Law 87-256”, *U.S. House of Representatives*, Washington, DC, p. 527; Available from <http://uscode.house.gov/statviewer.htm?volume=75&page=527> (Accessed January 22, 2017)

³³⁴ Videti: Ibidem, pp. 528-529; Available from <http://uscode.house.gov/statviewer.htm?volume=75&page=527> (Accessed January 22, 2017)

³³⁵ University of Arkansas, *J. William Fulbright*, J. William Fulbright College of Arts & Sciences, Available from <https://fulbright.uark.edu/deans-office/about-the-college/j-william-fulbright.php> (Accessed October 21, 2016)

3.5.3. Zakon o informativnoj i obrazovnoj razmeni

Zakon o informativnoj i obrazovnoj razmeni, poznat pod imenom Smit-Mundov zakon, koji je usvojen je 1948. godine, obezbedio je trajni, zakonski okvir za odobravanje, finansiranje i sprovođenje informativnih programa i programa međunarodne obrazovne razmene koje ne obuhvata Fulbrajtove zakon.³³⁶ Zajedno sa Fulbrajtovim zakonom, Smit-Mundov zakon predstavlja najvažniji pravni okvir za trajno institucionalizovanje poluga meke moći i ugrađivanje ovih poluga u američku spoljnu politiku. Ova dva zakona i u današnje vreme pružaju osnov za odobravanje finansijskih sredstava za poluge meke moći i osnov za primenu tih poluga u inostranstvu.

Kao što je objašnjeno u prethodnim poglavljima, tokom Prvog i Drugog svetskog rata američka država se bavila propagandom za koju su privremeni administrativni okvir pružale predsedničke izvršne uredbe, ali do Hladnog rata državna propaganda nije imala svoj zakonski okvir. Autori koji se bave Smit-Mundovim zakonom smatraju da je ovaj zakon usvojen iz dva osnovna razloga. Prvi je bilo obezbeđivanje zakonskog okvira za državne propagandne aktivnosti u vreme kada Sjedinjene Američke Države nisu bile u ratu. Propaganda je u Americi smatrana ratnim oruđem, ratnom polugom meke moći i ukoliko bi američka vlada širila sopstvenu propagandu među američkim građanima, značilo bi da je ta vlada u ratu sa svojim sopstvenim narodom.³³⁷ Drugi razlog bilo je omogućavanje trajnog finansiranje međunarodnih informativnih programa, a najznačajniji je svakako bio Glas Amerike. Međutim, zbog toga što je državna propaganda bila u suštoj suprotnosti sa osnovnim političkim vrednostima izraženim u Prvom amandmanu američkog Ustava i u

³³⁶ Ovaj zakon se podudara sa Fulbrajtovim zakonom pošto obezbeđuje okvir za obrazovnu razmenu, ali postoje razlike u programima koji mogu da se sprovedu pod okriljem ovih zakona, a najznačajniju razliku predstavljaju izvori finansiranja. Dok su se programi obrazovne razmene pod Fulbrajtovim zakonom finansirali od sredstava stečenih prodajom viška američke polovne vojne imovine po svetu, programi obrazovne razmene pod Smit-Mundovim zakonom su se finansirali iz američkog budžeta, od američkih poreskih obveznika.

³³⁷ Interview with John Brown, April 18, 2015, Washington, DC

suprotnosti sa američkom demokratskom tradicijom,³³⁸ proces usvajanja Smit-Mundovog zakona bio je dugačak i komplikovan.

Od nastanka Komiteta za javno informisanje u Prvom svetskom ratu, preko rasprave koja je prethodila usvajanju Smit-Mundovog zakona, do današnjih dana, u američkom društvu vodi se debata o ulozi američke države u informativnim, odnosno propagandnim programima. Osnovni razlog za ovo je netrpeljivost celokupnog američkog društva prema propagandi kao oruđu koje je tipično za autokratske i diktatorske režime i u potpunoj suprotnosti sa osnovnim političkim principima i vrednostima američke demokratije. “Zabrana širenja državne propagande na američkom tlu možda je proistekla iz latentnog straha od Hitlerove Nemačke, ali je trajna sumnja u namere države jedinstvena i duboko usađena u američku demokratiju. ... Amerikanci su insistirali na tome da državne aktivnosti u oblasti uticaja na domaće javno mnjenje ... treba da budu benigne potvrđujući opšteprihvaćeno uverenje da vlada ne treba da bude čuvar javne svesti i da su glasači u stanju da donose racionalne odluke oslobođeni nepotrebnog uticaja same vlade”.³³⁹

Drugi razlog za usvajanje ovog zakona bio je velika zabrinutost američkih medijskih kuća da će američka vlada preuzeti njihov udeo u tržištu u Americi.³⁴⁰ Zaštita interesa kompanija u privatnom vlasništvu, kao što su radio stanice i štampa, jedan je od osnovnih principa liberalnog kapitalizma gde država nema nikakvu ulogu u regulisanju ekonomije, tržišta i konkurencije, a posebno ne sme da predstavlja konkurenciju kompanijama u

³³⁸ Videti: Daniel Walsh, “The History of the U.S. Information and Educational Exchange Act of 1948 and Three Arguments for the Termination of its Prohibition on Domestic Release of Information”, *International Journal of Communications Law and Policy*, Issue 14, Summer 2011, p. 3; Jeremy Berkowitz, “Raising the Iron Curtain on Twitter: Why the United States Must Revise the Smith-Mundt Act to Improve Public Diplomacy”, *CommLaw Conspectus* 269, Volume 18, 2009, pp. 269- Available from <http://scholarship.law.edu/commlaw/vol18/iss1/10>, (Accessed November 30, 2015), p. 272; Nancy Snow, “The Smith-Mundt Act of 1948”, *Peace Review*, December 1998, 10, 4, p. 619

³³⁹ Allen Palmer, Edward Carter, “The Smith-Mundt Act’s Ban on Domestic Propaganda: An Analysis of the Cold War Statute Limiting Access to Public Diplomacy”, *Communication Law and Policy*, 26, 2006, Available from <http://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1962&context=facpub> (Accessed March 6, 2017), p. 6

³⁴⁰ Interview with John Brown, April 18, 2015, Washington, DC

privatnom vlasništvu.³⁴¹ Dakle, osim istorijskog i ideološkog uzroka protivljenju državnoj propagandi, postojao je i praktičan, tržišni razlog čija je suština bila strah od gubljenja profita.

Prilikom potpisivanja izvršne uredbe kojom je ukinuta Kancelarija za ratno informisanje predsednik Hari Truman je rekao: “U najvećoj mogućoj meri američke privatne organizacije i pojedinci koji rade u oblastima kao što su vesti, film i komunikacije će, kao i u prošlosti, biti glavno sredstvo informisanja stranih naroda o ovoj zemlji. Državni informativni programi se neće takmičiti sa njima. Umesto toga će vladini programi biti organizovani tako da će pomagati američkim privatnim kompanijama u širenju informacija u inostranstvu i dopunjavati ih u onim specijalizovanim oblastima u kojima trgovinska ili druga ograničenja otežavaju privatnim entitetima da realizuju neophodan informativni rad”.³⁴²

Ovom izjavom predsednik Hari Truman je jasno stavio do znanja članovima Kongresa i američkim građanima da će država samo pružati podršku privatnim medijima, posebno u zemljama u kojima američki privatni mediji nemaju neposredan pristup javnosti. Međutim, predsednik Hari Truman je ukinuo Kancelariju za ratno informisanje, ali nije ugasio radio stanicu Glas Amerike, ili “ratnu propagandnu mašineriju”³⁴³ kako ovu radio stanicu naziva Nikolas Kul (*Nicholas Cull*). Prema Kulu predsednik Hari Truman se u potpunosti složio sa nalazima iz izveštaja Artura Mekmehona (*Arthur MacMahon*) o posleratnom informisanju u kojem je stajalo da su međunarodne informativne aktivnosti od suštinskog značaja za vođenje spoljne politike.³⁴⁴

³⁴¹ Član Predstavničkog doma Majkl Lemke (*Michael Lemke*) iz Severne Dakote optužio je Smita i Munda, kao i druge zakonodavce koji su predložili ovaj zakon, da žele da potkopaju američku komunikacionu branšu. “Iza ovog zakona su neki predstavnici Stejt departmenta koji žele da ubace američku vladu u biznis proizvodnje radio programa. ... Ovo bi bio još jedan slučaj nepotrebne konkurencije između vlade i privatnog sektora, i to u oblasti u kojoj je američki privatni sektor prilično uspešan.” Videti: Emily Metzgar, “Public Diplomacy, Smith-Mundt and the American Public”, *Communication Law and Policy*, 17:1, 2012, pp. 67-101, Available from <http://dx.doi.org/10.1080/10811680.2012.633807> (Accessed November 30, 2015), p. 76

³⁴² Harry S. Truman Library and Museum, *Statement by the President Upon Signing Order Concerning Government Information Programs*, August 31, 1945, Available from <http://trumanlibrary.org/publicpapers/viewpapers.php?pid=127> (Accessed July 26, 2016)

³⁴³ Nicholas J. Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, Cambridge University Press, p. 23

³⁴⁴ Videti: Ibidem, p. 23

Međutim, kao što je već rečeno u prethodnom tekstu, aktivnosti u sferi meke moći, a posebno u oblasti informisanja i propagande, bile su u rukama privatnih kompanija koje su imale izuzetno jak uticaj na američke zakonodavce. Američki predsednik i administracija nisu mogli da počnu da primenjuju poluge meke moći, a da pritom ne ugroze američku demokratsku tradiciju i odnos države prema privatnom sektoru. U Sjedinjenim Američkim Državama oduvek je postojala jaka tradicija protiv “države u biznisu i intenzivno gađenje nad svakakvim državnim propagandnim operacijama. Naša celokupna, dobro organizovana, privatna radio industrija oštro se protivila bilo kakvom državnom radio programu”.³⁴⁵

U toku rasprava koje su prethodile usvajanju Smit-Mundovog zakona, predstavnici američkih medijskih kuća oštro su se protivili državnoj proizvodnji međunarodnih informativnih programa. Kent Kuper (*Kent Cooper*), izvršni direktor novinske agencije *Associated Press* izjavio je da je “gađenje prema državnoj proizvodnji vesti tako urezano u naš nacionalni karakter da bi legalizovanje državnih vesti bilo isto što i amandman na Ustav”.³⁴⁶ Međutim, strah od komunizma učinio je da demokratske vrednosti i vrednosti liberalnog kapitalizma pokleknju kako bi se obuzdao Sovjetski Savez u svom pohodu na istočnu Evropu i druge regione u svetu. Uprkos američkoj demokratskoj tradiciji i osnovnim političkim vrednostima, zakonodavna vlast je odobrila državnu propaganda, a izvršna vlast je zvanično usvojila praksu propagande da bi zaštitili celokupno američko društvo od komunističke pošasti i potvrdile globalnu ulogu Sjedinjenih Američkih Država u očuvanju trajnog mira.

Prvi nacrt zakona poznatog kao Smit-Mundov zakon pred zakonodavce u Kongresu izneo je u oktobru 1945. godine član Predstavničkog doma Sol Blum (*Sol Bloom*), demokrata iz Nju Džersija i predsedavajući Komiteta za spoljnu politiku. U leto 1946. godine nacrt ovog zakona dopunjen je amandmanom koji je sadržao rešenje za problem konkurencije koju bi državni informativni programi predstavljali za privatne medije. U amandmanu je stajalo da će ove aktivnosti biti sprovedene samo u slučajevima kada informativni programi privatnih

³⁴⁵ Burton Paulu, “The Smith-Mundt Act: A Legislative History”, *Journalism Quarterly*, Summer 1953, p. 301

³⁴⁶ Emily Metzgar, “Public Diplomacy, Smith-Mundt and the American Public”, *Communication Law and Policy*, 17:1, 2012, p. 7, Available from <http://dx.doi.org/10.1080/10811680.2012.633807>, (Accessed November 30, 2015)

medijskih kuća nisu dovoljni ili odgovarajući, da Stejt department neće imati monopol nad radio programom, ili bilo kojim drugim vidom informisanja, i da će vodeći predstavnici privatnih medija biti pozivani da savetuju Stejt department. Ova rana verzija zakona odobrena je u Predstavničkom domu, ali nije bila usvojena u Senatu. Glavni prigovori nacrtu zakona svodili su se na odnos između države i privatnih medija, sumnjalo se u kvalitet i sadržaj državnih međunarodnih informativnih programa, a bilo je i ozbiljnih sumnji u lojalnost nekih službenika Stejt departmenta.³⁴⁷

Pošto zakon nije usvojen u prvom pokušaju, a Sovjetski Savez je nastavio sa širenjem svoje marksističke ideologije i sa sprovođenjem anti-američke kampanje, Kongres je odobrio budžet od 31,3 miliona dolara za međunarodne informativne programe i obrazovnu razmenu dok ne bude usvojen zakon koji će omogućiti trajno finansiranje ovih aktivnosti. Stejt department je u Kongres doveo veliki broj zagovornika međunarodnih informativnih i obrazovnih programa da svedoče u korist zakona, a državni sekretar Džordž Maršal (*George Marshall*) je, svedočeci u jednom od podkomiteta Senata, rekao da su ovi programi “efikasan način da se promoviše mir, da se rasprše predrasude, strah i neznanje. Strani narodi treba da znaju prirodu i ciljeve naše politike. Oni treba istinski da razumeju američki način života”.³⁴⁸

Drugi, uspešan pokušaj za usvajanje zakona o informativnim aktivnostima u drugim zemljama usledio je u proleće 1947. godine u atmosferi novonastale doktrine koju je predsednik Hari Truman definisao početkom marta te godine. Sjedinjene Američke Države bile su odlučne u nameri da zaustave sovjetski, komunistički prodor u Grčkoj i Turskoj. Sovjetske težnje za širenje uticaja u Evropi su se nastavljale, a sastavni deo sovjetske strategije bila je ideološka kampanja. Član Predstavničkog doma Karl Mund (*Karl Mundt*), republikanac iz Južne Dakote, predstavio je u Kongresu drugi nacrt zakona o informativnim aktivnostima u maju 1947. godine. Ovaj nacrt predviđao je ovlašćenja za državnog sekretara i za sve vladine kancelarije kojima državni sekretar to naloži, da omogući razmenu ljudi,

³⁴⁷ Službenici Stejt departmenta bili su pod stalnim nadzorom Komiteta za ne-američke aktivnosti Predstavničkog doma Kongresa (*House Un-American Activities Committee – HUAC*) koji je osnovan 1938. godine. Uloga ovog komiteta bila je da istražuje navodnu nelojalnost i subverzivno delovanje građana, državnih službenika i organizacija za koje se sumnjalo da imaju veze sa komunistima. Videti: Burton Paulu, „The Smith-Mundt Act: A Legislative History“, *Journalism Quarterly*, Summer 1953, pp. 301-303

³⁴⁸ Burton Paulu, „The Smith-Mundt Act: A Legislative History“, *Journalism Quarterly*, Summer 1953, p. 303

znanja i tehnologija između Sjedinjenih Američkih Država i drugih zemalja. Pod ovim se podrazumevala razmena studenata i nastavnika, kao i finansijska, stručna i tehnička pomoć američkim školama u inostranstvu. Odredbe zakona koje su se odnosile na informativne programe i aktivnosti takođe su postavile ograničenja Stejt departmentu koja su se odnosila na korišćenje privatnih izvora informisanja, što je postojalo i u Blumovom predlogu zakona, kao i uslov za proveru lojalnosti svih službenika Stejt departmenta, koji je dodao Karl Mund.³⁴⁹

Poseban potkomitet Komiteta za spoljnu politiku Predstavničkog doma održao je pretres u maju 1947. godine. Četiri republikanaca i trojica demokrata bili su vrlo naklonjeni nacrtu. Svedočili su predstavnici Stejt departmenta među kojima su bili državni sekretar Džordž Maršal, podsekretar Din Ačeson (*Dean Acheson*) i američki ambasador u Sovjetskom Savezu Volter Bedel Smit (*Walter Bedell Smith*), a dodatne argumente u korist zakona izneli su i general Dvajt Ajzenhauer (*Dwight Eisenhower*) i sekretar trgovine Averel Hariman (*W.A. Harriman*). Niko nije govorio protiv nacрта iako je komitet javno pozvao i one koji su imali kritičan stav prema ovom zakonskom predlogu.³⁵⁰

Svi zagovornici zakona izrazili su veliku zabrinutost zbog širenja pogrešnih informacija o Sjedinjenim Američkim Državama i o američkoj spoljnoj politici. Smatrali su da javnost u drugim zemljama treba da čuje istinu o Americi i njenim ciljevima u međunarodnim odnosima. Džordž Maršal je ovom prilikom izjavio: “Nema sumnje u to da su politika i dela Sjedinjenih Država često pogresno shvaćeni i pogrešno predstavljeni ... u inostranstvu. ... Naša dela ne govore uvek sama za sebe... Razumevanje naših motiva i naših

³⁴⁹ Videti: Burton Paulu, „The Smith-Mundt Act: A Legislative History“, *Journalism Quarterly*, Summer 1953, p. 309

³⁵⁰ Dok je pretres bio u toku, Specijalni komitet za slobodu štampe profesionalnog bratstva novinara Sigma Delta Chi objavio je saopštenje protiv zakona koji je “legalizovao širenje vesti od strane države u bilo kom i svim medijima u inostranstvu”. Saopštenje je potpisalo pet članova ovog komiteta uključujući predsednika novinske agencije *United Press*, izvršnog direktora novinske agencije *Associated Press* i predsednika Američkog društva novinskih urednika. Videti: Burton Paulu, „The Smith-Mundt Act: A Legislative History“, *Journalism Quarterly*, Summer 1953, p. 309.

institucija može biti zasnovano samo na poznavanju političkih principa koji proističu iz naše istorije i tradicije i iz svakodnevnog života Sjedinjenih Država”.³⁵¹

Predlog zakona jednoglasno je usvojen u Komitetu za spoljne poslove u maju 1947. godine, a izveštaj koji je objavljen tim povodom odnosio se najvećim delom na kontrolu međunarodnih informativnih programa. Posebno je naglašena obaveza provere lojalnosti. Svi službenici Stejt departmenta koji su radili na informativnim programima i obrazovnoj razmeni, osim onih koje je imenovao lično američki predsednik i odobrio Senat, morali su da prođu kroz proveru Saveznog istražnog biroa (*Federal Bureau of Investigation – FBI*).³⁵²

Međutim, posle usvajanja predloga zakona u Komitetu za spoljne poslove, predlog se našao pred Komitetom za zakonske procedure (*Rules Committee*) čija je uloga bila da ga razmotri i odobri da bude podnet za raspravu u Predstavničkom domu. U ovom komitetu izneti su argumenti protiv predloga zakona od kojih se jedan odnosio na to da je učešće vlade Sjedinjenih Američkih Država u međunarodnim informativnim programima i međunarodnoj razmeni bilo u principu nepoželjno, jer je bilo u suprotnosti sa osnovnim političkim vrednostima američke demokratije. Drugi argument se svodio na to da je Stejt department loše administrativno vodio međunarodne informativne programe.³⁵³ Članovi komiteta su izrazili i veliki strah od širenja komunizma u Sjedinjenim Američkim Državama. Oni su smatrali da će obrazovna razmena dovesti sovjetske nastavnike i studente koji će propovedati komunizam.³⁵⁴ Karl Mund i drugi članovi Komiteta za spoljnu politiku odgovorili su na sva pitanja i ukazali na to da se rešenja već nalaze u predlogu zakona.³⁵⁵

³⁵¹ Allen Palmer, Edward Carter, “The Smith-Mundt Act’s Ban on Domestic Propaganda: An Analysis of the Cold War Statute Limiting Access to Public Diplomacy”, *Communication Law and Policy*, 26, 2006, Available from <http://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1962&context=facpub> (Accessed March 6, 2017), p. 6

³⁵² Videti: Burton Paulu, „The Smith-Mundt Act: A Legislative History“, *Journalism Quarterly*, Summer 1953, p. 401

³⁵³ Ovo se pre svega odnosilo na takozvanu neloyalnost, jer Stejt department, navodno, nije uspeo da se oslobodi mnogobrojnih levičara, a ovaj zakon bi prema nekim republikancima u komitetu dao stalan status tim službenicima. Videti: Ibidem, p. 401

³⁵⁴ Videti: Ibidem, pp. 309-310

³⁵⁵ Što se tiče nastavnika i studenata komunista, predlog zakona sadržao je odredbu koja je regulisala razmenu na principu reciprociteta, što je poslužilo u korist argumenta da će Amerikanci, isto tako, imati priliku da promovišu američke vrednosti i liberalni kapitalizam u Sovjetskom Savezu. Član 201 predviđao je da će svaki stranac koji dođe u Sjedinjene Američke Države po ovom osnovu i bavi se aktivnostima koje ugrožavaju

Rasprava u Predstavničkom domu bila je žučna i duga.³⁵⁶ Posle šest dana rasprave u toku koje su članovi Predstavničkog doma predložili 17 amandmana, predlog je usvojen 24. juna nakon čega je poslat na raspravu u Komitet za spoljne odnose Senata. U Senatu je Smit-Mundov zakon jednoglasno usvojen, a predsednik Hari Truman je potpisao Zakon o informativnoj i obrazovnoj razmeni 27. januara 1948. godine.³⁵⁷

Osnovna svrha Smit-Mundovog zakona, čiji je pravni naziv glasio „Zakon Sjedinjenih Država o informisanju i obrazovnoj razmeni”, je “promovisanje boljeg razumevanja Sjedinjenih Država među narodima sveta i jačanje saradnje i međunarodnih odnosa”.³⁵⁸ Kongres je odredio ciljeve zakona koji su uključivali bolje razumevanje Sjedinjenih Američki Država u drugim zemljama i međusobno razumevanje između američkog naroda i naroda drugih zemalja. Sredstva, odnosno metode koje su određene za postizanje ovih ciljeva su informativni programi o Sjedinjenim Američkim Državama, o američkom narodu, američkim zakonima, predsedniku i drugim zvaničnicima zaduženim za spoljnu politiku, kao i obrazovna, profesionalna, tehnička, naučna i kulturna razmena.³⁵⁹

Deo zakona koji se odnosi na obrazovnu razmenu ovlastio je državnog sekretara da na bazi reciprociteta između Sjedinjenih Američkih Država i drugih zemalja obezbedi razmenu ljudi,³⁶⁰ knjiga, udžbenika, časopisa i drugih štampanih materijala i da pruži

nacionalnu bezbednost Sjedinjenih Američkih Država biti deportovan. U pogledu navodne nelojalnosti službenika Stejt departmenta, Mund je objasnio da će svi službenici, i budući i postojeći, morati da prođu kroz proveru lojalnosti FBI koja će biti rigo-roznija od one kroz koju prolaze ljudi koji su radili na atomskoj bombi. Što se tiče međunarodnih informativnih programa, predlog zakona je predviđao formiranje savetodavnog odbora, sastavljenog od predstavnika privatnog sektora, koji će savetovati Stejt department u oblasti ovih aktivnosti. Videti: Ibidem, p. 401

³⁵⁶ Karl Mund je izjavio da od svog prvog dana u Kongresu nije čuo “takvu neorganizovanu količinu pogrešnih informacija i izrazio je nadu da će se članovi udostojiti da pročitaju svedočenja pre nego sto postave pitanja”. Videti: Ibidem, p. 412

³⁵⁷ Videti: Burton Paulu, „The Smith-Mundt Act: A Legislative History“, *Journalism Quarterly*, Summer 1953, pp. 413-414

³⁵⁸ “An Act to promote the better understanding of the United States among the peoples of the world and to strengthen cooperative international relations, Public Law 402,” *United States Congress*, January 27, 1948, Available from; <http://www.state.gov/documents/organization/177574.pdf>, (Accessed October 25, 2015), p. 6

³⁵⁹ Videti: Ibidem, p. 6.

³⁶⁰ Razmena ljudi određena je kao razmena studenata, nastavnika, gostujućih instruktora, profesora i lidera u oblasti posebnih znanja i veština. Videti: Ibidem, p. 7.

podršku američkim školama, bibliotekama i kulturnim centrima u inostranstvu za prikazivanje američkih metoda i praksi u različitim oblastima.³⁶¹

U članu zakona koji se odnosi na proizvodnju i plasiranje informativnih programa u inostranstvu stoji da će svako saopštenje za štampu ili radijski skript biti dostavljeni predstavnicima američkih novinarskih udruženja, dnevnih novina, časopisa, radio stanica, kao i članovima Kongresa na zahtev.³⁶² U duhu precedentnog anglo-saksonskog prava, originalna verzija Smit-Mundovog zakona iz 1948. godine nije eksplicitno zabranjivala državnu propagandu na američkom tlu, usmerenu ka američkim građanima. Međutim, samim tim što je u zakonu navedeno da će informativni materijali biti dostavljani na zahtev značilo je da se ne podrazumeva da će ovi materijali biti distribuirani na isti način i istim komunikacionim kanalima kao i informativni sadržaj za publiku na teritoriji SAD. U izmenama Smit-Mundovog zakona koje su usledile 1972. i 1985. godine Kongres je dodao odredbe kojima se zabranjuje domaća distribucija informativnih materijala koje je proizvodila Informativna agencija Sjedinjenih Država,³⁶³ kao i odobravanje sredstava u svrhu širenja državne propagande na tlu SAD.³⁶⁴

Članom 502 ovog zakona Kongres je nametnuo ograničenje Stejt departmentu za proizvodnju i plasiranje informativnih programa naloživši da će Stejt department smanjiti informativne aktivnosti kad god zaključi da su aktivnosti privatnih medija odgovarajuće i dovoljne. Zakon takođe propisuje da "...Stejt department ne sme da ima monopol u proizvodnji ili sponzorisanju programa na kratkim radio talasima ili monopol u bilo kojoj

³⁶¹ Videti: Ibidem, p. 7.

³⁶² Videti: Ibidem, p. 14.

³⁶³ Kongres je 1972. godine usvojio amandman koji je nalagao da američki propagandni materijali namenjeni publici u inostranstvu "neće biti distribuirani u Sjedinjenim Državama, njenim teritorijama ... već će na zahtev biti dostavljeni na engleskom jeziku u razumnom vremenskom roku posle objavljivanja u inostranstvu..." Videti: Allen Palmer, Edward Carter, "The Smith-Mundt Act's Ban on Domestic Propaganda: An Analysis of the Cold War Statute Limiting Access to Public Diplomacy", *Communication Law and Policy*, 26, 2006., Available from <http://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1962&context=facpub> (Accessed March 6, 2017), p. 10.

³⁶⁴ U ovom navratu Kongres je dodao odredbu kojom je razjašnjeno da "sredstva odobrena za Informativnu agenciju Sjedinjenih Država neće biti korišćena za uticanje na javno mnjenje u Sjedinjenim Državama..." Videti: Ibidem, p. 10.

drugoju oblasti informisanja”.³⁶⁵ Član 1005 nalaže Stejt departmentu maksimalno korišćenje usluga i proizvoda privatnih kompanija u oblasti štampe, radija, izdavaštva i filma.³⁶⁶

Rasprava o Smit-Mundovom zakonu trajala je dve godine. “Malo zakona je bilo razmatrano duže i detaljnije... Zakon je dva puta napisan, dva puta se o njemu raspravljalo i dva puta je odobren u Predstavničkom domu, dva puta je Komitet za spoljne odnose Senata izglasao ovaj zakon. Bilo je potrebno da ga proceni zajednički kongresni komitet na dvomesečnoj turneji po Evropi. Oko pedeset članova Kongresa predložilo je više od sto amandmana”.³⁶⁷ Malo zakona u istoriji Sjedinjenih Američkih Država zakonodavcima je oduzelo toliko vremena, pobudilo toliko pažnje i izazvalo tako intenzivne rasprave u Kongresu kao Smit-Mundov zakon. Ovaj zakon je državi pružio pravni okvir da se bavi propagandom čime su ugrožena dva principa američkog liberalno-demokratskog sistema: princip slobode pojedinca na čije odluke država nije smela da utiče šireći informacije i oblikujući javno mnjenje, i princip nemešanja države u poslove kompanija u privatnom vlasništvu i njihov udeo u tržištu.

Američki zakonodavci su pomoću amandmana koji su prihvaćeni zaštitili američke građane u Sjedinjenim Američkim Državama i američke kompanije od štetnog uticaja države na njihovo mišljanje i poslovanje. Smit-Mundov zakon je i danas na snazi i služi kao pravni okvir za najvažnije poluge meke moći koje primenjuje američka administracija u drugim zemljama i za finansiranje ovih poluga. Odredbe Smit-Mundovog zakona koje štite američke građane na tlu Sjedinjenih Američkih Država od državne propagadne su u velikoj meri izgubile smisao sa pojavom Interneta, ali još uvek delimično ograničavaju širenje državne propagande na američkom tlu.

Urednici dnevne novine Njujork tajms su u uvodnom tekstu izdanja od 18. januara 1948. godine povodom usvajanja Smit-Mundovog zakona napisali da je jednoglasno usvajanje zakona o kulturnim i informativnim programima Stejt departmenta “odličan dokaz o promeni javnog mnjenja u ovoj zemlji. Pre šest meseci je bilo toliko protivljenja ovoj

³⁶⁵ Ibidem, p. 10.

³⁶⁶ Ibidem, p. 14.

³⁶⁷ Charles Alexander Thomson, Walter Herman Carl Laves, *Cultural Relations and US Foreign Policy*, Indiana University Press, 1963., p. 67.

zakonskoj meri ... da Senat nije čak ni hteo da iznese ovaj predlog zakona na glasanje. ... Sada postoji veća potreba ... zbog prevejanih napada koje su započeli Kominform i druga ruska glasila. Oluja laži i pogrešnih interpretacija o Sjedinjenim Državama tutnji Evropom i širom sveta kao mećava. ... Mi pokušavamo da pošaljemo zrake svetlosti širom planete...”.³⁶⁸ Urednici jednog od najuticajnijih američkih dnevnih listova zaključuju svoj tekst pozivajući američko društvo na borbu protiv Sovjetskog Saveza rečima: “u ovom ratu reči i ideja, u ratu bez krvi, moramo da dignemo na noge naše najjače bataljone”.³⁶⁹

3.5.4. Memorandum NSC 68

Memorandum NSC 68 iz 1950. godine predstavlja najznačajniji spoljnopolitički dokument Hladnog rata u kojem je američka administracija definisala politiku obuzdavanja Sovjetskog Saveza pomoću poluga tvrde moći kao i pomoću poluga meke moći. Memorandum NSC 68 je izveštaj koji je načinjen na zahtev predsednika Harija Trumana. On je krajem januara 1950. godine tražio da se „preispitaju američki ratni i mirnodopski ciljevi i posledice tih ciljeva na naše strateške planove u svetlu mogućeg sovjetskog posedovanja fizijske bombe i termonuklearne bombe”.³⁷⁰ Predsednik Truman je zahtevao da se u toku analize u obzir uzmu “moralna, psihološka i politička pitanja”.³⁷¹

Opšte nepoverenje između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza raslo je od kraja Drugog svetskog rata, a niz kriza na međunarodnom planu doprinelo je potpunom zahlađivanju odnosa između dve zemlje. Događaji u kojima je Sovjetski Savez imao značajnu ulogu, a koji su izazivali oštre reakcije američke administracije i zakonodavaca i oblikovali američku spoljnu politiku bili su, između ostalih, građanski rat u Grčkoj, komunistički puč u

³⁶⁸ Editorial, “Victory for the “Voice””, *New York Times*, January 18, 1948, Section E10, p. 110.

³⁶⁹ Ibidem, p. 110.

³⁷⁰ “The President to the Secretary of State”, Washington, DC, January 31, 1950, Foreign Relations of the United States, 1950, National Security Affairs, Foreign Economic Policy, Volume I, *Office of the Historian*, Available from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d56> (Accessed June 18, 2016)

³⁷¹ “A Report to the President Pursuant to the President’s Directive of January 31, 1950”, Washington, DC, April 7, 1950, Foreign Relations of the United States, 1950, National Security Affairs, *Office of the Historian*, Available from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d85> (Accessed June 18, 2016)

Čehoslovačkoj, izbori u Italiji i Berlinska kriza. Sovjetski Savez je, takođe, razvio tehnologiju za pravljenje atomske bombe i izvršio prvu nuklearnu probu 29. avgusta 1949. godine.³⁷²

Kenanov "Dugački telegram", koji je bio napisan pitkim, skoro poetskim jezikom i tonom, predstavljao je objašnjenje i tumačenje uzroka sovjetskih težnji na spoljnopolitičkom planu i upozorenje od opasnosti širenja komunizma po celom svetu. Memorandum NSC 68 predstavljao je strateški plan američke administracije za obuzdavanje Sovjetskog Saveza i komunizma u svetu. Za razliku od Kenanovog telegrama, memorandum NSC 68 je napisan teško razumljivim jezikom, a ton i ritam različitih delova nisu ujednačeni što pokazuje da je izveštaj napisalo više analitičara Stejt departmenta i Ministarstva odbrane.³⁷³

U memorandumu se tvrdi da su poraz Nemačke i Japana, kao i slabljenje britanske i francuske imperije doveli do toga da se Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez razvijaju na takav način da moć sve više gravitira ka ova dva centra. Pored toga, Sovjetski Savez se, za razliku od drugih zemalja koje su u prethodnim periodima imale hegemonске težnje, odlikuje fanatičnom verom, koja je u suštij suprotnosti sa američkom i teži da nametne apsolutnu vlast nad ostatkom sveta.³⁷⁴

Autori memoranduma tvrde da je priroda sukoba između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza u osnovi ideološka i vrednosna što se u izveštaju stavlja u prvi plan. Posedovanje nuklearnog naoružanja predstavljeno je kao posledica ovog ideološkog sukoba i sredstvo za njegovo konačno rešavanje. Dakle, ovaj memorandum potvrđuje da ideološki sukob, odnosno sukob u sferi meke moći, predstavlja uzrok sukoba u vojnoj i ekonomskoj sferi, a ne obrnuto. Prema autorima memoranduma NSC 68, zvanična Moskva

³⁷² Videti: History, *Soviets Explode Atomic Bomb*, August 29, 1949, Available from <http://www.history.com/this-day-in-history/soviets-explode-atomic-bomb> (Accessed December 10, 2017)

³⁷³ Nekoliko dana pre nego što je memorandum NSC 68 dostavljen predsedniku Trumanu državni sekretar Din Ačeson (*Dean Acheson*) je na Univerzitetu u Kaliforniji održao govor u kojem je studentima i profesorima objasnio osnovne razlike između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza u oblasti ideja i vrednosti. Njegov govor je najvećim delom sačinjavao poglavlje memoranduma NSC 68 koje se odnosilo na sukob ideja i vrednosti između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza. Videti: Dean Acheson, "Tensions between the United States and the Soviet Union", *Department of State Bulletin*, Vol. XXII, No. 560, March 27, 1950, pp. 473-478.

³⁷⁴ Videti: Ibidem

je Sjedinjene Države smatrala jedinom značajnom pretnjom u svetu. Težnja Sovjetskog Saveza, koga autori nazivaju “državom ropstva”, da eliminiše Sjedinjene Američke Države kao simbol slobode, postavila je dve velike sile jednu nasuprot drugoj.³⁷⁵

U memorandumu se objašnjava suština američkog društva, osnovnih vrednosti i ideja na kojima su nastale Sjedinjene Države. Pojedinaac predstavlja najveću vrednost slobodnog društva. Sloboda svakog pojedinca je, osim u smilu prava koje taj pojedinac ima, izražena i kao negativna odgovornost pojedinca da u praktikovanju svoje slobode ne ugrožava druge ljude. Istovremeno pozitivna odgovornost predstavlja konstruktivnu upotrebu lične slobode u izgradnji pravednog društva. Ideja slobode, koja u sebi nosi pozitivnu odgovornost, je izvorište raznolikosti, tolerancije i vladavine zakona. Društvo zasnovano na slobodi pojedinca teži tome da stvori atmosferu u kojoj svaki pojedinac ima priliku da se kreativno razvija.³⁷⁶

Preslikavajući odgovornost i ulogu slobodnog pojedinca na ulogu slobodnog društva, autori memoranduma NSC 68 ističu da se slobodno društvo u svojim odnosima sa drugim zemljama oslanja na “snagu i privlačnost svojih ideja i da se ne oseća primoranim da ... sva druga društva dovede u sklad sa sobom”.³⁷⁷ Ovde se pominje privlačnost ideja, što je jedan od osnovnih elemenata učenja o mekoj moći. Međutim, naglašava se da Sjedinjene Američke Države nisu zemlja koja teži tome da druge zemlje privuče na svoju stranu što je u suprotnosti sa ciljevima institucionalizovanja poluga meke moći koje je predhodilo ovom izveštaju.³⁷⁸ Američka spoljna politika obuzdavanja Sovjetskog Saveza u sferi meke moći zasnivala se na širenju ideja slobodnog društva i demokratskih političkih vrednosti među građanima drugih zemalja upravo sa ciljem da ti građani prihvate američke političke vrednosti i ideju slobode.

³⁷⁵ Videti: “A Report to the President Pursuant to the President’s Directive of January 31, 1950”, Washington, DC, April 7, 1950, Foreign Relations of the United States, 1950, National Security Affairs, *Office of the Historian*, Available from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d85> (Accessed June 18, 2016)

³⁷⁶ Videti: ““A Report to the President Pursuant to the President’s Directive of January 31, 1950”, Washington, DC, April 7, 1950, Foreign Relations of the United States, 1950, National Security Affairs, *Office of the Historian*, Available from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d85> (Accessed June 18, 2016)

³⁷⁷ Ibidem

³⁷⁸ U prethodnim poglavljima su objašnjeni procesi institucionalizovanja poluga meke moći kroz usvajanje Fulbrajtovog i Smit-Mundovog zakona.

Sovjetski Savez je okarakterisan kao društvo kojem osnovnu pretnju predstavlja ideja o slobodi. Ovim društvom dominira pojedinac ili grupa pojedinaca koji teže apsolutnoj moći i gde građani moraju da se dobrovoljno potčine apsolutnoj moći pojedinca ili grupe. U odsustvu religije, sam državni sistem se podiže na nivo Boga, a potčinjavanje Božjoj volji postaje potčinjavanje državnom sistemu. Nasuprot slobodnom društvu koje ne oseća potrebu da privuče druga društva, odnosno zemlje na svoju stranu, sovjetska država zahteva potpuno potčinjavanje komunističkih partija i svih država pod sovjetskom dominacijom. Pravi internacionalista se definiše kao onaj koji u potpunosti podržava Sovjetski Savez, a u zemljama u sovjetskoj sferi uticaja pravi patriotizam predstavlja ljubav prema Sovjetskom Savezu. Sovjetska država neprekidno vrši napade na slobodne institucije širom sveta, a usled polarizacije moći poraz slobodnih institucija bilo gde u svetu predstavlja poraz na svetskom nivou.³⁷⁹

“Nijedan sistem vrednosti nije tako nepomirljiv sa našim, tako neumoljiv u svojoj svrsi da nas uništi, tako sposoban da okrene u svoju korist najopasnije i najrazornije pojave u našem društvu...”.³⁸⁰ Težnje slobodnog društva određene su osnovnim vrednostima tog društva i neophodnošću održavanja materijalnih uslova u kojima se te vrednosti razvijaju, a Sovjetski Savez ne samo da preti da ugrozi američke vrednosti, već fizičke uslove neophodne za opstanak tih vrednosti.³⁸¹ Međutim, za razliku od Sovjetskog Saveza koji ne preza od toga da upotrebi bilo koje sredstvo za postizanje svojih ciljeva, američko društvo, kao društvo slobode, na raspolaganju ima ograničena sredstva za postizanje svojih ciljeva. Ukoliko bi Sjedinjene Američke Države upotrebile silu na spoljnopolitičkom planu, to bi negiralo njihovu suštinu koja se zasniva na ideji slobode. “Ideja ropstva može jedino biti prevaziđena upornim prikazivanjem superiornosti ideje slobode. ...nemamo drugog izbora nego da

³⁷⁹ Videti: “A Report to the President Pursuant to the President’s Directive of January 31, 1950”, Washington, DC, April 7, 1950, Foreign Relations of the United States, 1950, National Security Affairs, *Office of the Historian*, Available from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d85> (Accessed June 18, 2016)

³⁸⁰ Ibidem

³⁸¹ Videti: Ibidem

pokažemo superiornost ideje slobode putem njene konstruktivne primene i da pokušamo da promenimo svetsku situaciju svim sredstvima osim putem rata...”.³⁸²

U predstavljanju oruđa koje Sovjetski Savez ima na raspolaganju u širenju svog uticaja, kako u zemljama komunizma u istočnoj Evropi, tako i u drugim regionima sveta, autori izveštaja navode ideologiju kao jedan od najznačajnijih izvora sovjetske moći. Širenje komunističkih vrednosti, mirovne kampanje i zagovaranje interesa naroda pod kolonijalnom vlašću nailaze na pozitivne reakcije širom sveta, a posebno u Aziji.³⁸³ U izveštaju nije dato poređenje američkih i sovjetskih poluga meke moći i aktivnosti u oblasti širenja ideologija liberalnog kapitalizma i demokratije, s jedne strane, i marksističkih ideja i komunizma, s druge strane. Iako su obe zemlje pre nastanka memoranduma NSC 68 počele da primenjuju svoje poluge meke moći u drugim zemljama šireći svoje ideologije i vrednosti, ovaj dokument se nije bavio analizom tih poluga i načinima njihov primene.

U memorandumu je vrlo jasno definisana politika obuzdavanja, koja podrazumeva sva hladnoratovska sredstva, osim rata, pomoću kojih je planirano sprečavanje daljeg širenja sovjetske moći i uticaja, razotkrivanje laži u sovjetskim planovima i primoravanje Kremlja na povlačenje. Memorandum je isto tako nalagao i sejanje semena uništenja unutar sovjetskog sistema ne bi li se Moskva dovela barem do toga da promeni svoje ponašanje i ne bi li se povinovala opšteprihvaćenim međunarodnim standardima.³⁸⁴

Autori izveštaja bili su uvereni u to da je velika većina Amerikanaca ubeđena da je američki vrednosni sistem koji je zasnovan na principima slobode, tolerancije, važnosti pojedinca i na nadmoći razuma nad voljom vredniji i bolji od sovjetske ideologije i da može postati moćno sredstvo privlačenja miliona koji su u živeli u sovjetskom autokratskom sistemu. U memorandumu se kao jedan od glavnih ciljeva Sjedinjenih Američkih Država

³⁸² Ibidem

³⁸³ Videti: Ibidem

³⁸⁴ Videti: “A Report to the President Pursuant to the President’s Directive of January 31, 1950”, Washington, DC, April 7, 1950, Foreign Relations of the United States, 1950, National Security Affairs, *Office of the Historian*, Available from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d85> (Accessed June 18, 2016)

nalaže da se kod ruskog naroda podstiče razvoj stavova koji će dovesti do promene ponašanja Sovjetskog Saveza³⁸⁵ što predstavlja suštinu krajnjih rezultata primene poluga meke moći.

U zaključku memoranduma ponovo se naglašava da Sjedinjene Američke Države, kao zemlja koja se nalazi u centru moći slobodnog sveta, imaju vodeću ulogu i veliku odgovornost za mir u svetu. Sjedinjene Američke Države bile su odlučne u nameri da sprovedu program kojim će osujetiti planove Kremlja za uspostavljanje dominacije nad ostatkom sveta stvarajući uslove kojima će Sovjetski Savez morati da se prilagodi. Jedna od završnih poruka memoranduma NSC 68 odražava suštinu američke spoljopolitičke strategije Hladnog rata: jačanje vojne sile sa ciljem obuzdavanja Sovjetskog Saveza i upotrebu vojne sile kao pretnje i simbola moći uz mogućnost da ta vojna sila nikada ne bude upotrebljena. Drugi osnovni postulat hladnoratovske strategije definisane u ovom memorandumu bilo je ometanje sovjetskih planova pomoću jačanja izvora meke moći slobodnog sveta i primene poluga meke moći. Krajnji cilj primene poluga meke moći u Sovjetskom Savezu bile su unutrašnje promene sovjetskog sistema i suštinske promene osnovnih vrednosti i ideja sovjetskog naroda.

Pored toga što je memorandum NSC 68 predstavljao osnovni dokument na kome se od 1950. godine zasnivala celokupna američka hladnoratovska spoljna politika, ovaj izveštaj je imao veliki značaj za američke državne informativne programe u inostranstvu. Američka vlada prvi put je zvanično usvojila psihološke aktivnosti kao jedno od osnovna četiri oruđa spoljne politike pored vojnog, ekonomskog i diplomatskog i precizno definisala da ova oruđa treba da se upotrebljavaju zajedno. Memorandum NSC 68 je takođe definisao kredibilitet američke moći kao vitalni nacionalni interes.³⁸⁶

Nedugo nakon što je predsednik Hari Truman dobio memorandum NSC 68, održao je govor pred Američkim udruženjem novinskih urednika. Govor je bio posvećen propagandi kao jednom od najmoćnijih oruđa za širenje laži koje neposredno ugrožavaju slobodu širom sveta. Truman je naglasio da je cilj američke borbe protiv sovjetskog uticaja pre svega

³⁸⁵ Ibidem

³⁸⁶ Videti: Nicholas J. Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, op. cit., p. 54.

pridobijanje ljudske svesti. On je istakao da ljudi na koje je usmerena komunistička propaganda nemaju priliku da slušaju američke radio programe, da čitaju objektivne američke novine, da ne znaju ko su i kakvi su zaista Amerikanci ili građani drugih slobodnih zemalja, a ono što je najvažnije je da oni čak ni ne znaju šta Amerikanci misle kada kažu „demokratija“. Truman je naglasio da Sjedinjene Države moraju da se bore protiv laži i blaćenja kojima su izložene i pozvao je američku štampu, radio stanice i filmsku industriju na „kampanju istine“ koja će širiti ideje slobode i suprotstaviti se propagandi ropstva.³⁸⁷ Govor predsednika Trumana naišao je na pozitivan odziv kod urednika američkih dnevnih listova što se moglo videti u uredničkim tekstovima koji su usledili posle ovog govora.³⁸⁸

Memorandum NSC 68 je pozitivno uticao na finansiranje međunarodnih informativnih programa u inostranstvu što je omogućilo predsedniku Hariju Trumanu i Beloj kući da sprovede svoju „Kampanju istine“, Glasu Amerike da otvori nove servise na stranim jezicima, a Stejt departmentu da otvori nove informativne službe na Bliskom Istoku, u Aziji i Africi.³⁸⁹ Sve aktivnosti i programi koje je američka izvršna vlast pokrenula u oblasti informisanja javnosti u drugim zemljama i širenja američkih vrednosti i ideja pomoću štampe, radio programa i filma predstavljali su suštinu postojanja Informativne agencije Sjedinjenih Država. Ova državna ustanova, koja je osnovana tri godine posle donošenja Memoranduma NSC 68, objedinila je sve programe informisanja, nastavila i pojačala strategiju kampanje istine predsednika Trumana sve do kraja Hladnog rata.

³⁸⁷ Harry S. Truman, *Address on Foreign Policy at a Luncheon of the American Society of Newspaper Editors*, April 20, 1950, The American Presidency Project, Available from <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-foreign-policy-luncheon-the-american-society-newspaper-editors> (Accessed September 7, 2016)

³⁸⁸ Videti: Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, op. cit., p. 48.

³⁸⁹ Videti: Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, op. cit., pp. 48-49.

3.5.5. Reorganizacioni plan broj 8

Tri godine nakon nastanka memoranduma NSC 68 američka administracija je osnovala najznačajniju ustanovu meke moći Sjedinjenih Američkih Država. Nikada pre 1953. godine i nikada posle 1999. godine Sjedinjene Američke Države nisu tako promišljeno, vešto i koordinirano primenjivale poluge meke moći i širile američke vrednosti i kulturu po najudaljenijim delovima sveta kroz lične kontakte sa javnostima drugih zemalja. Informativna agencija Sjedinjenih Država (*U.S. Information Agency*) spada u jednu od osam agencija Hladnog rata³⁹⁰ od kojih četiri postoje i danas. Kao i Komitet za javno informisanje i Kancelarija za ratno informisanje u dva svetska rata, Informativna agencija Sjedinjenih Država osnovana je da bi objašnjavala američku politiku i namere drugim narodima i širila američke vrednosti i kulturu po svetu. Međutim, za razliku od dve prethodne državne agencije meke moći, Informativna agencija Sjedinjenih Država nije u svojoj misiji imala element vršenja propagande na domaćem tlu pošto Sjedinjene Američke Države nisu učestvovala u oružanom sukobu protiv svog glavnog rivala.

Odbor za psihološku strategiju (*Psychological Strategy Board*) je u avgustu 1952. godine, pred sam kraj drugog mandata predsednika Harija Trumana, sačinio izveštaj koji se bavio statusom američkih psiholoških aktivnosti u inostranstvu.³⁹¹ U drugom pasusu izveštaja kaže se da Sjedinjene Američke Države nisu napravile značajan napredak u psihološkim programima koji bi vodio ostvarivanju cilja smanjenja i povlačenja sovjetske sile, kao što je izloženo u memorandumu Saveta za nacionalnu bezbednost NSC 20/4.³⁹² U izveštaju se analizira i objašnjava psihološka situacija, kako autori nazivaju javno mnjenje, i

³⁹⁰ Videti: National Archives, Cold War Era Agencies, Available from

<https://www.archives.gov/research/foreign-policy/cold-war/agencies.html> (Accessed September 15, 2018)

³⁹¹ Videti: "Report by the Psychological Strategy Board", Washington, DC, August 1, 1952, *Foreign Relations of the United States, 1950-1955*, The Intelligence Community, 1950-1955, Office of the Historian, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950-55Intel/d125> (Accessed March 28, 2017)

³⁹² Memorandum NSC 20/4 predstavlja izveštaj Saveta za nacionalnu bezbednost o američkim ciljevima u borbi protiv Sovjetskog Saveza koji predstavlja pretnju američkoj bezbednosti. Videti: "Report to the President by the National Security Council", Washington, DC, November 23, 1948, *Foreign Relations of the United States, 1948, General; The United Nations, Volume I, Part 2, Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2/d61> (Accessed March 28, 2017)

uticaj koji Sjedinjene Američke Države imaju ili nemaju u različitim delovima sveta. Što se tiče zemalja u sovjetskoj sferi uticaja, najznačajnije javne³⁹³ informativne aktivnosti svode se na Glas Amerike i Radio slobodna Evropa koji dosežu i do publike u Sovjetskom Savezu.³⁹⁴ Sjedinjene Američke Države bile su potpuno neuspešne u suprotstavljanju sovjetskoj propagandi u kojoj je Amerika stalno poistovećivana sa ratom, a Sovjetski Savez sa mirom i ekonomskim razvojem.³⁹⁵

Predsednik Dvajt Ajzenhauer (*Dwight Eisenhower*), koji je posle Harija Trumana stupio na vlast, kao vojnik je spoznao značaj psihološke dimenzije moći na bojnom polju ili takozvani „p faktor“ kako je on zvao tu pojavu.³⁹⁶ On je tokom svoje predsedničke kampanje u jesen 1952. godine izjavio da američka administracija nije do tada uspeła da podigne osmišljavanje i sprovođenje psiholoških aktivnosti na nacionalni nivo. Tvrdio je da, dok su Sjedinjene Američke Države bile usredsređene na vojni i odbrambeni aspekt odnosa sa Sovjetskim Savezom, sovjetski komunistički psihološki stratezi su delali i širili sovjetski uticaj i ideologiju po svetu. Ajzenhauer je rekao da sve što Amerika radi ili ne radi, sve što kaže ili ne uspe da kaže ima uticaja na druge zemlje, što utiče na način razmišljanja i volju građana tih zemalja.³⁹⁷ Na osnovu ovoga se može zaključiti da je Dvajt Ajzenhauer zaista razumeo meku moć, načine na koje ona utiče na druge zemlje i njenu važnost.

Ubrzo nakon što je postao predsednik,³⁹⁸ Dvajt Ajzenhauer je osnovao Savetodavni komitet za organizaciju vlade (*Advisory Committee on Government Organization*), a za

³⁹³ Pod javnim informativnim aktivnostima se podrazumevaju one koje su Sjedinjene Američke Države javno priznavale kao svoje za razliku od tajnih informativnih aktivnosti koje je sprovodila Centralna obaveštajna agencija i koje američka administracija nije priznavala.

³⁹⁴ Videti: "Report to the President by the National Security Council", Washington, DC, November 23, 1948, Foreign Relations of the United States, 1948, General; The United Nations, Volume I, Part 2, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2/d61> (Accessed March 28, 2017)

³⁹⁵ Videti: Nicholas Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, op. cit., p. 72.

³⁹⁶ Videti: Ibidem, p. 81.

³⁹⁷ Videti: Ibidem, p. 79.

³⁹⁸ Nepunih šest nedelja nakon što je Ajzenhauer ušao u Belu kuću, umire Jozef Staljin, sovjetski premijer i generalni sekretar Centralnog komiteta sovjetske Komunističke partije.

predsedavajućeg je imenovao Nelsona Rokfelera (*Nelson Rockefeller*).³⁹⁹ Početkom aprila 1953. godine Rokfelerov komitet dostavio je predsedniku memorandum u kojem se ističe da bezbednost i dobrobit američke nacije sve više zavise od uspešnog sprovođenja spoljne politike u političkoj, vojnoj, ekonomskoj i psihološkoj oblasti. Kao jednu od preporuka za reorganizaciju vlade, komitet je predložio osnivanje „nove informativne agencije u kojoj će biti konsolidovani najvažniji informativni programi za inostranstvo i programi kulturne i obrazovne razmene“.⁴⁰⁰ Predloženo je da nova agencija radi pod okriljem Saveta za nacionalnu bezbednost i da američki predsednik imenuje direktora te agencije. I dok bi nova agencija imala nezavisnost u strukturalnom i organizacionom smislu, dobijala bi opšte spoljnopolitičke smernice od Državnog sekretara, a smernice u oblasti vojne politike od Sekretara odbrane.⁴⁰¹

Drugi komitet koji je predsednik Ajzenhauer osnovao odmah posle inauguracije bio je Predsednički komitet za međunarodne informativne aktivnosti (*President's Committee on International Information Activities*) koji je kasnije postao poznat pod nazivom Džeksonov komitet po predsedavajućem Vilijamu Džeksonu (*William Jackson*).⁴⁰² Prvi zadatak komiteta bio je da sprovede detaljnu analizu informativnih programa u inostranstvu. U memorandumu koji je predsednik uputio Izvršnom sekretaru Saveta za nacionalnu bezbednost, Dvajt Ajzenhauer je napisao da je dugo pre toga bio uveren u to da su aktivnosti u oblasti

³⁹⁹ Nelson Rokfeler se, osim biznisom, bavio i politikom u koju je ušao 1940. godine kao koordinator među-američkih poslova u Stejt departmentu. Njegove inicijative u oblasti meke moći u Latinskoj Americi, kao što je mreža radio stanica, program profesionalne razmene sa Sjedinjenim Američkim Državama i mreža američkih kulturnih centara, postoje i danas i imaju ogroman značaj za primenu poluga meke moći i američki uticaj na ovaj deo sveta. Programi koje je Rokfeler tada započeo u tom delu sveta se u današnje vreme sprovode na globalnom nivou.

⁴⁰⁰ “Memorandum for the President by the President’s Advisory Committee on Government Organization”, Foreign Relations of the United States, Washington, DC, April 7, 1953, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p2/d326> (Accessed March 24, 2017)

⁴⁰¹ Videti: Ibidem

⁴⁰² Pre nego što je postavljen na poziciju predsedavajućeg ovog komiteta, Vilijam Džekson je bio Zamenik direktora Centralne obaveštajne agencije, a tokom Drugog svetskog rata je bio oficir Kancelarije strateških službi (*Office of Strategic Services*).

međunarodnog informisanja od suštinskog značaja za bezbednost SAD, kao i za bezbednost drugih slobodnih naroda.⁴⁰³

Džeksonov komitet je 30. juna 1953. godine dostavio predsedniku Ajzenhaueru izveštaj o američkoj politici u oblasti međunarodnih informativnih aktivnosti, kao i analizu samih informativnih programa, što je uključivalo javne i tajne informativne programe,⁴⁰⁴ javne i tajne ekonomske i političke aktivnosti i tajne vojne i kvazi vojne operacije. Autori izveštaja smatrali su da takozvane psihološke aktivnosti nisu delatnost odvojena od glavnih diplomatskih, ekonomskih i vojnih mera za postizanje američkih nacionalnih ciljeva, već predstavljaju sastavni deo tih mera.⁴⁰⁵ U izveštaju se kaže da je uloga propagande da „obaveštava strane narode o prirodi američkih ciljeva i da pobudi kod njih razumevanje i simpatije prema svetskom poretku koji Sjedinjene Američke Države i druge slobodne zemlje teže da uspostave. Da bi bila efikasna, propaganda mora da bude pouzdana, ubedljiva i istinita“.⁴⁰⁶ Termin „propaganda“ u ovom izveštaju nema negativnu konotaciju kao što je ima u današnje vreme. Pojam „istinite propagande“ ukazuje na to da termin „propaganda“ u izveštaju označava informisanje, a ne širenje laži i obmanjivanje javnosti.

Džeksonov komitet je smatrao da osnovna svrha prethodnih propagandnih i informativnih aktivnosti nije bila jasno definisana. U različitim periodima posle Drugog svetskog rata svrha propagandnih aktivnosti je varirala od prikazivanja celokupne i istinite slike o američkom životu, preko jačanja međusobnog razumevanja sa drugim narodima, do

⁴⁰³ Videti: “Report to the President by the President’s Committee on International Information Activities”, Washington, June 30, 1953, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, National Security Affairs, Vol. II, Part 2, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p2/d370> (Accessed March 22, 2017)

⁴⁰⁴ U izveštaju su detaljno opisani i analizirani radio programi Glasa Amerike u različitim regionima sveta, aktivnosti Američkog komiteta za oslobađanje od boljševizma i Nacionalnog komiteta za slobodnu Evropu koje je osnovala Centralna obaveštajna agencija, i radio Mreža oružanih snaga koja je bila glasilo Sekretarijata za odbranu. Pored tradicionalnih informativnih programa, izveštaj se pozabavio i programima obrazovne i profesionalne razmene, štampom i publikacijama, bibliotekama i informativnim centrima, filmom i televizijskim programom.

⁴⁰⁵ Videti: “Report to the President by the President’s Committee on International Information Activities”, Washington, June 30, 1953, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, National Security Affairs, Vol. II, Part 2, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p2/d370> (Accessed March 22, 2017)

⁴⁰⁶ Ibidem

borbe protiv sovjetske propagande. U izveštaju se kaže da osnovna svrha informativnih programa treba da bude ubeđivanje drugih naroda u to da je u njihovom interesu da delaju u skladu sa nacionalnim interesima SAD, odnosno da se usklade lični i nacionalni interesi pripadnika drugih nacija sa ciljevima američke nacije.⁴⁰⁷

Ono što se, takođe, ističe u izveštaju je da američke međunarodne informativne aktivnosti koje su u tom periodu planirale i sprovodile tri agencije američke vlade – Stejt department, Agencija za međusobnu bezbednost i Ministarstvo odbrane, nemaju jedinstvenu strategiju i ne šalju usklađene poruke javnostima drugih zemalja. Autori su dali preporuku da strategija međunarodnih informativnih programa treba da bude jedinstvena i centralizovana u Vašingtonu, a da taktike treba da se osmišljavaju na nivou regiona i pojedinačnih zemalja, odnosno na nivou Informativnih službi koje su postojale pri ambasadama širom sveta. U izveštaju se nalaže da međunarodni informativni programi treba da budu označeni kao programi američke vlade samo kada je to od koristi za SAD, dok najveći deo informativnih programa ne treba da ima oznaku vlade SAD.⁴⁰⁸ Autori izveštaja, dakle, smatraju da određene informativne aktivnosti treba da budu tajne, odnosno da javnosti drugih zemalja ne treba da znaju ko ih sprovodi kao što je slučaj sa tajnom psihološkom delatnošću Centralne obaveštajne agencije. Takođe se preporučuje da se više koriste američke privatne organizacije u sprovođenju informativnih programa i programa obrazovne razmene.⁴⁰⁹

Za razliku od Rokfelerovog komiteta, autori ovog izveštaja, na čelu sa Vilijamom Džeksonom, smatrali su da treba da se osnuje Odbor za koordinisanje operacija pri Savetu za nacionalnu bezbednost koji će biti zadužen za osmišljavanje strategije međunarodnih informativnih programa i izdavanje naloga Stejt departmentu i drugim agencijama. Džeksonov komitet bio je protiv osnivanja nezavisne agencije koja bi planirala i sprovodila

⁴⁰⁷ Ibidem

⁴⁰⁸ Videti: "Report to the President by the President's Committee on International Information Activities", Washington, June 30, 1953, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, National Security Affairs, Vol. II, Part 2, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p2/d370> (Accessed March 22, 2017)

⁴⁰⁹ Ibidem

međunarodne informativne programe⁴¹⁰ što je bilo u suprotnosti sa preporukama Rokfelerovog komiteta za organizaciju vlade. Međutim, kada je predsednik Ajzenhauer primio izveštaj Predsedničkog komiteta za međunarodne informativne aktivnosti, planovi za osnivanje nove, nezavisne agencije zadužene za planiranje i sprovođenje međunarodnih informativnih programa već su bili u podmakloj fazi.

Predsednik je mesec dana pre nego što je primio izveštaj Džeksonovog komiteta, Kongresu dostavio na razmatranje i odobravanje Reorganizacioni plan broj 8 u kojem je tražio osnivanje Informativne agencije Sjedinjenih Država, a u skladu sa Zakonom o reorganizaciji iz 1949. godine.⁴¹¹ U propratnom pismu Ajzenhauer je izjavio da je nova agencija bila razuman način da se obezbedi pravo jedinstvo i veća efikasnost u oblasti međunarodnih informativnih programa. Programi obrazovne razmene ostali su pod jurisdikcijom Stejt departmenta. Plan je imao odredbu u kojoj je navedeno da će direktor Informativne agencije Sjedinjenih Država podnositi izveštaje i dobijati instrukcije od predsednika preko Saveta za nacionalnu bezbednost ili kako god drugačije predsednik bude naložio.⁴¹²

Nikolas Kul tvrdi da je državni sekretar Džon Foster Dalas bio potpuno saglasan sa preporukama Rokfelerovog komiteta za osnivanje nezavisne informativne agencije, jer je želeo da izmesti kontroverzne propagandne programe iz Stejt departmenta da bi mogao da se fokusira na tradicionalnu diplomatiju. Dalasova želja da se reši međunarodnih informativnih programa bila je dodatno motivisana istragama koje je sprovodio senator Džozef Makarti (*Joseph McCarthy*) o radiju Glas Amerike i programima američkih biblioteka u inostranstvu.⁴¹³

⁴¹⁰ Ibidem

⁴¹¹ Videti: "Reorganization Plan No. 8 of 1953", June 1, 1953, *Office of the Law Revision Counsel*, United States Code, Available from <http://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title5a-node84-leaf141&num=0&edition=prelim> (Accessed March 24, 2017)

⁴¹² Videti: Nicholas Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, op. cit., p. 91.

⁴¹³ Ibidem, p. 82.

Savet za nacionalnu bezbednost se krajem oktobra 1953. godine složio sa predloženim planom da misija Informativne agencije Sjedinjenih Država bude da pomoću komunikacionih tehnika uverava narode drugih zemalja da su američka politika i američki interesi u skladu sa težnjama tih naroda ka miru i slobodi i da će im Sjedinjene Američke Države pružati podršku u ostvarivanju tih težnjih.⁴¹⁴ Informativna agencija Sjedinjenih Država je svoju misiju trebalo da ostvaruje kroz niz programa pomoću kojih će da objašnjava i tumači ciljeve i politiku vlade Sjedinjenih Američkih Država narodima drugih zemalja. Uloga Informativne agencije bila je takođe da prikazuje vezu između američke politike i slobodarskih težnji drugih zemalja i da se bori protiv kampanje koja blati američku politiku i nacionalne interese. Osim toga, misija Informativne agencije je obuhvatala i objašnjavanje američke kulture i načina života kako bi američka politika i nacionalni interesi naišli na mnogo bolje razumevanje u inostranstvu.⁴¹⁵ Misija i programi koje je osmišljavala i sprovodila Informativna agencija Sjedinjenih Država u toku 47 godina svog postojanja imali su za krajnji cilj promenu ponašanja građana drugih zemalja kako bi se stvorili povoljni ili povoljniji uslovi za ostvarivanje američkih nacionalnih interesa, prvenstveno u oblasti trgovine i ekonomije, kao i u vojnoj oblasti.

Predsednik Ajzenhauer je u novembru 1953. godine održao govor pred službenicima novoosnovane Informativne agencije Sjedinjenih Država i tom prilikom je izjavio da je uveren u to da američka vlada ne može da bude uspešna na spoljnopolitičkom planu ukoliko ne objasni narodima drugih zemalja kakvi su zaista Amerikanci, šta osećaju, kako reaguju i koje su njihove pozitivne osobine i motivi koji ih inspirišu u oblasti angažovanja u inostranstvu. On je izrazio svoju frustraciju zbog toga što građani drugih zemalja, čak i oni veoma obrazovani, znaju veoma malo o SAD.⁴¹⁶ Istakao je da jačanje međusobnog

⁴¹⁴ Ibidem, p. 101.

⁴¹⁵ Nicholas Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, op. cit., p. 102.

⁴¹⁶ Videti: Dwight D. Eisenhower, *Remarks to the Staff of the United States Information Agency*, November 10, 1953, The American Presidency Project, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=9758> (Accessed March 28, 2017); Jel Ričmond navodi primer susreta između Isaje Berlina (Isaiac Berlin) sa ruskim piscima Borisom Pasternakom i Anom Akmatovom. Posle susreta Isaja Berlin je napisao da im je ispričao sve što je mogao o engleskoj, američkoj i francuskog književnosti i da se osećao kao da govori žrtvama brodoloma na pustom ostrvu koje je decenijama

razumevanja između različitih naroda i izgradnja mira zasnovana na saradnji predstavljaju način da se spreči atomska katastrofa, a da međusobno razumevanje u velikoj meri zavisi od slobodnog i potpunog protoka informacija i njihovog uravnoteženog širenja. Ajzenhauer je objasnio da Sovjetski Savez uspešan u širenju propagande zahvaljujući cenzuri pod kojom živi tri četvrtine ljudi u svetu, kao i zahvaljujući nepismenosti koja vlada u mnogim zemljama.⁴¹⁷

On je isto tako smatrao da američka štampa ne prenosi dovoljno vesti iz inostranstva i da američki narod nije dobro informisan o tome šta se događa u drugim delovima sveta. Isto tako su vesti o običnim Amerikancima i njihovom načinu života retke u Evropi, a ono što se objavljuje formira stavove o Amerikancima koji se svode na to da američka civilizacija predstavlja kolekciju kućnih aparata i da su Amerikanci bezosećajni i opsednuti materijalnim vrednostima. Predsednik Ajzenhauer je istakao da stotine miliona ljudi iz slobodnih zemalja pristupa vojno-bezbednosnim sporazumima sa SAD, ali da oni nisu pravi saveznici zbog slabog međusobnog razumevanja koje je prouzrokovano malom količinom informacija o Sjedinjenim Američkim Državama i američkom načinu života.⁴¹⁸

Informativna agencija Sjedinjenih Država imala je ogromnu ulogu u primeni poluga američke meke moći i u širenje američkih vrednosti i ideja širom sveta.⁴¹⁹ Na vrhuncu svojih hladnoratovskih aktivnosti imala je najveće prisustvo u inostranstvu od svih vladinih

bilo odsečeno od civilizacije. Ruski pisci su njegovu priču prihvatili sa oduševljenjem, kao nešto novo i uzbudljivo. Videti: Yale Richmond, *Practicing Public Diplomacy: A Cold War Odyssey*, op. cit., p. 89.

⁴¹⁷ The American Presidency Project, Dwight D. Eisenhower, *Remarks to the Staff of the United States Information Agency*, November 10, 1953, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=9758> (Accessed March 28, 2017)

⁴¹⁸ Videti: The American Presidency Project, Dwight D. Eisenhower, *Remarks to the Staff of the United States Information Agency*, November 10, 1953, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=9758> (Accessed March 28, 2017)

⁴¹⁹ Najvažniji programi Informativne agencije Sjedinjenih Država bili su: Glas Amerike, koji je proizvodio radio emisije na preko 40 jezika za 100 miliona slušalaca nedeljno tokom Hladnog rata; časopisi, knjige, pamfleti i bilteni na više od sto jezika koji su štampani i distribuirani u desetinama milijardi primeraka; svetska mreža biblioteka u 150 zemalja koja je prva u svetu uvela princip otvorenih polica sa knjigama; najobimniji program za nastavnike engleskog jezika koji je ikada postojao i obuka desetina hiljada nastavnika engleskog; izložbe o američkom životu i idejama koje su privlačile milijarde posetilaca; hiljade dokumentarnih filmova, filmskih novosti i TV programa uključujući i "sapunice"; programi obrazovne i profesionalne razmene studenata, nastavnika, umetnika i stručnjaka od kojih su najpoznatiji Fulbrajt program i program stručnih poseta pod nazivom "International Visitor Leadership Program". Videti: Wilson Dizard, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, op. cit., pp. 4-5.

agencija. Ispostave ove agencije postojale su u više od tri stotine gradova po svetu. Vilson Dizard (*Wilson Dizard*) tvrdi da je Informativna agencija Sjedinjenih Država bila najveći informativni i kulturni program koji je jedno društvo ikada sprovelo da bi uticalo na stavove i ponašanje ljudi van svojih granica.⁴²⁰

Zahvaljujući Informativnoj agenciji Sjedinjenih Država, koja je postojala od 1953. do 1999. godine, većina ljudi širom sveta upoznala se sa američkim idejama i kulturom. Nikolas Kul tvrdi da je ovo bila agencija „globalizacije“ u vreme kada nijedna privatna korporacija nije mogla da priušti sebi da širi informacije na globalnom planu. Svetske novine su dobijale najznačajnije govore američkih zvaničnika, saopštenja i vesti od ispostava ove agencije po celom svetu. Programi profesionalne razmene oblikovali su buduće svetske lidere. Milioni ljudi čitali su knjige i časopise i gledali filmove koje je proizvela Informativna agencija Sjedinjenih Država. Građani mnogih zemalja imali su priliku da se upoznaju sa američkim načinom života i američkom tehnologijom iz prve ruke na ogromnim izložbama.⁴²¹ Tokom decenija primene poluga meke moći po celom svetu Informativna agencija Sjedinjenih Država izvršila je ogroman uticaj na generacije ljudi koji su svoje stavove formirali na osnovu američkih vrednosti i ideja što je Sjedinjene Američke Države učinilo zemljom sa najjačom mekom moći u svetu.

⁴²⁰ Ibidem, p. 4

⁴²¹ Videti: Nicholas J. Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, Cambridge University Press, p. xiv

3.5.6. Američko-sovjetski sporazum o razmeni u oblasti kulture, tehnologije i obrazovanja

Sjedinjene Američke Države su usvojile dva zakona i stvorile organizacionu strukturu za primenu poluga meke moći sa ciljem obuzdavanja Sovjetskog Saveza i širenja marksističke ideologije po svetu. Međutim, to nije bilo dovoljno da bi Sjedinjene Američke Države mogle da primenjuju poluge meke moći u Sovjetskom Savezu koji je bio potpuno zatvoren i zaštićen od stranog materijalnog i ideološkog uticaja. Informativna agencija Sjedinjenih Država i Stejt department nisu mogli slobodno da sprovode programe informisanja i programe kulturne, tehničke i naučne razmene u Sovjetskom Savezu bez prethodnog dogovora sa sovjetskim vlastima i uz odobrenje sovjetskih vlasti. Da bi mogli da primenjuju poluge meke moći u Sovjetskom Savezu, Amerikanci su morali da ispregovaraju i potpišu sporazum sa Sovjetskim Savezom koji je detaljno definisao različite programe razmene i obezbeđivao Sovjetima potpuni reciprocitet u razmeni sa Sjedinjenim Američkim Državama. Prvi Sporazum između Sjedinjenih Američkih Država i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika o razmeni na polju kulture, tehnologije i obrazovanja potpisan je 1958. godine. Ovaj sporazum je bio ograničenog trajanja i dve zemlje su morale svake dve godine da ga produžavaju i potpisuju kako bi mogle da primenjuju poluge meke moći na teritoriji druge zemlje. Pod ovim sporazumom Sjedinjene Američke Države su sprovele mnogobrojne programe obrazovne, stručne i kulturne razmene. Međutim, Sovjetima nisu bila dovoljna ograničenja koja je ovaj sporazum nametao tako da su Amerikanci morali da pregovaraju i ugovaraju svaki pojedinačni program.

U proleće 1956. godine predsednik Ajzenhauer je tražio od predstavnika različitih delatnosti u Americi da se sastanu sa njim kako bi razgovarali o programu kojim bi se poboljšali odnosi između naroda u svetu. U pismu koje je uputio vodećim ličnostima iz različitih delatnosti predsednik je istakao da je za pobedu američke ideologije u velikoj borbi između dva suprotstavljena načina života neophodna aktivna podrška hiljada nezavisnih

privatnih grupa. Takođe je tražio i angažovanje miliona Amerikanaca u ličnoj komunikaciji sa pojedincima u inostranstvu.⁴²²

U septembru iste godine u Vašingtonu je održana konferencija pod nazivom „*People-to-People Conference*“ koja je okupila predstavnike američke administracije i vodeće ljude iz četrdeset američkih organizacija i komiteta. Predsednik Ajzenhauer se obratio učesnicima rekavši da je osnovna svrha konferencije da se izgradi put ka trajnom miru što je zasnovano na pretpostavci da svi ljudi u svetu žele mir. Međutim, neki narodi stalno slušaju o tome kako su drugi narodi, uključujući i Amerikance, gladni rata, matrijalisti i žele da izvuku korist od nesreće ostatka sveta. Ajzenhauer je opisao sovjetski, centralizovani, strogo kontrolisani sistem koji je sprovodio intenzivnu propagandu kao naizgled uspešan poduhvat i uporedio ga sa američkim principima lične inicijative i nezavisnog načina razmišljanja.⁴²³

On je istakao da se ljudi koji žive u ova dva različita sistema ne razumeju i da je neophodno da se odagna neznanje, da se uči i da se jača prijateljstvo među ljudima. U govoru je naveo razmenu profesora, studenata i poslovnih ljudi, tehničku pomoć, lekare koji se bore protiv zaraza, slobodne radničke sindikate koji drugim narodima pokazuju kako deluju i koliko zarađuju, kao i privatna putovanja građana. Predsednik je pozvao učesnike konferencije da učestvuju u poduhvatu američke administracije da poboljša razumevanje između naroda i da na taj način postigne trajni mir u svetu.⁴²⁴

I Amerikancima i Sovjetima bilo je jasno da je međusobno nepoznavanje predstavljalo ogromnu prepreku za uspostavljanje stabilnih odnosa zasnovanih na poverenju. Jel Ričmond (*Yale Richmond*) tvrdi da je sovjetsko neznanje o Sjedinjenim Američkim Državama bilo je neizmerno. Sovjetski narod je, usled izolovanosti od spoljnog sveta i zbog toga što su mu sovjetski radio i štampa neprekidno govorili o dostignućima sovjetske države, verovao da mu je daleko bolje nego onima koji su živeli u kapitalizmu. Međutim, ni znanje

⁴²² Videti: Dwight D. Eisenhower, *Remarks at the People-to-People Conference*, Washington, DC, September 11, 1956, The American Presidency Project, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=10599&st=&st1> (Accessed April 2, 2017)

⁴²³ Videti: Ibidem

⁴²⁴ Videti: Ibidem

Amerikanaca o Sovjetskom Savezu i ruskom narodu nije bilo mnogo bolje.⁴²⁵ „Živeći sa bilo koje strane gvozdene zavese ... nismo znali ništa jedni o drugima. Diplomate i obaveštajni agenti davali su informacije svojim vladama, ali to nije bilo dovoljno da se postigne razumevanje druge strane. Morali smo da pogledamo jedni drugima u oči,“ napisao je Sergej Hruščov, sin Nikite Hruščova, opisujući sastanak njegovog oca sa Dvajtom Ajzenhauerom na Samitu četiri sile u Ženevi u julu 1955. godine.⁴²⁶

Ubrzo posle Staljinove smrti u martu 1953. godine sovjetski premijer Nikita Hruščov započeo je svoje spoljnopolitičke pohode. Za razliku od Staljina, koji je posmatrao Hladni rat kao uvod u rat protiv Amerike, Nikita Hruščov je smatrao da se rat između kapitalističkog i socijalističkog tabora može izbeći i da dve strane mogu da koegzistiraju u isto vreme. On je pre svega želeo da Sovjetski Savez bude shvaćen ozbiljno i da bude prihvaćen kao svetska supersila, a da on lično bude prihvaćen u Sjedinjenim Američkim Državama i u drugim zapadnjačkim zemljama kao lider od istorijskog značaja.⁴²⁷

U duhu većeg otvaranja Sovjetskog Saveza ka svetu, Nikita Hruščov je 1956. i 1957. godine potpisao sporazume o saradnji u oblasti kulture sa Norveškom, Belgijom, Velikom Britanijom i Francuskom. Miroljubiva koegzistencija imala je i svrhu na domaćem planu. Da bi podigao životni standard i sproveo socijalne projekte, Nikita Hruščov je morao da preusmeri sredstva sa sovjetske ratne mašinerije na privredu. U leto 1957. godine on je počeo javno da zagovara zvanične sporazume o razmeni sa Sjedinjenim Američkim Državama. Smatrao je da će takvi sporazumi potvrditi status Sovjetskog Saveza kao supersile u istom rangu sa Sjedinjenim Američkim Državama.⁴²⁸

Nikita Hruščov je u junu 1957. godine u Kremlju dao intervju američkoj televizijskoj mreži CBS koji je emitovan uživo. Na pitanje šta su najvažnija pitanja koja moraju hitno da

⁴²⁵ Videti: Yale Richmond, *Cultural Exchange and the Cold War: Raising the Iron Curtain*, The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania, 2003, p. 14

⁴²⁶ Videti: Ibidem, p. 14

⁴²⁷ Videti: Nikita Khrushev, “On Peaceful Coexistence”, *Foreign Affairs*, Vol. 38, No. 1, Washington, DC, October 1959

⁴²⁸ Rosa Magnusdottir, “Be Careful in America, Premier Khrushchev!, Soviet perceptions of peaceful coexistence with the United States in 1959”, *Cahiers du monde russe*, 2006/1, Vol 47, Open Edition Center, 2006., pp. 109-111.

se reše u odnosu između dve zemlje, Nikita Hruščov je kao prvo naveo normalizaciju odnosa kroz uklanjanje trgovinskih ograničenja, a kao drugo pitanje naveo saradnju u oblasti kulture: “Treba da se organizuje razmena delegacija u oblasti kulture. Mora da se ostvari više kontakata između naših naroda, između poslovnih ljudi – to je ono glavno...”.⁴²⁹

Na Konferenciji ministara spoljnih poslova u Ženevi u oktobru 1955. godine Sjedinjene Američke Države su zajedno sa Velikom Britanijom i Francuskom predložile program od 17 tačaka da bi se uklonile barijere za neometanu razmenu u oblasti informisanja, kulture, obrazovanja, knjiga i publikacija, nauke, sporta i turizma. Američki državni sekretar Džon Foster Dalas tom prilikom je izjavio da su se Sjedinjene Američke Države nadale da će jedan od pozitivnih ishoda konferencije biti slobodnija razmena ideja, ljudi i roba, što se dogodilo samo u izvesnoj meri. Razmenu informacija i ideja, tvrdio je Dalas, blokira sovjetska strana sprovodeći cenzuru nad svom štampom i radiom, kao i sistematsko ometanje radio programa iz drugih zemalja. Prema njegovim rečima cenzura je sprečavala sovjetski narod da sazna objektivne činjenice o ostatku sveta.⁴³⁰

Uprkos težnjama Nikite Hruščova ka koegzistenciji, sovjetska strana je odbila američki predlog za otvaranje sovjetskih čitaonica u Sjedinjenim Američkim Državama i američkih u Sovjetskom Savezu, objavljivanje i distribuciju časopisa, kao i slobodnu prodaju knjiga i časopisa. Državni sekretar Dalas je izjavio da američki i ruski narod nikada nisu međusobno ratovali i da veruje da do toga nikada neće doći ukoliko se ova dva naroda budu poznavala. Po njegovom mišljenju velika opasnost dolazila je od dugotrajne, stalne kampanje koja utiče na stavove ruskog naroda.⁴³¹

Sovjetski ministar inostranih poslova Molotov veoma oštro je iskritikovao predlog Francuske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država i izjavio da taj predlog predstavlja mešanje u unutrašnja pitanja pojedinačnih zemalja, jer zahteva promene zakona i administrativnih pravila, a čak i promenu kursa valuta tih zemalja. Takođe je rekao su su

⁴²⁹ CBS, *Nikita Khrushchev on Face the Nation in 1957*, Available from <https://www.youtube.com/watch?v=XAG6D73gttA> (Accessed on September 9, 2017)

⁴³⁰ Videti: Anonymous, Special to New York Times, “Remarks by Dulles, Molotov and Macmillan and Text of New Western Proposal”, *New York Times*, November 15, 1955, p. 10

⁴³¹ Videti: Ibidem

neosnovane tvrdnje da sovjetski lideri pokušavaju da izoluju svoj narod od spoljnog sveta i optužio je Sjedinjene Američke Države da, pod izgovorom slobode razmene ideja, pokušavaju da uvedu “slobodu ratne propagande i propagande koja poziva čovečanstvo na nuklearni napad”.⁴³² Ministar Vječeslav Molotov je izjavio da će Sovjetski Savez pristupiti pregovaranju i zaključivanju bilateralnih ili multilateralnih sporazuma između država koji će regulisati razvoj naučne, tehničke, sportske i druge saradnje, kao i emitovanje radio programa.⁴³³

Posle Ženevske konferencije i neuspeha tri zapadne sile da sa Sovjetskim Savezom sklope multilateralni sporazum o razmeni, Sjedinjene Američke Države su razradile strategiju⁴³⁴ meke moći prema Sovjetskom Savezu i zemljama u sferi sovjetskog uticaja. Ova strategija je obuhvatala promovisanje ideja o režimu koji neće voditi predatorsku politiku u samom Sovjetskom Savezu, koji će podržavati želje ruskog naroda, a ne globalne ambicije međunarodnog komunističkog pokreta i koji će se sve više zasnivati na volji naroda, a ne na despotskoj policijskoj moći. Sjedinjene Američke Države su tri godine posle Staljinove smrti uočile da u Sovjetskom Savezu postoji sve veća svest i potreba za slobodom misli i izražavanja i sve veća potražnja za potrošačkim proizvodima i boljim životnim standardom za narodne mase.⁴³⁵

Američka politika u sferi tvrde, vojne moći bila je defanzivna, ali je u oblasti meke moći, kako je izloženo u strategiji, trebalo da bude ofanzivna. Ovo je podrazumevalo promovisanje ličnih sloboda, dobrobit i bezbednost ljudi u samom Sovjetskom Savezu i nezavisnost sovjetskih satelita. Razmena između Sjedinjenih Američkih Država s jedne strane i Sovjetskog Saveza i sovjetskih satelita sa druge strane trebalo je da bude na inicijativu Sjedinjenih Američkih Država, a američka vlada je trebalo kreativno da razmišlja i planira

⁴³² Anonymous, Special to New York Times, “Remarks by Dulles, Molotov and Macmillan and Text of New Western Proposal”, *New York Times*, November 15, 1955, p. 10.

⁴³³ Videti: Ibidem

⁴³⁴ Ova strategija je izložena u dokumentu NSC 5607 koji je poslat predsedniku Ajzenhaueru u leto 1956. godine. Videti: “National Security Council Report, NSC 5607”, Washington, June 29, 1956, Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Office of the Historian, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d104> (Accessed April 10, 2017)

⁴³⁵ Videti: Ibidem

tu razmenu. Strategija je obuhvatala poluge meke moći koje će, između ostalog, biti primenjene kroz predstavljanje privlačnih ideja, intelektualne slobode u Sjedinjenim Američkim Državama i obilja u kojem je dominirala roba široke potrošnje.⁴³⁶

Pregovori između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza o saradnji u sferi meke moći počeli su 28. oktobra 1957. godine u Vašingtonu, a pregovore su vodili američki ambasador Vilijam Lejsi (*William Lacy*), specijalni pomoćnik državnog sekretara za razmenu između Istoka i Zapada, i Georgij Zarubin (*Георгий Николаевич Зарубин*), sovjetski ambasador u Vašingtonu. Sjedinjene Američke Države su se zalagale za razmenu informacija i ideja, dok su Sovjeti bili daleko više zainteresovani za tehničku, naučnu i kulturnu razmenu. "...Sovjetski Savez je spreman na razmenu u svim oblastima osim u onoj u kojoj Sjedinjene Američke Države žele da sarađuju: ...u oblasti vesti i političkog interpretiranja vesti".⁴³⁷ Ambasador Lejsi je izjavio da Sjedinjene Američke Države žele razmenu naučnika, tehničara, umetnika, sportista i drugih profesija, ali da smatraju da je za bolje razumevanje i smanjivanje tenzija neophodna razmena informacija i ideja.⁴³⁸

Ambasador Lejsi je tom prilikom izjavio da "napredak u uklanjanju prepreka koje trenutno sprečavaju slobodan protok informacija i ideja predstavlja važan cilj"⁴³⁹ američke vlade. Ambasador Lejsi je naglasio da se cenzura vesti i ometanje radio programa još uvek sprovode u Sovjetskom Savezu, dve godine posle Ženevske konferencije. On je, takođe, izjavio da sovjetski narod ima pogrešnu sliku o Sjedinjenim Američkim Državama, a to je zato što većina Rusa nema slobodan pristup informacijama o ostatku sveta, posebno o Sjedinjenim Američkim Državama.⁴⁴⁰

Ambasador Zarubin je potvrdio da će kontakti i veze između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza doprineti normalizaciji i poboljšanju sovjetsko-američkih

⁴³⁶ Videti: "National Security Council Report, NSC 5607", Washington, June 29, 1956, Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Office of the Historian, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d104> (Accessed April 10, 2017)

⁴³⁷ Dana Adams Schmidt, "U.S. and Soviet Outline Plans for Cultural Exchanges; U.S. and Soviet Offer Proposals For Greater Cultural Exchanges", *New York Times*, October 29, 1957, p. 1.

⁴³⁸ Videti: Ibidem, p. 1.

⁴³⁹ Anonymous, "Texts of U.S. and Soviet Statements at Talks on Cultural Exchanges; By Ambassador Lacy", *New York Times*, October 29, 1957, p. 14.

⁴⁴⁰ Videti: Ibidem

odnosa i popuštanju međunarodnih tenzija što je, po njegovim rečima, uvek bio i cilj sovjetske vlade. Sovjetski Savez je bio izuzetno zainteresovan za razmenu delegacija stručnjaka u oblasti metalurgije, rudarstva, automobilske industrije, energetike, hemijske industrije, poljoprivrede i medicine. Sovjeti su takođe bili zainteresovani za razmenu delegacija univerzitetskih profesora, nastavnika i studenata, pisaca, kompozitora, vajara, slikara, horova, plesnih i pozorišnih trupa, simfonijskih orkestara, kao i kinematografa i sportista. Razmena predstavnika sindikata, ženskih i omladinskih organizacija predstavljala je jedan od sovjetskih prioriteta⁴⁴¹, a upravo ove sovjetske organizacije sprovodile su najintenzivniju komunističku kampanju po celom svetu, o čemu je bilo reči u prethodnim poglavljima. Što se tiče razmene u sferi medija, Sovjeti su želeli redovnu razmenu radio i televizijskih programa klasične, narodne i savremene muzike,⁴⁴² ali nisu pominjali razmenu vesti i programe informisanja.

Tokom pregovora koji su trajali tri meseca američka strana je insistirala na razmeni radio i televizijskog programa kao na prioritetoj oblasti, ali i na razmeni u sferi filma, časopisa, na obrazovnoj razmeni i na turizmu. Pet dana pre nego što je sporazum potpisan u Vašingtonu, ambasador Zarubin još uvek nije imao odobrenje iz Moskve da stavi potpis na ovaj bilateralni dokument.⁴⁴³

Sporazum pod nazivom “Sporazum između Sjedinjenih Američkih Država i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika o razmeni na polju kulture, tehnologije i obrazovanja” potpisan je tačno deset godina nakon što je predsednik Hari Truman stavio potpis na Smit-Mundov zakon. Sporazum je potpisan na period od dve godine uz dogovor da se svake dve godine ponovo pregovara o uslovima i programima razmene. Obe strane su imale svoje prioritete i nijedna strana nije ostvarila te prioritete u potpunosti. Sjedinjene Američke Države nisu uspele da ubede Sovjete da prekinu ometanje američkih radio programa u

⁴⁴¹ Anonymous, “Texts of U.S. and Soviet Statements at Talks on Cultural Exchanges; By Ambassador Lacy”, *New York Times*, October 29, 1957, p. 14.

⁴⁴² Ibidem

⁴⁴³ Videti: Dana Adams Schmidt, “U.S. Awaits Reply on Exchange Pact; Accords Reached With Soviet Envoy on Expanded Ties, but Moscow Must Approve”, *New York Times*, January 23, 1958, p. 6

Sovjetskom Savezu,⁴⁴⁴ da dozvole necenzurisane interpretacije američke politike na sovjetskoj televiziji i radiju i da ukinu zabranu slobodnog kretanja stranaca po Sovjetskom Savezu. Sovjetska strana nije uspela da ubedi Amerikance da ukinu zabranu putovanja u Sjedinjene Američke Države, da pošalju veliki broj industrijskih tehničara u Sovjetski Savez i da sačini i zaključi ugovor o direktnim avionskim letovima između dve zemlje.⁴⁴⁵

Predsednik Ajzenahuer je povodom potpisivanja sporazuma izjavio da iskreno veruje da će pomoću ovog sporazuma biti unapređeno međusobno razumevanja između naroda Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza.⁴⁴⁶ Njujork tajms je izvestio da je opšti utisak bio da su dva ambasadora dokazala da tihi, uporni pregovori na nivou ambasadora mogu da dovedu do kompromisa koje šefovi država i ministri inostranih poslova nisu uspevali godinama da postignu.⁴⁴⁷ Pošto je pravni status sporazuma bio izvršni i nije predstavljao pakt, nije bilo potrebno da ga odobri američki Senat, što je sprečilo dugačku i mukotrpnu raspravu u vreme kada se američki Kongres u velikoj meri bavio pitanjima makartizma.⁴⁴⁸

Sporazum, poznat pod nazivom Lejsi-Zarubinov sporazum, precizno je odredio oblasti u kojima će se u naredne dve godine odvijati razmena, kao i tačan broj delegacija, pojedinaca i programa koje će biti razmenjene između Sjedinjenih Američkih država i Sovjetskog Saveza. Sporazum je bio potpisan na principima jednakosti, reciprociteta i obostrane koristi. Odredbe sporazuma odnosile su se na sledeće oblasti:

- “Radio i televizijski programi na temu nauke, tehnologije, industrije, poljoprivrede, obrazovanja, zdravstva i sporta, klasične, narodne i savremene muzike, kao i televizijske produkcije mjuzikala i pozorišnih predstava. Ovaj deo sporazuma odredio

⁴⁴⁴ Povodom ovog zahteva američke delegacije, sovjetski zavaničnici su izjavili da je ovo bilo domaće pitanje koje nije bilo otvoreno za pregovore sa Sjedinjenim Američkim Državama. Videti: James Reston, “U.S., Soviet Widen Exchange in Arts and other Fields”, *New York Times*, January 28, 1958, p. 1.

⁴⁴⁵ Videti: James Reston, “U.S., Soviet Widen Exchange in Arts and other Fields”, *New York Times*, January 28, 1958, p. 1.

⁴⁴⁶ Videti: Ibidem

⁴⁴⁷ Videti: Ibidem

⁴⁴⁸ Videti: Yale Richmond, *Cultural Exchange and the Cold War: Raising the Iron Curtain*, op. cit., p. 15.

je i razmenu stručnjaka za produkciju radio i televizijskih programa kao što su inženjeri za ton i snimanje.

- Industrijska, poljoprivredna i medicinska razmena odnosila se na razmenu delegacija predstavnika teške industrije, različitih poljoprivrednih grana i medicine.
- U okviru razmene u oblasti kulture, omladine i studentskih grupa dogovorene su međusobne posete grupa pisaca, kompozitora, slikara i vajara, omladinskih i ženskih grupa, studenata i urednika omladinskih novina, kao i razvoj prijateljskih odnosa između američkih i sovjetskih gradova.
- Međusobne posete delegacija deputata Vrhovnog sovjeta i članova američkog Kongresa.
- Zajedničke konferencije sovjetskih i američkih organizacija.
- Saradnja u oblasti kinematografije koja je određena kao međusobna kupovina i prodaja filmova, premijere filmova koje će se organizovati istovremeno u obe zemlje, razmena dokumentarnih filmova, razmena delegacija predstavnika filmskih industrija, zajednička produkcija umetničkih, naučnih i dokumentarnih filmova, organizacija nedelje sovjetskog, odnosno američkog filma, kao i osnivanje stalnog komiteta koji će razmatrati probleme koji mogu da nastanu u oblasti kinematografske razmene.
- Razmena pozorišnih i koreografskih grupa, horova, simfonijskih orkestara i predstavnika izvođačkih umetnosti u okviru koje su dogovorene turneje Filadelfijskog simfonijskog orkestra i Boljšoj teatra, određenih klasičnih muzičara, kao i plesnih grupa.
- Posete naučnika iz različitih oblasti koje će biti dogovorene i precizirane između Akademije nauka Sovjetskog Saveza i Nacionalne akademije nauka Sjedinjenih Američkih Država. Sporazumom su unapred određene posete grupa naučnika iz oblasti medicine i poljoprivrede.
- Razmena univerzitetskih delegacija koja je precizirana kao posete delegacija profesora u oblasti prirodnih nauka, inženjerstva i izučavanja visokog obrzovanja,

međusobnih poseta između delegacija sa Moskovskog i Kolumbija univerziteta i Lenjingradskog i Harvard univerziteta, kao i razmena studenata sa Moskovskog i Lenjingradskog univerziteta i američkih univerziteta.

- Razmena sportista i sportskih timova koja je obuhvatala košarku, rvanje, trčanje, dizanje tegova, hokej i šah.
- Razmena izložbi i publikacija u okviru koje su dogovorene izložbe pomoću kojih će se razvijati međusobno razumevanje, a posebno je istaknuta razmena izložbi na temu mirnodopske upotrebe atomske energije. Razmena publikacija obuhvatala je nauku i tehnologiju, medicinu, pedagogiju, poljoprivredu, a posebna odreda odnosila se na distribuciju časopisa “SSSR” u Sjedinjenim Američkim Državama i “Америка” u Sovjetskom Savezu.
- Otvaranje direktnih avionskih linija o čijim će se detaljima dve vlade dogovarati u okviru posebnih pregovora.”⁴⁴⁹

U tekstu sporazuma je sve što se odnosilo na Sovjetski Savez bilo strogo određeno, dok su američki elementi sporazuma bili u većini delova neodređeni. Ovo je u suštini odražavalo sliku dva potpuno različita državna i društvena sistema: jedan u kojem je sve određivala i regulisala država, u kojem se sve moralo unapred odobriti, u kojem nije bilo slobode individualnog odlučivanja, i drugi u kojem je država imala skoro beznačajnu, a vrlo često i nikakvu ulogu u kulturi, umetnosti, visokom obrazovanju, industriji, medicini i ostalim delatnostima koje su u Americi oduvek bile u privatnom vlasništvu. Za mnoge aktivnosti koje je regulisao ovaj sporazum u Americi bio je odgovoran privatni sektor, a učešće vlade u ovim aktivnostima bilo je samo periferno.

Ovakav bilateralni sporazum bio je dokument na kojem su insistirali Sovjeti, dok je američka strana imala ogroman interes u tome da primeni svoje poluge meke moći na teritoriji Sovjetskog Saveza i da ih usmeri ka ruskom narodu, što joj je ovaj sporazum omogućio. Sjedinjene Američke Države nisu imale potrebu za ovakvim sporazumom što se

⁴⁴⁹ Anonymous, Special to New York Times, “Text of the Joint Communique of U.S. and Soviet Union on Cultural Exchanges”, *New York Times*, January 28, 1958, p. 8.

tiče gostovanja stranih delegacija i prikazivanja kulture i umetnosti drugih zemalja na tlu Amerike. Amerika je oduvek bila otvorena zemlja u kojoj ni savezna vlada, a ni vlade pojedinačnih država nisu regulisale i kontrolisale obrazovnu razmenu sa drugim zemljama koju su sprovodili privatni univerziteti, gostovanja stranih umetnika i izvođačkih grupa, izložbe, takmičenja sportskih timova i druge aktivnosti kojima su se bavili privatni entiteti. Međutim, sovjetski lideri su zahtevali da se dogovori i potpiše ovaj sporazum kao preduslov za razmenu. Oni su bili navikli da sve stavljaju na papir i da sve odobre i potpišu njihovi partijski zvaničnici na najvišem nivou. U zemlji u kojoj su vlada i partija kontrolisale sve, bilo je nezamislivo da se sprovodi razmena sa drugom zemljom, posebno sa liderom kapitalističkog Zapada, bez formalnog sporazuma koji je precizno definisao ko i šta će se razmenjivati, pod kojim uslovima i kako će biti podeljeni troškovi.⁴⁵⁰ Osim ovog razloga, sovjetski režim je smatrao da dobija na legitimnosti i kredibilitetu pošto je potpisivanje bilateralnih sporazuma sa Sjedinjenim Američkim Državama, prema mišljenju Sovjeta, ukazivalo na jednakost dve supersile.⁴⁵¹

Obrazovnu razmenu je u ranom periodu podržavala Ford fondacija, a američki univerziteti koji su učestvovali u razmeni davali su školarinu i smeštaj i pokrivali druge troškove sovjetskih studenata i naučnika. Američka industrija je pokrivala mnoge troškove razmene tehničkih delegacija, dok su turneje sovjetskih umetničkih grupa i umetnika po Americi organizovali američki impresariji kao komercijalnu delatnost. Razmena sportista bila je odgovornost američkih sportskih udruženja, a razmenu, odnosno prodaju filmova organizovalo je Filmsko udruženje Amerike.⁴⁵² Kao i u Prvom i Drugom svetskom ratu američka administracija je u najvećoj mogućoj meri koristila privatne organizacije i kompanije u primeni poluga meke moći. Sama državna administracija imala je ograničenu ulogu koja je svodila na omogućavanje kontakata i koordiniranje rada privatnih američkih organizacija u primeni poluga meke moći.

⁴⁵⁰ Videti: Yale Richmond, *Cultural Exchange and the Cold War: Raising the Iron Curtain*, The Pennsylvania op. cit., p. 16.

⁴⁵¹ Videti: Ibidem, p. 17.

⁴⁵² Videti: Ibidem, p. 17.

U junu 1958. godine, šest meseci od sklapanja sporazuma, ambasador Lejsi je uputio pismo Državnom sekretaru u kojem ga je izvestio o programima razmene i broju delegacija koje su učestvovala u razmeni između dve zemlje. On je u pismu takođe istakao da potpuni reciprocitet u broju programa razmene nije postignut u prvih šest meseci važenja sporazuma. Broj američkih delegacija i grupa koji je posetio Sovjetski Savez bio je duplo veći od broja sovjetskih delegacija koje su posetile Sjedinjene Države. Ambasador Lejsi izrazio je uverenje da će do navršetka druge godine važenja sporazuma veći broj sovjetskih delegacija posetiti Sjedinjene Američke Države i da će broj programa razmene predviđen sporazumom biti dostignut.⁴⁵³

Ambasada Sjedinjenih Američkih Država u Moskvi je početkom septembra 1958. godine poslala detaljan izveštaj o posetama američkih delegacija Sovjetskom Savezu koje su se odvijale pod Lejsi-Zarubinovim sporazumom. Prvi sekretar ambasade izvestio je Stejt department o tome da su sovjetski domaćini u prvih osam meseci od sklapanja sporazuma otvorili vrata svojih fabrika, kancelarija i institucija „u iznenađujućoj meri s obzirom na prirodu sovjetskog sistema“.⁴⁵⁴ Iako su prve američke delegacije imale priliku da sretnu sovjetske građane i da posmatraju sovjetski način života što je do tada bilo nedostupno američkim zvaničnicima, sovjetski domaćini su činili sve što je u njihovoj moći da spreče američke goste da imaju pristup privatnoj sferi.⁴⁵⁵

U toku pregovora o programu poseta američkih delegacija Sovjeti su koristili posredne taktike zavaravanja kako ne bi izašli u susret američkim zahtevima da posete mesta van tipičnih turističkih zona. Sovjetski domaćini su uvek bili raspoloženi za profesionalne razgovore i posete, ali ne i za druženje, zabavu i kućne posete⁴⁵⁶ na kojima bi se razgovor

⁴⁵³ Videti: “Letter from the Secretary of State’s Special Assistant for East-West Exchanges (Lacy) to Secretary of State Dulles”, Washington, July 25, 1958, *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Volume X, Part 2*, Office of the Historian, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d5> (Accessed April 11, 2017)

⁴⁵⁴ “Despatch From the Embassy in the Soviet Union to the Department of State”, Moscow, September 4, 1958, *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Volume X, Part 2*, Office of the Historian, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d6> (Accessed April 13, 2017)

⁴⁵⁵ Videti: Ibidem

⁴⁵⁶ Videti: Ibidem

odveo na teme o kojima Sovjeti svakako nisu želeli da razgovaraju sa Amerikancima. U telegramu se predlaže da u program poseta sovjetskih delegacija Americi svakako uključe odlasci na ručkove, večere i zabave po kućama američkih domaćina kako bi se sovjetskim gostima pokazale prednosti američkog političkog sistema u privatnom kontekstu.⁴⁵⁷

⁴⁵⁷ Videti: Ibidem

Studije slučaja

4. Studije slučaja

Prve poluge meke moći koje su Sjedinjene Američke Države primenile u Sovjetskom Savezu na početku Hladnog rata omogućile su komunikaciju između američkog i sovjetskog društva. Američka vlada, kompanije, organizacije i pojedinci su zahvaljujući institucionalizovanju poluga meke moći i sklapanju sporazuma o saradnji između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza imali priliku da sovjetskim građanima pokažu i prikažu svoju zemlju, svoja dostignuća i svoj način života.

Pomoću primene poluga meke moći, Sjedinjene Američke Države su uspele da poseju svoje ideje i vrednosti u srcima i umovima običnih građana Sovjetskog Saveza. Američke ideje i vrednosti predstavljale su novine za Sovjete koji su živeli u društvu zasnovanom na skoro potpuno suprotnim idejama i vrednostima. Naravno, sve te američke novine nisu uvek bile dočekane sa opštim odobravanjem. Američke novine se nisu uvek dopadale građanima Sovjetskog Saveza. Međutim, kao novine privlačile su veliki broj ljudi i budile su dovoljno pažnje što je bilo dovoljno da se pospeši težnja za građanskim slobodama i pravima koje nisu postojale u Sovjetskom Savezu.

Tri najznačajnija programa koje su Sjedinjene Američke Države sprovele u Sovjetskom Savezu u periodu od 1956. godine do 1962. godine koje će biti obrađene u narednim poglavljima su:

- Časopis “Америка” na ruskom jeziku;
- Američka nacionalna izložba u Moskvi 1959. Godine;
- Program „Ambasadori džeza“ – Beni Gudman u Sovjetskom Savezu 1962. godine.

4.1. Časopis “Америка”

Američka „štampana propaganda”,⁴⁵⁸ koja je u drugoj polovini 1940-tih godina promovisala liberalni idealizam, u toku 1950-tih je doživela transformaciju koja je za posledicu imala promovisanje isključivo blagostanja i visokog životnog standarda u Americi.⁴⁵⁹ Američke poruke upućene drugim narodima neposredno posle Drugog svetskog rata odnosile su se najvećim delom na borbu između komunističke represije i američkih političkih institucija. Sjedinjene Američke Države su promovisale svoje osnovne političke vrednosti kao što su volja većine, predstavnička vlada, slobodni izbori, lične slobode, sloboda govora i veroispovesti i sloboda od političkog progona. Procesi i institucije američke demokratije bili su stalna tema koja je bila promovisana pomoću poluga meke moći u drugim delovima sveta. Broj tekstova o ekonomskim temama bio je izuzetno mali u odnosu na broj tekstova o američkim političkim vrednostima i institucijama.⁴⁶⁰

Predsednik Hari Truman je 6. marta 1947. godine na Bejlor univerzitetu u Teksasu održao govor čiji je cilj bio da promoviše novi pristup spoljnoj ekonomskoj politici. Osim ekonomije, ovaj govor sadržao je važne ideološke poruke. Ruzveltove četiri slobode iz vremena Drugog svetskog rata preformulisane su u tri oblika slobode koja su menjala svrhu postojanja celog sveta. Sloboda veroispovesti i sloboda govora zadržale su svoju pređašnju formu, ali su sloboda od straha i sloboda od nemaštine zbog socijalističkog prizvuka zamenjene slobodom poslovnog udruživanja. Predsednik Truman je na ovaj način spojio slobodu i kapitalizam što je imalo duboke korene u američkom političkom sistemu. U Hladnom ratu sloboda poslovnog udruživanja podignuta je na nivo osnovne slobode od koje zavise sve druge slobode. Uverenje da sve slobode zavise od slobode poslovnog udruživanja poslužila je možda kao najjače oruđe u borbi protiv komunizma.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Andrew Yarrow, “Selling a New Vision of America to the World”, *Journal of Cold War Studies*, Vol 11, No. 4, Fall 2009, p. 4.

⁴⁵⁹ Videti: Ibidem, p. 4.

⁴⁶⁰ Videti: Ibidem, p. 4.

⁴⁶¹ Videti: John Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, op. cit., p. 128.

Sovjeti su se ubrzo posle kraja Drugog svetskog rata posvetili kritikovanju američkog kapitalizma. Ovo je u suštini predstavljalo vraćanje predratnim narativima o kapitalizmu koje je savezništvo sa Sjedinjenim Američkim Državama u Drugom svetskom ratu privremeno prekinulo. U sovjetskoj štampi su se redovno pojavljivali tekstovi o surovosti kapitalističkog sistema, beskrupuloznoj eksploataciji radnika od strane vlasnika fabrika, velikoj nezaposlenosti i o ogromnim socijalnim razlikama u američkom društvu. Upoređujući nepravednost američkog kapitalizma i pravednost sovjetskog ekonomskog sistema u kojem su svi bili jednaki, sovjetska štampa i radio uveravali su sovjetske građane u to da je komunizam idealno društveno i ekonomsko uređenje koje će svakako nadživeti i trijumfovati nad kapitalizmom.⁴⁶² Tako je u junu 1951. godine sovjetska Pravda posvetila pola strane prosečnom američkom radniku. Autor teksta je izrazio saosećanje sa većinom američkog stanovništva koje je ili gladovalo ili živelo u strahu od umiranja od gladi. Novinar je objasnio da je ova užasna situacija posledica ogromnog bogatstva eksploatatora koji su uništavali mase.⁴⁶³

Američka administracija je bila odlučna u nameri da opovrgne ovakve negativne tekstove u sovjetskoj štampi i početkom septembra 1955. godine Američka ambasada u Moskvi je sovjetskoj vladi predložila distribuciju ilustrovanog mesečnog časopisa na ruskom jeziku.⁴⁶⁴ U časopisu bi na objektivan način bili prikazani različiti kulturni i ne-politički aspekti američkog života i društva.⁴⁶⁵ U diplomatskoj noti stajale su reči predsednika Dvajta Ajzenhauera kojima je on na Samitu u Ženevi pozvao Sovjetski Savez na normalizovanje

⁴⁶² Autor Alan Bol je sakupio, preveo i analizirao više od pedeset tekstova iz trinaest sovjetskih nedeljnih i mesečnih časopisa koji su objavljeni u periodu od 1950. do 1980. godine. Svi tekstovi su opisivali različite aspekte američkog života uključujući politiku, ekonomiju, propagandu, rasizam, nasilje i kriminal, kulturu, sport, religiju, ženska pitanja, itd. Videti: Allan Ball, *Liberty's Tears, Soviet Portraits of the "American Way of Life" During Cold War*, Oxford University Press, New York, 2016.

⁴⁶³ Videti: Creighton Peet, "Russian „America“ a Magazine about U.S. for Soviet Citizens", *College Art Journal*, Vol. 11, No. 1, New York, Autumn 1951, p. 17.

⁴⁶⁴ Planirano je da ovaj časopis bude ruska verzija časopisa *America Illustrated* koji je Kancelarija za ratno informisanje već prethodno izdavala pod jednostavnim nazivom „Америка“ u Sovjetskom Savezu u vreme Drugog svetskog rata. Časopis je izlazio u tiražu od 32 hiljade primeraka ali je Kancelarija za ratno informisanje imala podatke o tome da je broj čitalaca bio značajno veći, jer je svaki primerak čitao veći broj ljudi. Sovjetska država je bez objašnjenja zabranila ovaj časopis 1952. godine. Videti: Dizard P. Wilson, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, op. cit., p. 29.

⁴⁶⁵ "For the Press, Revival of Russia Language Magazine Америка", No. 708, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, December 23, 1955, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

kontakata između Istoka i Zapada: „Da bi se postigao cilj mira zasnovanog na pravdi i pravima i međusobnom razumevanju treba preduzeti konkretne korake ka uklanjanju barijera koje otežavaju razmenu informacija i ideja između naroda...“.⁴⁶⁶ S obzirom na to da je Američka ambasada predlagala da objavljuje časopis kulturnog, a ne političkog karaktera, u noti je, takođe, izražena pretpostavka da sovjetska vlada neće zahtevati da pregleda, odobri i cenzuriše časopis.⁴⁶⁷ Naravno, Sovjetima je ponuđeno da u Sjedinjenim Američkim Državama objavljuju sličan časopis na principu reciprociteta. Sredinom decembra sovjetsko Ministarstvo spoljnih poslova prihvatilo je ovaj predlog bez ikakvih posebnih zahteva i primedbi.⁴⁶⁸

Dok su Stejt department i Informativna agencija Sjedinjenih Država pregovarale sa sovjetskom državom o časopisu koji bi Sovjetima približio američki način života, u Sjedinjenim Američkim Državama su se razvili narativi o specifično američkoj ekonomiji i o američkom blagostanju koje je bilo nezapamćeno u istoriji. Na ovaj način tema društvenog diskursa u Americi prešla je sa pobeđe nad nacizmom, demokratije i američkog političkog sistema na ekonomiju koja se nije mogla meriti ni sa jednom drugom u svetu. „Moramo da pojačamo naš odgovor u ratu ideja,“ zahtevao je urednički tekst pod naslovom „Narodni kapitalizam – Ovo JE Amerika“ u časopisu *Collier's* u januaru 1956. godine. Urednik je tvrdio da su Sovjeti preuzeli vođstvo u ratu ideja protiv Sjedinjenih Američkih Država tako što su započeli takozvanu mirovnu ofanzivu prikazivanjem svojih tehnoloških dostignuća i proizvoda na međunarodnim trgovinskim sajmovima.⁴⁶⁹

U tekstu se dalje opisuje Amerika kao nacija koju sačinjava 166 miliona kapitalista, a termin „narodni kapitalizam“ potkrepljuje se činjenicom da čovek sa 50 dolara u džepu može da postane vlasnik *General Motors*-a, najveće korporacije na svetu. Amerika je nacija sa najvišim životnim standardom u svetu i mnogim drugim tekovinama modernog načina

⁴⁶⁶ "For the Press, Revival of Russia Language Magazine Америка", No. 708, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, December 23, 1955, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

⁴⁶⁷ U diplomatskoj noti je naveden tiraž od 50 hiljada primeraka koji bi bili prodavani kroz redovnu sovjetsku distribuciju štampe i dve hiljade primeraka koje bi Američka ambasada poklanjala po sopstvenom nahođenju. Videti: Ibidem

⁴⁶⁸ Videti: Ibidem

⁴⁶⁹ Videti: Editorial, "People's Capitalism – This IS America", *Collier's*, January 6, 1956, p. 74.

života.⁴⁷⁰ U tekstu „Narodni kapitalizam: Novi način života“ T.S. Replije (*T.S. Replier*) je napisao da su Sjedinjene Američke Države postigle ono što su komunisti samo obećavali: podjednaku korist i za radnike i za njihove šefove.⁴⁷¹

Promena sadržaja poruka koje su se prenosile putem različitih publikacija, a pre svega pomoću časopisa “*America Illustrated*”, nastala je zbog promena diskursa u američkom društvu. Promena diskursa preoblikovala je američki nacionalni identitet. Američko društvo je za manje od deset godina doživelo promenu identiteta od pobednika u ratu, preko rodonačelnika slobode i individualnih prava do društva blagostanja i ekonomske pravičnosti. Domaća pitanja i poruke koje su slali američki političari, poslovni ljudi i mediji domaćoj publici oblikovali su sadržaj i ton poruka koje su slate po svetu. Osnovne krilatice društvenog diskursa bile su „nova era“ i „narodni kapitalizam“, dok se govorilo o „izmenjenoj Americi“ koja je osvojila još jedan poslovni ciklus stvarajući zemlju u kojoj su „svi bogati“.⁴⁷²

Ideja da je došlo vreme novog poglavlja u američkoj istoriji i istoriji kapitalizma bila je česta tema novinskih članaka, političkih govora, poslovnih prepiski, a čak i programa osnovnih i srednjih škola. Rast prihoda zahvaljujući posleratnoj ekonomiji pokazao je da se socijalne potrebe većine Amerikanaca mogu zadovoljiti, a vizija prosperitetne, uspešne Amerike pomogla je poslovnim ljudima da povrate samopouzdanje koje su izgubili tokom Velike depresije.⁴⁷³ Koncept slobodnog udruživanja, izobilje i stalna potrošnja predstavljali su osnovne vrednosti američkog društva koje su bile promovisane, kako u samoj Americi tako i u inostranstvu.

Čak pre nego što su zvanično prihvatili američki predlog o razmeni časopisa i potpisali sporazum sa Američkom ambasadom, Sovjeti su isplanirali kako da sabotiraju časopis „Америка“ i da na taj način umanje njegov uticaj na sovjetske čitaoce. U julu 1956. godine Centralni komitet Komunističke partije Sovjetskog Saveza uputio je Centralnim komitetima republika, teritorijalnih, oblasnih i opštinskih komiteta pismo koje je najavilo

⁴⁷⁰ Videti: Editorial, “People’s Capitalism – This IS America”, *Collier’s*, January 6, 1956, p. 74.

⁴⁷¹ Videti: Andrew Yarrow, “Selling a New Vision of America to the World”, *Journal of Cold War Studies*, Vol 11, No. 4, Fall 2009, p. 32.

⁴⁷² Ibidem, p. 6.

⁴⁷³ Ibidem, p. 6.

distribuciju američkog časopisa na ruskom jeziku pod nazivom „Америка“. Ovo pismo, koje je potpisao šef Odseka za propagadu i agitaciju Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza, predstavljalo je naredbu o tome kako da se postupa sa časopisom „Америка“ sa ciljem da se spreči široka distribucija. U uvodu pisma u krakim crtama najavljena je distribucija sovjetskog ilustrovanog mesečnog časopisa „SSSR“ u Sjedinjenim Dravama.⁴⁷⁴

Najveći deo ovog pisma posvećen je takozvanom „negativnom ishodu“ sporazuma što se odnosilo na to da će časopis „Америка“ promovisati takozvani američki način života, veličati američka „dostignuća“ u oblasti ekonomije i kulture, a posebno proizvodnju robe široke potrošnje. Istaknuto je da ovaj časopis neće rasvetliti sve „bolesti i protivrečnosti“ američkog kapitalizma kao što su nezaposlenost, diskriminacija crnaca, uništavanje poljoprivrednika, porast kriminala, propadanje kulture, itd.⁴⁷⁵

Centralni komitet je naložio da distribucija američkog časopisa treba da bude ograničavana na sve moguće načine i da časopis ne sme da dođe u ruke politički nezrelih ljudi koji nisu u stanju da shvate njegovu tendencioznost. Pretplata za pet hiljada primeraka trebalo je da bude dostupna samo politički osvešćenim i ideološki potkovanim ljudima. Naglašeno je da nema potrebe da se prodaju svi primerci časopisa, jer u skladu sa sporazumom sovjetska strana ima pravo da vrati pola tiraža svakog izdanja.⁴⁷⁶ Primerci u slobodnoj prodaji ne smeju da se dostavljaju kioscima na mestima kao što su pijace, parkovi i železničke stanice, već tamo gde su preduzeća, institucije, pozorišta i to samo u ograničenim količinama.⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ Videti: Bukovsky Archives, *Проект писъма партийным организациям о распространения в СССР журнала Америка*, 19/2-с, July 30, 1956, Available from <http://www.bukovsky-archives.net/> (Accessed July 31, 2017)

⁴⁷⁵ Ibidem

⁴⁷⁶ U maju 1957. godine, šest meseci posle početka distribucije časopisa „Америка“, dopisnik Njujork tajmsa iz Moskve izvestio je o tome da je sovjetski distributer vratio šest hiljada primeraka časopisa sa objašnjenjem da nije postojalo dovoljno interesovanja i da nije bilo moguće prodati sve primerke. U tekstu je stajalo da je ovo verovatno bila posledica činjenice da je prodaja sovjetskog časopisa „СССР“ opala u Americi. Videti: Anonymous, “Soviet Returning Amerika Copies”, *New York Times*, May 31, 1957, p. 9.

⁴⁷⁷ Videti: Bukovsky Archives, *Проект писъма партийным организациям о распространения в СССР журнала Америка*, 19/2-с, July 30, 1956, Available from <http://www.bukovsky-archives.net/> (Accessed July 31, 2017)

Dakle, Centralni komitet je naredio distribuciju časopisa „Америка“ na mestima gde su se po njihovom mišljenju nalazili ljudi lojalni Komunističkoj partiji koji ne bi mogli da potpadnu pod uticaj američke propagande i koji bi bez razmišljanja pokazali druge koji kupuju časopis. Ne mestima kao što su pijace i parkovi, mogućnost da časopis dođe u ruke Sovjetima koji nisu bili provereni komunisti, bila je daleko veća. Osim toga, na tim mestima je mogućnost potkazivanja bila minimalna zbog male verovatnoće da će jedan kupac prepoznati drugog.

U pismu se, takođe, nalaže partijskim organizacijama da vešto plasiraju kontrapropagandu i da se pobrinu da se tekstovi koji razotkrivaju istinu o američkom načinu života i o takozvanoj američkoj demokratiji često objavljuju u štampi, na radiju, u izveštajima i na predavanjima. Međutim, trebalo je vešto i promišljeno opovrgavati podatke i činjenice navedene u časopisu „Америка“, ali istovremeno na sve načine izbeći neposredno povezivanje sa sadržajem časopisa. Američka strana nikako nije smela da shvati da se radi o neposrednom opovrgavanju sadržaja i poruka iz časopisa „Америка“ jer bi to poslužilo kao anti-sovjetska propaganda i kao razlog za ograničavanje distribucije sovjetskog časopisa „СССР“ u Sjedinjenim Američkim Državama.⁴⁷⁸

Sporazum o distribuciji časopisa „Америка“ u Sovjetskom Savezu i sovjetskog ilustrovanog časopisa u Sjedinjenim Američkim Državama potpisan je u Moskvi početkom oktobra 1956. godine. U sporazumu su precizirani tiraž, način distribucije i cena časopisa „Америка“, kao i obaveze sovjetskog preduzeća „Sojuzpečat“ (*Союзпечат*) koje je bilo zaduženo za distribuciju i prodaju američkog časopisa. Takođe je dogovorena suma koju je Američka ambasada bila obavezna da plaća sovjetskom preduzeću za uslugu distribucije i prodaje ovog časopisa.⁴⁷⁹

Prvo izdanje časopisa „Америка“, koje je izašlo u oktobru 1956. godine, štampano je na sjajnom čvrstom papiru dimenzija 28 sa 35,5 santimetara. Časopis je delovao izuzetno

⁴⁷⁸ Videti: Bukovsky Archives, *Проект писъма партийным организациям о распространения в СССР журнала Америка*, 19/2-с, July 30, 1956, Available from <http://www.bukovsky-archives.net/> (Accessed July 31, 2017)

⁴⁷⁹ Videti: "Foreign Service Despatch from Amembassy Moscow to the Department of State", *U.S. Embassy Moscow*, Moscow, October 12, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

luksuzno i izgledom je podsećao na časopis „*Life*“. Opisivan je kao časopis pored koga je „*Vogue*“ delovao jeftino.⁴⁸⁰ Američke poreske obveznike koštao je skoro tri dolara po primerku.⁴⁸¹ Na naslovnoj strani bila je slika devojčice okrenute leđima fotografu, obučene u crveno-belu haljinicu. Devojčica je bosonoga stajala na peščanoj plaži na samoj ivici vode koja se penila. Slika je predstavljala „mladost i večnost ... na obali Tihog okeana koji ne razdvaja, već spaja zapad i istok“.⁴⁸² Ovakva naslovna strana je za čitaoca izgledala potpuno neutralno i nije ukazivala na to šta se iza nje nalazi. Može se reći da je naslovna strana bila potpuno bezlična. Čak se nije videlo ni lice devojčice. Uredništvo časopisa kao da nije želelo da izrazi bilo kakav stav ovakvom naslovnom stranom, osim u objašnjenju da je fotografija nastala na obali Tihog okeana koji se nalazi između Amerike i Sovjetskog Saveza. Ovo je verovatno učinjeno da bi prvi utisak koji čitaoci steknu, a posebno predstavnici sovjetske državne cenzure, bio potpuno neutralan. Naslovna stranica prvog izdanja časopisa „Америка“ nije odražavala nikakav stav i nije ostavljala nikakav utisak.⁴⁸³

U redakcijskom tekstu prvog izdanja časopis „Америка“ opisan je kao štivo o tome kako Amerikanci „žive, rade i uživaju, o njihovom načinu razmišljanja i delovanja. ...mi hoćemo da pokažemo sve posebnosti ... koje stvaraju jedinstvo u onome što čini Ameriku i Amerikance. Časopis namerava da prikaže njihovo raspoloženje i težnje, njihove brige i srećne trenutke, njihova uverenja, nade i tradiciju. Umetnost i nauka, industrija i rad, kultura i tehnologija – ove teme i mnoge druge biće predmet tekstova...“⁴⁸⁴ Već u uvodnom tekstu prvog izdanja, urednici časopisa sovjetskom čitaocu, koji je navikao na narative o potpunoj jednakosti svih pripadnika sovjetskog naroda, šalju poruku o tome da je Amerika zemlja u kojoj važi moto „*E pluribus unum*“⁴⁸⁵ i da u Americi različitosti proizvode jedinstvo.

⁴⁸⁰ Videti: Andrew Yarrow, “Selling a New Vision of America to the World”, *Journal of Cold War Studies*, Vol 11, No. 4, Fall 2009, p. 35.

⁴⁸¹ Videti: Ibidem, p. 35.

⁴⁸² Fotografija je preneti iz časopisa *Black Star*, a autor je Robert Smit (*Robert Smith*) Videti: U.S. Department of State Archives, *Америка*, Иллюстрированный журнал No 1, p. 1.

⁴⁸³ Naslovne strane narednih izdanja su izražavale određena osećanja i pokazivale nasmejane ljude i decu koji rade različite stvari. Naslovna strana prvog izdanja u velikoj meri se razlikovala od svih narednih.

⁴⁸⁴ "Америка", Иллюстрированный журнал No 1, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, October, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 2.

⁴⁸⁵ Iz mnoštva jedinstvo.

Tekst pod naslovom „Amerika danas“ bio je prvi članak prvog izdanja časopisa „Америка“ u kojem je u kratkim crtama opisana Amerika kao domovina više od 160 miliona ljudi koji potiču iz svih krajeva sveta. Autori su dali i kratak opis američkog neustrašivog osvajanja divljine i prostranstava posle naseljavanja Severne Amerike. Amerika je opisana kao zemlja ogromnih prirodnih bogatstava, i kao zemlja ubrzanog tehnološkog napretka koji je doveo do fantastičnog razvoja ekonomije i do najvećeg izobilja u istoriji. U tekstu se tvrdi da ne postoji jedinstven odgovor na pitanje šta Sjedinjene Države znače milionima Amerikanaca. Ono što sigurno postoji je američki karakter, poseban američki način života, način razmišljanja i američki tempo života.⁴⁸⁶

Tekst "Amerika danas" napisan je na prisan, topao način koji ne izaziva osećanje zavisti ili odbojnosti kod čitalaca. Na četiri stranice, osim teksta bilo je i mnoštvo crno-belih fotografija koje su predstavljale vinjete iz američkog svakodnevnog života: rančer na konju, džez muzičari na koncertu, đaci i učiteljica u učionici, porodica na izletu, most u San Francisku, crkva u krugu univerziteta, predsednik i potpredsednik, rodeo. Autori su učinili sve da Ameriku i Amerikance približe običnom građaninu Sovjetskog Saveza, a pritom su na izuzetno suptilan način preneli čitaocima osnovne vrednosti na kojima se zasniva Amerika: individualnost, raznolikost, pravo na rad i sticanje bogatstva i uvažavanje različitosti. Iako u tekstu nije bilo pomena o američkom predsedniku, Kongresu i drugim političkim institucijama, o ljudskim pravima, pluralizmu i demokratiji, ove vrednosti opisane su posredno kroz topao i jednostavan prikaz američkog načina života i razmišljanja.

U prvom izdanju četiri teksta su bila posvećena veličanju visokog životnog standarda, ekonomskom napretku i narodnom kapitalizmu koji je donosio dobrobiti svim građanima. Jedan od članaka govorio je o radniku naftne industrije Lu Konradu čija porodica živi u udobnoj kući koju je Lu sam saziđao po sopstvenom nahođenju i prema potrebama svoje porodice. Pored priče o „proizvodnom čudu“ američkih farmera, prvo izdanje časopisa sadržalo je i tekst pod naslovom „Godišnji odmor“ u kojem su opusana različita mesta za odmor širom Amerike gde prosečne porodice provode svoje slobodno vreme. Prilog koji je

⁴⁸⁶ Videti: "Америка", Иллюстрированный журнал No 1, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, October, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, pp. 3-6.

privlačio najveću pažnju u prvom broju časopisa bio je prikaz svi modela automobila proizvedenih 1956. godine u Americi. Prilog prenet iz časopisa Lajf je na pet strana prikazao u rečima i slikama luksuzne automobile koji su bili dostupni prosečnim američkim porodicama. U podnaslovu ovog teksta pisalo je: „Ove godine će oko šest miliona Amerikanaca sebi pribaviti novi automobil iz velikog asortimana modela“.⁴⁸⁷ Za razliku od prethodne verzije časopisa „Америка“, čiji su se ekonomski tekstovi fokusirali na industriju, nova verzija sadržala je priče o tome kako američki narodni kapitalizam stvara napredak i blagostanje za sve Amerikance i pozitivno utiče na svakodnevni život običnih ljudi.⁴⁸⁸

U prvom izdanju su, osim ovih, objavljeni tekstovi na temu tipične američke porodice i američkog načina života, tekstovi o prirodnim bogatstvima Sjedinjenih Američkih Država, o Filadelfijskoj filharmoniji, najmodernijoj medicinskoj opremi, modernoj arhitekturi San Franciska i soliterima Čikaga, modi, o deset mladih uspešnih žena i o Bendžaminu Frenklinu (*Benjamin Franklin*). Većina ovih tekstova bila je prenet iz najvećih američkih nedeljnih i mesečnih časopisa kao što su Lajf, „*Saturday Evening Post*“, „*Science Digest*“, „*Holiday*“, „*Mademoiselle*“ i „*Friends Magazine*“. Bilo je i tekstova koji su naručeni i specijalno napisani za časopis „Америка“.

U prvom izdanju časopisa „Америка“ jedini članak koji je bio u posrednoj vezi sa američkom politikom i demokratskim vrednostima bio je prikaz života i dela Bendžamina Frenklina. Međutim, ni ovaj tekst, kao ni drugi u časopisu, nije predstavljao neposredno promovisanje ideja i vrednosti koje su sačinjavale osnov američkog društva i sistema institucija. Kada se tekstovi u prvom izdanju ovog časopisa uporede sa štampanim materijalima vlade Sjedinjenih Američkih Država za inostranstvo objavljenim od kraja Hladnog rata do danas, može se primetiti velika razlika u tonu i sadržaju tekstova. Časopis „Америка“ predstavljao je najblaži oblik propagande koji je uvažavao način razmišljanja prosečnog sovjetskog čitaoca. Posle kraja Hladnog rata štampani materijali vlade Sjedinjenih Američkih Država sadrže agresivnu i arogantnu propagandnu koja šalje poruku da su

⁴⁸⁷ "Америка", Иллюстрированный журнал No 1, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, October, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 40.

⁴⁸⁸ Andrew Yarrow, "Selling a New Vision of America to the World", *Journal of Cold War Studies*, Vol 11, No. 4, Fall 2009, p. 36.

američki politički sistem institucija, američka demokratija i američki način života jedini pravi i da sve nacije sveta treba da prihvate i primene američke političke vrednosti i institucije.

Analiza sadržaja 106 tekstova u 8 izdanja časopisa „Америка“ od 1956. do 1960. godine pokazuje da je 35% sadržaja bilo posvećeno pričama o američkom načinu života, 19% je bilo posvećeno ekonomskim temama, a 22% je govorilo o tome kako je tehnologija učinila američki život materijalno bogatijim. Umetnost je zauzimala 20% sadržaja, dok su priče o američkim političkim vrednostima činile samo 3% sadržaja.⁴⁸⁹ Ono u čemu je časopis „Америка“ takođe bio veoma uspešan bilo je približavanje sovjetskom čitaocu onoga što u Sovjetskom Savezu nije postojalo, a to je bila industrija zabave. Drugo izdanje objavljeno u novembru 1956. godine sadržalo je tekst u rečima i slikama na devet stranica o Voltu Dizniju (*Walt Disney*), njegovim crtanim junacima i filmovima koje je njegova kompanija pravila i nudila američkoj publici,⁴⁹⁰ dok su naredna izdanja sadržala su tekstove o ekranizovanoj predstavi *Petar Pan*⁴⁹¹ i o džez muzici.⁴⁹²

Časopis „Америка“ doživeo je ogroman uspeh u Sovjetskom Savezu tako da su prvo i drugo izdanje bili razgrabljeni na kioscima u više od 80 gradova širom zemlje. U Moskvi je drugo izdanje časopisa bilo na kioscima dvanaest dana pre nego što je dogovoreno. Iako je ovo izdanje pušteno u prodaju bez najave, vest se brzo raširila po Moskvi, a zainteresovani čitaoci su stajali u dugačkim redovima u želji da kupe američki časopis već u rano popodne. Jedan Amerikanac je prebrojao 212 ljudi koji su po snegu na temperaturi ispod nule stajali u redu ispred kioska.⁴⁹³ Postojalo je ogromno interesovanje za ovaj časopis, a Informativna

⁴⁸⁹ Videti: Andrew Yarrow, “Selling a New Vision of America to the World”, *Journal of Cold War Studies*, Vol 11, No. 4, Fall 2009, p. 35.

⁴⁹⁰ Videti: "Америка", Иллюстрированный журнал No 2, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, October, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, pp. 27-35.

⁴⁹¹ Videti: "Америка", Иллюстрированный журнал No 3, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, October, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, pp. 29-32.

⁴⁹² Videti: "Америка", Иллюстрированный журнал No 5, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, October, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, pp. 28-34.

⁴⁹³ "Advance Release: For Monday Morning Papers", *U.S. Information Agency*, No. 39, Washington DC, November 19, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

agencija Sjedinjenih Država, koja je izdavala časopis, procenila je da je svaki primerak čitalo oko deset ljudi. Bilo je i onih koji su sakupljali brojeve časopisa ne bi li napravili kolekciju.⁴⁹⁴ Američka štampa je izveštavala o velikom uspehu časopisa „Америка“ u Sovjetskom Savezu i o ogromnom interesovanju Sovjeta za američki način života. Najtiražnije novine širom Amerike pisale su o tome kako je prvo izdanje časopisa razgrabljeno na moskovskim kioscima za nekoliko minuta.⁴⁹⁵

Časopis „Америка“ je na prefinjen i posredan način širio američke vrednosti i kulturu kroz prikazivanje američkog načina života i načina na koji Amerikanci razmišljaju i delaju. Ovaj časopis je i u svojoj prvoj verziji, koja je počela da izlazi u vreme Drugog svetskog rata, kao i u drugoj verziji, koja je izlazila u vreme Hladnog rata, sovjetskim građanima približno mnogo toga što u Sovjetskom Savezu nije bilo dostupno. Naravno, nije bila u pitanju samo roba široke potrošnje već i način na koji su Amerikanci donosili odluke o sopstvenom životu jer se država nije mešala u život pojedinca i nije ga regulisala ni približno kao u Sovjetskom Savezu.

Sama pisana reč i fotografija kao kanal komunikacije bili su idealan način prenošenja poruka Sovjetima koji su izuzetno cenili knjige i bili veoma načitani. Časopis „Америка“ bio je idealno sredstvo za širenje američke meke moći iz dva osnovna razloga. Prvo, nije prolazio kroz uobičajenu sovjetsku državnu cenzuru. Drugo, iako su sovjetske vlasti na različite načine pokušavale da sabotiraju distribuciju i prodaju ovog časopisa, nisu uspevale da ga „obuzdaju“ i da zastraše Sovjete u nameri da čitaju ovaj časopis. Sama štampana forma i činjenica da je časopis „Америка“ mogao da se čita u privatnosti sopstvog doma i da se daje dalje na čitanje, učinila je da sadržaj i poruke u časopisu budu prenošene skoro neometano uprkos dobro isplaniranoj sabotaži i anti-američkoj kampanji.

⁴⁹⁴ Videti: Charles Stuart Kennedy, “Interview with Robert E. McCarthy”, The Association for Diplomatic Studies and Training, *Foreign Affairs Oral History Project*, February 4, 2003

⁴⁹⁵ B.J. Cutler, “Reds Rush to Buy U.S. Magazine”, *New York Herald Tribune*, October 23, 1956, U.S. Department of State Archives

4.2. Američka nacionalna izložba u Moskvi 1959. godine

U oktobru 1957. godine Sovjetski Savez je lansirao prvi veštački satelit pod imenom "Sputnik" (*Спутник*) i zapanjio i zadivio svet ovim tehnološkim dostignućem. Samo mesec dana kasnije Sovjeti su lansirali "Sputnik II" koji je merio stepen radijacije u atmosferi oko zemlje i imao jednog putnika, psa po imenu Lajka. U isto vreme kada su Sovjeti lansirali prvi satelit započeli su i pregovori koji su doveli do sklapanja "Sporazuma između Sjedinjenih Američkih Država i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika o razmeni na polju kulture, tehnologije i obrazovanja".⁴⁹⁶ Ovaj sporazum bio je sklopljen u atmosferi sovjetske tehnološke nadmoći i američkog straha od gubljenja svetskog primata u ovoj oblasti.⁴⁹⁷

Osim straha od toga da će Sovjeti od Amerikanaca preuzeti prvo mesto u svetu u oblasti tehnologije i nauke, u Sjedinjenim Američkim Državama postojao je i veliki strah zbog navodnog sovjetskog uspešnog lansiranja interkontinentalnih balističkih raketa. Dakle, strah je bio dvostruk: strah od fizičkog uništavanja Sjedinjenih Američkih Država nuklearnim naoružanjem i strah od gubljenja ekonomske i tehnološke prednosti u odnosu na Sovjetski Savez. Drugi strah je podrazumevao da će svet izabrati između dva politička i ekonomska sistema i da će komunističke vrednosti i institucije trijumfovati nad američkim.⁴⁹⁸

Sporazum o razmeni iz 1958. godine omogućio je da Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez započnu pregovore o razmeni velikih nacionalnih izložbi kako bi njihovi građani bolje upoznali svog glavnog protivnika na svetskoj političkoj sceni i kako bi pokazali i dokazali superiornost u odnosu na svog rivala.⁴⁹⁹ Američko-sovjetski sporazum o razmeni

⁴⁹⁶ Videti poglavlje 3.5.6. Američko-sovjetski sporazum o razmeni u oblasti kulture, tehnologije i obrazovanja

⁴⁹⁷ Videti: Barrie Robyn Jakobovics, *Displaying American Abundance Abroad: The Misinterpretation of the 1959 American National Exhibition in Moscow*, Bernard College, Columbia University, April 2007

⁴⁹⁸ Videti: Barbara Barksdale Clowse, *Brainpower for the Cold War: Sputnik Crisis and National Defense Education Act of 1958*, Greenwood Press, Westport, 1981., p. 20.

⁴⁹⁹ I pre sklapanja sporazuma 1958. godine bilo je pokušaja da se organizuje američka izložba ili američki trgovinski sajam u Moskvi u okviru redovnih američkih programa na trgovinskim sajmovima u kojima je američka vlada redovno učestvovala u različitim zemljama. U očekivanju pozitivnog ishoda pregovora sa Sovjetima, Američki Kongres je 1957. godine odvojio 2,2 miliona dolara za jedan takav projekat. Međutim, do 1959. godine Sjedinjene Američke Države nisu uspele da postignu dogovor sa Sovjetskim Savezom o razmeni izložbi. Videti: "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September

u oblasti kulture, tehnike i obrazovanja bio je okvirni, principijelni sporazum i nije predstavljao sporazum o detaljima pojedinačnih programa razmene. Bilo je neophodno da se pregovara sa Sovjetima o detaljima i uslovima pod kojima bi Sjedinjene Američke Države sprovele svoju nameru da Sovjetima u vidu izložbe prikažu svoja tehnološka dostignuća, ekonomsko blagostanje i američki način života.⁵⁰⁰ U Vašingtonu je načinjen plan za oganizovanje izložbe koja bi bila zajednički poduhvat više američkih državnih institucija. Isplanirano je da Stejt department daje političke smernice, da Informativna služba Sjedinjenih Država bude zadužena za planiranje i sprovođenje izložbe i da američko Ministarstvo trgovine izgradi paviljone i da vodi celokupnu operaciju.⁵⁰¹

Takođe je trebalo obezbediti finansijska sredstva, a to je moglo da se učini jedino pomoću odo-brenja američkog Kongresa. Prvobitne procene bile su da će organizovanje izložbe koštati oko 2,5 miliona dolara, ali se posle savetovanja sa američkim stručnjacima ispostavilo da bi organizovanje uspešne izložbe koštalo oko četiri miliona dolara. Za izložbu u Moskvi je obezbeđeno 3,6 miliona dolara, a predsednik Dvajt Ajzenhauer i Stejt department morali su da izdaju odobrenje za korišćenje posebnih fondova čija prvobitna namena nije bila američka izložba u Sovjetskom Savezu.⁵⁰²

Harold Meklelan (*Harold McClellan*), kalifornijski biznismen, bivši pomoćnik sekretara trgovine i bivši predsednik Nacionalnog udruženja proizvođača, postavljen je za generalnog direktora izložbe. Njegov zadatak je, između ostalih, bio da sa Sovjetima u Moskvi dogovori gde će biti održana izložba, kako će izgledati izložbeni prostor i šta će na izložbi biti prikazano. Sovjetske i moskovske gradske vlasti su svaki put kada je Harold Meklelan odlazio u Moskvu na dogovore, postavljale dodatne uslove i iznosile dodatne zahteve. Prema sporazumu koji je potpisan u novembru 1958. godine kada su američka i

4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 2.

⁵⁰⁰ Videti: "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September 4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 3.

⁵⁰¹ Videti: Jack Masey, Conway Lloyd Morgan, *Cold War Confrontations, US Exhibitions and Their Role in the Cultural Cold War*, Zurich, Lars Müller Publishers, 2008., p. 156.

⁵⁰² Videti: "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September 4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 3.

sovjetska strana dogovorile detalje i uslove pod kojima će biti organizovana i održana Američka nacionalna izložba, Sovjetski Savez se obavezao da će posle izložbe otkupiti glavni paviljon kao i sve druge građevine koje Amerikanci budu podigli. Međutim, kako je planiranje izložbe odmicalo, sovjetski predstavnici su uprkos prvobitnom dogovoru tražili su da izgradnja paviljona i postavka celokupne izložbe bude pod njihovim nadzorom, kao i da im budu dostavljeni svi arhitektonski i građevinski planovi. Njihov izgovor za ovo je bio da je sve moralo biti izgrađeno shodno moskovskom građevinskom zakonu.⁵⁰³

Jedan od osnovnih razloga za postavljanje Harolda Meklelana, uspešnog i uticajnog biznismena, na čelo izložbe bio je to što je on poznao mnoge druge moćne poslovne ljude. Računalo se na to da će on privući američke kompanije da daju svoj doprinos u izgradnji izložbenog paviljona i da na izložbi predstve svoje proizvode i tehnološka dostignuća o sopstvenom trošku. Harold Meklelan je u izveštaju koji je podneo predsedniku Dvajtu Ajzenhaueru i Informativnoj agenciji Sjedinjenih Država u decembru 1959. godine opisao kako su tekli pregovori u Moskvi i kako je imao na raspoloaganju manje sredstava nego što je bilo neophodno da se izgradi paviljon. Harold Meklelan je morao da ubedi američke firme koje su angažovane da izgrade paviljon u obliku geodetske kupole da to učine za manje novca nego što je to zaista koštalo.⁵⁰⁴ On je zajedno sa Abotom Vošbernom (*Abbott Washburn*), zamenikom direktora Informativne agencije Sjedinjenih Država, organizovao kampanju po Americi kako bi pridobio američke kompanije, umetnike i menadžere muzeja i pozorišta da daju svoj doprinos izložbi. Njih dvojica su organizovali niz događaja na kojima su govorili predsednik Dvajt Ajzenhauer i državni sekretar Džordž Alen, što je urodilo plodom.⁵⁰⁵

⁵⁰³ Videti: "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September 4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, pp. 15-16.

⁵⁰⁴ Videti: *Ibidem*, pp. 12-14.

⁵⁰⁵ Kompanije *General Motors*, *Ford* i *Chrysler* ponudile su da snose kompletne troškove izložbe automobila u Moskvi, uključujući i kola za osoblje koje je radilo na izložbi. Radio stanica *Corporation of America* je za sumu od samo 15 hiljada dolara instalirala i upravljala kompletnim televizijskim studijom u boji. *Ampex* korporacija je bila zadužena da prikaže snimanje video trake. Kompanije *General Mills*, *General Foods* i *Grand Union* su o svom trošku postavile štandove sa hranom i osoblje na štandovima. *American Express* je u potpunosti platio transport izložbe, uključujući i prevoz osoblja. Korporacija *Pepsi Cola* je obezbedila besplatna pića za sve posetioce u toku trajanja izložbe, aparate za *Pepsi kolu* i osoblje, a čak je i platila skladište koje su koristili u Moskvi. Kompanija *Dixie Cup* obezbedila je nekoliko miliona papirnatih čaša za piće. Model kuće besplatno

Informativna agencija Sjedinjenih Država je odredila da svrha izložbe bude da „ojača temelje svetskog mira tako što će učiniti da Sovjeti bolje upoznaju i razumeju američki narod, zemlju u kojoj taj narod živi i američki način života, uključujući američku nauku, tehnologiju i kulturu“.⁵⁰⁶ Prvi i osnovni cilj Američke nacionalne izložbe bio je da sovjetskom narodu predstavi i približi svu raznolikost Sjedinjenim Američkim Državama.

Usled prednosti koju je Sovjetski Savez stekao na polju tehnologije lansiranjem dva satelita, Amerikanci su želeli da pokažu Sovjetima svoja tehnološka dostignuća koja nisu bila korišćena samo u vojnoj oblasti, već su bila dostupna običnim građanima, kao što su, između ostalih, televizija u boji, video tehnologija i kružni bioskopi. U duhu narativa o narodnom kapitalizmu, Amerikanci su takođe želeli da sovjetskom stanovništvu prikažu blještavi niz proizvoda široke potrošnje kao što su odeća, automobili, jahte, hrana i kućni aparati koji su nastali zahvaljujući liberalnom kapitalizmu. Prikriveni cilj izložbe bio je da izazove žudnju Sovjeta za boljim životom i da ih navede da zakluče da sovjetska vlada nije bila u stanju da proizvede ista materijalna bogatstva koja su imali obični Amerikanci.⁵⁰⁷

Glavni paviljon bio je aluminijumska geodetska kupola površine 2800 kvadratnih metara napravljena da primi pet hiljada posetilaca na sat. Ova kupola, koja unutra nije imala potporne stubove, predstavljala je arhitektonsko remek delo nastalo 1947. godine.⁵⁰⁸ Ceo izložbeni prostor imao je više od 37 hiljada kvadratnih metara. Glavne teme izložbe bile su: teritorija i ljudi, Amerika živi (gradovi i sela), Amerika radi, Amerika proizvodi, Amerika

je podigla firma *All-State Properties of Long Island* iz države Njujork, a nameštaj i kućne aparate obezbedili su kompanija *Macy's* i *General Electric*. Najveće američke izdavačke kuće obezbedile su izložbu knjiga i "Bookmobile" sa skoro 23 hiljade knjiga i publikacija. Komitet za modu koji je osnovao Leonard Hankin iz kompanije *Bergdorf Goodman* organizovao je i finansirao modnu reviju, po nekoliko setova odeće za kustose, kao i izložbu materijala i odeće. Videti: "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September 4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, pp. 30-31.

⁵⁰⁶ "Facts About The American National Exhibition in Moscow, July 25 – September 4, 1959", *U.S. Information Service*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 1.

⁵⁰⁷ Videti: Ellen Mickiewicz, "Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959", *Journal of Cold War Studies*, Volume 13, Number 4, Fall 2011, p. 143.

⁵⁰⁸ Geodetsku kupolu osmislio je i konstruisao Bakminster Fuller (*Buckminster Fuller*), američki arhitekta i pronalazač, čija je prvobitna namera bila da napravi konstrukciju koja je lagana i koja lako može da se transportuje avionom. Videti: Bukminster Fuller Institute, *About Fuller, Geodesic Domes*, Available from <https://www.bfi.org/about-fuller/big-ideas/geodesic-domes> (Accessed September 3, 2017)

troši, Amerika uči, Amerika istražuje čoveka i svemir, Amerika stvara, Amerika putuje, Amerika se zabavlja i život u američkoj zajednici.⁵⁰⁹

Pošto izložba nije imala određenu temu, osnovna ideja je bila da izložba ispriča priču o Americi na osnovu dva osnovna strukturalna principa. Geodetska kupola, kao prva zgrada u koju su posetioци ulazili, predstavljala je mesto koje pruža osnovne informacije o radu, poljoprivredi, obrazovanju, nauci, istraživanju svemira i o opštim činjenicama o SAD. U drugom, većem paviljonu lepezastog oblika prikazani su rezultati američkog kapitalističkog sistema slobodnog udruživanja, a to su bili najraznolikiji predmeti široke potrošnje koji su bili uobičajeni u Sjedinjenim Američkim Državama ali veoma retki ili nedostupni u Sovjetskom Savezu.⁵¹⁰

Ostali paviljoni i štandovi prikazivali su veće eksponate koji nisu mogli da stanu u dva glavna paviljona, a to su bili poljoprivredna mehanizacija, automobili, model američke kuće, dečje igralište, oprema za kampovanje i plastični bazen sa modelima jedrenjaka i glisera. Američka umetnička dela bila su raspoređena u svim paviljonima. Izložba je takođe imala i kružni bioskop pod nazivom „*Circarama*“ sa ekranom od 360 stepeni, kao i otvoreno pozorište.⁵¹¹ Informativna agencija Sjedinjenih Država postavila je i prikazala čuvenu izložbu fotografija Edvarda Stajhena (*Edward Steichen*) pod nazivom „Porodica čoveka“,⁵¹²

⁵⁰⁹ Videti: "Facts About The American National Exhibition in Moscow, July 25 – September 4, 1959", *U.S. Information Service*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, pp. 2-3.

⁵¹⁰ Videti: "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September 4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 31.

⁵¹¹ Tokom pregovora o izložbi, Sovjeti su tražili da unapred dobiju na uvid filmove i snimke predstava koje će se prikazivati, kao i umetnička dela koja će biti izložena. Videti: Ibidem, p. 33.

⁵¹² Ova izložba prvo je prikazana u čuvenom Muzeju moderne umetnosti (*Museum of Modern Art – MoMA*) u Njujorku 1955. godine. Sačinjavale su je fotografije koje su različiti umetnici napravili po celom svetu, a njena poruka bila je izražavanje globalne solidarnosti deceniju posle kraja Drugog svetskog rata. Autor izložbe Edvard Stajhen načinio je fotografski esej koji slavi univerzalne aspekte ljudskog iskustva. Videti: MoMA, *The Family of Man, January 24 – May 8, 1955*, Available from <https://www.moma.org/calendar/exhibitions/2429> (Accessed August 27, 2017)

kao i izložbe američke arhitekture, savremene likovne i primenjene umetnosti, a bila je zadužena i za prikazivanje dokumentarnih filmova u kružnom pozorištu.⁵¹³

Američka nacionalna izložba bila je i mesto neplanirane rasprave između američkog potpredsednika Ričarda Niksona (*Richard Nixon*) i sovjetskog premijera Nikite Hruščova poznate pod nazivom „Kuhinjska debata“.⁵¹⁴ Ričard Nikson je došao u nezvaničnu posetu Sovjetskom Savezu kako bi otvorio Američku nacionalnu izložbu.⁵¹⁵ O ovom susretu napisani su mnogobrojni državni i novinski izveštaji,⁵¹⁶ a ipak ti izveštaji nisu zabeležili da je Nikita Hruščov bio izuzetno zainteresovan za Američku nacionalnu izložbu. Džon Džejkobs (*John Jacobs*), tadašnji ataše za štampu Američke ambasade u Moskvi, koji je bio zadužen za sovjetske i američke novinare na izložbi, svedoči o tome da je Nikita Hruščov posetio izložbu ukupno pet puta pre i posle zvaničnog otvaranja. Džejkobs tvrdi da je Nikita Hruščov bio fasciniran američkom tehnologijom.⁵¹⁷

Fasciniranost Nikite Hruščova se može interpretirati i kao želja za što boljim upoznavanjem glavnog sovjetskog rivala u međunarodnim odnosima. Za Nikitu Hruščova Američka nacionalna izložba predstavljala je prvi bliski susret sa američkim načinom života i američkim tehnološkim dostignućima pred njegovu prvu posetu Sjedinjenim Američkim Državama isplaniranu za jesen 1959. godine. Godinu dana pre izložbe Nikita Hruščov je

⁵¹³ "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September 4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, pp. 21-25.

⁵¹⁴ Ričard Nikson i Nikita Hruščov su se priikom obilaska Američke nacionalne izložbe posle zvaničnog otvaranja, zaustavili na štandu koji je bio model tipične američke kuhinje i povel raspravu o prednostima kapitalizma i komunizma. Rasprava se odvijala pred mnogobrojnim sovjetskim i američkim novinarima. Videti: Harrison Salisbury, "Nixon and Khrushchev Argue in Public As U.S. Exhibit Opens; Accuse Each Other of Threats", Moscow, July 24, 1959, *New York Times*, p. 1

⁵¹⁵ Juri Žukov, predsedavajući sovjetskog državnog komiteta za kulturne odnose sa drugim zemljama, pozvao je potpredsednika Niksona da otvori izložbu. Ričard Nikson je u toku ove posete Moskvi imao i sastanak sa Nikitom Hruščovim u Kremlju, koji je prethodio otvaranju izložbe, a sastao se i sa drugim sovjetskim zvaničnicima. Videti: "Editorial Note", Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d92> (Accessed September 4, 2017)

⁵¹⁶ Videti: "July-August 1959: Visit to the Soviet Union of Richard M. Nixon", Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/ch8> (Accessed September 4, 2017)

⁵¹⁷ Videti: Intervju sa Džonom Džejkobsom vođen putem emaila 30. septembra 2014. godine, Vašington

inače objavio sedmogodišnji plan privrednog razvoja u kojem je jasno izražena namera da Sovjetski Savez nadmaši Sjedinjene Američke Države u sferi tehnologije gde su do tada Sjedinjene Američke Države dominirale.⁵¹⁸

Više od osamsto američkih privatnih firmi imalo je jedinstvenu priliku da izloži svoje proizvode i pokaže ih sovjetskim građanima koji su mogli samo da sanjaju o svemu onome što je predstavljalo američki način života. Iako je za američku vladu ova izložba bila prilika da primeni svoju meku moć u glavnom gradu Sovjetskog Saveza i da kroz prikazivanje različitih tehnoloških dostignuća i proizvoda široke potrošnje pokaže američke političke vrednosti, američke firme su na ovoj izložbi imale daleko opipljiviji cilj: širenje na sovjetsko tržište i prodaja američkih proizvoda na tržištu koje je do tada bilo potpuno nedostupno.

Prema Donaldu Kendalu (*Donald Kendall*) koji je bio na čelu kompanije *Pepsi-Cola International* mnoge kompanije nisu htele da učestvuju jer su imale odbojnost prema Sovjetskom Savezu. Upravo zato je kompanija *Coca-Cola* odbila ponudu Stejt departmenta da učestvuje na izložbi. *Pepsi-Cola*, sa Kendalom na čelu, nije htela da propusti ovu jedinstvenu priliku. On je veče pre otvaranja izložbe rekao Ričardu Niksonu, sa kojim je bio u prijateljskim odnosima, da mora da stavi Nikiti Hruščovu Pepsi u ruke. Potpredsednik Nikson mu je obećao da će mu pomoći. Dan kasnije dok su Ričard Nikson i Nikita Hruščov razgovarali obilazeći izložbu, potpredsednik Nikson je polako poveo svog sagovornika do najbližeg Pepsi štanda. Foto-reporteri su slikali Nikitu Hruščova kako ispija Pepsi sa širokim osmehom. Za kompaniju *Pepsi-Cola* ova slika bila je vredna milione dolara u smislu reklame.⁵¹⁹

Grupa od 75 mladih Amerikanaca koji su tečno govorili ruski jezik imali su ulogu domaćina i kustosa na izložbi. Bili su zaduženi da odgovaraju na mnogobrojna pitanja posetilaca i da im pomognu pri razgledanju velikog broja štandova na izložbi. Ovi mladi kustosi poticali su iz različitih država i sredina širom Amerike. Neki od njih su bili deca ruskih doseljenika kojima je ruski bio maternji jezik, a neki su ruski naučili na studijama.

⁵¹⁸ Videti: Barrie Robyn Jakobovics, *Displaying American Abundance Abroad: The Misinterpretation of the 1959 American National Exhibition in Moscow*, Barnard College, Columbia University, New York, 2007, p. 3.

⁵¹⁹ Videti: Ellen Mickiewicz, "Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959", *Journal of Cold War Studies*, Volume 13, Number 4, Fall 2011, p. 143.

Informativna agencija Sjedinjenih Država ih je izabrala u bliskoj saradnji sa univerzitetima širom Amerike. Jedan od glavnih kriterijuma pri izboru, pored odlične informisanosti, bila je jasno izražena nezavisnost u mišljenju i stavovima i sloboda u izražavanju tih stavova. Izabrani kustosi nisu prihvatili zvanična pravila i ististirali su na tome da postupaju po sopstvenom nahođenju.⁵²⁰ Naravno, ovo neprihvatanje pravila nije se odnosilo na pravila profesionalnog i civilizovanog ponašanja na izložbi već na neprihvatanje nametnutog mišljenja i na slobodno izražavanje sopstvenog mišljenja što je predstavljalo ono na šta Sovjeti svakako nisu bili naviknuti.

Procena uspešnosti izložbe izvršena je na osnovu rezultata koje su dale mašine za glasanje,⁵²¹ na osnovu komentara u knjigama utisaka i na osnovu onoga što su čuli i opazili kustosi i osoblje Američke ambasade u Moskvi. Američka nacionalna izložba svakako je pobudila ogromno interesovanje javnosti, ne samo u Moskvi, nego i u drugim krajevima Sovjetskog Saveza. U uslovima potpune partijske i policijske kontrole nad sovjetskim građanima bilo je veoma teško napraviti pravu procenu stavova posetilaca. Posetioci nisu smeli slobodno da izraze svoje mišljene, ni pismeno ni usmeno, zbog straha da će ih partijski i policijski agenti potkazati sovjetskim vlastima i da će snositi posledice zbog pokazivanja interesovanja i naklonosti prema Sjedinjenim Američkim Državama i prema Amerikancima.

Knjige utisaka bile su raspoređene na svakom štandu i na svakom izlazu iz izložbenog prostora. Mašina koja je beležila pozitivne i negativne glasove bila je postavljena na izlazu iz kruga izložbe u Sokolniki parku.⁵²² Informativna agencija Sjedinjenih Država je nakon izložbe prebrojala 85% pozitivnih glasova od ukupno 15 hiljada glasova, kao i 65% povoljnih komentara od ukupno dve hiljade komentara. Negativni komentari su po pravilu bili potpisani punim imenom i prezimenom, kao da su oni koji su ih napisali znali da će sovjetska tajna

⁵²⁰ Ellen Mickiewicz, "Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959", *Journal of Cold War Studies*, Volume 13, Number 4, Fall 2011, pp. 152-153.

⁵²¹ Mašine za glasanje simbolizovale su američki demokratski izborni sistem, nešto što je u Sovjetskom Savezu bilo nezamislivo. Nikita Hruščov je nekoliko puta prošao pored ovih mašina potpuno ih ignorišući. Videti: Jack Masey, Conway Lloyd Morgan, *Cold War Confrontations, US Exhibitions and Their Role in the Cultural Cold War*, Zurich, Lars Müller Publishers, 2008, p. 242.

⁵²² Videti: "Report on Service with the American Exhibition in Moscow" by Thomas John, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, March 15, 1960, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

policija gledati u knjige utisaka. Povoljni komentari bili su najčešće potpisani nečitko.⁵²³ Jedan posetilac izložbe je napisao: „Ono čega se sećam najbolje bili su automobili, Pepsi-Cola i brošure. Brošure su bile divne, tako finog kvaliteta ... boje, štampa. Nikada pre nismo videli nešto tako nešto. Polaroid aparat bio je kao magija. Kako je moguće dobiti slike momentalno?“.⁵²⁴ Drugi utisak zapisan u knjigu utisaka glasio je: „Bilo je veoma toplo i prijazno. Ljudi na izložbi su se stalno osmehivali“.⁵²⁵

Anketa koju je sprovedla Američka ambasada u Moskvi tokom izložbe dala je rezultate o pet najpopularnijih elemenata izložbe. Mladi američki kustosi bili su na prvom mestu po popularnosti, dok je na drugom mestu bila izložba fotografija „Porodica čoveka“. Na trećem mestu bili su automobili, a odmah iza njih televizija u boji i kružni bioskop *Circarama*.⁵²⁶ Sovjeti su, dakle, pozitivno reagovali prvo na ljudskost, ljubaznost i otvorenost mladih Amerikanaca koja ih je verovatno prijatno iznenadila. S obzirom na to da prosečni Amerikanci i Sovjeti u to vreme nisu imali priliku da se sretnu i upoznaju, bilo je za očekivati da će ljudska dimenzija izložbe biti najvažnija i najzapaženija.

Drugo mesto je takođe zauzeo čovek a ne izložbeni eksponat. Izložba fotografija „Porodica čoveka“ privukla je pažnju i pozitivne reakcije jer je, kao i kustosi na izložbi, odavala ljudskost. Sovjetski građani koji nisu imali priliku da putuju i upoznaju pripadnike drugih nacija, mogli su da se uvere gledajući portrete na fotografijama da se oni sami ne razlikuju mnogo od ljudi na slikama. Treće, četvrto i peto mesto zauzela je tehnologija koja je bila dostupna običnom čoveku u američkom potrošačkom društvu, što nije bilo kakarakteristično za sovjetsko društvo. Iako su Amerikanci želeli da zadive Sovjete

⁵²³ "Reactions to the American Exhibit in Moscow: A Preliminary Report", Office of Research and Analysis, *U.S. Information Service*, Washington, DC, September 28, 1959, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 2.

⁵²⁴ Jack Masey, Conway Lloyd Morgan, *Cold War Confrontations, US Exhibitions and Their Role in the Cultural Cold War*, op. cit., p. 216.

⁵²⁵ Ibidem, p. 220.

⁵²⁶ Videti: "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September 4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 54.

kapitalizmom koji je donosio dobrobit svim Amerikancima, ipak su Sovjeti bili više impresionirani ljudima, a ne stvarima.

Procena uspešnosti izložbe izvršena je i na osnovu onoga što su čuli i opazili kustosi i osoblje Ambasade Sjedinjenih Američkih Država slušajući razgovore između posetilaca i njihove komentare i posmatrajući njihove reakcije i ponašanje, a izveštaji o ovome su slati jednom nedeljno iz ambasade u Vašington.⁵²⁷ Međutim, prikupljanje reakcija publike nije bilo uredno, a osoblje ambasade koje je znalo ruski jezik povremeno je svraćalo na izložbu i slušalo šta god se moglo čuti. Nedeljni izveštaji su, u najvećoj meri, sadržali nepotpune komentare koje je osoblje ambasade načulo. Ni ono što su čuli kustosi ne može se uzeti kao potpun izveštaj, jer oni zbog velikog broja posetilaca sa kojima su razgovarali nisu imali vremena da zapisuju sve komentare.⁵²⁸

Najčešća pitanja odnosila su se na američki životni standard i uslove svakodnevnog života, kao što su cene različitih proizvoda široke potrošnje i električne energije za domaćinstva, plate, nekretnine, itd. Posetioci izložbe postavili su mnogo pitanja o američkom načinu života, nezaposlenosti, obrazovanju, diskriminaciji crnaca, zdravstvenoj zaštiti i o ruskim studijama u SAD. Pitanja koja su pokazivala sovjetsko shvatanje uloge države u životu građana odnosila su se, između ostalog, na ometanje stranih radio programa i zabranu objavljivanja dela Marksa i Engelsa.⁵²⁹ Pitali su zašto američki predsednik ne može da natera Kongres da ga sluša, zašto savezna vlada ne može da nametne svoju volju državama, bilo im

⁵²⁷ Videti: Susan Reid, "Who will Beat Whom?, Soviet Popular Reception of the American National Exhibition in Moscow, 1959", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, Volume 9, Number 4, Fall 2008, p. 856.

⁵²⁸ Videti: Ellen Mickiewicz, "Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959", *Journal of Cold War Studies*, Volume 13, Number 4, Fall 2011, pp. 159-160; Sistem izveštavanja koji je zastupljen u Američkim ambasadama po svetu zasniva se na anegdotalnim pričama koje su po pravilu pozitivnog karaktera. Izveštaji su ograničeni po broju slovnih mesta ili strana i uvek se izveštava samo i isključivo o uspešnosti programa koje organizuju ambasade. Buduće finansiranje programa kao i procena rada službenika ambasada, kako Amerikanaca tako i lokalnih službenika, u velikoj meri zavise od uspešnosti programa. Postoji nepisano pravilo da se ne sme izveštavati o neuspešnim programima. Ambasade šalju izveštaje u kojima stoji ono što Vašington očekuje da pročita i ne žele da neprijatno iznenade one koji donose odluke o finansiranju. Ove tvrdnje kandidatkinja iznosi na osnovu svog radnog iskustva u Američkoj ambasadi u Beogradu.

⁵²⁹ Videti: Max Frankel, "U.S. Guides Star at Moscow Fair: Russians Find Talk Is More Rewarding Than Exhibits", *New York Times*, August 1, 1959, p. 1.

je čudno kada su saznali da Amerikanci ne moraju da traže dozvolu vlasti da putuju po svojoj zemlji i pitali su kako američka vlada prati kretanja svojih građana.⁵³⁰

Pitanja koja su ukazivala na američku površnost bila su, na primer, da li je istina da je u Sjedinjenim Američkim Državama objavljena Ana Karenjina na 12 strana i da li su sve knjige mekog poveza stripovi. Većina posetilaca bila je veoma zainteresovana za američki svakodnevni život, ali su bili uplašeni od onoga što su čuli o nezaposlenosti, velikim računima za zdravstvene usluge i o cenama iznajmljivanja stanova.⁵³¹ Svi kustosi su se suočili sa ličnim pitanjima o njihovoj veri, partijskoj pripadnosti, privatnom životu i o slici koju su imali o Sovjetskom Savezu pre nego što su došli u Moskvu. Rusi su otvoreno pitali o osetljivim temama kao što su prostitucija i abortus.⁵³²

Sama činjenica da je izložbu videlo 2,7 miliona ljudi i da je sve do poslednjeg dana potražnja za ulaznicama bila velika svedoči o ogromnom interesovanju Sovjeta za Ameriku. Želja posetilaca da ponesu sa sobom predmete koji će ih podsećati na kontakt sa Amerikom bila je, takođe, znak znatiželje, naklonjenosti i potrebe da se poseduju američki fetiši. Najtraženiji predmet bile su značke koje su deljene svim posetiocima.⁵³³ Većina posetilaca došla je sa preteranim očekivanjima što se tiče tehničkih čuda koja su očekivali da će videti pošto je slika o Americi bila nedvosmisleno slika o tehnološki najrazvijenijoj zemlji sveta.⁵³⁴ Ogromno interesovanje za razgovor sa kustosima i zahvalnost zbog mogućnosti da se razgovara sa njima pokazali su topao i ljudski aspekt prijateljstva i radoznalosti sovjetskih posetilaca.⁵³⁵

Kustosi su svedočili o svojim razgovorima sa prijateljski raspoloženim sovjetskim posetiocima. Sjedinjene Američke Države su bile veoma popularna zemlja, zemlja koju su

⁵³⁰ Videti: "Report on Service with the American Exhibition in Moscow" by Thomas John, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, March 15, 1960, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 10.

⁵³¹ Videti: Max Frankel, "U.S. Guides Star at Moscow Fair: Russians Find Talk Is More Rewarding Than Exhibits", *New York Times*, August 1, 1959, p. 1.

⁵³² Videti: "Report on Service with the American Exhibition in Moscow" by Thomas John, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, March 15, 1960, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 9.

⁵³³ Videti: Ralph White, "Soviet Reactions to Our Moscow Exhibit: Voting Machines and Comment Books", *The Public Opinion Quarterly*, Vol 23, No. 4, Winter 1959-1960, Oxford University Press, p. 461.

⁵³⁴ Videti: Ibidem, p. 462.

⁵³⁵ Videti: Ibidem, p. 463.

obični sovjetski građani najviše želeli da upoznaju, kako zbog straha od onoga što je sovjetska štampa prikazivala kao agresivnog protivnika, tako i zbog želje da upoznaju zemlju koju je Sovjetski Savez trebalo da stigne i prestigne. Osim toga, kustosi su svedočili o još jednoj osobini sovjetskih posetilaca izložbe: o njihovoj velikodušnoj i toploj dobrodošlici i o tradicionalnim pravilima gostoprinstva koja su bila duboko usađena u ruskom narodu.⁵³⁶ Sovjetski građani su verovatno želeli i da pokažu američkim gostima da nisu njihovi neprijatelji i da u Sovjetskom Savezu postoji dobra volja za uspostavljanjem bliskijih odnosa sa Sjedinjenim Američkim Državama.

Kao i svaki drugi program koji su sprovodile Sjedinjenim Američkim Državama u Sovjetskom Savezu, i Američka nacionalna izložba bila je podvrgnuta različitim metodama ometanja koje su sprovodile sovjetske vlasti i komunistička partija. Na Američkoj nacionalnoj izložbi članovi mesnih partijskih organizacija, koji su bili najniže rangirani u hijerarhiji sovjetske Komunističke partije, bili su zaduženi da budu takozvani „agitatori“. Tokom prvih nekoliko dana izložbe skoro polovina posetilaca bili su agitatori, tvrdi se u jednom izveštaju Centralne obaveštajne agencije.⁵³⁷

Tipičan agitator bio je muškarac srednjih godina koji bi se progurao u prvi red i vrlo samouvereno i slobodno kritikovao izložbu, iznosio optužbe i postavljao neprijatna pitanja. Drugi posetioci bi odmah prepoznali agitatora i postajali bi ćutljivi. O čemu god da su kustosi govorili, prva rečenica koju je agitator izgovarao bila je „Kod nas je bolje“. Agitatora nije zanimao odgovor na pitanje koje je postavio jer cilj nije bio da se započne razgovor već da se osramoti Amerikanac pred velikim brojem Sovjeta. Pitanja su se najčešće odnosila na životni standard u Americi, gušenje građanskih prava, siromaštvo, a najčešće se tvrdilo da izloženi predmeti nisu postojali u SAD. Svi kustosi su odgovarali na isti način, bez emocija i iznoseći činjenice. Posetioci su obično ćutali. Ako bi kustos pokazao više znanja i takta, posetioci bi se često okrenuli protiv agitatora, nazvali ga nevaspitanim i nastavili bi razgovor bez njega. Agitatori nisu bili posebno obrazovani niti iskusni i nisu bili naviknuti da vode

⁵³⁶ Videti: Ibidem, p. 155.

⁵³⁷ CIA, *Current Intelligence Weekly Summary*, November 5, 1959, Part III, p. 16 in Ibidem, p. 157.

dijalog i da iznose i slušaju argumente i činjenice.⁵³⁸ Mogli su da iznose optužbe ali nisu bili fleksibilni niti su imali dovoljno znanja da se uključe u pravu raspravu.⁵³⁹

Pored agitatora, drugi način opstruiranja izložbe bili su stalni napadi i oštre kritike u sovjetskoj štampi. Međutim, sovjetski novinari i urednici nisu bili dosledni u kritikama što se moglo videti u njihovom kontradiktornom izveštavanju sa izložbe. S jedne strane su tvrdili da je na izložbi bilo prikazano ono što nije bilo dostupno prosečnom Amerikancu, a istovremeno da izložba nije pokazivala ništa što Rusi već nisu imali.⁵⁴⁰ Druga metoda opstruiranja izložbe bila je intenzivna propagandna kampanja koja je imala za cilj da odvрати posetioce od Američke nacionalne izložbe. Sovjetska Komunistička partija organizovala je kulturna događanja kao što su festivali, izložbe i karnevali u isto vreme kada se održavala Američka nacionalna izložba. Jedan takav festival održan je pored ulaza u Sokolniki park.⁵⁴¹

Prve nedelje je izložbu posetila sovjetska elita na čelu sa Nikitom Hruščovim i Florom Kozlovim (*Флор Романович Козлов*), članom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta Komunističke partije. U početku karte nisu bile u slobodnoj prodaji i bile su deljene odabranima unutar partijskih organizacija. Međutim, mnogi Rusi su uspeli da preskoče ogradu i da projure kroz kapiju kako bi ušli. Posle prve nedelje karte su puštene u slobodnu prodaju i publika je postala daleko raznolikija. Postojala je ogromna potražnja za kartama za izložbu tako da su se one prodavale i na crnoj berzi. Regularna cena karte bila je jednu rublju, a na crnoj berzi se prodavala za 50 do 75 rubalja.⁵⁴² Osim karata koje su se prodavale "na crno" po znatno višoj ceni, jedan broj posetilaca je na izložbu došao ilegalno. U Sovjetskom Savezu je postojao

⁵³⁸ U jednom slučaju je agitator tvrdio da sovjetski građani mogu da kupe Njujork tajms na bilo kom kiosku. Kustos ga je pitao da li je nedeljno izdanje Njujork tajmsa moglo takođe da se kupi, a on je odgovorio potvrdno. Onda je kustos pitao koja je težina nedeljnog izdanja. Agitator nije znao odgovor ali je pretpostavio i rekao da je težina pola kilograma. Kustos je stavio novinu na vagu i dokazao da novina ima skoro dva kilograma. Videti: Ellen Mickiewicz, "Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959", *Journal of Cold War Studies*, Volume 13, Number 4, Fall 2011, p. 157.

⁵³⁹ Videti: Ibidem, p. 157.

⁵⁴⁰ Videti: "Report on Service with the American Exhibition in Moscow" by Thomas John, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, March 15, 1960, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 15.

⁵⁴¹ Videti: Walter Hixson, *Parting the Curtain: Propaganda, Culture, and the Cold War, 1945-1961*, op. cit., p. 185.

⁵⁴² John Thomas, "Interview with Jack Masey", California, 2005 in Gretchen Simms, *The 1959 American National Exhibition in Moscow and the Soviet Artistic Reaction to the Abstract Art*, University of Vienna, Vienna, 2007., p. 106.

interni sistem viza za putovanja iz drugih krajeva zemlje u Moskvu. Većina posetilaca iz drugih gradova morala je da ima posebno odobrenje za putovanje i posetu izložbi izdato od partijskih organizacija.⁵⁴³

Američka nacionalna izložba bila je prvo prikazivanje američkog načina života i američkih tehnoloških dostignuća u Sovjetskom Savezu. Izložba je bila zamišljena i izvedena grandiozno u pokušaju da se općine sovjetski građani i zvaničnici i da se kod njih izazove želja za američkim „narodnim kapitalizmom“. Izložba je svakako privukla veliku pažnju i bila izuzetno dobro posećena uprkos pokušajima sovjetskih vlasti da sabotiraju Američku nacionalnu izložbu. Ono u čemu su Sjedinjene Američke Države uspele bilo je da sovjetski građani saznaju što više o Amerikancima, njihovom načinu života i o američkom potrošačkom društvu. Međutim, američki pokušaj da impresioniraju Sovjete nije u potpunosti uspeo, jer je američka državna primena poluga meke moći tada, kao i danas, zasnovana na isključivo američkom načinu razmišljanja i poimanju ostatka sveta. Organizatori izložbe su pošli od pretpostavke da prosečan sovjetski građanin neminovno žudi za onim što prosečnog Amerikanca čini savršenim pripadnikom nacije koja je neprekidnu potrošnju učinila načinom života. Ovakav amerikanocentrični način razmišljanja je mnoge poluge meke moći učinio neprijemčivim pripadnicima drugih nacija, a posebno Sovjetima i građanima drugih komunističkih zemalja.

⁵⁴³ Videti: "Report on Service with the American Exhibition in Moscow" by Thomas John, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, March 15, 1960, U.S. Department of State Archives, Washington, DC, p. 4-5.

4.3. Program „Ambasadori džez“ – Beni Gudman u Sovjetskom Savezu 1962. godine

Program “Ambasadori džez” je jedan od najznačajnijih američkih državnih programa kulturne razmene sa drugim zemljama. Stejt department je 1956. godine počeo da šalje džez orkestre na turneje po različitim zemljama Evrope, Azije i Afrike. Američki muzičari bili su kulturni ambasadori koji su svojom muzikom i svojim muzičkim improvizacijama pokazivali drugim narodima američku privrženost slobodi izražavanja. Prvi džez muzičar koji je otišao u svet u okviru ovog programa bio je Dizi Gillespi (*Dizzy Gillespie*), a posle njega su na turnejama bili i drugi slavni američki džez muzičari kao što su Dejv Brubek (*Dave Brubeck*), Luj Armstrong (*Louis Armstrong*), Djuk Elington (*Duke Ellington*), Telonius Mank (*Thelonious Monk*), Beni Gudman (*Benny Goodman*) i Majls Dejvis (*Miles Davis*). Ove muzičare su čuli milioni ljudi, a njihova uloga nije bila samo da sviraju već i da se upoznaju i razgovaraju sa državicima zemalja u koje su putovali.⁵⁴⁴ Ovaj program u donekle izmenjenom obliku postoji i danas pod imenom “Američka muzika u inostranstvu” (*American Music Abroad*).

Godinu dana nakon što je potpisao Reorganizacioni plan br. 8 kojim je osnovana Informativna agencija Sjedinjenih Država, predsednik Dvajt Ajzenhauer je ubedio Kongres da odvoji sredstva za razmenu u oblasti kulture. Predsednik Ajzenhauer je, znajući važnost psihološkog ratovanja, želeo da putem promovisanja američke kulture ublaži posledice anti-američke kampanje koja je u svom središtu imala rasne odnose u Americi i diskriminaciju crnaca. predsednik Ajzenhauer je bio uveren da se Hladni rat može dobiti na polju ideja,⁵⁴⁵ odnosno u sferi meke moći.

Američki Kongres je u avgustu 1954. godine izglasao odluku o osnivanju posebnog fonda za učešće u međunarodnim programima, a 1956. godine ovaj fond je dobio trajnu

⁵⁴⁴ Videti: Dana Gioia, *Cool Jazz and the Cold War*, National Endowment for the Arts, Available from <https://www.arts.gov/NEARTS/2006v2-all-jazzed-2006-jazz-mastrs-awards/cool-jazz-and-cold-war> (Accessed September 15, 2018)

⁵⁴⁵ Videti: Lisa Davenport, *Jazz Diplomacy: Promoting America in the Cold War Era*, op. cit., p. 38.

formu kada je Kongres usvojio Zakon o međunarodnoj kulturnoj razmeni i učešću u trgovinskim sajmovima.⁵⁴⁶ Ovaj zakon pod oznakom “*Public Law 860*” imao je za cilj “promovisanje i jačanje međunarodnih odnosa kroz kulturnu i atletsku razmenu i kroz učešće na međunarodnim sajmovima i festivalima“.⁵⁴⁷ Svrha zakona je definisana kao jačanje veza sa drugim zemljama kroz prikazivanje kulture i dostignuća Sjedinjenih Američkih Država, što će doprineti razvoju prijateljskih i miroljubivih odnosa između Amerike i drugih zemalja sveta. Zakon je neposredno ovlastio američkog predsednika da agencijama američke vlade naloži da organizuju turneje američkih umetnika i sportista, učešće na međunarodnim festivalima i trgovinskim i industrijskim sajmovima, kao i promotivne aktivnosti koje će pratiti ove događaje.⁵⁴⁸

Stejt department je sredinom 1950-tih godina, u vreme kada crnačko stanovništvo u Sjedinjenim Američkim Državama nije uživalo osnovna građanska prava, odlučio da počne da promoviše džez u okviru svoje bitke za srca i umove ljudi širom sveta. Džez, kao muzika koja je imala korene u potlačenoj crnačkoj kulturi američkog juga, nastao je u Nju Orleansu, a džez improvizacije simbolizovale su muzičko izražavanje oslobođenja stega ropstva i diskriminacije. Dizi Gillespi, afroamerički džez trubač iz Južne Karoline, bio je prvi američki muzičar kojeg je Stejt department 1956. godine odabrao da predstavlja Sjedinjene Američke Države na turneji u inostranstvu u okviru programa „Ambasadori džeza“. Gillespi je džez okarakterisao kao američku narodnu muziku koja komunicira sa svim ljudima bez obzira na jezik i društvene barijere.⁵⁴⁹

Luj Armstrong je bio drugi izuzetno poznati afroamerički džez trubač koji je u okviru programa „Ambasadori džeza“ svirao u mnogim zemljama. Armstrongu je bilo ponuđeno da održi niz koncerata u Sovjetskom Savezu u leto 1957. godine u vreme kada se odvijala

⁵⁴⁶ The International Cultural Exchange and Trade Fair Participation Act of 1956

⁵⁴⁷ "Public Law 860, An Act", *Government Publishing Office*, August 1, 1956, Available from <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-70/pdf/STATUTE-70-Pg778.pdf> (Accessed October 3, 2017)

⁵⁴⁸ Zakon o međunarodnoj kulturnoj razmeni i učešću u trgovinskim sajmovima imao je nekoliko amandmana da bi konačno 1981. godine bio podveden pod Fulbrajt-Hejzov zakon iz 1961. godine. Videti: “Executive Order 12292”, The White House, Washington, DC, February 23, 1981, The American Presidency Project, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=43448> (Accessed October 4, 2017)

⁵⁴⁹ Videti: Alyn Shipton, *Groovin' High: The Life of Dizzy Gillespie*, Oxford University Press, New York, 1990., p. 280.

desegregacija jedne srednje škole u gradu Litl Rok (*Little Rock*) u državni Arkanzas. On je odbio da putuje u okviru programa američke vlade rekaviši da „zbog načina na koji tretiraju moj narod na Jugu, vlada može da ide dođavola. Ako bih otišao u SSSR i ljudi me pitali šta nije u redu sa mojom zemljom, šta bih im rekao?“⁵⁵⁰

Djuk Ellington, poznati afroamerički džez pijanista i kompozitor, takođe je otvoreno izražavao svoje duboko razočarenje američkim rasnim odnosima. On je razlog za američki neuspeh u svemirskoj trci video u rasnim predrasudama koje su sprečavale Amerikance da postignu harmoniju ideja koja je po njemu bila neophodna da bi došlo do napretka. Milioni crnaca bili su lišeni školovanja, prava glasa i poslova u oblastima koje su bile neophodne za napredovanje zemlje na polju nauke.⁵⁵¹ Tako su najznačajniji američki džez muzičari, koji su većinom bili Afroamerikanci, putujući po svetu u okviru programa „Ambasadori džeza“ otvoreno kritikovali svoju zemlju i njenu vladu zbog rasne diskriminacije.

Usled događaja koji su prethodili prvoj turneji jednog američkog džez sastava po Sovjetskom Savezu,⁵⁵² program Ambasadori džeza u ovoj zemlji odvijao se u atmosferi krajnje zategnutih odnosa. Jedinstvenu priliku da bude prvi američki džez muzičar koji će u vreme Hladnog rata izvoditi džez u Sovjetskom Savezu⁵⁵³ dobio je Beni Gudman, u Americi poznat kao „kralj svinga“.⁵⁵⁴ Sving⁵⁵⁵ je bio izuzetno popularan muzički žanr kasnih 1930-

⁵⁵⁰ Mary Dudziak, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, op. cit., pp. 55-56.

⁵⁵¹ Videti: Lisa Davenport, *Jazz Diplomacy: Promoting America in the Cold War Era*, op. cit., p. 41.

⁵⁵² Obaranje američke špijunske letilice iznad Sovjetskog Saveza 1960. godine i američki neuspeh u zbacivanju Fidela Kastro sa vlasti 1961. godine podstakli Sovjete da postavljaju svoje nuklearne rakete na Kubi što je dovelo do Kubanske raketne krize u oktobru 1962. godine. Osim toga je vlada Nemačke Demokratske Republike u avgustu 1961. godine donela je odluku da podigne zid na granici između istočnog i zapadnog Berlina.

⁵⁵³ Prvi američki džez orkestar koji je imao turneju po Sovjetskom Savezu bio je sekstet „Kraljevi džeza“ na čelu sa Frankom Vajtersom (*Frank Vitters*). Orkestar, koji su činili isključivo Afroamerikanci, održao je niz koncerata u Moskvi, Krakovu, Odesi i Kijevu u februaru 1926. godine. Videti: “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

⁵⁵⁴ Beni Gudman je bio dete siromašnih ruskih Jevreja koji su pobjegli od antisemitizma u Rusiji u SAD. Videti: Benny Goodman, The Official Website of The King of Swing, *Biography*, Available from <https://www.bennygoodman.com/biography/> (Accessed October 1, 2017)

⁵⁵⁵ U prvim decenijama 20. veka džez je u Americi u velikoj meri smatran primitivnom muzikom iz džungle. Džez, kojeg su odlikovale improvizacije i nedostatak ritmičnosti, za mnoge je zvučao haotično. Sving je nastao 1920-tih i 1930-tih godina, a razlikovao se od tradicionalnog džeza po tome što je imao strukturu, unapred napisane aranžmane i citate drugih poznatih muzičkih dela. Videti: Lewis Arenberg, *Swingin' the Dream: Big Band Jazz and the Rebirth of American Culture*, University of Chicago, Chicago, 1998., p. 9.

tih i početkom 1940-tih godina. Pored Benija Gudmana ovu vrstu muzike takođe su izvodili Luj Armstrong, Djuk Elington, Kaunt Bejzi (*Caunt Basie*) i Glen Miler (*Glenn Miller*).

Da bi ostvarile svoje planove na polju promovisanja džeza, Sjedinjene Američke Države su morale da pregovaraju sa Sovjetskim Savezom o uslovima pod kojima će američki džez muzičari održati koncerte u ovoj zemlji. Prvo je trebalo obnoviti sporazum o saradnji na polju nauke, kulture, obrazovanja i sporta koji je prvobitno sklopljen 1958. godine na period od dve godine.⁵⁵⁶ Uprkos velikim tenzijama u odnosima između dve zemlje, u novembru 1959. godine američki ambasador Levelin Tompson (*Llewellyn Thompson*) i Georgij Žukov, predsedavajući sovjetskog Državnog komiteta za kulturnu saradnju sa drugim zemljama potpisali su obnovljeni sporazum. Kao i prva verzija sporazuma iz 1958. godine, i druga verzija predstavljala je samo okvirni sporazum i podrazumevala da će se o svakom pojedinačnom programu razmene posebno pregovarati. Iz ovog razloga su Amerikanci pregovarali i o detaljima programa kulturne razmene, a ovi pregovori su uspešno okončani u Vašingtonu u početkom marta 1962. godine. Sovjetski Savez se saglasio sa tim da ugosti orkestar Benija Gudmana, Njujorški balet (*New York City Ballet*) i hor Roberta Šoa (*Robert Shaw*). Sjedinjene Američke Države su se obavezale da će ugostiti Ukrajinski plesni ansambl, balet Boljšoj teatra i simfonijski orkestar Lenjingradske filharmonije.⁵⁵⁷

Pored događaja u bilateralnim odnosima između dve zemlje koji su prethodili turneji Benija Gudmana i njegovog orkestra po Sovjetskom Savezu, američka unutrašnjo-politička pitanja, a prvenstveno rasna pitanja, takođe su pružila kontekst za gostovanje Benija Gudmana u Sovjetskom Savezu. I američka i sovjetska štampa i radio detaljno su izveštavali o rasnoj diskriminaciji i tragičnim događajima ubijanja i linčovanja Afroamerikanaca u Sjedinjenim Američkim Državama. Sovjetska štampa je rasnu diskriminaciju Afroamerikanaca u Americi često koristila kao oruđe anti-američke kampanje tvrdeći da je

⁵⁵⁶ Prvi sporazum potpisan je 1958. godine na period od dve godine. Videti poglavlje rada 3.5.5. Američko-sovjetski sporazum o razmeni u oblasti kulture, tehnologije i obrazovanja

⁵⁵⁷ Videti: Seymour Topping, "Goodman's Tour May be Expanded; Soviet Said to Yield to U.S. on Including 8 or 9 Cities", *New York Times*, April 12, 1962, p. 4; E.W. Kenworthy, "U.S.-Soviet Widens Exchange: Benny Goodman to Tour", *New York Times*, March 9, 1962, pp. 1-2.

otpor belaca u Americi prema rasnoj integraciji „karakterističan za američki način života“.⁵⁵⁸ Stejt department je imao za cilj da programom Ambasadori džez ne samo prikaže američku kulturu već i da pokaže demokratiju na delu tako što će u Sovjetski Savez poslati džez orkestar sačinjen od crnaca i belaca koji je trebalo da općini Sovjete slobodom džez muzike.⁵⁵⁹

Do ranih 1960-tih godina džez je u Sovjetskom Savezu bio zabranjen muzički žanr. Sovjeti su cenili i uzgajali strogo kontrolisane muzičke forme, a džez je bio previše slobodna forma koja se slušala i izvodila u tajnosti. Ploče i kasete snimljene sa džez programa Glasa Amerike i radio Tandžera prodavane su na sovjetskoj crnoj berzi. Legendarni voditelj džez programa Glasa Amerike Vilis Konover (*Willis Connover*) izjavio je da „džez otvara svaka vrata, džez je Pandorina kutija puna prijateljstva koju totalitarni režimi neće moći da zatvore“.⁵⁶⁰

Početak 1961. godine Leonid Josipovič Jutjosov (*Леонид Осипович Утёсов*), jedan od najugledniji sovjetskih muzičara, izjavio je da je Sovjetima potreban džez i da dobar džez predstavlja umetnost, što je objavljeno u časopisu „Sovjetska kultura“ (*Советская культура*), zvaničnom glasilu Ministarstva kulture Sovjetskog Saveza. Jutjosov je tvrdio da je opasno zabranjivati džez i da je takva zabrana sprečavala muzičko obrazovanje mladih. Pošto je u Sovjetskom Savezu džez okarakterisan kao imperijalističko oružje za uništavanje morala mladih ljudi, Jutjosov je branio džez kao vrstu muzike koju nisu iznedrili američki bankari, već kao vrstu muzike koja je nastala u siromašnim crnačkim četvrtima Amerike.⁵⁶¹ Dva meseca posle Jutjosove odbrane džez u zvaničnom glasilu sovjetske omladine „*Космомолская*“, gde je godinama nipodaštavan džez kao kapitalističko zlo, predloženo je da se osnuje mreža džez klubova širom zemlje.⁵⁶² Otvaranje Sovjetskog Saveza prema džez muzici i davanje dozvole da se ovaj vid muzičke umetnosti slobodno sluša pružilo je izuzetno povoljan okvir za turneju Benija Gudmana i njegovog orkestra po Sovjetskom Savezu.

⁵⁵⁸ Mary Dudziak, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, op. cit., pp. 158-159.

⁵⁵⁹ Videti: Penny von Eschen, *Satchmo Blows up the World*, op. cit., p. 93.

⁵⁶⁰ Videti: Ibidem, p. 96.

⁵⁶¹ Videti: Ibidem, p. 99.

⁵⁶² Associated Press, “Soviet Changes Its tune and Urges Jazz Clubs”, *New York Times*, April 7, 1961, p. 5.

Beni Gudman, sin ruskih Jevreja koji su se doselili u Sjedinjene Američke Države da bi izbegli progon,⁵⁶³ imao je izuzetno jaku želju da svira u Sovjetskom Savezu. On je toliko to želeo da je i sam priznao da je njegova ambicija da svira u Moskvi skoro prerasla u opsesiju. Mnogo pre nego što je dobio priliku da održi turneju po Sovjetskom Savezu zagovarao je svoj angažman u toj zemlji. Beni Gudman je koristio svaku priliku da uputi poruke sovjetskim muzičarima i muzikolozima i da iskaže svoje nezadovoljstvo što mu, po njegovom mišljenju, nije bilo dozvoljeno da svira u Sovjetskom Savezu. On je zahtevao da sazna šta se desilo sa pločama vrednim nekoliko stotina dolara koje je poslao u Moskvu kako bi bio pozvan da svira u Sovjetskom Savezu. Optužio je Sovjete da su njegove ploče mogle da se pronađu samo na crnoj berzi i da su se slušale u tajnosti.⁵⁶⁴

Kada je Beni Gudman konačno dobio priliku da ode u Sovjetski Savez na turneju, ova vest je izazvala žučne polemike među američkim džez muzičarima i kritičarima. Oni su prvenstveno pitali zašto za prvu džez turneju po Sovjetskom Savezu nisu izabrani Djuk Elington, Luj Armstrong ili Dizi Gillespi. Vladalo je opšte mišljenje da su Benija Gudmana odabrali Amerikanci zbog boje kože.⁵⁶⁵ Međutim, Sovjetima su ponuđeno da biraju između Luja Armstronga i Benija Gudmana i oni su odabrali Gudmana. Smatralo se da su sovjetski zvaničnici lakše prihvatili Gudmanov stil jer je bio konzervativniji od Armstrongovog.⁵⁶⁶ Sovjeti su smatrali da je muzika Benija bliža klasičnoj muzici, koja je uvek bila visoko cenjena u Sovjetskom Savezu. Gudmanov swing posmatran je kao mekši i bezbedniji, dok su improvizacije i slobodna forma crnačkog džeza predstavljali opasnost po omladinu.⁵⁶⁷ Osim toga, glavna tema anti-američke kampanje u Sovjetskom Savezu bili su rasizam i rasna diskriminacija u Americi, tako da bi ugošćavanje crnačkih muzičara koje je američka vlada poslala u Sovjetski Savez potkopalo osnovne poruke i tvrdnje jedne takve kampanje.

⁵⁶³ Videti: Encyclopedia Britannica, *Benny Goodman, American Musician*, Available from <https://www.britannica.com/biography/Benny-Goodman> (Accessed November 4, 2017)

⁵⁶⁴ Arthur Gelb, "Goodman Scolds Soviet Scholars; Tells Musicologists He Has Been Put Off in Attempts to Play in Their Country", *New York Times*, March 18, 1961, p. 16.

⁵⁶⁵ Videti: Penny von Eschen, *Satchmo Blows up the World*, op. cit., p. 102.

⁵⁶⁶ Seymour Topping, *Goodman's Tour May be Expanded; Soviet Said to Yield to U.S. on Including 8 or 9 Cities*, *New York Times*, April 12, 1962, p. 4.

⁵⁶⁷ Videti: Penny von Eschen, *Satchmo Blows up the World*, op. cit., p. 103.

Orkestar Benija Gudmana sačinjavalo je 19 muzičara od kojih su četvero bili Afroamerikanci. Jedina pevačica koja je bila član orkestra bila je crnkinja Džoja Šeril (*Joya Sherrill*). Beni Gudman je sa svojim orkestrom održao trideset koncerata u šest gradova pred skoro 177 hiljada ljudi. Turneja je trajala šest nedelja. U izveštaju Stejt departmenta koji je načinjen posle prvog programa „Ambasadori džez“ u Sovjetskom Savezu, stajalo je da je turneja Benija Gudmana je uvećala poštovanje Sovjeta prema džez muzici i da je postigla veliki uspeh.⁵⁶⁸

Poseta prvog američkog džez orkestra Sovjetskom Savezu započela je na moskovskom aerodromu gde je Gudmana i njegove muzičare dočekaao je Aleksej Batašev, mladić od 27 godina, predsednik najvećeg moskovskog džez kluba. On je sa američkim gostima odmah uspostavio uobičajeni neformalni odnos tipičan za džez muzičare i pozvao Benija Gudmana i njegove muzičare da sa moskovskim muzičarima održe „*jam session*“⁵⁶⁹ u njegovom klubu. Iako je sovjetska vlast učinila sve da tokom turneje Benija Gudmana ne dođe do nezvaničnih odnosa između članova orkestra i sovjetskih muzičara i ljubitelja džez, prvi neformalni kontakt uspostavljen je odmah nakon sletanja Benija Gudmana na moskovski aerodrom.⁵⁷⁰

U izveštaju o turneji Benija Gudmana koji je Američka ambasada u Moskvi poslala u Vašington pisalo je da su karte za prvi koncert u sali moskovskog Sportskog kluba vojske, koja je imala 4600 mesta, bile su rasprodate danima pre koncerta. Tom koncertu prisustvovao je i sam sovjetski premijer Nikita Hruščov sa suprugom i tri Zamenika premijera, članova Presidijuma Vrhovnog sovjeta.⁵⁷¹ Koncert je počeo numerama „*Let's Dance*” i „*Mission to Moscow*” koja je bila inspirisana jednom ruskom narodnom pesmom.⁵⁷² U izveštaju se tvrdi

⁵⁶⁸ Videti: Penny von Eschen, *Satchmo Blows up the World*, op. cit., p. 118.; “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

⁵⁶⁹ Spontana improvizacija džez muzičara koji inače ne sviraju zajedno.

⁵⁷⁰ Videti: Penny von Eschen, *Satchmo Blows up the World*, op. cit., p. 105.

⁵⁷¹ Videti: “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

⁵⁷² Na koncertima u Sovjetskom Savezu Gudmanov orkestar izvodio je kako kompozicije koje su nastale ranije tako i nove, koje su komponovane specijalno za ovu priliku. “*Mission to Moscow*” je bila jedna od tih kompozicija nastala pred samu turneju. Videti: All Music, *Benny Goodman in Moscow*, Available from <https://www.allmusic.com/album/benny-goodman-in-moscow-mw0000874695> (Accessed October 15, 2017)

da je prva reakcija publike bila je uzdržana što je bilo posledica straha i čuda u kojem se publika našla zbog dolaska Nikite Hruščova. Kako je koncert odmicao, publika je počela da reaguje.⁵⁷³ Kako je izvestio dnevni list “*Chicago Daily Tribune*” publika bi reagovala sa više entuzijazma da je bilo više mladih. Na prvom koncertu publiku su najvećim delom sačinjavali sredovećni ljudi koji su bili predstavnici sovjetske vlasti i Komunističke partije.⁵⁷⁴

Pevačica Džoja Šeril ostavila je poseban utisak na Nikitu Hruščova koji je prvi počeo da aplaudira i tako podstakao publiku na dug aplauz. Džoja Šeril je pozvana da peva na bis.⁵⁷⁵ Nikita Hruščov je otišao sa koncerta u vreme pauze, a kasnije je Beniju Gudmanu poslao poruku u kojoj je rekao da je bio “veoma srećan i oduševljen što je došao na koncert” i objasnio je da je morao da ode pre kraja koncerta zbog važnih državnih poslova.⁵⁷⁶ Novinska agencija Tass izvestila je da je prisustvo Nikite Hruščova na koncertu označilo novo poštovanje prema džezu u Sovjetskom Savezu.⁵⁷⁷

Na drugom koncertu u Moskvi, gde je bila uglavnom mlađa publika, muzika Benija Gudmana pozdravljena je sa mnogo više entuzijazma.⁵⁷⁸ Sovjetski žurnal „Sovjetska kultura“ je posle koncerata Benija Gudmana u Moskvi napisao da on „pomera granice izražajnih sposobnosti ovog klarineta do bukvalno nemogućih granica. Gudman je istinski pesnik na klarinetu – svaki zvuk iz njegovog instrumenta predstavlja inspiraciju“. ⁵⁷⁹ U tekstu sovjetskog kulturnog žurnala takođe se tvrdi da su prva tri Gudmanova koncerta u Moskvi predstavljala nedvojbeni uspeh.⁵⁸⁰

⁵⁷³ Videti: “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

⁵⁷⁴ Videti: Anonymous, “Nikita Finds He Doesn’t Dig Goodman Band”, *Chicago Daily Tribune*, May 31, 1962, p. 4.

⁵⁷⁵ Ibidem

⁵⁷⁶ Videti: “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC; Anonymous, “Nikita Finds He Doesn’t Dig Goodman Band”, *Chicago Daily Tribune*, May 31, 1962, p. 4.

⁵⁷⁷ Videti: “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

⁵⁷⁸ Videti: Ibidem

⁵⁷⁹ Anonymous, “Soviets Call Goodman ‘Genuine Jazz Artist’”, *The Washington Post*, June 3, 1962, p. D27.

⁵⁸⁰ Videti: Ibidem

Jedan od najupečatljivijih događaja u toku turneje Benija Gudmana po Sovjetskom Savezu, koji nije bio deo zvaničnog programa, bilo je njegovo spontano solo izvođenje nekoliko kompozicija na Crvenom trgu u Moskvi. Beni Gudman je došao na Crveni trg kako bi prošetao i video poznatu katedralu Vasilija Blaženog i Kremlj. Dok je stajao na Crvenom trgu smena straže i bat vojničkih čizama ispred Lenjinovog mauzoleja inspirisali su ga da počne da svira u ritmu u kojem su koračali vojnici. Gudmanov spontani koncert na glavnom moskovskom trgu privukao je oko dve stotine Moskovljana koji su nisu bili naviknuti na spontana i neorganizovana događanja na ulicama grada.⁵⁸¹

Za američke muzičare ceo boravak u Sovjetskom Savezu bio je pomalo čudan. Nisu uopšte očekivali da će Sovjeti znati toliko o džezu i američkim džez muzičarima. Sećajući se Moskve kao „sumorne i depresivne“ Fil Vuds (*Phil Woods*), saksofonista, je u svojoj neobjavljenoj autobiografiji opisao kako je iz dosade sa drugim muzičarima išao u šetnje po Moskvi i kako im se u parku pored hotela često činilo da čuju zbuñje i drveće kako govore. Begonija bi rekla: „Dizi Gillespi“, a hrast bi odgovorio „Telonijus Mank“. ⁵⁸² Za Stejt department ova saznanja i nezvanični kontakti koje su američki muzičari imali sa Sovjetskim muzičarima i ljubiteljima džez imali su veliku vrednost i predstavljali istinski uspeh.

Kada je orkestar odleteo za Soči, gde su bila zakazana tri koncerta, muzičari su imali dva dana odmora i na plaži su upoznali grupu sofisticiranih muzičara i ljubitelja džez koji su ih zapanjili svojim stručnim znanjem o džezu i o karijerama pojedinačnih američkih muzičara. Jedan od američkih muzičara izjavio je da su Sovjeti znali više o njima nego oni sami. Trombonista Vili Denis (*Willy Dennis*) sedeo je otvorenih usta dok ga je jedan ljubitelj džez ispitivao o rejtingu koji je kao džez muzičar imao u časopisu „*DownBeat*“. ⁵⁸³ U Sočiju je orkestar Benija Gudmana imao dve „*jam session*“ svirke sa jednim sovjetskim bendom u

⁵⁸¹ Videti: Anonymous, “One-Man Session by Goodman Attracts a Crowd in Red Square”, *New York Times*, June 1, 1962, p. 8; Anonymous, “Russians Hear Goodman at Lenin’s Tomb”, *Los Angeles Times*, June 2, 1962, p. 9.

⁵⁸² Videti: Phil Woods, *Life in E Flat, Chapter 12: The King and I*, Unpublished manuscript, p. 348 in Penny von Eschen, *Satchmo Blows up the World*, op. cit., p. 110.

⁵⁸³ *Down Beat* je legendarni američki muzički časopis čije je prvo izdanje izašlo u julu 1934. godine u Čikagu. Ovo izdanje imalo je samo osam stranica, a primerak je koštao deset centi. Od tada do danas, *Down Beat* prati trendove u džez, pop i rok muzici, kao i u drugim muzičkim žanrovima. Videti: *DownBeat, About DownBeat, A History as Rich as Jazz Itself*, Available from <http://downbeat.com/site/about> (Accessed October 15, 2017)

lokalnom restoranu. U izveštaju atašea za kulturu Američke ambasade je stajalo da nigde drugde uticaj Glasa Amerike nije bio tako očigledan kao u tim trenucima.⁵⁸⁴

Međutim, turneja Benija Gudmana po Sovjetskom Savezu nije stalno bila idilična i nailazila na opšte odobravanje. Posle poslednjeg koncerta u Sočiju trubač Džo Njuman (*Joe Newman*) i Terens Katerman (*Terrence Catherman*), ataše za kulturu Američke ambasade, razgovarali su sa predsednikom lokalnog džez kluba i nekoliko članova kluba kada su došla tri policajca na motociklima. Uhapsili su predsednika kluba i konfiskovali sve ploče i knjige Benija Gudmana koje su bile podeljene posle koncerta. U Taškentu su muzičari doživeli najgori deo turneje pošto je publika bila potpuno apatična, policija je na sve moguće načine zastrašivala ljubitelja džeza, a sirene za vazdušni napad su se uključivale po nekoliko puta u toku dana.⁵⁸⁵

U Lenjingradu je orkestar Benija Gudmana naišao na izuzetno pozitivne reakcije publike, a Američka ambasada je ocenila koncerte i događaje u Lenjingradu kao najbolji deo turneje. Prvi koncert je počeo improvizacijom u kojoj su učestvovali Fil Vuds i dva lenjingradska džez muzičara. Druge večeri orkestar je na univerzitetu do tri ujutru imao „*jam session*“ sa mnogobrojnim sovjetskim džez muzičarima. Prema rečima atašea za kulturu Katermana američki muzičari su se osećali kao da su u drugoj zemlji od one u koju su došli. U Lenjingradu se osećala atmosfera mnogo veće slobode. Sovjetski muzičari su čak posećivali članove orkestra u hotelskim sobama. Gradski zvaničnici su bili veoma radi da organizuju sastanke sa muzičarima, a karte za koncerte su bile rasprodate.⁵⁸⁶

Dopisnik Njujork tajmsa je izvestio da je na koncertu u Lenjingradu bilo je oko pet hiljada ljudi, većinom mladih, koji su pokazali otvoreno oduševljenje, a orkestar je morao da svira još 40 minuta na bis. Beni Gudman je bio potpuno iscrpljen od sviranja, sišao je sa bine u želji da završi koncert, ali nije mogao da odoli neprekidnom aplauzu. Uz komentar „kako da se čovek sada vrati kući?“ vratio se na binu. Po rečima Benija Gudmana Lenjingrad je bio

⁵⁸⁴ Videti: “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

⁵⁸⁵ AP, “Russian Youth Is Arrested in Goodman Band Incident”, *New York Times*, June 7, 1962, p. 31.

⁵⁸⁶ Videti: “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

prvi grad gde karte nije delila Komunistička partija nego su sve bile u slobodnoj prodaji tako da su mladi ljubitelji džeza imali priliku da slobodno dođu na koncerte.⁵⁸⁷

Leonard Feter (*Leonard Feather*), poznati američki džez kritičar i autor Enciklopedije džeza, otputovao je u Sovjetski Savez sa Benijem Gudmanom i njegovim orkestrom. Posle koncerata u Moskvi Feter je za dnevni list „*The Washington Post*“ napisao da je turneja Benija Gudmana postigla najmanje tri značajna cilja. Prvi je bio da se jednom za svagda otkloni uverenje da džez predstavlja tabu u Sovjetskom Savezu. Drugi je bio da je Beni Gudman delimično doprineo isticanju razlike između svakodnevnog, komercijalnog pop muzike i pravog, umetničkog džeza. Treći cilj bio je opšte interesovanje za džez muziku koje su Sovjeti počeli otvoreno da pokazuju tokom i posle turneje Benija Gudmana.⁵⁸⁸ Ovo se pre može pripisati i činjenici da su sovjetski zvaničnici na čelu su ikitom Hruščovim došli na Gudmanov koncert u Moskvi što je bilo neka vrsta javne dozvole da i ljubitelji džeza pohrle na koncerte američkog orkestra.

Feter je tom prilikom posetio i Uniju sovjetskih kompozitora od kojih su mnogi godinama istraživali američki džez i pokušavali da uživo čuju američke džez muzičare. Feter je preslušao nekoliko sovjetskih džez kompozicija i napisao da su sve bile veoma čisto izvedene, izuzetno orkestrirane i nisu izražavale ni malo improvizacija. Ali, ono što je po Feteru bilo važno je da su sovjetski kompozitori shvatali da postoji paralela između slobode govora i slobode muzičkog izražavanja⁵⁸⁹ što je predstavljalo upravo ono što je Stejt department želeo da postigne turnejom Benija Gudmana po Sovjetskom Savezu.

Glas Amerike je 1955. godine počeo da emituje program "Sat džeza" (*Jazz Hour*) koji je vodio legendarni američki džez producent Vilis Konover tako da je sovjetska javnost imala priliku da čuje originalna izvođenja američkih džez muzičara i pre turneje Benija Gudmana. Međutim, ono što je program "Ambasadori džeza" omogućio je da sovjetski ljubitelji džeza uživo čuju kompozicije koje su prethodno u tajnosti slušali na Glasu Amerike

⁵⁸⁷ Videti: AP, "Leningrad Hails Benny Goodman: Orchestra Wildly Applauded in Biggest Success of Tour", *New York Times*, June 20, 1962, p. 25; Theodore Shabad, "Leningrad Hails Goodman, Janis: Rhapsody in Blue is High Point of Soviet Concert", *New York Times*, June 22, 1962, p. 2.

⁵⁸⁸ Videti: Leonard Feather, "Goodman Jazz Trip Creating Harmony: Starved for Real Facts", *The Washington Post*, June 3, 1962, p. D27.

⁵⁸⁹ Videti: Ibidem

i na pločama koje su bile ilegalno unošene u Sovjetski Savez. Beni Gudman i njegov orkestar su sovjetskoj publici i sovjetskim džez muzičarima pokazali slobodu muzičkog izražavanja koja je simbolizovala američku slobodu izražavanja uopšte što je u Sovjetskom Savezu bilo nezamislivo. Kao i u slučaju časopisa "Америка" i Američke nacionalne izložbe, program "Ambasadori džeza" je na posredan način širio američke političke vrednosti i postigao da se sovjetski građani naposredno upoznaju sa Amerikom i Amerikancima.

Zaključak

5. Zaključak

Inspiracija i ideja za istraživanje američke meke moći i poluga meke moći koje su Sjedinjene Američke Države institucionalizovale i počele osmišljeno da ih primenjuju u svojoj spoljnoj politici prema Sovjetskom Savezu u toku Hladnog rata bile su motivisane kako radovima i knjigama Džozefa Naja u kojima je on izneo svoje učenje o mekoj moći, tako i iz dugogodišnjeg rada kandidatkinje u oblasti primene američkih poluga meke moći. U toku istraživanja kandidatkinja se suočila sa dve spoznaje. Prva spoznaja bila je da je neopipljivost pojma meke moći otežala istraživanje i dokazivanje ili opovrgavanje iznetih hipoteza. Druga spoznaja je da je lično profesionalno iskustvo u primeni poluga meke moći s jedne strane olakšalo istraživanje, a sa druge strane ga je otežalo. Praktično poznavanje materije doprinelo je unutrašnjem, dubokom razumevanju procesa i struktura primene poluga meke moći Sjedinjenih Američkih Država što je svakako olakšalo objašnjavanje i tumačenje poluga meke moći. Nasuprot ovome, profesionalno iskustvo u primeni meke moći je tokom celog istraživanja predstavljalo izazov pošto je postojala opasnost od gubljenja objektivnosti i kritičkog stava prema predmetu istraživanja.

Ono što je takođe doprinelo istraživanju i promišljanju bili su život u Vašingtonu u kojem nastaje američka spoljna politika i rad u organizaciji koja je partner Stejt departmenta u primeni poluga meke moći i koja se bavi lobiranjem za poluge meke moći u Kongresu SAD. Iako je predmet ovog istraživanja istorijski, period u kojem je obavljeno istraživanje se poklopio sa dolaskom Donalda Trampa na vlast, pozivima na američki izolacionizam velikog dela američkih glasača, sve značajnijom ulogom Rusije u međunarodnim odnosima i njenim pokušajima da utiče na tok unutrašnje politike Sjedinjenih Američkih Država i drugih zemalja. Iako je predmet istraživanja istorijski, sadašnje stanje unutrašnje i spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država i celokupnih međunarodnih odnosa, a posebno odnosa između Sjedinjenih Američkih Država i Rusije, doveli su do postavljanja veoma važnih pitanja o svrsishodnosti i važnosti primene poluga meke moći u spoljnoj politici uopšte.

Kandidatkinja je u završnim fazama istraživanja primetila sličnost između perioda posle Drugog svetskog rata kada je Sovjetski Savez pojačao svoj ideološki pohod na druge zemlje i sadašnjih težnji i pokušaja Rusije da obnovi svoj uticaj u različitim delovima sveta. Istraživanje je u velikoj meri bilo usredsređeno na američki odgovor na sovjetsku ideološku kampanju posle Drugog svetskog rata što svakako nije moglo da uključi i sadašnje stanje američko-ruskih odnosa. Međutim, neizostavno ostaje otvoreno pitanje kako će i da li će uopšte Sjedinjene Američke Države odgovoriti na sadašnju rusku kampanju koja se u svojim metodama i u sadržaju svakako razlikuje od one u vreme Hladnog rata.

Hladni rat je predstavljao rat ideologija bez presedana u istoriji. Nijedan drugi rat, ni pre ni posle ovog višedecenijskog hladnog sukoba između Sjedinjenih Američkih Država i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, nije bio rat koji se vodio u tolikoj meri u sferi meke moći kao Hladni rat. Svi ratovi se vode prvenstveno vojnim i političkim sredstvima, dok ekonomska i ideološka oruđa služe kao pomoćna sredstva. U većini ratova oružani sukob predstavlja okosnicu ratovanja. Upotreba političkih i diplomatskih sredstava takođe je neminovna u svakom ratu, dok se ekonomska sredstva koriste u većoj ili manjoj meri. Dakle, ratovi se u najvećoj meri vode u sferi tvrde moći. Upotreba meke moći, u vidu vršenja ideološkog, odnosno psihološkog uticaja, najčešće predstavlja pomoćno sredstvo ratovanja.

Odsustvo neposrednog oružanog sukoba između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza učinilo je da se Hladni rat odvija kao takmičenje u sferi ekonomije, tehnologije i nauke, kao trka u nuklearnom i konvencionalnom naoružanju i kao svemirsko nadmetanje. Pored takmičenja u sferi tvrde moći, Amerika i Sovjetski Savez su vodili intenzivnu bitku u oblasti meke moći koja je prvenstveno bila sukob između američke liberalno-demokratske ideologije i sovjetske marksističke ideologije. Svaka od ove dve zemlje težila je tome da ubedi građane one druge zemlje da je njen društveni i ekonomski sistem idealan i da je bolji i pravedniji od sistema njenog glavnog suparnika. Posle više od četrdeset godina jednog takvog neoružanog sukoba, Sovjetski Savez se urušio i prepustio Sjedinjenim Američkim Državama ulogu jedine supersile na svetu.

Uzrok propasti Sovjetskog Saveza i komunizma u istočnoj Evropi nikada sa sigurnošću neće moći da bude određen. Okolnosti koje su dovele do raspada Sovjetskog

Saveza, pada Berlinskog zida 1989. godine i urušavanja komunizma u Evropi ne mogu se svesti na skup vojnih, političkih, ekonomskih i društvenih činilaca koji su, nezavisno jedni od drugih, doveli do tektonskih promena u međunarodnim odnosima. Svi ovi činioci zajedno, isprepletani u kompleksnu mrežu poluga, učinili su da se Sovjetski Savez uruši i da Sjedinjenim Američkim Državama prepusti ulogu pobjednika u Hladnom ratu. Pritom, Amerika nije bila samo vojni i ekonomski pobjednik. Amerika je iz Hladnog rata izašla kao moralni i ideološki pobjednik.

Sukobu između dve najveće svetske sile u sferi tvrde moći posvećen je ogroman broj knjiga, radova, studija, izveštaja i analiza, kao i novinskih tekstova. Čak i u današnje vreme ovoj temi se posvećuje velika pažnja, posebno u svetlu tekućih zategnutih odnosa između Sjedinjenih Američkih Država i Rusije. Neki autori tvrde da sukob između ove dve zemlje nikada nije prestao, već da se njegov intenzitet privremeno smanjio i da je ono što se događa u skorije vreme samo prirodan nastavak Hladnog rata.

Dakle, Hladni rat predstavlja temu izuzetno velikog broja radova, ali mali broj tih radova se bavi analizom američko-sovjetskog sukoba u sferi meke moći. Iako je hladnoratovski sukob u oblasti meke moći između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza bio intenzivniji od bilo kog drugog ideološkog sukoba u istoriji, ovoj temi nije pridat dovoljan značaj. Možda uzrok leži u tome što su pojam i pojava meke moći u velikoj meri neopipljivi, teško se mogu shvatiti a još teže objasniti i protumačiti. Hladni rat se u ogromnoj većini radova posmatra kroz prizmu geopolitičkih ciljeva i interesa dve sile, a ti ciljevi i interesi se mogu objasniti pomoću opipljivih pojmova. Osim toga, najveći broj radova o Hladnom ratu napisali su sledbenici realizma i neorealizma, a do današnjih dana pojam meke moći nije našao svoje mesto u teorijama realizma i neorealizma u međunarodnim odnosima.

Unipolarni svet koji je nastao posle kraja Hladnog rata i više od četrdeset godina bipolarnosti, takođe se objašnjava i tumači pomoću opipljivih pojmova, odnosno pomoću geopolitičkih prednosti u sferi tvrde moći kao što su teritorija, prirodni izvori energije i prirodna bogatstva, vojska i naoružanje, kapital i snaga valute, investicije, trgovina. Svi ovi izvori tvrde moći mogu se izmeriti, a njihova vrednost može biti brojčano izražena. Dakle,

Sjedinjene Američke Države, kao globalna supersila, poseduju ogromnu tvrdu moć. Nijedna druga zemlja na svetu još uvek nije postigla stepen vojne moći koju poseduju Sjedinjene Američke Države. Američka ekonomska moć je takođe izuzetno velika i rasprostranjena u svim delovima sveta. Međutim, osim na polju tvrde moći, Sjedinjene Američke Država su postale i globalna sila u sferi meke moći - u sferi vrednosti, ideja i kulture u najširem smislu.

Od kraja Hladnog rata do danas američka meka moć dosegla je dalje i šire nego meka moć ijedne druge zemlje u istoriji. Vizantijsko i Rimsko carstvo i najveće evropske kolonijalne sile su u prethodnim erama raširile svoj ideološki i kulturni uticaj i ostavile svoj pečat na najudaljenijim teritorijama i na mnogim narodima sveta, ali meka moć nijedne od ovih sila nije dosegla globalne razmene kao meka moć Sjedinjenih Američkih Država. Srazmere američke meke moći su tolike da je često poistovećujemo sa globalizacijom. Milioni ljudi širom sveta svakodnevno koriste proizvode izumljene u Americi, primenjuju političke i ekonomske principe nastale u Sjedinjenim Američkim Državama, koriste engleske reči da bi označili pojave i predmete nastale u Americi i teže dostizanju američkih političkih institucija i vrednosti. Nije važno da li su američki proizvodi, principi, prakse, institucije i vrednosti bolji ili lošiji od političkih, ekonomskih i društvenih tekovina drugih zemalja. Ono što je važno je da ljudi po celom svetu najčešće nisu ni svesni toga da su "zaraženi" američkom mekom moći. Čak i u zemljama čiji građani nemaju pozitivne stavove prema Sjedinjenim Američkim Državama, uticaj američke meke moći je izuzetno veliki. Američki ideološki uticaj postoji u skoro svim oblastima koje određuju identitet jedne zemlje i njenog društva: u politici, ekonomiji i privredi, trgovini, nauci i tehnologiji, obrazovanju i kulturi.

Amerika je jedina zemlja u svetu koja je nastala na osnovu ideja i dogovora. Američka meka moć i ideološki uticaj koji Amerika vrši na druge zemlje i narode prirodno proističu iz američkog etosa. Sjedinjene Američke Države su zemlja utemeljena na ideji o idealnom mestu načinjenom po meri pojedinca koji ima puno pravo na život, slobodu i traženje sreće. Američki etos je kod Amerikanaca iznedrio identitet "grada na brdu" sa kojim ostatak sveta teži da se identifikuje i da ga oponaša. Do Prvog svetskog rata Amerikanci su najvećim delom bili okrenuti sami sebi i nisu težili tome da svoj etos rašire na druge narode i da ga nametnu drugim zemljama. Do ovog prvog svetskog oružanog sukoba Sjedinjene Američke Države

su zbog svoje izuzetnosti očekivali da ih drugi posmatraju i oponašaju. U Prvom i Drugom svetskom ratu Amerikanci su, spoznavši veličinu svoje vojne moći, stekli ogromno samopouzdanje koje im je dalo podsticaj da počnu da šire svoje vrednosti oličene u američkom modelu liberalno-kapitalističkog, demokratskog društva. Međutim, tek sa Hladnim ratom širenje američkih vrednosti dobija mesto u američkoj spoljnoj politici kroz namensku i osmišljenu upotrebu poluga meke moći.

Administracija predsednika Harija Trumana, koji je bio na vlasti od 1945. do 1953. godine, stvorila je politiku obuzdavanja Sovjetskog Saveza i sovjetskog uticaja u svetu. Može se reći da je “Dugački telegram” Džordža Kenana predstavljao idejni osnov za oblikovanje i usvajanje politike obuzdavanja Sovjetskog Saveza, a Memorandum NSC 68 definisana je politika obuzdavanja sovjetskog vojnog, političkog, ekonomskog i ideološkog uticaja na druge zemlje i regione sveta. Memorandum NSC 68 nalagao je politika obuzdavanja Sovjetskog Saveza svim sredstvima koja su Sjedinjene Američke Države posedovale u spoljnoj politici. Ova sredstva su uključivala i poluge meke moći.

Istraživanje je pokazalo da su programi u oblasti informisanja, obrazovna, naučna, tehnološka i kulturna razmena predstavljali osnovne poluge američke meke moći koje je američka administracija primenjivala u okviru politike obuzdavanja Sovjetskog Saveza i komunizma. Međutim, “Dugački telegram” i Memorandum NSC 68 nisu pružali zakonski okvir i osnov za primenu tih i drugih poluga meke moći. Od Kenanovog “Dugačkog telegrama” do definisanja politike obuzdavanja Memorandumom NSC 68 prošlo je četiri godine. Za to vreme je Sovjetski Savez potpuno promenio i preoblikovao svoju spoljnu politiku i započeo izuzetno intenzivnu ideološku ofanzivu i anti-američku kampanju u drugim zemljama. Sovjetski režim je imao izuzetno dobro razvijenu mašineriju širenja svoje ideologije u drugim zemljama, kako u istočnoj Evropi tako i u Latinskoj Americi, na Bliskom Istoku, u Aziji i Africi. Zemlja u kojoj je Generalni sekretar Centralnog komiteta Komunističke partije imao prvu i poslednju reč i u kojoj je vlast odlučivala o svemu, uključujući i o načinu života svojih građana, sa lakoćom je sprovodila propagandu i koristila poluge meke moći sa ciljem da ubedi svet u svoj legitimitet, u ispravnost svojih spoljnopoličkih ciljeva i u prednosti svog političkog i ekonomskog sistema.

Usled ovakve sovjetske politike u sferi meke moći, većina zvaničnika i službenika Stejt departmenta je vrlo brzo posle kraja Drugog svetskog rata spoznala neophodnost primene poluga meke moći u spoljnoj politici Sjedinjenih Američkih Država. Međutim, kao i za svako drugo spoljnopolitičko sredstvo, i za poluge meke moći bilo je neophodno državno finansiranje i odgovarajuća organizaciona struktura koju Sjedinjene Američke Države nisu posedovale na samom početku Hladnog rata. Bilo je neophodno da se usvoje zakoni i da se osnuju državne institucije koje bi omogućile trajnu i osmišljenu upotrebu poluga meke moći. Pošto američki Kongres zakone ne donosi u izolaciji i tajnosti, već uz uvid i učešće američkih građana, odnosno glasača koji su poreski obveznici čijim novcem se finansiraju i spoljna i unutrašnja politika, Stejt department nije mogao da pred Kongres iznese zakone koji je trebalo da omogućе upotrebu meke moći bez prethodne javne rasprave i učešća američkih građana u toj raspravi.

Posle Drugog svetskog rata u američkoj javnosti su se događala dva paralelna procesa. Prvi proces koji je nastao neposredno posle kraja svetskog rata bio je slavljenje pobeđe u ratu i osećaj veličine američke nacije i moralne superiornosti nad drugim nacijama. Američki narod je bio opijen pobedom u ratu, a narativi o veličini američke nacije i o jedinstvenosti američkog načina života dominirali su u medijima i u društvu u celini. Ovaj zanos koji je donela pobeđa ubrzo je smenio strah od komunizma ili “crvenog užasa” kako su ga Amerikanci zvali, a koji je sa Istoka pretio da ugrozi savršenost američkog načina života i moralnu superiornost američke nacije.

Američka administracija je veoma mudro upotrebila kombinaciju ova dva različita stanja javnog mnjenja da bi oblikovala društveni diskurs i pred svojim glasačima i pred američkim Kongresom opravdala zakone koji su omogućili upotrebu poluga meke moći u spoljnoj politici. U ovome su joj u velikoj meri pomogli radio i štampani mediji koji su stvorili sliku neophodnosti borbe protiv komunizma i Sovjetskog Saveza zarad očuvanja američkog načina života i svega onoga što je običnim građanima donosio taj način života. Onog trenutka kada su obični američki građani, većinom belci, osetili da njihov ekonomski i društveni status može biti ugrožen, javna podrška za obuzdavanje komunizma bila je obezbeđena. Ali ova podrška se odnosila prvenstveno na upotrebu poluga tvrde moći.

Institucionalizovanje poluga meke moći, koje su uključivale i propagandu, i njihova upotreba kosili su se sa Prvim amandmanom Ustava SAD, sa vrednostima američkog liberalnog kapitalizma i sa demokratskom tradicijom Sjedinjenih Američkih Država. Istraživanje je pokazalo da je proces institucionalizovanja poluga meke moći koje su uključivale propagandne aktivnosti bio dug i komplikovan.

Procesi institucionalizovanja poluga meke moći koji su se odvijali u američkoj izvršnoj i zakonodavnoj vlasti imali su odlike drugih sličnih procesa koji prethode usvajanju zakona u Sjedinjenim Državama. Ukoliko novi, predloženi zakoni ne zahtevaju odvajanje novca iz državnog budžeta, odnosno od novca američkih poreskih obveznika, Kongres ih usvaja bez mnogo rasprava. Jedan ovakav zakon bio je svakako Fulbrajnov zakon kojim je omogućena obrazovna razmena Sjedinjenih Američkih Država sa drugim zemljama. Senator Vilijam Fulbrajt pronašao je genijalno rešenje za korisnu upotrebu američke polovne vojne opreme koja je posle Drugog svetskog rata ostala u drugim zemljama, pre svega u zapadnoj Evropi. Američki Kongres je bez mnogo razmatranja i rasprave usvojio Fulbrajnov zakon koji i danas omogućava obrazovnu razmenu profesora i studenata između Sjedinjenih Američkih Država i drugih zemalja. Iako su sredstva od polovne vojne opreme iz Drugog svetskog rata odavno potrošena, ovaj zakon i danas omogućava Sjedinjenim Američkim Državama da finansiraju obrazovnu razmenu sa drugim zemljama i vršenje uticaja na druge zemlje pomoću obrazovne razmene. Profesori i studenti iz skoro svih zemalja sveta redovno učestvuju u programima obrazovne razmene na američkim univerzitetima i u istraživačkim centrima, dok istovremeno američki profesori i studenti odlaze na strane univerzitete. Međusobno razumevanje kultura koje je senator Vilijam Fulbrajt imao na umu svakako biva unapređeno ali sa tim i uticaj koji Sjedinjene Američke Države imaju na građane drugih zemalja.

Pored Fulbrajnovog zakona koji je omogućio obrazovnu razmenu, zakon koji i danas ima veliki značaj za primenu poluga meke moći je Smit-Mundov zakon. Istraživanje i analiza debate koja se vodila u američkom društvu i u Kongresu Sjedinjenih Američkih Država pokazale su da je ovaj zakon izazvao burne reakcije jer je bio u suprotnosti sa osnovnim vrednostima američke demokratije i liberalnog kapitalizma. U istraživanju se polazi od hipoteze da je Smit-Mundov zakon bio u suprotnosti sa Prvim amandmanom Ustava

Sjedinjenih Američkih Država i osnovnim političkim vrednostima američke demokratije koji sprečavaju američku državu da ugrožava slobodu štampe [medija] i da na taj način vrši ideološki uticaj na američke građane.

Iako je ova tvrdnja naizgled očigledna i jednostavna, njeno potvrđivanje se pokazalo teško iz dva razloga. Prvi razlog leži u samom Prvom amandmanu Ustava Sjedinjenih Američkih Država koji zabranjuje američkim zakonodavcima da građanima uskraćuju slobodu govora i da sprečavaju slobodu štampe, odnosno medija. Prvi amandman ne sadrži odredbu kojom se državi zabranjuje bavljenje propagandom. U promišljanju, a pogrešno polazeći od osnovnih postulata rimskog prava koje predstavlja osnov za evropsko kontinentalno pravo, moglo bi se doći do zaključka da je državna propaganda delatnost koju Prvi amandman američkog Ustava ne zabranjuje. Međutim, anglo-američko pravo je zasnovano na principu presedana i sudske prakse, a ne na pravnim zabranama. Istraživanje je stoga pokazalo da Prvi amandman neposredno štiti građansko pravo slobode izražavanja i postavljanja pitanja predstavnicima vlasti, a posredno ih štiti od državne cenzure i državnog nametanja mišljenja i vršenja uticaja na američko javno mnjenje. Američka demokratska praksa i široke interpretacije amandmana Ustava Sjedinjenih Američkih Država imale su značajnu, otežavajuću ulogu u procesa usvajanja Smit-Mundovog zakona.

Mada je Smit-Mundov zakon pretio da ugrozi slobodu štampe i da na taj način omogući sprovođenje državne propagande nad građanima Sjedinjenih Američkih Država, istraživanje je pokazalo da ovo nije bio jedini razlog za dugotrajnu raspravu u štampi i u američkom Kongresu. Drugi, izuzetno važan razlog za otpor koji su članovi Kongresa pružili u procesu usvajanja Smit-Mundovog zakona bili su interesi kompanija, odnosno izdavačkih kuća koje su objavljivale dnevne novine, nedeljne i mesečne časopise i radio stanica koje su emitovale program za američke građane. Štampani mediji i radio bili su u privatnom vlasništvu, kao što su i danas, i država nije smela da ugrozi njihove ekonomske interese. Američka država od svog nastanka do danas ne vrši uticaj na kompanije i korporacije i ne nalaže im šta smeju ili ne smeju da rade. Američka ekonomija je oduvek bila polje skoro potpune slobode delanja na osnovu prirodnih zakona tržišta, a ne na osnovu državnih zakona. Takođe, američka država ne sme da bude konkurencija američkim kompanijama i da uzima

udeo u tržištu. Američke političke institucije i politička praksa omogućavaju upravo suprotan proces u kojem kompanije i korporacije putem lobiranja i zagovanja svojih interesa vrše uticaj na američku administraciju i zakonodavce u američkom Kongresu.

Smit-Mundov zakon koji je američki Kongres usvojio 1948. godine posle duge rasprave sadržao je član kojim se državi zabranjuje da sprovodi programe informisanja na teritoriji Sjedinjenih Američkih Država i da samim tim bude konkurencija štampi i radio stanicama u privatnom vlasništvu. U vreme kada je 1948. godine usvojen Smit-Mundov zakon, članovi Predstavničkog doma i Senata američkog Kongresa više su brinuli o tome da ne ugroze interese kompanija koje su ih lobirale nego običnih američkih građana. Specijalni interesi su i tada, kao i sada, imali izuzetno veliku ulogu u odlukama američkog Kongresa. Tek 1972. godine kada su usvojeni amandmani na Smit-Mundov zakon, članovi Kongresa su zaštitili interese svih američkih građana tako što su zabranili državnu propagandu na američkom tlu. Aktivnosti u oblasti informisanja koje su se odvijale pod ovim zakonom bile su ograničene isključivo na inostranstvo i bilo je zabranjeno da se te aktivnosti sprovode na tlu Sjedinjenih Američkih Država.

Ovaj zakon je na snazi i danas. U okviru odredbi Smit-Mundovog zakona Stejt department sprovodi mnogobrojne programi u oblasti informisanja i kulture u drugim zemljama, ali oni nisu dostupni američkim građanima. Međutim, sa pojavom i nterneta 1990-tih godina odredba Smit-Mundovog zakona koja zabranjuje sprovođenje informativnih aktivnosti i programa u oblasti kulture na tlu Sjedinjenih Američkih Država je u suštini izgubila smisao. Iako je od kasnih 1990-tih bilo pokušaja da se ukine odbredba Smit-Mundovog zakona o zabrani državnih informativnih programa na tlu Sjedinjenih Američkih Država, Kongres još uvek nije ukinuo ovu odredbu.

Iako je istraživanje pokazalo da je usvajanje Smit-Mundovog zakona kojim je omogućena državna propagadna bilo otežano i usporeno zbog Prvog amandmana i izuzetno male uloge države u regulisanju poslovanja kompanija i korporacija, još jedan činilac je uticao na otežan proces usvajanja ovog zakona. Ovaj činilac se može nazvati tradicijom anti-propagande i preovlađujućim stavom u američkom društvu da je državna propaganda sredstvo kojem pribegavaju nedemokratski, diktatorski i autokratski vladari i da je u suštio

suprotnosti sa osnovnim američkim političkim vrednostima. Do Hladnog rata državna propaganda je smatrana i korišćena isključivo kao sredstvo psihološkog ratovanja, a čak i kao takvo sredstvo državna propaganda je ostavila za sobom loše zaveštanje u svesti američkih građana. Ustanove koje je država osnivala u svrhu sprovođenja propagande na tlu Sjedinjenih Američkih Država i u inostranstvu u vreme Prvog i Drugog svetskog rata učinile su da američki građani steknu duboku sumnju u namere države koja teži da izvrši ideološki uticaj na njihovo mišljenje. Činjenica da su američke državne ustanove zadužene za propagandu ukinute odmah po završetku oba svetska rata govori u prilog tome da je državi bilo dozvoljeno da ih koristi samo i isključivo kao sredstvo psihološkog ratovanja. I kraj Hladnog rata je pokazao da su američki zakonodavci ostali pri istom stavu da je oblast državnog informisanja oruđe rata – 1999. godine američki Kongres je ukinuo Informativnu agenciju Sjedinjenih Država posle skoro pet decenija hladnog ratovanja i širenja američkih vrednosti i kulture po celom svetu. Iako je Smit-Mundov zakon opstao, državna ustanova koja je pod okriljem ovog zakona vodila rat u sferi meke moći nije opstala.

Proces institucionalizovanja poluga meke moći u Sjedinjenim Američkim Državama predstavljao je reakciju na sovjetsku ideološku ofanzivu i strah od nestanka američkog načina života, odnosno vrednosti američkog liberalnog kapitalizma. Naravno, uz ovaj strah prouzrokovan ideološkom pretnjom, u američkom društvu dominirao je i ogroman strah od sovjetske nuklearne pretnje i fizičkog uništavanja Sjedinjenih Američkih Država. Iako predmet istraživanja nije primena tvrde moći i odnosi između dve supersile u sferi tvrde moći, neophodno je pomenuti i ovaj činilac koji je posredno uticao na institucionalizovanje poluga meke moći.

Sjedinjene Američke Države su do Hladnog rata primenjivale poluge meke moći, a prvenstveno propagandu, kao pomoćno sredstvo ratovanja. Međutim, u atmosferi straha od sovjetskog nuklearnog napada i fizičkog nestanka cele američke nacije, Sjedinjene Američke Države su bile primorane da pronađu alternativne načine obuzdavanja Sovjetskog Saveza u vreme kada sa tom zemljom nisu bile u neposrednom oružanom sukobu. Primena poluga meke moći predstavljala je odgovarajuće sredstvo hladnog ratovanja protiv Sovjetskog

Saveza koje je povremeno prerastalo u usijanu borbu koja se vodila rečima, slikama, muzikom i prikazivanjem dva potpuno različita načina života – američkog i sovjetskog.

Istraživanje je pokazalo da je institucionalizovanje američkih poluga meke moći omogućilo planiranje i finansiranje programa u oblasti informisanja, obrazovne, stručne i kulturne razmene, ali nije bilo dovoljno za sprovođenje ovih programa u Sovjetskom Savezu. Za razliku od Sjedinjenih Američkih Država koje su potpuno otvorena zemlja u kojoj strani državni i nedržavni akteri mogu slobodno da sprovode svoje aktivnosti u oblasti meke moći, Sovjetski Savez je bio potpuno zatvorena zemlja u kojoj je bila neophodna dozvola sovjetskih vlasti za bilo kakve aktivnosti na polju kulture, obrazovanja, nauke i informisanja. Stoga je američka administracija morala da sklopi sporazume sa sovjetskom državom koji su strogo regulisali programe i aktivnosti u oblasti meke moći.

Ovi sporazumi su osim propisivanja vrsti i obima aktivnosti, nalagali i dalje, još detaljnije dogovore koji su Sovjetskom Savezu omogućavali skoro potpunu kontrolu nad sadržajem programa koje su Sjedinjene Američke Države planirale da sprovedu u Sovjetskom Savezu. Dakle, Sovjeti su bili u poziciji da sprovode cenzuru nad američkim polugama meke moći na isti način na koji su sprovodili cenzuru nad domaćim glasilima i programima u oblasti kulture i obrazovanja. Stoga Sjedinjene Američke Države nisu mogle da šire svoje demokratske, liberalno-kapitalističke vrednosti na neposredan i otvoren način, već su bile primorane da kroz prikazivanje svakodnevnog američkog načina života i kroz američku kulturu posredno šire svoje političke vrednosti i demokratske prakse među sovjetskim građanima.

Bilateralni sporazumi koje su dve države sklopile takođe su Sovjetskom Savezu omogućili da na principu reciprociteta primenjuju svoje poluge meke moći u Sjedinjenim Američkim Državama. Ovo je Sovjetskom Savezu i zvanično omogućilo da šire svoje marksističke vrednosti u Sjedinjenim Američkim Državama, što su Sovjeti i pre sklapanja ovih sporazuma činili. Uspeh koji su Sovjeti postigli ili nisu postigli u širenju svojih vrednosti na tlu Amerike nije bio predmet istraživanja, ali je istorija pokazala da Sovjeti nisu bili uspešni u vršenju ideološkog uticaja na Sjedinjene Američke Države. Drugi važan ishod koji su Sovjeti postigli sklapanjem sporazuma o saradnji u oblasti meke moći, bilo je sticanje

legitimiteta i kredibiliteta za Sovjetski Savez na međunarodnom planu kao zemlje koja je podjednako moćna kao i njen glavni rival. Sovjeti su smatrali da Sjedinjene Američke Države priznaju sovjetski značaj i ulogu u međunarodnim odnosima činom pristanka na sklapanje sporazuma koje je Sovjetski Savez zahtevao.

Pored cenzure sadržaja i ograničavanja obima američke primene poluga meke moći u Sovjetskom Savezu, sovjetske vlasti su preduzimale niz akcija koje su ometale sprovođenje američkih programa u oblasti prikazivanja američkog načina života i američkih dostignuća u oblasti kulture, nauke i tehnologije. Sovjetsko ometanje je samo donekle otežalo američku primenu poluga meke moći i ograničilo njihov uticaj jer su sovjetski građani pokazali izuzetno veliko interesovanje za američke programe kao što su časopis “Америка“, Američka nacionalna izložba u Moskvi i turneja džez orkestra Benija Gudmana po Sovjetskom Savezu.

Američka administracija je u fazi planiranja ova tri programa, a posebno Američke nacionalne izložbe, kao jedan od glavnih ciljeva imala to da izazove osećanje divljenja prema američkom načinu života i dostignućima kod sovjetskih građana. Amerikanci su tada, kao i u današnje vreme, bili ubeđeni u superiornost svog državnog i društvenog uređenja i svog načina života nad svim drugim državama i narodima. Takođe su smatrali da je neminovno i prirodno da pripadnici drugih nacija žele da žive na isti način kao Amerikanci i da poseduju sve ono što poseduju američki građani. Razlika između svakodnevice i načina života sovjetskih građana i američkog načina života bila je izuzetno velika, ali ovo nije prirodno izazivalo divljenje i pozitivne stavove kod sovjetskih građana. Uprkos činjenici da su sovjetski građani bili u strahu od svoje države i od toga da će biti potkazani ukoliko pokažu veliku zainteresovanost za Sjedinjene Američke Države, interesovanje za američki način života, tehnološka dostignuća i proizvode masovne potrošnje bilo izuzetno veliko. Međutim, veliko oduševljenje za ove tekovine američkog društva je izostalo. Sovjeti su pokazali najveći stepen interesovanja i pozitivne stavove prema Amerikancima, odnosno prema ljudima, i prema američkoj kulturi u užem smislu.

Sjedinjene Američke Države su u periodu neposredno nakon Drugog svetskog rata prošle kroz zakonske, institucionalne i strukturalne promene koje su omogućile trajno

ustanovljavanje poluga meke moći zarad širenja američkih vrednosti, ideja i kulture i zarad ideološke borbe protiv Sovjetskog Saveza i sovjetske marksističke ideologije. Zakoni doneti u to vreme su na snazi i danas i pružaju zakonodavni okvir za mnogobrojne programe i aktivnosti na polju primene meke moći po celom svetu. Kao i u prošlosti, tako i u današnje vreme američka izvršna vlast nije jedini subjekat meke moći Sjedinjenih Američkih Država. Meku moć ove zemlje u najvećoj meri ispoljava američko građansko društvo, odnosno grupe, organizacije i pojedinci koji su delaju i deluju potpuno nezavisno od američke vlade. Međutim, američka država ima blisku saradnju sa građanskim društvom u oblasti primene poluga meke moći i u velikoj meri koristi talenat, sposobnosti i veštine američkog građanskog društva kako bi vršila ideološki uticaj na građane drugih zemalja. To je ono što se naziva partnerstvom između države i privatnog sektora po čemu se Sjedinjene Američke Države u velikoj meri razlikuju od mnogih drugih razvijenih zemalja.

Proces institucionalizovanja poluga meke moći i upotrebe meke moći u vreme Hladnog rata odvijao se istovremeno sa značajnim razvojem u oblasti društvenih nauka. Tokom 1950-tih i 1960-tih godina sledbenici bihevizmalizma razvili su teorije usredsređene na interpretiranje, predviđanje i oblikovanje ljudskog mišljenja i ponašanja. Institucionalizovanje poluga meke moći se isto tako može posmatrati u kontekstu razvoja sociologije, političkih nauka, različitih grana psihologije, marketinga i komunikacionih nauka. Teoretičari koji su se bavili istraživanjima javnog mnjenja i formiranjem stavova kod javnosti u oblasti sociologije, psihologije i komunikologije dali su svoj doprinos društvenoj debati govoreći u prilog upotrebe poluga meke moći. Neki od ovih teoretičara bili su članovi nezavisnih savetodavnih “*think tank*” organizacija koje su blisko sarađivale sa američkom administracijom i na taj način pomogle u samom procesu institucionalizovanja poluga američke meke moći.

Sjedinjene Američke Države su na početku Hladnog rata institucionalizovale poluge meke moći kako bi adekvatno odgovorile na sovjetsku pretnju i obuzdale širenje sovjetske ideologije po svetu. Ovome je prethodilo formiranje novog američkog nacionalnog identiteta čiju je suštinu činili američka nacionalna veličina i američki način života zasnovan na neprekidnoj potrošnji. Amerikanci su smatrali da su američke političke vrednosti i američki

način života zasnovan na modelu liberalnog kapitalizma superiorni u odnosu na vrednosti i kulturu svih drugih nacija. Ovako oblikovan američki nacionalni identitet predstavljao je ideološki temelj američke moći u drugoj polovini 20. veka. Institucionalizovanje poluga meke moći predstavljalo je strukturalni temelj širenja američke meke moći. Ruku pod ruku sa američkom vojnom silom i snažnom ekonomijom, američka meka moć je preplavila ceo svet i učinila da Sjedinjene Američke Države budu globalna imperija na kraju 20. veka.

Sa gledišta Sjedinjenih Američkih Država politika obuzdavanja Sovjetskog Saveza je bila uspešna jer je ishod bio trijumf liberalno-kapitalističkog, demokratskog uređenja nad komunističkim političkim i ekonomskim sistemom. Kao i posle dva svetska rata, američka administracija je 1999. godine rasformirala Informativnu agenciju Sjedinjenih Država, jedinu državnu ustanovu čija je uloga bila da primenjuje poluge meke moći. Posao je bio obavljen, a potreba za postojanjem državne ustanove koja se isključivo bavi programima obrazovne, profesionalne i kulturne razmene i informisanjem građana drugih zemalja prestala je da postoji. Drugim rečima, u odsustvu sukoba, makar i neoružanog, Sjedinjenim Američkim Državama više nije bilo potrebno da istim intenzitetom primenjuju poluge meke moći kao u vreme Hladnog rata. Međutim, Fulbrajtove zakon i Smit-Mundov zakon koji su usvojeni na početku Hladnog rata i danas su na snazi i predstavljaju osnov za odobravanje i finansiranje poluga meke moći Sjedinjenih Američkih Država. Iako Informativna agencija Sjedinjenih Država više ne postoji, programi obrazovne, profesionalne i kulturne razmene, kao i programi informisanja još uvek se sprovode mada u mnogo manjem obimu. Sredstva iz državnog budžeta koja američki Kongres odobrava za poluge meke moći su znatno manja danas nego u vreme Hladnog rata.

Programi obrazovne, profesionalne i kulturne razmene su 1999. godine prešli pod jurisdikciju Stejt departmenta gde je osnovan Biro za obrazovnu razmenu i kulturu (*Bureau of Educational and Cultural Affairs*). Američki Kongres je tada osnovao novu državnu ustanovu pod nazivom “*Broadcasting Board of Governors*” koja je bila zadužena za programe informisanja, kao što su Glas Amerike, Radio slobodna Evrope i televizija “*Worldnet*”. Od tada do danas protivnici poluga meke moći u američkom Kongresu svake godine kada se izglasava budžet za spoljnu politiku pokušavaju drastično da smanje

finansiranje za programe pomoću kojih američka država širi američke vrednosti i kulturu po svetu. Iako je budžet za ove programe iz godine u godinu sve manji, ideja o značaju primene poluga meke moći ipak odoleva napadima konzervativnih članova Kongresa i onih koji zagovaraju američki izolacionizam.

Opasnost od potpunog ukidanja finansiranja za poluge meke moći posebno je porasla od trenutka dolaska Donalda Trampa na vlast u januaru 2017. godine. Predlog budžeta za spoljnu politiku koji je Bela kuća poslala američkim zakonodavcima za 2018. godinu uključivao je finansiranje za poluge meke moći u visini od nula dolara. Dakle, Bela kuća Donalda Trampa je jasno izrazila svoj stav o polugama meke moći sopstvene administracije. Uprkos pozivima na potpuno ukidanje poluga meke moći, američki Kongres je u februaru 2018. godine izglasao budžet u istoj visini kao i za prethodnu godinu. Međutim, konzervativci i izolacionisti u američkom Kongresu nastavljaju da zagovaraju potpuno ukidanje poluga meke moći i drastično smanjivanje obima programa razvojne pomoći. Dakle, iako su zakoni doneti na početku Hladnog rata obezbedili legalni osnov za odobravanje i finansiranje poluga meke moći, programi obrazovne, profesionalne i kulturne razmene i programi informisanja nisu zaštićeni od drastičnog smanjivanja ili potpunog ukidanja.

Osim borbe protiv terorizma i ideologije islamskog fundamentalizma koju Sjedinjene Američke Države vode od 2001. godine, u poslednje dve godine Sjedinjene Američke Države su se suočile sa novom pretnjom koja kao i pre sedamdeset godina dolazi sa Istoka. Od vremena američkih predsedničkih izbora 2016. godine Rusija pokušava da izvrši uticaj na tok unutrašnje politike u Sjedinjenim Američkim Državama. Rusija upotrebljava izuzetno sofisticirane metode koje u najvećoj meri primenjuje u sferi meke moći. Pomoću informacione tehnologije Rusija upotrebljava američke izvore meke moći kao oružje protiv Sjedinjenih Američkih Država što ima značajne posledice na američku unutrašnju politiku.

Iako bi najjednostavnije bilo zaključiti da su sovjetska propaganda u vreme Hladnog rata i današnje ruske metode skoro iste, postoji jedna velika razlika. Sovjetski Savez se trudio da prikrije svoje propagandne aktivnosti u pokušajima da ubedi sovjetski narod i narode drugih zemalja da je komunizam idealan sistem političkog i ekonomskog uređenja. Rusija

predsednika Putina koristi *cyber* sferu kao kanal komunikacije pomoću kojeg seje neistine i teži tome da manipuliše javnim mnjenjem, odnosno glasačima u Sjedinjenim Američkim Državama. Pošto je *cyber* sfera otvorena za sve ljude, uopšte nema potrebe da Rusija poriče svoje propagandne aktivnosti i da ih prikriva kao što je to činio Sovjetski Savez. Rusija takođe investira u američke kompanije kupujući deonice na američkom slobodnom tržištu. Otvorenost američke javne sfere i američkog ekonomskog sistema, koji spadaju u osnovne političke institucije i vrednosti Sjedinjenih Američkih Država postali su oruđe pomoću koga Rusija teži da izvrši svoj politički uticaj.

Sovjetski Savez je svoju propagandu zasnivao najvećim delom na širenju marksističke ideologije i prikazivanju prednosti komunizma u odnosu na kapitalizam dok je istovremeno isticao negativne osobine kapitalizma i koristio negativna događanja u Sjedinjenim Američkim Državama u anti-američkoj kampanji. Današnja Rusija svoj napad na Sjedinjene Američke Države zasniva skoro isključivo na pokušajima destabilizovanja američkog sistema pomoću neistinitog informisanja i manipulisanja informacijama. Rusija u svojoj anti-američkoj kampanji ne širi svoje vrednosti već teži tome da potpuno diskredituje američke vrednosti.

Iako je predmet ovog istraživanja istorijski, rezultati istraživanja se mogu dovesti u neposrednu vezu sa današnjim stanjem odnosa između Sjedinjenih Američkih Država i Rusije. Kada je istraživanje započeto, ovakva veza se nije mogla ni pretpostaviti, a uloga i Rusije u međunarodnim odnosima nije bila značajna kao danas. Ruski pokušaji destabilizovanja američke unutrašnje politike i diskreditovanja američke liberalne demokratije predstavljaju najnovije tehnike hladnog ratovanja. Isto kao i pre više od sedamdeset godina Sjedinjene Američke Države su suočene sa pretnjom u sferi meke moći. U takvim okolnostima neizbežno se postavlja pitanje da li su Sjedinjene Američke Države podjednako spremne da u skorijoj budućnosti odgovore na ruski napad isto kao i na sovjetski napad posle Drugog svetskog rata.

Od jeseni 2016. godine, kada je Kancelarija direktora za nacionalnu obaveštajnu delatnost (*Office of the Director of National Intelligence*) ustanovila ruske pokušaje da se utiče na ishod predsedničkih izbora u Sjedinjenim Američkim Državama, do danas američka

administracija nije pokrenula mašineriju poluga meke moći kao što je to učinila na početku Hladnog rata. Svakako se može pretpostaviti da američke obavještajne službe intenzivno rade na sprečavanju daljih pokušaja uplitanja u američku unutrašnju politiku o čemu svedoče sporadični tekstovi u medijima. Međutim, intenzivne aktivnosti u sferi meke moći za sada izostaju. Poluge meke moći koje su institucionalizovane na početku Hladnog rata i danas postoje, ali svakako ostaje otvoreno pitanje da li su Sjedinjene Američke Države sa Donaldom Trampom na čelu spremne i voljne da mudro koristeći poluge meke moći adekvatno odgovore na izazove sa kojima se suočavaju.

Literatura

6. Literatura

Knjige i zbornici radova

1. Arenberg Lewis, *Swingin' the Dream: Big Band Jazz and the Rebirth of American Culture*, University of Chicago, Chicago, 1998.
2. Arndt Richard, *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*, Potomac Books, Washington, DC, 2005.
3. Ball Alan, *Liberty's Tears: Soviet Portraits of the "American Way of Life" during the Cold War*, Oxford University Press, New York, Oxford, 2015.
4. Brett Gary, *The Nervous Liberals: Propaganda Anxieties from World War I to the Cold War*, Columbia University Press, New York, 1999.
5. Bruce Rodney, *National Collective Identity: Social Constructs and International System*, Columbia University Press, New York, 1960.
6. Clowse Barbara Barksdale, *Brainpower for the Cold War: Sputnik Crisis and National Defense Education Act of 1958*, Greenwood Press, Westport, 1981.
7. Cooley Thomas, *A Treatise on the Constitutional Limitations Which Rest Upon the Legislative Powers of the States of the American Union*, Little, Brown and Company, Boston, 1871.
8. Creel George, *How We Advertised America*, Harper & Brothers Publishers, New York and London, 1920.

9. Cull Nicholas, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989*, Cambridge University Press, New York, 2008.
10. Davenport Lisa, *Jazz Diplomacy: Promoting America in the Cold War Era*, University Press of Mississippi, Jackson, 2013.
11. Dizard Wilson, *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U.S. Information Agency*, Lynne Rienner Publishers, London, 2004.
12. Dudziak Mary, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, Princeton University Press, Princeton, 2000.
13. Elmer Elis, *Education against propaganda: Developing skill in the use of the sources of information about public affairs*, National Council for the Social Studies, Silver Spring, 1937.
14. Eschen von Penny, *Satchmo Blows up the World: Jazz Ambassadors Play the Cold War*, Harvard University Press, Cambridge, 2004.
15. Fousek John, *To Lead the Free World: American Nationalism and Cultural Roots of the Cold War*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 2000.
16. Hart Justin, *Empire of Ideas: The Origins of Public Diplomacy and the Transformation of U. S. Foreign Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2013.
17. Hixson Walter, *Parting the Curtain: Propaganda, Culture and the Cold War, 1945-1961*, St. Martin's Griffin, New York, 1997.

18. Huntington Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996.
19. Jakobovics Barrie Robyn, *Displaying American Abundance Abroad: The Misinterpretation of the 1959 American National Exhibition in Moscow*, Bernard College, Columbia University, New York, 2007.
20. Jensen Kenneth [editor], *Origins of the Cold War, The Novikov, Kennan, and Roberts 'Long Telegrams' of 1946*, United States Institute of Peace, Washington, DC, 1991.
21. Kennedy Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers*, Vintage Books, New York, 1987.
22. Kohn Hans, *Nationalism and Imperialism in the Hither East*, Routledge, London, 1932.
23. Krenn Michael, *Fall-out Shelters for the Human Spirit: American Art and the Cold War*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2005.
24. Lippmann Walter, *Public Opinion*, MacMillan Co, New York, 1922.
25. Walter Lippman, *The Cold War, a Study in U.S. Foreign Policy*, Harper, New York, 1947.
26. Lucas Scott, *Freedom's War: American Crusade against the Soviet Union*, New York University Press, New York, 1999.
27. Lumley Frederick, *The Propaganda Menace*, D. Appleton Century Company, Inc., New York, London, 1933.

28. Geir Lundestad [edited by], *International Relations Since the End of the Cold War, New and Old Dimensions*, Norwegian Nobel Institute, Oxford University Press, Oxford, 2013.
29. Masey Jack, *Cold War Confrontations: US Exhibitions and their Role in the Cultural Cold War*, Lars Müller Publishers, Zürich, 2008.
30. Merriam-Webster Dictionary, Power, Available from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/power> (Accessed May 6, 2017)
31. Matica srpska, Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika, VI, 1987., p. 429.
32. McClung Lee Alfred, Briant Lee Elizabeth [editors], *The Fine Art of Propaganda: A Study of Father Coughlin's Speeches*, Institute of Propaganda Analysis, Harcourt, Brace and Company, New York, 1939.
33. Melissen Jan [editor], *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.
34. Mitrovich Gregory, *Undermining the Kremlin: America's Strategy to Subvert the Soviet Bloc, 1947-1956*, Cornell University Press, Ithaca, 2000.
35. Mock James Robert, Larson Cedric, *Words that won the war, the story of the Committee on Public Information, 1917-1919*, Princeton University Press, Princeton, 1939.
36. Nye Joseph, *Bound to Lead, The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990.
37. Nye Joseph, *Is the American Century Over?*, Series Global Future, Polity, Cambridge, 2015.

38. Nye Joseph, *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*, Routledge, London, 2004.
39. Nye Joseph, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004.
40. Nye Joseph, *The Future of Power*, Public Affairs New York, 2011.
41. Parmar Inderjeet, Cox Michael, *Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives*, Routledge, New York, 2010.
42. Pavlović Vukašin, *Politička moć, Zavod za udžbenike*, Beograd, 2012.
43. Vladimir Pechatonov, "The Cold War and Its Legacy", in Geir Lundestad [edited by], *International Relations Since the End of the Cold War, New and Old Dimensions*, Norwegian Nobel Institute, Oxford University Press, Oxford, 2013.
44. Puddington Arch, *Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*, University Press of Kentucky, Lexington, 2000.
45. Richmond Yale, *Cultural Exchange & the Cold War: Raising the Iron Curtain*, The Pennsylvania State University Press, University Park, 2003.
46. Richmond Yale, *Practicing Public Diplomacy: A Cold War Odyssey*, Berghahn Books, New York, 2008.
47. Rogers Everett, *Diffusion of Innovations*, Third Edition, The Free Press, New York, 1983.

48. Schulzinger Robert, *U.S. Diplomacy Since 1900*, Oxford University Press, Oxford, 2007. (6th Edition)
49. Shipton Alyn, *Groovin' High: The Life of Dizzy Gillespie*, Oxford University Press, New York, 1990.
50. Simić Dragan, *Poredak sveta*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999.
51. Taylor P.M., *Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*, Manchester University Press, Manchester, 1995.
52. Thomas John, "Interview with Jack Masey", California, 2005 in Simms Gretchen, *The 1959 American National Exhibition in Moscow and the Soviet Artistic Reaction to the Abstract Art*, University of Vienna, Vienna, 2007.
53. Thomson Charles Alexander, *Laves Walter Herman Carl, Cultural Relations and US Foreign Policy*, Indiana University Press, Bloomington, 1963.
54. Winkler Allan, *The Politics of Propaganda: The Office of War Information, 1942-1945*, Yale University Press, New Haven, 1987.

Radovi u časopisima

55. Acheson Dean, "Tensions between the United States and the Soviet Union", *Department of State Bulletin*, Vol. XXII, No. 560, Washington, DC, March 27, 1950, pp. 473-478.
56. Altbach Philip, "The International Student Movement", *Comparative Education Review* in: Comparative and International Education Society, Vol. 8, No. 2, University of Chicago, Chicago, 1964., pp. 131-137.

57. Berkowitz Jeremy, "Raising the Iron Curtain on Twitter: Why the United States Must Revise the Smith-Mundt Act to Improve Public Diplomacy", *CommLaw Conspectus*, No. 269, Volume 18, 2009, Available from <http://scholarship.law.edu/commlaw/vol18/iss1/10>, (Accessed November 30, 2015)

58. Bially Mattern Janice, "Why „Soft Power“ Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics", *Millennium Journal of International Studies*, Sage Publications, New York, 2005., pp. 583-611.

59. Burton Paulu, "The Smith-Mundt Act: A Legislative History", *Journalism Quarterly*, Sage Publications, New York, 1953., pp. 301-315.

60. Creighton Peet, "Russian „America,“ a Magazine about U.S. for Soviet Citizens", *College Art Journal*, Vol. 11, No. 1, New York, Autumn 1951, pp. 17-20.

61. Dallin Alexander, "America Through Soviet Eyes", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 11, No. 1, American Association for Public Opinion, Oakbrook Terrace, Spring 1947, pp. 26-30.

62. Ferguson Niall, "Think Again: Power", *Foreign Policy*, Washington, DC, November 3, 2009, pp. 18-24.

63. Harry Jeffrey, "Legislative Origins of the Fulbright Program", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 491, The Fulbright Experience and Academic Exchanges, Sage Publications, New York, May 1987, pp. 36-47.

64. Katzenstein Peter, Keohane Robert, "Anti-Americanism", *Policy Review*, Oct/Nov 2006, No. 139, Hoover Institution, Stanford University, pp. 25-37.

65. Kennedy Charles Stuart, "Interview with Robert E. McCarthy", *Foreign Affairs Oral History Project*, The Association for Diplomatic Studies and Training, Arlington, February 4, 2003
66. Khrushchev Nikita, "On Peaceful Coexistence", *Foreign Affairs*, Vol. 38, No. 1, Council on Foreign Relations, New York, October 1959, pp. 1-18.
67. Kroenig Matthew, McAdam Melissa, Weber Steven, "Taking Soft Power Seriously", *Comparative Strategy*, 29, 5, December 2010.
68. Lasswell Harold, "The Strategy of Soviet Propaganda", *Proceedings of the Academy of Political Science*, Vol. 24, No. 2, The Defense of the Free World, The Academy of Political Science, New York, 1951., pp. 66-78.
69. Magnúsdóttir Rosa, "Be Careful in America, Premier Khrushchev!, Soviet perceptions of peaceful coexistence with the United States in 1959", *Cahiers du monde russe*, 2006/1, Vol 47, Open Edition Center, 2006., pp. 109-111.
70. Metzgar Emily, "Public Diplomacy, Smith-Mundt and the American Public", *Communication Law and Policy*, Issue 17:1, Taylor & Francis Online, 2012., pp. 67-101., Available from <http://dx.doi.org/10.1080/10811680.2012.633807> (Accessed November 30, 2015)
71. Mickiewicz Ellen, "Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959", *Journal of Cold War Studies*, Volume 13, Number 4, MIT Press Journals, Cambridge, Fall 2011, pp. 138-171.
72. Morris Bernard, "Communist International Front Organizations: Their Nature and Function", *World Politics*, Vol. 9, No. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1956, pp. 76-87.

73. Nye Joseph, "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Sage Publications, New York, March 2008, pp. 94-109.

74. Nye Joseph, "Soft Power and American Foreign Policy", *Political Science Quarterly*, Volume 119, Issue 2, Academy of Political Science, New York, Summer 2004, pp. 255-270.

75. Nye Joseph, "The Twenty-First Century Will Not Be a 'Post-American' World", *International Studies Quarterly*, Volume 56, issue 1, International Studies Association, Storrs, pp. 215-215.

76. Nye Joseph, "The War on Soft Power", *Foreign Policy*, April 12, 2011, Available from <http://foreignpolicy.com/2011/04/12/the-war-on-soft-power/>, (Accessed November 9, 2015)

77. Osgood Kenneth, "Hearts and Minds: The Unconventional Cold War", *Journal of Cold War Studies*, Volume 4, Number 2, MIT Press Journals, Cambridge, Spring 2002, pp. 85-107.

78. Palmer Allen, Carter Edward, "The Smith-Mundt Act's Ban on Domestic Propaganda: An Analysis of the Cold War Statute Limiting Access to Public Diplomacy", *Communication Law and Policy*, Issue 26, Taylor & Francis Online, 2006, pp. 1-34., Available from <http://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1962&context=facpub> (Accessed March 6, 2017)

79. Rearden Steven, "The cold War: How the Winner Won", *Diplomatic History*, Volume 25, Issue 4, Society for Historians of American Foreign Relations, Oxford University Press, Oxford, Fall 2001, pp. 707-712.

80. Reid Susan, "Who will Beat Whom?, Soviet Popular Reception of the American National Exhibition in Moscow, 1959", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, Volume 9, Number 4, Indiana University, Bloomington, Fall 2008
81. Roholl Marja, "Preparing for Victory: The U.S. Office of War Information Overseas Branch's illustrated magazines in the Netherlands and the foundations for the American Century, 1944-1945", *European Journal of American Studies*, Vol. 7, No. 2, European Association of American Studies, 2012, Available from <https://ejas.revues.org/9629#tocto1n1> (Accessed July 23, 2016)
82. Shaw Tony, "The Politics of Cold War Culture", *Journal of Cold War Studies*, Volume 3, Number 3, *MIT Press Journals*, Cambridge, Fall 2001, pp. 59-67.
83. Snow Nancy, "The Smith-Mundt Act of 1948", *Peace Review: A Journal of Social Justice*, Volume 10, Issue 4, University of San Francisco, December 1998, pp. 619-624.
84. Vuving Alexander, "How Soft Power Works", Paper presented at the panel "Soft Power and Smart Power", *American Political Science Association annual meeting*, Toronto, September 3, 2009
85. Walsh Daniel, "The History of the U.S. Information and Educational Exchange Act of 1948 and Three Arguments for the Termination of its Prohibition on Domestic Release of Information", *International Journal of Communications Law and Policy*, Issue 14, Digital Law Net, Summer 2011
86. Wendt Alexander, "Collective Identity Formation and the International State", *The American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, American Political Science Association, Washington, DC, June 1994, pp. 384-396.

87. White Ralph, "Soviet Reactions to Our Moscow Exhibit: Voting Machines and Comment Books", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 23, No. 4, American Association for Public Opinion, Oakbrook Terrace, Winter 1959-1960, pp. 461-470.

88. Winek Mark D., "Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War", *Comparative Humanities Review*, Volume 3, Bucknell University, Spring 2009

89. Yarrow Andrew, "Selling a New Vision of America to the World", *Journal of Cold War Studies*, Vol 11, No. 4, *MIT Press Journals*, Cambridge, Fall 2009, pp. 3-45.

Dokumenta

90. "A Report to the National Security Council – NSC 68", *National Security Council*, Washington, DC, April 12, 1950, Available from:
https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf, (Accessed October 25, 2015)

91. "Advance Release: For Monday Morning Papers", *U.S. Information Agency*, No. 39, Washington DC, November 19, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

92. "Америка", Иллюстрированный журнал No 1, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, October, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

93. "Америка", Иллюстрированный журнал No 2, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, November, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

94. "Америка", Иллюстрированный журнал No 3, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, December, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC
95. "Америка", Иллюстрированный журнал No 5, Published for distribution in the Soviet Union by Publications Branch, Press Service, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, February, 1957, U.S. Department of State Archives, Washington, DC
96. "An Act to promote the better understanding of the United States among the peoples of the world and to strengthen cooperative international relations, Public Law 402," *United States Congress*, January 27, 1948, Available from;
<http://www.state.gov/documents/organization/177574.pdf>, (Accessed October 25, 2015)
97. "A Report to the President Pursuant to the President's Directive of January 31, 1950", Washington, April 7, 1950, Foreign Relations of the United States, 1950, National Security Affairs, *Office of the Historian*, Available from
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d85> (Accessed June 18, 2016)
98. "Averell Harriman, The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State", Moscow, January 20, 1946, *Foreign Relations of the United States*, 1946, Eastern Europe, the Soviet Union, Volume VI, 1946, p. 676, <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?id=FRUS.FRUS1946v06> (Accessed March 15, 2016)
99. "Complete Report of the Chairman of the Committee on Public Information 1917:1918:1919", *Government Printing Office*, 1920, Washington, DC, Library of Congress, D632, A5.1919, Washington DC
100. "Despatch From the Embassy in the Soviet Union to the Department of State", Moscow, September 4, 1958, Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Volume X, Part 2, *Office of the Historian*, Available from

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d6> (Accessed April 13, 2017)

101. "Editorial Note", Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d92> (Accessed September 4, 2017)

102. "Executive Order 2594 – Creating Committee on Public Information", The White House, Washington, DC, April 13, 1917, *The American Presidency Project*, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=75409> (Accessed May 15, 2016)

103. "Executive Order 3154 – Dissolving Committee on Public Information and Transferring Assets to Council of National Defense", *The White House*, Washington, DC, August 21, 1919, National Archives and Records Administration, RG 63 Records of the Committee on Public Information, 63.1 Administrative History, Washington, DC

104. "Executive Order 9182 Establishing the Office of War Information", The White House, Washington, DC, June 13, 1942, *The American Presidency Project*. Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=16273> (Accessed July 22, 2016)

105. "Executive Order 9608 – Providing for the Termination of the Office of War Information, and for the Disposition of Its Functions and of Certain Functions of the Office of Inter-American Affairs", The White House, Washington, DC, August 31, 1945, *The American Presidency Project*, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=60671>, (Accessed September 17, 2015)

106. "Executive Order 12292", The White House, Washington, DC, February 23, 1981, *The American Presidency Project*, Available from <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=43448> (Accessed October 4, 2017)

107. "Facts About The American National Exhibition in Moscow, July 25 – September 4, 1959", *U.S. Information Service*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

108. "For the Press, Revival of Russia Language Magazine Америка", No. 708, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, December 23, 1955, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

109. "Foreign Service Despatch from Amembassy Moscow to the Department of State", *U.S. Embassy Moscow*, Moscow, October 12, 1956, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

110. "Incoming Telegram", *Department of State*, Washington, DC, February 22, 1946, Harry S. Truman Presidential Library and Museum, p. 4., Available from http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/index.php?documentdate=1946-02-22&documentid=6-6&studycollectionid=&pagenumber=1, (Accessed March 9, 2016)

111. "July-August 1959: Visit to the Soviet Union of Richard M. Nixon", Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/ch8> (Accessed September 4, 2017)

112. "Letter from the Secretary of State's Special Assistant for East-West Exchanges (Lacy) to Secretary of State Dulles", Washington, July 25, 1958, Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Volume X, Part 2, *Office of the Historian*, Available from

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d5> (Accessed April 11, 2017)

113. “Memo to Department of State on ‘Benny Goodman and His Band in the Soviet Union’” by Terrence Catherman, July 10, 1962, *U.S. Embassy Moscow*, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

114. “Memorandum for the President by the President’s Advisory Committee on Government Organization”, Washington, April 7, 1953, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p2/d326> (Accessed March 24, 2017)

115. “National Security Council Report, NSC 5607”, Washington, June 29, 1956, Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d104> (Accessed April 10, 2017)

116. “National Security Council: Report to the National Security Council by the Executive Secretary (Souers), NSC 7”, Washington, DC, March 30, 1948, Foreign Relations of the United States, 1948, Volume I, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2/d11> (Accessed September 4, 2016)

117. “Public Law 87-256”, *U.S. House of Representatives*, Washington, DC; Available from <http://uscode.house.gov/statviewer.htm?volume=75&page=527> (Accessed January 22, 2017)

118. "Public Law 860, An Act", *Government Publishing Office*, August 1, 1956, Available from <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-70/pdf/STATUTE-70-Pg778.pdf> (Accessed October 3, 2017)

119. "Reactions to the American Exhibit in Moscow: A Preliminary Report", Office of Research and Analysis, *U.S. Information Service*, Washington, DC, September 28, 1959, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

120. "Reorganization Plan No. 8 of 1953", June 1, 1953, *Office of the Law Revision Counsel*, United States Code, Available from <http://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title5a-node84-leaf141&num=0&edition=prelim> (Accessed March 24, 2017)

121. "Report by General Manager, American National Exhibition in Moscow, July 24 – September 4, 1959" by Harold McLellan, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

122. "Report by the National Security Council on U.S. Objectives With Respect to the USSR To counter Soviet Threats to U.S. Security, NSC 20/4", Washington, DC, November 23, 1948, Foreign Relations of the United States, 1948, General, The United Nations, Volume I, Part 2, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2/d60> (Accessed September 4, 2016)

123. "Report by the Psychological Strategy Board", Washington, August 1, 1952, Foreign Relations of the United States, 1950-1955, The Intelligence Community, 1950-1955, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950-55Intel/d125> (Accessed March 28, 2017)

124. "Report on Service with the American Exhibition in Moscow" by Thomas John, *U.S. Information Agency*, Washington, DC, March 15, 1960, U.S. Department of State Archives, Washington, DC

125. "Report to the President by the National Security Council", Washington, November 23, 1948, Foreign Relations of the United States, 1948, General; The United Nations, Volume I, Part 2, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2/d61> (Accessed March 28, 2017)

126. "Report to the President by the President's Committee on International Information Activities", Washington, June 30, 1953, Foreign Relations of the United States, 1952-1954, National Security Affairs, Vol. II, Part 2, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p2/d370> (Accessed March 22, 2017)

127. "S. 1936 [Report No. 1039], A Bill to amend the Surplus Property Act of 1944 to designate the Department of State as the disposal agency for surplus property outside the continental United States, its Territories and possessions, and for other purposes", *79th Congress*, 2nd Session, J. William Fulbright Papers, MS F956 144, Series 71, Box 2, File 3, University of Arkansas Libraries

128. "The President to the Secretary of State", Policy Planning Staff Files, Washington, January 31, 1950, Foreign Relations of the United States, 1950, National Security Affairs, Foreign Economic Policy, Volume I, *Office of the Historian*, Available from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d56> (Accessed March 11, 2017)

129. "United States Code, Title 22, chapter 33, Mutual Educational and Cultural Exchange Program", *U.S. Congress*, 1961, Available from

<https://www2.ed.gov/about/offices/list/ope/iegps/fulbrighthaysact.pdf>, (Accessed November 17, 2015)

Tekstovi u medijima

130. Anonymous, “Nikita Finds He Doesn’t Dig Goodman Band”, *Chicago Daily Tribune*, May 31, 1962, p. 4.

131. Anonymous, “One-Man Session by Goodman Attracts a Crowd in Red Square”, *New York Times*, June 1, 1962, p. 8.

132. Anonymous, “Russians Hear Goodman at Lenin’s Tomb”, *Los Angeles Times*, June 2, 1962, p. 9.

133. Anonymous, “Soviet Returning Amerika Copies”, *New York Times*, May 31, 1957, p. 9.

134. Anonymous, “Soviets Call Goodman “Genuine Jazz Artist””, *The Washington Post*, June 3, 1962, p. D27.

135. Anonymous, Special to New York Times, “Remarks by Dulles, Molotov and Macmillan and Text of New Western Proposal”, *New York Times*, November 15, 1955, p. 10

136. Anonymous, Special to New York Times, “Text of the Joint Communique of U.S. and Soviet Union on Cultural Exchanges”, *New York Times*, January 28, 1958, p. 8.

137. Anonymous, “Texts of U.S. and Soviet Statements at Talks on Cultural Exchanges; By Ambassador Lacy”, *New York Times*, October 29, 1957, p. 14.

138. AP, "Leningrad Hails Benny Goodman: Orchestra Wildly Applauded in Biggest Success of Tour", *New York Times*, June 20, 1962, p. 25
139. AP, "Russian Youth Is Arrested in Goodman Band Incident", *New York Times*, June 7, 1962, p. 31
140. AP, "Soviet Changes Its Tune and Urges Jazz Clubs", *New York Times*, April 7, 1961, p. 5.
141. Dulles John Foster, "Thoughts on Soviet Foreign Policy and What To Do about It", *Life*, June 10, 1946, pp. 113-126.
142. Caruthers Osgood, "U.S. Fair Whetting Russians' Curiosity", *New York Times*, July 11, 1959, p. E4.
143. Cutler B.J., "Reds Rush to Buy U.S. Magazine", *New York Herald Tribune*, October 23, 1956, U.S. Department of State Archives
144. Feather Leonard, "Goodman Jazz Trip Creating Harmony: Starved for Real Facts", *The Washington Post*, June 3, 1962, p. D27
145. Frankel Max, "U.S. Guides Star at Moscow Fair: Russians Find Talk Is More Rewarding Than Exhibits", *New York Times*, August 1, 1959, p. 1.
146. Gelb Arthur, "Goodman Scolds Soviet Scholars; Tells Musicologists He Has Been Put Off in Attempts to Play in Their Country", *New York Times*, March 18, 1961, p. 16
147. Glass Andrew, "Bernard Baruch coins term 'Cold War'" April 16, 1947, *Politico*, April 16, 2010, Available from <https://olitico.com/story/2010/04/bernard-baruch-coins-term-cold-war-april-16-1947-035862> (Accessed September 15, 2018)

148. Goodman Benny, “Why I’m Taking Jazz to Russia: JAZZ TO RUSSIA Reds and the blues”, *Los Angeles Times*, May 27, 1962, p. TW9.
149. Editorial, “People’s Capitalism – This IS America”, *Collier’s*, January 6, 1956, p. 74.
150. Editorial, “U.S. Foreign Policy, 1947, Its successes in 1946 give only part of the key to the enormous job ahead of it”, *Life*, January 6, 1947, p. 18.
151. Editorial, “Victory for the “Voice””, *New York Times*, January 18, 1948, Section E10.
152. Joffe Josef, “The Perils of Soft Power”, *New York Times*, May 14, 2006, Available from http://www.nytimes.com/2006/05/14/magazine/14wwln_lede.html?_r=0, (Accessed November 24, 2015)
153. Kennedy Joseph, “The U.S. and the World”, *Life*, March 18, 1946, pp. 106-118.
154. Kenworthy E.W., “U.S.-Soviet Widens Exchange: Benny Goodman to Tour”, *New York Times*, March 9, 1962, pp. 1-2.
155. Reston James, “U.S., Soviet Widen Exchange in Arts and other Fields”, *New York Times*, January 28, 1958, p. 1.
156. Salisbury Harrison, “Nixon and Khrushchev Argue in Public As U.S. Exhibit Opens; Accuse Each Other of Threats”, *New York Times*, Moscow, July 24, 1959, p. 1.
157. Schmidt Dana Adams, „U.S. and Soviet Outline Plans for Cultural Exchanges; U.S. and Soviet Offer Proposals For Greater Cultural Exchanges”, *New York Times*, October 29, 1957, p. 1.
158. Shabad Theodore, “Leningrad Hails Goodman, Janis: Rhapsody in Blue is High Point of Soviet Concert”, *New York Times*, June 22, 1962, p. 2

159. Topping Seymour, "Goodman's Tour May be Expanded; Soviet Said to Yield to U.S. on Including 8 or 9 Cities", *New York Times*, April 12, 1962, p. 4.

160. Yale Richmond, "The 1959 Kitchen Debate (or how cultural exchanges changed the Soviet Union)", *Russian Life*, Montpelier, July/August 2009

Internet izvori

161. All Music, *Benny Goodman in Moscow*, Available from <https://www.allmusic.com/album/benny-goodman-in-moscow-mw0000874695> (Accessed October 15, 2017)

162. Anholt-GfK Nation Brands index, *About NBI*, Place Branding, Available from <http://nation-brands.gfk.com/> (Accessed August 11, 2017);

163. Armitage Richard, Nye Joseph, *A Smarter, More Secure America*, CSIS Commission on Smart Power, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2007., Available from https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf (Accessed September 3, 2018)

164. Benny Goodman, The Official Website of The King of Swing, *Biography*, Available from <https://www.bennygoodman.com/biography/> (Accessed October 1, 2017)

165. Brown John, *The Anti-Propaganda Tradition in the United States*, Public Diplomacy Alumni Association, Washington, DC, Available from: <http://www.publicdiplomacy.org/19.htm>, (Accessed November 9, 2015)

166. Bukminster Fuller Institute, *About Fuller*, Geodesic Domes, Available from <https://www.bfi.org/about-fuller/big-ideas/geodesic-domes> (Accessed September 3, 2017)

167. Bukovsky Archives, *Проект письма партийным организациям о распространения в СССР журнала Америка*, 19/2-с, July 30, 1956, Available from <http://www.bukovsky-archives.net/> (Accessed July 31, 2017)

168. Bureau of Educational and Cultural Affairs, United States Department of State, *An Informal History of the Fulbright Program: The Early Years*, Washington, DC, Available from <http://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/history/early-years>, (Accessed November 9, 2015)

169. Byers Dylan, *Facebook: Russian ads reached 10 million people*, CNN Money, October 3, 2017, Available from <http://money.cnn.com/2017/10/02/media/facebook-russian-ads-10-million/index.html> (Accessed October 21, 2017)

170. Central Intelligence Agency, *Origins of the Congress for Cultural Freedom, 1949-1950*, Cultural Cold War, Available from <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/95unclass/Warner.html> (Accessed July 23, 2016)

171. Churchill Winston, *The Sinews of Peace ('Iron Curtain Speech')*, The International Churchill Society, March 5, 1946, Available from <http://www.winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/120-the-sinews-of-peace> (Accessed August 31, 2016)

172. Crane Elise, *The Full-Format American Dream: Amerika as a key tool of Cold War public diplomacy*, American Diplomacy, Foreign Service Dispatches and Periodic Reports on U.S. Foreign Policy, The University of North Carolina at Chapel Hill, Available from

http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2010/0103/comm/crane_fullformat.html,
(Accessed November 9, 2015)

173. CBS, *Nikita Khrushchev on Face the Nation in 1957*, Available from
<https://www.youtube.com/watch?v=XAG6D73ggtA> (Accessed on September 9, 2017)

174. Creel Creel, *How We Advertised America: The First Telling of the Amazing Story of the Committee on Public Information That Carried the Gospel of Americanism to Every Corner of the Globe*, Forgotten Books, Available from: <http://www.forgottenbooks.com/>,
(Accessed September 17, 2015)

175. DownBeat, *About DownBeat, A History as Rich as Jazz Itself*, Available from
<http://downbeat.com/site/about> (Accessed October 15, 2017)

176. Eisenhower Dwight D., *Remarks at the People-to-People Conference*, Washington, DC, September 11, 1956, The American Presidency Project, Available from
<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=10599&st=&st1> (Accessed April 2, 2017)

177. Eisenhower Dwight D., *Remarks to the Staff of the United States Information Agency*, November 10, 1953, The American Presidency Project, Available from
<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=9758> (Accessed March 28, 2017)

178. Encyclopedia Britannica, *Agitprop*, Soviet History, Available from
<https://www.britannica.com/topic/agitprop> (Accessed July 23, 2016)

179. Encyclopedia Britannica, *Benny Goodman, American Musician*, Available from
<https://www.britannica.com/biography/Benny-Goodman> (Accessed November 4, 2017)

180. Entous Adam, Timberg Craig, Dwoskin Elizabeth, *Russian Operatives used Facebook ads to Exploit America's racial and religious divisions*, The Washington Post, October 4, 2017, Available from https://www.washingtonpost.com/business/technology/russian-operatives-used-facebook-ads-to-exploit-divisions-over-black-political-activism-and-muslims/2017/09/25/4a011242-a21b-11e7-ade1-76d061d56efa_story.html?utm_term=.c3360614be33 (Accessed October 21, 2017)

181. Фонд Александра Н. Яковлева, *План мероприятия по усилению антиамериканской пропаганды на ближайшее время*, Документ агитпропа ЦК, 01.03.1949, Available from <http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/69577> (Accessed on July 24, 2016)

182. Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *The Kitchen Debate – Transcript*, Central Intelligence Agency, Available from http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/16/1959-07-24.pdf, (Accessed November 9, 2015)

183. Fulbright U.S. Student Program, *History*, Available from <http://us.fulbrightonline.org/about/history> (Accessed October 21, 2016)

184. Gallarotti Giulio, *Soft Power: What it is, Why it's Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used*, Division II Faculty Publications, Paper 57, January 2011, Wesleyan University, Available from <http://wescholar.wesleyan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1056&context=div2facpubs>, (Accessed November 16, 2015)

185. Gioia Dana, *Cool Jazz and the Cold War*, National Endowment for the Arts, Available from <https://www.arts.gov/NEARTS/2006v2-all-jazzed-2006-jazz-mastrs-awards/cool-jazz-and-cold-war> (Accessed September 15, 2018)

186. Harry S. Truman Library and Museum, *Statement by the President Upon Signing Order Concerning Government Information Programs*, August 31, 1945, Available from <http://trumanlibrary.org/publicpapers/viewpapers.php?pid=127> (Accessed May 20, 2016)
187. History, *Red Scare*, Available from <http://www.history.com/topics/cold-war/red-scare> (Accessed September 4, 2016)
188. History, *Soviets Explode Atomic Bomb*, August 29, 1949, Available from <http://www.history.com/this-day-in-history/soviets-explode-atomic-bomb> (Accessed December 10, 2017)
189. Johnson Joe, *Public Diplomacy's Surprising History – the Creel Committee Campaign of World War I*, Public Diplomacy Council, Available from <http://www.publicdiplomacycouncil.org/commentaries/01-21-15/public-diplomacys-surprising-history-creel-committee-campaign-world-war-i> (Accessed May 15, 2016)
190. Juergensmeyer Mark, Roof Wade Clark, *Encyclopedia of Global Religions*, SAGE Publications, Georgetown University Online Library, Available from <https://us.sagepub.com/en-us/nam/encyclopedia-of-global-religion/book225428> (Accessed May 21, 2015)
191. Kengor Paul, *When Winston Warned America: Churchill's "Iron Curtain" at 65*, The Center for Vision and Values, Grove City College, Available from <http://www.visionandvalues.org/2011/03/when-winston-warned-america-churchill-s-iron-curtain-at-65/> (Accessed August 31, 2016)
192. McClory Jonathan, *Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power*, Portland Communications, 2015, Available from https://portland-communications.com/pdf/The-Soft-Power_30.pdf (Accessed August 14, 2017)

193. McClory Jonathan, *The New Persuaders III, A 2012 Global Ranking of Soft Power*, Institute for Government, London; Available from https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20new%20persuaders%20III_0.pdf (Accessed August 11, 2017)
194. Monocle, *Soft Power Survey 2016/17*, Available from <https://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2016-17/> (Accessed August 14, 2017)
195. National Churchill Museum, *Westminster College*, Available from <https://www.nationalchurchillmuseum.org/westminster-college.html> (Accessed August 31, 2016)
196. Nye Joseph, *The American Century: RIP*, The National Interest, September 24, 2015, Available from <http://www.nationalinterest.org/feature/the-american-century-rip-13924>, (Accessed November 9, 2015)
197. Office of the Director of National Intelligence, *Background to „Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections“: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution*, ICA 2017-01D, National Intelligence Council, Washington, DC, January 6, 2017, Available from https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf (Accessed April 17, 2018)
198. PBS, American Experience, *Race for the Superbomb, Vladislav Zubok on: Stalin’s 1946 Speech*, <http://www.pbs.org/wgbh/amex/bomb/filmmore/reference/interview/zubok3.html> (Accessed March 10, 2016)
199. Phillips James, *The National Endowment for Democracy: An Important Weapon in the War of Ideas*, Executive Memorandum #360 on Political Thought, The Heritage Foundation, Washington, DC, July 8, 1993, Available from:

<http://www.heritage.org/research/reports/1993/07/the-national-endowment-for-democracy-an-important-weapon-in-the-war-of-ideas>, (Accessed October 25, 2015)

200. President's Committee on Civil Rights, *To Secure These Rights*, Harry S. Truman Library and Museum, Available from <https://www.trumanlibrary.org/civilrights/srights4.htm#139> (Accessed July 23, 2016)

201. Romerstein Herbert, *The World Peace Council and Soviet "Active Measures"*, The Hale Foundation, Approved for release by CIA on June 15, 2010, Available from <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90-00806R000200720005-5.pdf> (Accessed July 23, 2016)

202. Soares Isa, Davey-Attlee Florence, *The Fake News Machine*, CNN Money, Available from <http://money.cnn.com/interactive/media/the-macedonia-story/> (Accessed October 21, 2017)

203. Soft Power 30, *Overall Rankings for 2017*, Available from http://softpower30.com/?country_years=2017 (Accessed August 14, 2017)

204. Statista, *Most famous social network sites worldwide as of September 2017, ranked by number of active users*, Available from <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> (Accessed October 21, 2017)

205. The Economist, *Quick study: George Kennan's cold war policy of containment, A conversation with Kennan's biographer*, November 28, 2011, Available from <http://www.economist.com/blogs/prospero/2011/11/quick-study-george-kennan%E2%80%99s-cold-war-policy-containment> (Accessed March 12, 2016)

206. The National WWII Museum, *The Office of War Information is Created*, New Orleans, June 13, 1942, Available from <http://www.nww2m.com/2012/06/june-13-1942-the-office-of-war-information-is-created/> (Accessed July 22, 2016)
207. The President's News Conference, Public Papers of the Presidents, *Harry S. Truman, 1945-1953*, Harry S. Truman Library & Museum, Available from <https://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=1495&st=&st1=> (Accessed August 31, 2016)
208. The White House History & Grounds, *Woodrow Wilson*, Available from <https://www.whitehouse.gov/1600/presidents/woodrowwilson> (Accessed May 15, 2016)
209. Truman Harry S., *Address on Foreign Policy at a Luncheon of the American Society of Newspaper Editors*, April 20, 1950, The American Presidency Project, Available from <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-foreign-policy-luncheon-the-american-society-newspaper-editors> (Accessed September 7, 2016)
210. Truman Harry S., *Address in Chicago on Army Day*, April 6, 1946, The American Presidency Project, Available from <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-chicago-army-day> (Accessed September 6, 2016)
211. Truman Harry S., *Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine*, March 12, 1947, The American Presidency Project, Available from <http://voicesofdemocracy.umd.edu/truman-special-message-speech-text/> (Accessed September 2, 2016)
212. U.S. Department of State, Bureau of Educational and Cultural Affairs, *An Informal History of the Fulbright Program*, Available from <https://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/history/early-years> (Accessed January 22, 2017)

213. USC Center for Public Diplomacy, *John H. Brown*, Available from https://uscpublicdiplomacy.org/users/john_brown (Accessed September 15, 2018)
214. USC Center on Public Diplomacy, *Q&A with CPD: Joseph S. Nye, Jr.*, April 18, 2017, Available from <http://uscpublicdiplomacy.org/story/qa-cpd-joseph-s-nye-jr> (Accessed July 20, 2017)
215. University of Arkansas, *J. William Fulbright*, J. William Fulbright College of Arts & Sciences, Available from <https://fulbright.uark.edu/deans-office/about-the-college/j-william-fulbright.php> (Accessed October 21, 2016)
216. Wilson Center, *Speech Delivered by J.V. Stalin at a Meeting of Voters of the Stalin electoral District*, Moscow, February 9, 1946, Available from <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116179.pdf?v=a831b5c6a9ff133d9da25b37c013d691> (Accessed March 10, 2016)
217. Wilson Woodrow, *Address of The President of the United States Delivered at a Joint Session of The Two Houses of Congress*, U.S. Congress, April 2, 1917, Available from <http://www.heritage.org/initiatives/first-principles/primary-sources/woodrow-wilsons-war-message-to-congress> (Accessed May 15, 2016)
218. Zalman Amy, *How Power Really Works in the 21st Century: Beyond Soft, Hard & Smart*, The Globalist, July 17, 2012, Available from <https://www.theglobalist.com/how-power-really-works-in-the-21st-century-beyond-soft-hard-smart/> (Accessed September 8, 2018)

JELENA PUTRE-JAKOVLJEVIĆ

4000 Massachusetts Ave NW

Washington, DC 20016

E-mail: putrej@yahoo.com

OBRAZOVANJE

- **Specijalista politikolog, Studije Sjedinjenih Američkih Država** **2007-2011**
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu
- **Diplomirani filolog, Skandinavski jezici i književnost** **1988-1993**
Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu

STRUČNO USAVRŠAVANJE I STIPENDIJE

- “Senior Seminar for Foreign Service National Employees”, Stejt department, Vašington, 2007;
- “An Integrated Approach to Public Relations”, Londonska škola za odnose sa javnošću, Beograd, 2004;
- Letnja škola, Univerzitet u Bergenu, Norveška, 1991 (stipendija vlade Kraljevine Norveške);
- Međunarodna letnja škola, Univerzitet u Oslu, Norveška, 1990 (stipendija vlade Kraljevine Norveške).

RADNO ISKUSTVO

VIŠI MENADŽER, GRANTOVI I UGOVORI

Feb. 2019-trenutno

INSTITUTE OF INTERNATIONAL EDUCATION., VAŠINGTON, SAD

- Kontrola usklađenosti programske i finansijske realizacije grantova sa zakonima koje donosi Kongres SAD, kao i sa procedurama koje ustanovljava savezna vlada SAD;
- Nadgledanje realizacije grantova Stejt departmenta u oblasti Fulbright Student programa, Hubert Humphrey programa i International Visitor Leadership programa.
- Bliska saradnja sa Stejt departmentom, univerzitetima u SAD i sa Fulbright komisijama u drugim zemljama.
- Vođenje obuke o poslovnoj etici i etici odnosa prema donatorima i partnerima u sprovođenju programa obrazovne i profesionalne razmene.

VIŠI MENADŽER PROGRAMA

Avg. 2015-Feb. 2019

GLOBAL TIES U.S., VAŠINGTON, SAD

- Sprovođenje programa profesionalne razmene i programa grantova Stejt departmenta;
- Vođenje programa privatne srednjoškolske razmene u okviru F-1 programa pod okriljem državne agencije Department of Homeland Security.
- Koordiniranje rada Savetodavnog odbora međunarodnog članstva organizacije;

**GRANT ANALITIČAR, SEKTOR ZA SPONZORSTVA
GEORGETOWN UNIVERZITET, VAŠINGTON, SAD**

Feb. 2015-Avg. 2015

- Analiza grantova savezne vlade Sjedinjenih Američkih Država.
- Kontrola usklađenosti programske i finansijske realizacije grantova sa zakonima koje donosi Kongres SAD, kao i sa procedurama koje ustanovljava savezna vlada SAD.

**NEZAVISNI KONSLTANT
VAŠINGTON, SAD / BEOGRAD, SRBIJA**

2011–2014

- Pružanje konsultantskih usluga vezanih za sprovođenje programa, pisanje projekata, sprovođenje grantova i prikupljanje sredstava od američkih donatora.

**KOORDINATOR PROGRAMA, SEKTOR ZA JAVNU DIPLOMATIJU
AMBASADA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA, BEOGRAD**

1998-2010

- Razvijanje strategije, zagovaranje i promovisanje spoljno-političkih interesa SAD kroz programe u oblasti jačanja demokratije, izgradnje građanskog društva, građanskog obrazovanja, profesionalne razmene i razmene u oblasti obrazovanja i kulture.
- Razvijanje i sprovođenje komunikacione strategije Ambasade SAD u oblasti javne diplomatije u Srbiji i Crnoj Gori.
- Priprema i podnošenje usmenih i pismenih analitičkih i činjeničnih izveštaja ambasadoru SAD i drugim američkim diplomatama, kao i Stejt departmentu.
- Razvijanje, planiranje i sprovođenje programa Ambasade SAD u Srbiji u oblasti razvoja demokratskih institucija, jačanja građanskog društva, profesionalne razmene, razmene u oblasti obrazovanja i kulture, kao i programa građanskog obrazovanja u osnovnim školama u Srbiji.
- Priprema zahteva za programe i budžet u oblasti javne diplomatije u Srbiji za podnošenje Stejt departmentu i Kongresu SAD.
- Razvijanje, planiranje i sprovođenje programa grantova u oblasti javne diplomatije Ambasade SAD u Srbiji.
- Posebni programi i projekti za ambasadora SAD u Srbiji.

NAGRADE I PRIZNANJA

- *U.S. Special Immigrant Visa Status – U.S. Permanent Residence*, March 2013;
- *Extra Mile Award*, Ambasada SAD u Beogradu, Stejt department, 2007;
- *Franklin Award*, Ambasada SAD u Beogradu, Ministarstvo pravosuđa SAD, 2006;
- *Meritorious Honor Award*, Ambasada SAD u Beogradu, Stejt department, 2006;
- *Meritorious Honor Award*, Ambasada SAD u Beogradu, Stejt department, 2003.

Prilog 1.

Izjava o autorstvu

Potpisana Jelena Putre Jakovljević

broj upisa 2011/331

Izjavljujem

da je doktorska disertacija pod naslovom

Poluge meke moći u politici Sjedinjenih Američkih Država prema Sovjetskom Savezu u vreme Hladnog rata, 1945-1962.

- *rezultat sopstvenog istraživačkog rada,*
- *da predložena disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova,*
- *da su rezultati korektno navedeni i*
- *da nisam kršila autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica.*

U Vašingtonu, 29. marta 2019. godine

Potpis doktoranda,

Prilog 2.

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorske disertacije

Ime i prezime autora Jelena Putre Jakovljević

Broj upisa 2011/331

Studijski program Doktorske međunarodne i evropske studije

Naslov rada Poluge meke moći u politici Sjedinjenih Američkih Država prema Sovjetskom Savezu u vreme Hladnog rata, 1945-1962.

Mentor Prof. dr Dragan R. Simić

Potpisani _____

izjavljujem da je štampana verzija mog dokorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predala za objavljivanje na portalu **Digitalnog repozitorijuma Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog zvanja doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

U Vašingtonu, 29. marta 2019. godine

Potpis doktoranda,

Prilog 3.

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku "Svetozar Marković" da u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

Poluge meke moći u politici Sjedinjenih Američkih Država prema Sovjetskom Savezu u vreme Hladnog rata, 1945-1962.

koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim priložima predala sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučila.

Autorstvo - nekomercijalno - bez prerade.

U Vašingtonu, 29. marta 2019. godine

Potpis doktoranda,

